



รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การสังเคราะห์ประสบการณ์องค์ความรู้
สู่ทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการกรณีจังหวัดเชียงใหม่”

โดย ดร.สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร และคณะ

เมษายน 2556

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การสังเคราะห์ประสบการณ์องค์ความรู้
สู่ทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการกรณีจังหวัดเชียงใหม่”

ผู้วิจัย

ดร.สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร และคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

สารบัญ

	หน้า
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์	๓/
๑.๓ วิธีการดำเนินงาน	๓/
บทที่ ๒ การสังเคราะห์ปฏิบัติการการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการจากกรณีศึกษา	๑๐
๒.๑ ความจำเป็นในการสังเคราะห์องค์ความรู้สู่จากปฏิบัติการในระดับพื้นที่	๑๐
๒.๒ ขั้นตอนและวิธีการคัดเลือกพื้นที่ปฏิบัติการจริงในการสังเคราะห์องค์ความรู้สู่ ทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ	๑๕
๒.๓ กรณีศึกษาปฏิบัติการจริงของการพัฒนาเชิงพื้นที่ ๓/ กรณีศึกษา	๑๙
กรณีศึกษาที่ ๑ พื้นที่ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	๒๐
กรณีศึกษาที่ ๒ พื้นที่ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่	๓๖
กรณีศึกษาที่ ๓ พื้นที่ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่	๔๔
กรณีศึกษาที่ ๔ พื้นที่ตำบลป่าไผ่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่	๕๙
กรณีศึกษาที่ ๕ โครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การ พัฒนาสังคมและสุขภาวะ จังหวัดชัยนาท	๓/๓
กรณีศึกษาที่ ๖ โรงเรียนชาวนา ศูนย์การเรียนรู้ใจใต้ ตำบลเมืองจั่ง อำเภอภู เพียง จังหวัดน่าน	๘๔
กรณีศึกษาที่ ๗ วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย	๑๐๐
๒.๔ บทสังเคราะห์ปฏิบัติการจริงของการพัฒนาเชิงพื้นที่ ๓/ กรณีศึกษา	๑๑๓
๒.๕ สรุปผลการสังเคราะห์ปฏิบัติการการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการจาก กรณีศึกษา	๑๒๒
ก. ในแง่ของหลักการ	๑๒๒
ข. ในแง่ของ องค์ประกอบของแนวคิดและแนวทางของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบ บูรณาการ	๑๒๔

สารบัญ

	หน้า
บทที่ ๓ แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ (ABC)	๑๓๓
๓.๑ สถานการณ์ที่นำไปสู่แนวคิดและแนวปฏิบัติการพัฒนาพื้นที่แบบบูรณาการ	๑๓๓
๓.๒ องค์ประกอบของแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่ (ABC)	๑๔๖
๓.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่นวิวัฒน์ (Localization)	๑๔๖
๓.๒.๒ แนวคิดการพัฒนาโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง (Area-Base Development)	๑๕๐
๓.๒.๓ จุดมุ่งหมายที่เชื่อมโยงของการพัฒนาเชิงพื้นที่	๑๕๕
๓.๒.๔ ปฏิบัติการ (Operations) และพื้นที่ปฏิบัติการ (Operation Space)	๑๖๑
๓.๒.๕ กลไกความร่วมมือของผู้ปฏิบัติการหลัก(Key Actors) และผู้ปฏิบัติการทั่วไป (Actors) ภายใน และภายนอกพื้นที่	๑๖๔
๓.๒.๖ แนวคิดความร่วมมือ (Collaboration) ของกลไกภายนอกและภายในชุมชนและพื้นที่	๑๖๗
๓.๒.๗ การใช้ข้อมูลความรู้ และการจัดการความรู้	๑๗๓
๑) บทสรุปเกี่ยวกับความรู้ (Knowledge) และญาณวิทยา (Epistemology)	๑๗๔
๒) แนวคิดเกี่ยวกับข้อเท็จจริงและองค์ความรู้ที่เป็นเครื่องมือขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่	๑๘๗
๓) การได้มาและใช้ความรู้ในการจัดการพัฒนาเชิงพื้นที่	๑๙๐
๓.๒.๘ กระบวนการขับเคลื่อนและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง	๑๙๗
๓.๒.๙ เงื่อนไขและความแปรปรวนของกลไกความร่วมมือในการใช้ข้อมูล ความรู้	๒๐๕
บทที่ ๔ บทสรุป แนวคิด ทฤษฎี และการประยุกต์สู่การพัฒนาเชิงพื้นที่	๒๑๑
๔.๑ ข้อพิจารณาเกี่ยวกับความยืดหยุ่นในการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ	๒๑๑
๔.๒ ข้อพิจารณาเกี่ยวกับความแปรปรวนของการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ	๒๑๕
บรรณานุกรม	๒๒๐

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ สารสำคัญของ ๓/ กรณีกีฬา	๑๖
๒.๒ ปฏิบัติการขับเคลื่อนตามแผนงานและกิจกรรม ตำบลเชิงดอย	๕๒
๒.๓ ปฏิบัติการขับเคลื่อนตามแผนงานและกิจกรรม ตำบลป่าไผ่	๖๖
๒.๔ การสังเคราะห์สารสำคัญของ ๓/ กรณีกีฬา	๑๑๔

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
๓.๑ อิทธิพลจากภายนอก ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและความสามารถในการปรับตัวภายในชุมชนและพื้นที่	๑๔๕
๓.๒ องค์ประกอบของแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่ (ABC)	๑๔๓/
๓.๓ องค์ประกอบและมิติเชิงซ้อนของความรู้	๑๓/๘
๓.๔ ความเป็นพลวัตของความรู้สำหรับการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ	๑๘๖
๓.๕ แผนผังการแสวงหาและการขับเคลื่อนความรู้	๑๙๑
๓.๖ ผังโครงสร้างของกลไกความร่วมมือ ในการใช้ K+M ผ่านกระบวนการขับเคลื่อน ABC	๑๙๙
๔.๑ โครงสร้างและความสัมพันธ์ของแนวคิดทฤษฎี หลักการ และวิธีปฏิบัติของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ	๒๑๒
๔.๒ เงื่อนไข และปัจจัยที่มีผลต่อความแปรปรวนของปฏิบัติการการพัฒนาเชิงพื้นที่	๒๑๓

“จากปฏิบัติการจริงสู่แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ” (From Practice to Concept and Theory of Area-Based Collaboration Development)

บทที่ ๑

บทนำ

งานวิชาการเรื่อง “จากปฏิบัติการจริงสู่แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ” “From Practice to Concept and Theory of Area-Based Collaboration Development” เป็นผลงานที่สำนักงานสนับสนุนการวิจัย สกว. ได้ให้น้ำหนักและความสนใจกับโจทย์สำคัญของประเทศ คือ จะมีแนวคิดและแนวทางปฏิบัติอย่างไรที่ทำให้ชุมชนและพื้นที่ ที่เป็นสังคมรากฐานของสังคมและประเทศสามารถแก้ปัญหาสำคัญ ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนดีขึ้น และทำให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล โดยได้ทุ่มเทความคิด ระดมนักวิชาการลงไปทดลองแนวคิดและแนวทาง ที่มีการประยุกต์หลักการ วิธีการ และขับเคลื่อนให้เกิดการปฏิบัติจริง ในชุมชนและพื้นที่ของจังหวัดต่างๆ จึงได้มาซึ่งข้อสรุปของการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-Based Collaboration หรือ ABC)^๑ ที่เริ่มเป็นที่ยอมรับและนำไปใช้ในพื้นที่ ที่ครอบคลุมมากขึ้นในหลายจังหวัด

เนื่อง ABC เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่แม้จะมีศักยภาพสูง ที่หากนำไปกำกับและมีปฏิบัติการที่เหมาะสมตามแนวทางนี้ จะเกิดผลของการพัฒนาตามที่ต้องการดังกล่าว แต่ ABC ก็ไม่ใช่เรื่องง่าย เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่โดยตัวของมันเองก็มีความสลับซับซ้อน ในขณะที่พื้นที่ที่เข้าไปดำเนินงานก็มีความหลากหลายซับซ้อนและมีพลวัตสูงเช่นกัน จึงต้องมีการสรุปรวบรวมปฏิบัติการต่างๆ ที่ได้ดำเนินการมาแล้ว ถึงวิธีคิดหลัก วิธีการจัดกลไกความร่วมมือ วิธีการใช้ความรู้และการจัดการความรู้ผ่านกระบวนการขับเคลื่อนที่ประณีต จนได้มาซึ่งแผนชุมชน ที่เป็นการ “จุดระเบิดจากภายใน” หรือเป็นการคิดและการจัดการแบบล่างสู่บน (Bottom-Up) บูรณาการเข้ากับแผนที่มาจากส่วนกลางและภูมิภาค ที่เป็นการวางแผนตามภารกิจ (Function-Based) แบบบนลงล่าง (Top-Down) รวมไปถึงมีการปฏิบัติตามแผนตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และตำบล โดยที่ภายใต้ปฏิบัติการได้มีการปรับความสัมพันธ์ของทุกภาคีที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย จากนั้นจะนำบทสรุปทั้งหมดมาสังเคราะห์ออกเป็นแนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาเชิงพื้นที่ (ABC) ที่มีความลงตัวทางตรรกะ และมีประสิทธิภาพในขั้นปฏิบัติด้วย

^๑ สุธีระ ประเสริฐสรรพ. ๒๕๕๒. งานวิจัยเพื่อการพัฒนาทั้งพื้นที่ แบบ ABC: ความเข้าใจเรื่องพื้นที่และเครื่องมือ ระบบและกลไกขับเคลื่อน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สิลาภรณ์ บัวสาย. ๒๕๕๔. ABC : การวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ /สิลาภรณ์ บัวสาย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สิลาภรณ์ บัวสาย (บก.). ๒๕๕๔. **พลังความรู้และความร่วมมือ: บทเรียนจากการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว สำนักงาน สกว. จึงได้มอบหมายและสนับสนุนให้คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดำเนินงานวิจัยภายใต้ “โครงการสังเคราะห์ประสบการณ์องค์ความรู้สู่ทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ” มีระยะเวลาดำเนินงาน ๑ ปี จนได้ผลออกมาเป็นงานวิชาการที่ใช้ชื่อว่า “จากปฏิบัติการจริงสู่แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ” ฉบับนี้

๑.๑ ความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ได้ใช้แนวทางและเครื่องมือจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหลายฉบับ ผ่านนโยบายของรัฐและกลไกของระบบราชการ ทั้งหมดนี้ล้วนมุ่งการพัฒนาเพื่อความเจริญเติบโตและขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ มีการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน มีการปรับปรุงระบบการเงินการลงทุน การส่งออก มีการเร่งให้เกิดการบริโภคภายใน รวมถึงตลอดถึงมีการพัฒนาความทันสมัยในทุกด้านของสังคม โดยมีความเชื่อว่าการพัฒนาในแนวทางนี้ จะทำให้สังคมไทยมีสินค้า บริการ สิ่งอำนวยความสะดวกอย่างกว้างขวาง และทำให้มีการเพิ่มรายได้ให้กับประชากรไทย ด้วยการมีการจ้างงานจำนวนมาก จากผลของการขยายตัวภาคเกษตรก้าวหน้า การค้าและการบริการทันสมัยและอุตสาหกรรม ซึ่งผลของการพัฒนาดังกล่าวจะทำให้เศรษฐกิจ รายได้ ความทันสมัย การคมนาคมสื่อสาร ระบบสุขภาพอนามัย ระบบการศึกษาและการเป็นเมืองในภาพรวมที่ดีขึ้น

แต่ในขณะเดียวกัน จากการพัฒนาตามแนวทาง แผนงาน และนโยบายดังกล่าวในภาพรวม ได้เกิดผลที่เป็นที่ยอมรับหลายด้าน เช่น เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจที่ขาดดุลยภาพ เป็นการเจริญเติบโตในสาขาการผลิตส่วนบน แต่ภาคเกษตรกรรมส่วนล่างกลับประสบปัญหา เป็นการพัฒนาที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินขีดความสามารถในการรองรับจนส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและภัยธรรมชาติที่รุนแรง เป็นการพัฒนาที่เกิดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท ระหว่างคนรวยจำนวนน้อยกับคนจนจำนวนมาก เป็นการเปิดโอกาสให้กับกระแสโลกาภิวัตน์ วัตถุนิยม บริโภคนิยม และสมัยนิยมแบบตะวันตก เข้ามาทำให้ท้องถิ่น สังคม และวัฒนธรรมเดิมของสังคมอ่อนตัวลง เป็นต้น

ขณะที่ปรากฏการณ์ในระดับพื้นที่ ผลพวงของการพัฒนาที่เกิดขึ้นมีระดับความรุนแรง และสถานการณ์ของปัญหาที่แตกต่างกัน ตามบริบทเงื่อนไขและองค์ประกอบของแต่ละพื้นที่ เช่น ปัญหาด้านการผลิตและการใช้ทรัพยากรอย่างเข้มข้น รวมไปถึงการรุกคืบของระบบทุนนิยมและบริโภคนิยมบนพื้นที่สูง ส่วนพื้นที่ชนบทชุมชนต้องเผชิญปัญหาหนี้สิน ความยากจนที่เป็นผลมาจากปัญหาการผลิตทางการเกษตร ปัญหาการว่างงานและการอพยพเข้าสู่เมืองของวัยแรงงาน ในพื้นที่เมืองนั้นพบปัญหาสังคมต่าง ๆ มากมายทั้ง ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาจราจร ชุมชนแออัด ปัญหาครอบครัว

แตกแยก ปัญหายาเสพติด เยาวชนขาดการดูแลเอาใจใส่ ปัญหา มลภาวะและของเสียต่างๆ ซึ่ง ปัญหาเหล่านี้เชื่อมโยงกันเป็นระบบและก่อให้เกิดผลกระทบกับวิถีชีวิตอย่างกว้างขวางในระดับพื้นที่

จากสถานการณ์ปัญหาดังกล่าวทั้งในระดับโครงสร้างและระดับพื้นที่ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลง บรรณทัศน์และทิศทางในการพัฒนาใหม่ โดยเปลี่ยนวิธีการพัฒนาโดยใช้ “คน” เป็นศูนย์กลาง ดัง จะเห็นได้จากแผนพัฒนาฉบับที่ ๘ และ ๙ ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคนและกระบวนการ ที่บูรณาการเชื่อมโยงกันทุกด้านและเป็นองค์รวม คือ องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องต้องมา ประสานกันและมีคุณภาพ เกื้อกูลระหว่างกัน เน้นการสร้าง ความเข้มแข็งและสมดุลของสังคมและ เศรษฐกิจของประเทศระยะยาว และรักษาต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้อย่าง ยั่งยืน ต้องสร้างความสมดุลในระบบเศรษฐกิจโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งใน ระดับท้องถิ่นในการพัฒนาประเทศ รวมทั้งการปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารราชการใหม่ ที่มุ่งสู่การ กระจายอำนาจและงบประมาณในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมและโปร่งใส ขณะเดียวกันได้มี ความพยายามเสนอแนวทางการพัฒนาแนวใหม่เพื่อให้เกิดรูปธรรมของการแก้ไขปัญหาการพัฒนาที่ ผ่านมาและสนองตอบทิศทางดังกล่าว เช่น แนวคิดการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนแนวคิดการ พัฒนาเชิงกลยุทธ์ แนวคิดการวางแผนแบบบูรณาการ อย่างไรก็ตามแม้มีความพยายามที่จะ ดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวมาโดยตลอด แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร หรือบางพื้นที่สำเร็จ ก็จริงแต่ยังคงพบว่ามีอุปสรรคและข้อจำกัดอยู่มาก เพราะหากพิจารณาในเชิงระบบของการพัฒนา ประเทศแล้ว ยังคงมีข้อจำกัดสำคัญที่เป็นอุปสรรคสำคัญของการพัฒนาอยู่ นั่นคือ

๑) องค์ความรู้ที่มีอยู่และนำมาใช้ในการจัดการกับปรากฏการณ์การพัฒนาที่ไม่สมดุล ยังแยก ส่วนไม่สามารถอธิบายหรือให้แนวทางภาคปฏิบัติกับสถานการณ์ที่หลากหลาย ซับซ้อนเชื่อมโยงใน หลายมิติ และมีพลวัตสูง รวมถึงไม่สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติการ (Actors) หรือสถาบัน (Institutions) ใน หลายระดับจากส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น จนถึงชุมชนมีการบูรณาการอำนาจ ทรัพยากร และปฏิบัติการเพื่อนำไปสู่สังคมที่สมดุลและยั่งยืนร่วมกันได้

๒) กลไกการพัฒนาที่เป็นตัวจักรสำคัญของการขับเคลื่อนการพัฒนายังคงขึ้นอยู่กับระบบ การเมืองและราชการส่วนกลาง ทั้งเรื่องของอำนาจ นโยบาย แผนงาน และงบประมาณในการ ดำเนินงานระดับพื้นที่ โดยมีการสั่งจากส่วนกลางในรูปแบบบนลงล่าง (Top-down) การคิดโครงการ และการดำเนินการส่วนใหญ่เป็นการกระทำจากส่วนกลางและจากภายนอกเข้าไปขับเคลื่อนพัฒนาใน ระดับพื้นที่ มีโครงการต่างๆ ของภาครัฐ หลายกรณีที่ไม่ตรงกับความต้องการของชาวบ้าน ชุมชนและ พื้นที่ และหลายกรณีได้ไปเพิ่มปัญหาและทำให้พื้นที่อ่อนแอลง

๓) ขณะที่หน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะหน่วยระดับปฏิบัติการของจังหวัด อำเภอ ที่เข้าไป ดำเนินการในระดับพื้นที่หรือชุมชน ปรากฏว่ามีหลายหน่วยงานที่เข้าไปทำงานที่ไม่มีการบูรณาการทั้ง แนวคิด แนวปฏิบัติ แผนงาน และงบประมาณ ทำให้มีลักษณะต่างคนต่างทำ ในขณะที่สถานการณ์

ปัญหาในพื้นที่ต้องการแก้ไขมีความสลับซับซ้อนจากหลายสาเหตุเชื่อมโยงกัน และหลายโครงการจากภายนอกเป็นการคิดออกแบบเพื่อปฏิบัติชุดเดียวให้ใช้กับทุกพื้นที่ (One size fits all) ในขณะที่ความเป็นจริงของแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันทั้งทางกายภาพ ลักษณะทางภูมิสังคมและนิเวศน์ ในพื้นที่สูง พื้นที่ชนบท พื้นที่เมือง ซึ่งต่างก็มีระดับความรุนแรงและความซับซ้อนของปัญหาที่แตกต่างกัน จึงต้องการแนวทางการแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาที่ต่างกัน

๔) การพัฒนาความเข้มแข็งของพื้นที่หรือชุมชนเองนั้น จะพบว่าแม้ชุมชนจะมีทุนทางสังคมและวัฒนธรรม และทรัพยากรอยู่ระดับหนึ่ง เช่น มีผู้นำแกนนำที่มีศักยภาพมีความรู้ความสามารถ หรือแม้จะมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานของอำเภอมีกลไกส่วนท้องถิ่น (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) มีวัด โรงเรียน สถานีอนามัย มีศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี ฯลฯ แต่องค์กรเหล่านี้ก็ขาดบูรณาการ ขาดการใช้ข้อมูลและองค์ความรู้ และขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากประชาชนเช่นเดียวกัน

ดังนั้นการพัฒนาพื้นที่หรือชุมชนแบบองค์รวมให้มีความเข้มแข็งและมีความยั่งยืน จำเป็นจะต้องอาศัยกลไกความร่วมมือ อาศัยข้อมูลและองค์ความรู้เข้าไปจัดการ และต้องมีการบูรณาการระหว่างภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ฝ่ายวิชาการ เจ้าหน้าที่/ หน่วยงานทั้งในระดับพื้นที่ ตำบล อำเภอ และจังหวัด เข้ามาหนุนเสริมชุมชนและพื้นที่ ให้เกิดศักยภาพในการขับเคลื่อนการพัฒนา

ข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาดังกล่าว ได้ทำให้หลายฝ่ายทั้งหน่วยงานพัฒนาเอกชน ฝ่ายวิชาการและผู้นำชุมชน ได้มีการแสวงหาแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสมและพบว่า “การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ” น่าจะเป็นทางออกที่ดีและเหมาะสมถือว่าการแก้ไขปัญหการพัฒนาที่ตรงจุดมากที่สุด ซึ่งการดำเนินการในลักษณะนี้ ทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ดำเนินการมาเป็นระยะเวลาพอสมควร มีการริเริ่มโครงการนำร่อง ในหลายจังหวัดซึ่งเป็นพื้นที่ต้นแบบและขยายผล โดยมีจุดเริ่มต้นของการทำงานด้วยการสร้างงานวิจัยที่ทำให้ได้ทั้งข้อมูลองค์ความรู้ และสร้างกลไกการทำงานร่วมกันของคนในพื้นที่ หน่วยงานและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์กรพัฒนาภาคเอกชน ฝ่ายวิชาการ บนฐานการใช้ข้อมูลความรู้และข้อเท็จจริง เช่น การเก็บข้อมูลบัญชีครัวเรือน และการจัดทำแผนชุมชน ภายใต้หน่วยบูรณาการอยู่ที่ “จังหวัด” เพราะถือว่ามีศักยภาพในการขับเคลื่อนดำเนินงานมากที่สุด และมีประเด็นในการบูรณาการ เช่น โครงการความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาคาความยากจน หรือการพัฒนาสังคมและสุขภาวะ เป็นจุดเน้น เป็นจุดรวมพลังเพื่อการพัฒนา เป็นต้น

สำหรับจังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏว่าได้มีความพยายามดำเนินงานตามแนวทางและรูปแบบดังกล่าวมาระยะเวลาหนึ่งแต่ยังถือว่าไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร จนในปี ๒๕๕๓/๒๕๕๔ ได้มีความพยายามในการปรับปรุงวางแนวทางยุทธศาสตร์การพัฒนาใหม่ของจังหวัดโดยกำหนดให้มีประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนา และให้มีกระบวนการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ รวม ๕ กลุ่มยุทธศาสตร์

พร้อมกับกำหนดให้มีการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ ๔ ปี (พ.ศ. ๒๕๕๔- ๒๕๕๗) โดยใช้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ผ่านการจัดทำและพัฒนาจากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายของจังหวัดให้เกิดการบูรณาการการทำงาน แผนกิจกรรมและงบประมาณ และในปี ๒๕๕๔ จากผลของยุทธศาสตร์ ภายใต้กลุ่มภารกิจสังคม จึงได้เกิด“โครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์สังคมน่าอยู่แบบองค์รวมของจังหวัดเชียงใหม่” โดยมีสาระสำคัญอยู่ที่การประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อการพัฒนาแบบบูรณาการในพื้นที่ เข้าไปปรับแนวคิด แนวปฏิบัติ และสร้างกลไกและการขับเคลื่อนการพัฒนาแบบบูรณาการในชุมชนและพื้นที่ ให้เกิดการส่งเสริมครอบครัวชุมชนให้อยู่ดีมีสุขบนพื้นฐานศาสนา วัฒนธรรมและการบูรณาการเครือข่าย พร้อมกับได้มีการกำหนดแนวทางและการดำเนินงานขับเคลื่อนตามยุทธศาสตร์เพื่อบรรลุเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งประกอบไปด้วย

๑. การสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับ ชุมชน เครือข่ายชุมชน ภาคท้องถิ่น (อบต. เทศบาล) ท้องที่ (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานชุมชน) และภาคประชาคม วัด โรงเรียนในระดับหมู่บ้านตำบล อำเภอ ให้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นผู้คิด วิเคราะห์ วางแผนและขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ โดยอาศัยบทเรียนจากผลของโครงการ ABC (Area-Based Collaboration) ของ สกว. มาประยุกต์ในพื้นที่ โดยมีจุดเริ่มต้นและแตกหักอยู่ที่ชุมชน

๒. ขับเคลื่อนให้หน่วยงานระดับจังหวัดที่เป็นทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน สถาบันทางศาสนา แสดงบทบาทสำคัญคือ ร่วมกันสร้างความเข้มแข็งให้กับกลไกระดับพื้นที่ (ตามข้อ ๑) โดยร่วมคิด วิเคราะห์ วางแผนกิจกรรมที่จะทำให้ครอบครัวและชุมชนของหลายหรือทุกหมู่บ้าน ของตำบลของอำเภอให้มีการพัฒนาอย่างสมดุล หรือเข้าไปแก้ปัญหาสำคัญให้มีพลังและได้ผลอย่างแท้จริง โดยใช้ข้อมูลข้อเท็จจริงและองค์ความรู้ทั้งจากภายในพื้นที่และภายนอก โดยอาศัยการหนุนช่วยจากหน่วยงานด้านวิชาการ ผลของปฏิบัติการเช่นนี้จะจุดเริ่มต้นที่แท้จริงของ "บูรณาการ" กล่าวคือต้องบูรณาการจากพื้นที่ จากกิจกรรมการพัฒนาที่มาจากความต้องการที่แท้จริง และจากโครงการที่ผ่านการวิเคราะห์จากข้อมูลที่เชื่อมโยงหลายมิติ เมื่อผสมผสานกับแผนงานและงบประมาณจากองค์กรและหน่วยงานส่วนกลาง ภูมิภาค และท้องถิ่นที่จัดทำตามภารกิจ(Functions) จะทำให้ภารกิจหลักของแต่ละหน่วยงานมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

๓. แนวทางการดำเนินงานต้องคำนึงถึง (ก) ปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของพื้นที่หรือชุมชนและ (ข) ศักยภาพหรือทุนทางสังคมวัฒนธรรมของพื้นที่หรือชุมชน โดยจะต้องดำเนินงานในพื้นที่ (ระดับตำบล และอำเภอ) ที่มีความหลากหลายมีความซับซ้อนของปัญหาและมีเงื่อนไขบริบทพื้นที่ที่แตกต่างกัน การดำเนินงานจะเน้นหนักในพื้นที่ที่มีศักยภาพให้เกิดผลสำเร็จอย่างชัดเจนก่อน แล้วจะขยายไปยังพื้นที่ใกล้เคียงตามเครือข่ายทางสังคมวัฒนธรรมในระยะต่อไป

๔. การจัดทำแผนบูรณาการของชุมชน ตำบล อำเภอ โดยกลไกพื้นที่ (ตามข้อ ๒.) จะต้องเป็น “องค์รวม” คือ ไม่แยกส่วน เน้นการเชื่อมโยงกันและครอบคลุมปัจจัยและเงื่อนไขหลายด้านที่

เกี่ยวข้องทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ซึ่งแผนงานจะสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทและเงื่อนไขของแต่ละพื้นที่ โดยอาศัยศักยภาพพื้นที่และทุนของชุมชนที่มีอยู่แล้ว ร่วมกับการหนุนเสริมจากภายนอก ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการกลั่นกรองจากเวทีชุมชนที่ระดมความคิดเห็นหลาย ๆ ครั้ง จนได้เป็นแผนชุมชนที่สมบูรณ์ และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

๕. กระบวนการสร้างแผนบูรณาการของชุมชนที่มีเป้าหมายทั้งในระยะสั้นและระยะยาว คือ จะต้องเชื่อมโยงให้เข้าสู่การปฏิบัติ โดยต้องมีการวิเคราะห์อย่างปราณีตถึงกิจกรรมที่ชุมชนสามารถปฏิบัติได้เองทันทีจากศักยภาพที่มีอยู่ และ/หรือกิจกรรมที่สามารถปฏิบัติได้เองแต่บางส่วนต้องขอรับการสนับสนุนในด้านความรู้เฉพาะด้าน ในกระบวนการหรือเครื่องมือ หรือในการประสานความร่วมมือจากภายนอก และ/หรือกิจกรรมที่ต้องการการการอนุมัติหรือสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นๆที่มีอำนาจหน้าที่ หรือต้องใช้งบประมาณสูง ซึ่งอาจเชื่อมโยงเข้ากับแผนตามภารกิจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น อบต. อำเภอ และจังหวัดและหน่วยงานราชการที่มีภารกิจด้านนั้นๆ

๖. การนำแผนบูรณาการของชุมชนสู่การปฏิบัติ ต้องมีจุดเริ่มต้นที่เน้นการให้ชุมชนพึ่งตนเองก่อน ด้วยการสร้างหรือกระตุ้นให้เกิดการ “จุดระเบิดจากข้างใน” ในการร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา/สาเหตุ และแสวงหาแนวทางการแก้ไขโดยใช้ศักยภาพและทุนของชุมชนที่มีอยู่เดิม มาใช้ในการขับเคลื่อนปฏิบัติการของชุมชนในพื้นที่ โดยมีกลไกระดับจังหวัดและกลไกระดับตำบลให้การหนุนเสริมในส่วนที่ชุมชนต้องการหรือยังขาด

๗. การสร้างระบบติดตาม ประเมินผลปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการคิดแก้ไขปัญหาและดำเนินการได้ด้วยชุมชนเอง สร้างชุมชนต้นแบบที่เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ซึ่งความสำเร็จจะขยายผลออกไปเป็นเครือข่ายลูกโซ่ในพื้นที่ ระหว่างพื้นที่ (ชุมชน ตำบล อำเภอ)

เนื่องจาก แนวคิดและแนวปฏิบัติของ การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ หรือ ABC (Area-Based Collaboration) ที่เริ่มโดย สกว. และมีปฏิบัติการในหลายพื้นที่ครอบคลุมหลายจังหวัด มาเป็นระยะเวลาหนึ่ง ประกอบกับคณะผู้วิจัยได้นำแนวคิดนี้ไปใช้ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่มาเป็นระยะเวลา ๓ ปี ปรากฏว่า แนวคิดและแนวปฏิบัติดังกล่าวสามารถทำให้เกิดผลของการพัฒนารูปแบบใหม่ที่มีศักยภาพระดับหนึ่ง หากมีการศึกษาและวิเคราะห์เชิงลึก อาจทำให้สังคมไทยมีการปรับเปลี่ยนทิศทางและปฏิบัติการการพัฒนาที่สมดุล ยิ่งย่นย่ออย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนั้นงานวิชาการนี้จึงมีวัตถุประสงค์คือ

๑.๒ วัตถุประสงค์

๑) เพื่อรวบรวม จัดระบบข้อมูล และวิเคราะห์ถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จหรือล้มเหลวของการนำเอาแนวคิด แนวปฏิบัติ กลไก ระบบ กระบวนการของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการไปใช้เพื่อขับเคลื่อนและดำเนินงานด้านการพัฒนาในพื้นที่ ในกรณีจังหวัดเชียงใหม่และพื้นที่อื่นที่ประสบความสำเร็จจะระดับหนึ่ง

๒) เพื่อนำผลที่ได้จากข้อ ๑ ไปสังเคราะห์รวบยอด เพื่อให้ได้มาซึ่ง“ชุดองค์ความรู้ใหม่” ที่เป็นทั้งทฤษฎี แนวคิด หลักการ แนวปฏิบัติ กลไก ระบบและกระบวนการของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการที่เป็นรูปธรรม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดใช้ประโยชน์ในทางวิชาการ การกำหนดนโยบายและปฏิบัติการในพื้นที่

ซึ่งทั้งหมดน่าจะเป็น “กระบวนการทัศน์ใหม่ของการพัฒนา” ที่นำไปสู่ความสมดุลและยั่งยืนต่อไปในอนาคต

๑.๓ วิธีการดำเนินงาน

เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว จึงได้มีการวางแผนทาง วิธีการรวบรวมข้อมูลเพื่อสังเคราะห์สาระสำคัญของกรณีต่างๆ ที่ใช้แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่โดยตรงและอ้อม ผสมกับการลงมือปฏิบัติจริงตามยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ผ่านโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม ประกอบกับการทบทวนเอกสารทางวิชาการและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประมวลออกมาให้ได้ชุดองค์ความรู้ใหม่ โดยมีสาระสำคัญดังนี้ คือ

1. การศึกษาเอกสารและลงพื้นที่ที่มีปฏิบัติการพัฒนาในแนวนี โดยเลือกกรณีที่เหมาะสมความสำเร็จ ๒ กรณี คือ

๑) วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏจังหวัดเชียงราย ที่ได้ตั้งขึ้น โดยมี ผศ.ดร.ยิ่งยง เทาประเสริฐ เป็นคณบดีวิทยาลัย ตั้งแต่ปี ๒๕๔๕ เป็นต้นมา โดยวิทยาลัยได้ร่วมมือกับภาคประชาชน ได้แก่ เครือข่ายชนเผ่า ๕ เผ่า เครือข่ายหมอพื้นบ้าน ๔ จังหวัด และเครือข่ายประเทศลุ่มแม่น้ำโขง เพื่อให้การรักษาพยาบาลในรูปแบบของแพทย์ทางเลือก และเพื่อผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรที่สามารถใช้ได้สะดวก พร้อมใช้ได้ทันที

๒) โรงเรียนชาวนา ศูนย์การเรียนรู้ใจโก๋ จังหวัดน่าน ที่มีจุดมุ่งหมายของการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาศักยภาพแกนนำเกษตรกร เพื่อพัฒนาการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ได้คุณภาพและผ่านมาตรฐานการผลิตเมล็ดพันธุ์โดยเน้นสร้างองค์ความรู้ใหม่และขยายผลสู่ชาวนาและเครือข่าย

2. การรวบรวมข้อมูลและสังเคราะห์การประยุกต์ใช้การพัฒนาของพื้นที่ ABC ตามโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวมของจังหวัดที่ดำเนินการ ๑๐ พื้นที่ คือ

พื้นที่เมือง / พื้นที่กึ่งเมือง

- ๑) ต.วัดเกต อ.เมือง
- ๒) ต.ท่ากว้าง อ.สารภี
- ๓) ต.ป่าแดด อ.เมือง

พื้นที่ชนบท/พื้นที่เกษตร

- ๔) ต.เชิงดอย อ.ดอยสะเก็ด
- ๕) ต.บ้านกลาง อ.สันป่าตอง
- ๖) ต.น้ำแพร่ อ.หางดง
- ๗) ต.ป่าไผ่ อ.พร้าว

พื้นที่สูง / ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์

- ๘) ต.ห้วยแก้ว อ.แม่ออน
- ๙) ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา
- ๑๐) ต.แม่วีน อ.แม่วาง

แต่ได้เลือกพื้นที่ที่มีแนวทางย่อยแตกต่างกัน ๔ กรณี คือ

- ๑) พื้นที่ตำบลวัดเกต เป็นการดำเนินงานในพื้นที่เมืองของจังหวัดเชียงใหม่ (โดยมีภาควิชาการ จากคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้รับผิดชอบและดำเนินการขับเคลื่อนพื้นที่
- ๒) พื้นที่ตำบลห้วยแก้ว เป็นการดำเนินงานบนพื้นที่สูงของจังหวัดเชียงใหม่ ตำบลห้วยแก้ว (โดยมีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับ กศน.ตำบลห้วยแก้ว เป็นผู้รับผิดชอบและดำเนินการขับเคลื่อนในพื้นที่
- ๓) พื้นที่ตำบลเชิงดอย เป็นการดำเนินงานพื้นที่กึ่งเมือง กึ่งชนบทของจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีภาคีสถนบัน จากมี ศพส.๑๓ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นผู้รับผิดชอบและดำเนินการขับเคลื่อนในพื้นที่
- ๔) พื้นที่ตำบลป่าไผ่ เป็นการดำเนินงานในพื้นที่กึ่งเมือง กึ่งชนบทของจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีภาคีสถนบัน ได้แก่ เทศบาลตำบล ผู้นำ และแกนนำของหมู่บ้านและตำบล เป็นผู้รับผิดชอบและดำเนินการขับเคลื่อนในพื้นที่

๓. ได้ศึกษา แนวคิด ปฏิบัติการ และผลของการพัฒนาตามแนวทาง ABC ของจังหวัดชัยนาท ที่ สกว. ร่วมกับจังหวัด ได้มีปฏิบัติการจนได้ผลเป็นระยะเวลาหนึ่ง โดยได้เลือก ตำบลวังหมัน เป็นกรณีศึกษาแบบเจาะลึก

๔. การทบทวนทฤษฎีแนวคิดจากงานวิชาการ รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ

๕. การเข้าร่วมกิจกรรมการสรุปทบทเรียนในโครงการต่างๆ ที่ใช้แนวคิดทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ หรือที่ใกล้เคียง

๖. นำข้อมูลบทเรียนจาก ๗ กรณีศึกษามาสกัดให้ได้เป็นบทวิเคราะห์ที่เห็นมากกว่าความสำเร็จในระดับต่างๆ มากกว่าปัญหาอุปสรรคเฉพาะหน้า แต่เห็นปัจจัยที่มีพลังอยู่เบื้องหลังของความสำเร็จหรืออุปสรรคนั้นๆ มาสังเคราะห์ต่อโดยใช้บทสรุปจากวิธีการข้อ ๔ นำมาสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ ที่ประกอบด้วยแนวคิดต่างๆ ผ่านการคิดแบบเชื่อมโยงถึงปฏิบัติการจริงในแต่ละแนวคิด

๗. สร้างองค์ประกอบและเงื่อนไขของแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ ขึ้นมาให้เป็นตัวแบบที่น่าจะสมบูรณ์ที่สุดทั้งในแง่ของการนำแนวคิดย่อยหลายแนวคิดมาเชื่อมโยงกัน ตามตรรกะ และในแง่ของการเทียบเคียงกับประสบการณ์จริงที่ปฏิบัติแล้วได้ผลหรือไม่สำเร็จ เพื่อจุดอ่อนของตัวแบบทางทฤษฎี เพื่อการลดช่องว่างระหว่างความลงตัวในทางตรรกะกับสถานการณ์จริง ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เป็นตัวแบบที่เป็นอุดมคติ (Ideal) จนเกินไปแต่นำการปฏิบัติไม่ได้ หรือมีความคลุมเครือสูง ตัวแบบนี้ก็ไร้ความหมาย จึงต้องอาศัยประสบการณ์จริงจากกรณีศึกษามาสร้างเป็น Scope Conditions เพิ่มเติมได้แก่ การระบุถึงเงื่อนไขที่จะทำให้ตัวแบบเป็นจริง พร้อมๆ กับบ่งบอกถึงความแปรปรวนที่จะเกิดขึ้นได้ในขั้นนำตัวแบบไปใช้

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีจุดยืนว่า การมีตัวแบบที่สมบูรณ์เป็นหลักไว้ก่อนจะเป็นประโยชน์ในเบื้องต้น ส่วนการมีปฏิบัติการขับเคลื่อนที่อยู่ในบริบทและเงื่อนไขที่ต่างกัน หากปฏิบัติการเหล่านั้นเคลื่อนตัวไปในแนวทางที่อธิบายไว้ในตัวแบบ ไม่ช้าก็เร็วเราอาจจะได้แนวคิดทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ เมื่อได้มีหลักฐานเชิงประจักษ์เพิ่มขึ้น และหลักฐานเหล่านั้นได้นำมาพิสูจน์เพื่อยืนยันหักล้าง ทั้งหมดหรือบางส่วนของต้นแบบอย่างต่อเนื่องในอนาคต

บทที่ ๒

การสังเคราะห์ปฏิบัติการการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการจากกรณีศึกษา

๒.๑ ความจำเป็นในการสังเคราะห์องค์ความรู้จากปฏิบัติการในระดับพื้นที่

การสังเคราะห์เพื่อให้ได้มาซึ่งชุดองค์ความรู้ใหม่ที่เป็น ทฤษฎี แนวคิด หลักการ แนวปฏิบัติ กลไก ระบบ และกระบวนการของ “การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ” ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมในระดับต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย ระดับปฏิบัติการ ระดับวิชาการ และระดับนโยบาย และถือว่าเป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ของการพัฒนาที่นำไปสู่ความสมดุลและยั่งยืนต่อไปในอนาคตนั้น จะต้องพิจารณาถึงเงื่อนไขของบริบท องค์ประกอบ และลักษณะทางภูมิสังคมและภูมิโนเวตที่แตกต่างกัน โดยต้องมี ๓ หลักการที่ขาดไม่ได้ ๓ ประการ คือ

ก) ต้องมีกลไกในการดำเนินงานร่วมกันของ ๓ ภาคี ซึ่งประกอบไปด้วย ภาคีสถักสนุน ได้แก่ (๑)องค์กร ภาครัฐ (ระดับจังหวัด/ อำเภอ/ ตำบล/ ชุมชนท้องถิ่น) และภาคเอกชน (๒)ภาคีฝ่ายวิชาการ และ (๓)ภาคีผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่หรือชุมชน

ข) ต้องใช้องค์ความรู้ที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือเป็นความรู้ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับ บริบทและเงื่อนไขของพื้นที่ และของสถานการณ์จริง ใช้องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ มาร่วมประยุกต์ใช้กับองค์ความรู้จากภายนอกหรือองค์ความรู้แบบสากลอย่างเหมาะสม และ มีการใช้ ทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ที่เป็นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ ทุนทางสังคมและ วัฒนธรรมที่ยังมีศักยภาพอยู่

ค) มีระบบการจัดการและกระบวนการขับเคลื่อนที่ยืดหยุ่นคล่องตัว มีการจัดการเชิงระบบ และที่สำคัญมีการจัดความสัมพันธ์อย่างสอดคล้องระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ เข้าด้วยกัน โดย คำนึงถึงการจัดการแบบองค์รวม คือการมองปัญหาและสาเหตุทั้งระบบอย่างเชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผล มิใช่เป็นการจัดการโดยแยกประเด็นเฉพาะสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง หรือแบบแยกส่วนที่ต่างคนต่างทำ และจะต้องคำนึงถึงความร่วมมือที่มีความหมายมากไปกว่าการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่

แต่การใช้แนวคิดและแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการให้เกิดผล และสามารถขยาย ผลได้อย่างกว้างขวาง จำพองการทำความเข้าใจกับ ๓ หลักการที่ดูเป็นอุดมคติพอสมควรไม่ เพียงพอ จึงจำเป็นต้องมีการขยายความให้เห็นถึงทั้งแนวคิดและแนวปฏิบัติที่ไม่ล่องลอย โดยการ รวบรวมองค์ความรู้จากปฏิบัติการจริงที่ได้ใช้หลักการดังกล่าวที่สมบูรณครอบคลุมทั้งเงื่อนไขปัจจัย ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกลไกที่มีศักยภาพ มีกระบวนการที่ยืดหยุ่นในระดับปฏิบัติแต่ยึดมั่นในหลักการ และมีการ ใช้ข้อมูล ความรู้ เข้าไปช่วยการขับเคลื่อน เพื่อให้ได้มาซึ่งการแก้ปัญหาที่สำคัญหรือการให้ได้มา ซึ่งการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนในพื้นที่หรือในหน่วยของสังคม (Social Unit) หนึ่ง โดยความ ร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลากหลายฝ่าย ตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน เครือข่ายชุมชน

ประชาสังคม ภาคเอกชน สถาบันทางสังคม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ รวมตลอดถึงหน่วยงานระดับอำเภอ จังหวัด และส่วนกลาง ทั้งที่เป็นภาคของรัฐ องค์กรธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันทางสังคมอื่นอีกด้วย ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงอิทธิพลจากภายนอกพื้นที่ ที่มีผลมาจากการแสวงหาวิถีชีวิต ระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม รวมถึงระบบราชการและการเมืองที่ล้วนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่อย่างรุนแรงมากเกินไปกว่าความสามารถในการปรับตัวตามปกติของพื้นที่

การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ ที่เป็นไปตามหลักการดังกล่าวจำเป็นต้องมีกรณีศึกษาให้เห็นปฏิบัติการจริงหลายกรณี และแต่ละกรณีต้องผ่านช่วงเวลาในการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ไม่เพียงแค่ ๒-๓ ปี หากแต่บางพื้นที่หรือบางประเด็นต้องอาศัยระยะเวลามากกว่า ๘-๑๐ ปี ดังนั้นจึงได้มีการเลือกพื้นที่ปฏิบัติการจริงที่เป็นกรณีศึกษาตามแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ ที่ได้ดำเนินงานมาระยะเวลาพอสมควรจนประสบผลสำเร็จในระดับที่สามารถนำมาเป็นตัวอย่างได้

การสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อทำให้เกิดความสมบูรณ์ในเชิงแนวคิดทฤษฎีที่มีปฏิบัติการจริงรองรับ มีการใช้หลักการดังกล่าว และมีความครอบคลุมทั้งเงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ ตามบริบทของพื้นที่ จะต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบสำคัญเพิ่มเติม ๕ องค์ประกอบดังต่อไปนี้

๑) แนวคิดที่สำคัญ (Guiding Concept) ที่ใช้นำปฏิบัติการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการประกอบไปด้วยการบูรณาการของแนวคิดย่อยต่าง ๆ เช่น แนวคิดการพัฒนาแบบเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง (Area – Based Development) แนวคิดความร่วมมือ (Collaboration) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการกลไกและระบบจัดการ แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ความรู้และการจัดการความรู้ (Knowledge Management) แนวคิดเกี่ยวกับพลังอำนาจของหลักฐานเชิงประจักษ์ (Evidence Based) รวมตลอดถึงแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการขับเคลื่อน ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นประเด็นทางวิชาการที่เชื่อมโยงและมีผลต่อปฏิบัติการทั้งสิ้นในการวิเคราะห์จะลงลึกถึงเงื่อนไขและบริบทที่มีความแตกต่างกันของพื้นที่ ทั้งในแง่ของความรู้ที่มีลักษณะเฉพาะประเด็นและหรือพื้นที่ ระบบจัดการและการขับเคลื่อนที่เป็นเครื่องมือและเป็นแนวทางปฏิบัติ ปริมาณและคุณภาพของทุนและทรัพยากรในพื้นที่ ความสัมพันธ์ของ ผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) และผู้ปฏิบัติการ (Actors) ภายในและภายนอกพื้นที่ปฏิบัติการ ศักยภาพของพื้นที่ในแง่ของความสามารถของผู้ปฏิบัติการ ความเป็นชุมชนและเครือข่าย รวมถึงการสนับสนุนจากภายนอก

๒) ระบบการจัดการ การพัฒนาแนวใหม่เพื่อให้เกิดผลการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการที่เป็นรูปธรรมนั้นจะต้องสร้างระบบการจัดการร่วม ซึ่งในความเป็นจริงต้องอาศัยการจัดการของภาครัฐ แต่ต้องมีลักษณะของแผนงานและโครงการที่จัดทำผ่านแผนยุทธศาสตร์ ที่ใช้แผนงานโครงการที่คิดแบบองค์รวม มีบูรณาการกิจกรรมการพัฒนาจากพื้นที่ มีการใช้ทรัพยากรตามภารกิจเฉพาะ ของหน่วยงานสนับสนุน หรืออาจผ่านนโยบายของจังหวัด หรือผ่านโครงการพัฒนาโดยสถาบันวิชาการ และหรือภาคประชาคม ทั้งหมดมีสาระสำคัญอยู่ที่การสร้างกลไกความร่วมมือและที่สำคัญ

มากกว่านั้นคือต้องสร้างความสัมพันธ์ของภาคีความร่วมมือ มีกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาความต้องการบนความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยประยุกต์การวิจัยที่มีเครื่องมือสำคัญ เช่น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) รวมตลอดถึงการใช้ข้อมูลทุติยภูมิ ข้อมูลปัญหาความต้องการของพื้นที่จากเวทีชุมชน รวมถึงการใช้บัญชีครัวเรือน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลระดับปัจเจกบุคคลที่ทำให้ทั้งชุมชนและครัวเรือนเห็นปัญหาร่วมกัน เห็นเป้าหมายร่วมกัน และมีพลังที่จะแก้ไขปัญหา โดยมีเป้าหมายร่วมกันในการจัดการ “ประเด็น” การพัฒนาในประเด็นใดประเด็นหนึ่งที่มี “พลัง”(Impacts) สูงต่อวิถีชีวิตของคนในพื้นที่นั้น และมีการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง มีการจัดการเชิงกลยุทธ์ จะก่อให้เกิดพลังร่วมของผู้คนที่เมื่อสำเร็จจะเกิดเป็นแรงขับที่มีประสิทธิภาพ ไม่เพียงแต่การแก้ปัญหาที่สำคัญเท่านั้น แต่อาจเป็นการกำหนดหรือประกอบสร้างทิศทางการพัฒนาใหม่ที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่มากขึ้นด้วย และทั้งหมดจะเห็นภาพในพื้นที่ปฏิบัติการร่วม ดังนั้น นอกจากจะต้องมีการจัดระบบคิด จัดกระบวนการ และเครื่องมือ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ เช่น แนวคิด ABC ที่ชัดเจน มีนโยบาย มีแผนยุทธศาสตร์ มีแผนงานโครงการ มีกระบวนการขับเคลื่อน และเครื่องมือที่จำเป็นแล้ว จะต้องเพิ่มแนวทางในการจัดการความสัมพันธ์ของ ผู้ปฏิบัติการหลัก(Key actors) และ เครือข่าย(Networks) ที่เกี่ยวข้องด้วย

๓) **กลไกความร่วมมือและการจัดความสัมพันธ์ของ ผู้ปฏิบัติการหลัก(Key actors) และ ผู้ปฏิบัติการ(Actors)** กลไกขับเคลื่อนของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการนั้น จะต้องประกอบไปด้วยภาคี ๓ ส่วนสำคัญ ซึ่งได้แก่ **ส่วนแรก ภาคีสันับสนุนวิชาการ** ถือว่าเป็นบทบาทของงานวิจัย โดยสถาบันทางวิชาการหรือหน่วยสนับสนุนวิชาการของจังหวัดหรือพื้นที่ จะนำข้อมูลข้อเท็จจริง และองค์ความรู้มาปรับแนวทางการพัฒนาแบบใหม่ ให้กับกลไกการจัดการ ตั้งแต่เริ่มต้นการสร้างภาคี การขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ จนถึงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง **ส่วนที่สอง ภาคีสันับสนุนด้านนโยบาย ทรัพยากร งบประมาณรวมถึงกฎเกณฑ์ต่าง ๆ** ในที่นี้ถือว่าจังหวัดเป็นหน่วยจัดการที่เหมาะสมที่สุด แต่จะไม่ใช้จังหวัดในฐานะของการบริหารราชการส่วนภูมิภาคของรัฐอย่างเดิม แต่กว้างกว่านั้น โดยมีหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานพัฒนาเอกชน ประชาสังคมและสถาบันทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีการกิจหน้าที่ตามการจัดตั้งอยู่แล้วเป็นทีมงาน อาจใช้ใช้แผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดเป็นเครื่องมือ และใช้ปฏิบัติตามภารกิจหลักของหน่วยงาน(Functions) สันับสนุนแผนบูรณาการที่มาจากพื้นที่ หรืออาจใช้แผนงาน/โครงการพิเศษเป็นเครื่องนำทางก็ได้ หัวใจสำคัญของกลไกนี้คือต้องมีบูรณาการ เป็นการบูรณาการทั้งแนวคิด แนวทางปฏิบัติ ทรัพยากร และผู้คนเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่า สำหรับการปฏิบัติจริงต้องอาศัยเงื่อนไขที่ซับซ้อนที่ทำให้ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ร่วมกันไม่มากก็น้อย (win – win) หรือให้ทุกฝ่ายเห็นเป้าหมายร่วมกัน และความสำเร็จส่วนหนึ่งของบูรณาการอยู่ที่การใช้ข้อมูล ความรู้ หรืออาจเรียกว่า อำนาจความรู้ อำนาจของเชิงประจักษ์ (Evidence Based Knowledge) ที่จะทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถเชื่อมประสานผลประโยชน์กำหนด

เป้าหมายร่วม ลดข้อขัดแย้งและอคติ และฟื้นฟูความเข้มแข็งของระบบราชการได้ และ**ส่วนที่สาม ภาวการณ์ปฏิบัติการในพื้นที่** ได้แก่ หน่วยปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันทางสังคมในพื้นที่ เครือข่ายชุมชน ภาคประชาสังคม รวมตลอดถึงผู้นำ แกนนำ กลุ่มต่างๆ ครอบคลุมและปัจเจกในชุมชน แนวทางใหม่ที่ต้องถือว่าภาวการณ์นี้เป็นจุดแตกหักของการพัฒนา เพราะเป็นภาวการณ์ที่อยู่กับพื้นที่ที่อยู่กับปัญหา มีเดิมพันผูกติดกับความอยู่รอดหรือความยั่งยืนสูงสุด ดังนั้นงานพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการที่จะให้เกิดกลไกความร่วมมือจะต้องมีการประยุกต์แนวคิดของผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders Analysis) มาผสมกับแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจจากความรู้ความจริง (Evidence Based Knowledge) ที่ทุกฝ่ายยอมรับ และประยุกต์แนวคิดไปสู่แนวทางปฏิบัติ ด้วยการผูกโยง Stakeholders ที่มีความแตกต่างกันตามธรรมชาติให้หันมาร่วมมือกัน ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่าย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความยืดหยุ่น (Space) ที่ทุกฝ่ายชนะ ไม่มากก็น้อย (หรือ Win-Win situation) ในเชิงผลประโยชน์หรือส่วนแบ่งจาก Stake-to-hold ในทางอรรถประโยชน์ทางวัตถุหรือเศรษฐกิจ หรือในเชิงที่กว้างกว่าอรรถประโยชน์ทางเศรษฐกิจคือการที่ทุกฝ่ายเห็นเป้าหมายใหญ่ร่วมกัน (Common /Shared Values and Goals) ที่ทุกคนได้ประโยชน์หรือ มีความสุขร่วมกัน และในที่สุดหากอำนาจที่แตกต่างทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมแบบเดิมได้ถูกแทนที่โดยอำนาจชุดใหม่จากข้อมูล ข้อเท็จจริง และเป็นความรู้ที่ทุกคน ยอมรับ (Evidence Based) ที่ไม่ใช่เป็น วาทกรรม (Discourse) ทั้งหมดจะกลายเป็น ความสัมพันธ์แบบใหม่

๔) **ข้อมูล ความรู้และการจัดการความรู้** เรื่องนี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาหรือแก้ปัญหาในสังคม เพราะสังคมได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมาก มีความหลากหลายและสลับซับซ้อนมากขึ้น การจัดการด้วยความรู้ลึก หรือการคาดเดาแบบเดิม นอกจากจะไม่ช่วยแล้ว จะเป็นการเพิ่มปัญหามากขึ้น สังคมจึงต้องพัฒนาและใช้ความรู้เป็นหลักเป็นอาวุธใหม่ในการจัดการ ดังนั้นการใช้ข้อมูลความรู้และการจัดการความรู้ที่มีพลังอำนาจที่อธิบายปัญหาเชิงซ้อนและนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้พื้นที่สามารถปรับตัวได้ดีขึ้น และสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาที่ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่มีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น มีความสมดุลและยั่งยืนนั้น จะต้องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงบูรณาการทั้งการพัฒนาองค์ความรู้และการใช้องค์ความรู้ไปจัดการ (Knowledge Development and Knowledge Management) ในมิติต่างๆ คือ

มิติแรก ความรู้จำเป็นที่ใช้อธิบายปัญหาและสาเหตุที่เชื่อมโยงได้ในหลายระดับ คือ ระดับ **มหภาค**(Macro) ได้แก่ อิทธิพลจากภายนอกพื้นที่ ได้แก่ อิทธิพลของโลกาภิวัตน์ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหารจัดการของรัฐ รวมตลอดถึง ความคิด ความเชื่อที่เป็นวาทกรรม ระดับ **ปฏิบัติการในพื้นที่** (Meso) เป็นเรื่องของผลกระทบและการปรับตัวต่ออิทธิพลของภายนอก กับการเปลี่ยนแปลงภายในของพื้นที่/ชุมชน และระดับจุลภาค (Micro) คือ **ครอบครัว/ปัจเจก** เป็นเรื่องของผลกระทบและการปรับตัวของปัจเจก ครอบครัว เครือญาติและกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ในเชิงตรรกะ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพื้นที่หรือชุมชนมีความเชื่อมโยงในแนวดิ่งที่เป็นปฏิสัมพันธ์ของ

๓ ระดับดังกล่าว และในแนวนอนที่ส่งผลถึงในระดับจุลภาค ก็คือวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลง ความรู้มิติแรกนี้ถ้าเข้าใจจะสามารถเริ่มต้นได้ถูก

มิติที่สอง เป็นความรู้เกี่ยวกับวิธีการและปฏิบัติการเพื่อจัดการกับปัญหาที่ตัวสาเหตุ ที่ได้มาจากผลของการใช้ความรู้ในมิติแรก เน้นเรื่องของวิธีคิด วิธีการจัดการ รวมตลอดถึง การค้นหาเลือกสรรทุนและทรัพยากร ทั้งเป็นเป็นภูมิปัญญาภายใน และเทคโนโลยีทั้งจากภายนอก ทั้งที่เป็นเรื่องใหม่และหรือเรื่องเดิมที่พื้นที่อื่นนำมาใช้แล้วประสบความสำเร็จ

มิติที่สาม เป็นความรู้เกี่ยวกับกระบวนการขับเคลื่อนและจัดการกับ ความรู้ใน ๒ มิติแรก นำไปสู่ปฏิบัติการ รวมถึงการนำผลของปฏิบัติการในแต่ละรอบไปสร้างวงจรย้อนกลับของความรู้ที่มีการสะสมเพิ่มพูนหรือปรับเปลี่ยน ซึ่งอาจเรียกได้ว่า เป็นเรื่องของการจัดการความรู้

ประเด็นสำคัญคือต้องมีเงื่อนไขที่เหมาะสมที่ทำให้ภาคฝ่ายปฏิบัติการในพื้นที่ใช้ข้อมูลข้อเท็จจริง มีบูรณาการองค์ความรู้ที่มาจากภายนอกและองค์ความรู้จากพื้นที่ แล้วนำผลของการผสมผสานในแต่ละรอบไปทำความเข้าใจกับปัญหาสำคัญที่เชื่อมโยงทั้งกับสาเหตุเฉพาะหน้าจากพื้นที่ และกับสาเหตุที่มาจากระบบและโครงสร้างจากภายนอก ไปทำให้พื้นที่และชุมชนสามารถค้นหา ทุน ทรัพยากรและแนวทางแก้ปัญหาที่พื้นที่มีอยู่ นำมาผสมผสานกับทุน ทรัพยากรหรือแม้กระทั่ง กฎเกณฑ์จากภายนอก เอาทั้งหมดมาวิเคราะห์ ทดลอง ทดสอบ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาที่สำคัญ หรือให้ได้มาซึ่งความต้องการอย่างแท้จริงของพื้นที่ (ซึ่งผ่านกระบวนการที่ปราณีต) ส่วนความรู้ที่อธิบายหรือชี้้นำการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในระดับปัจเจก ครอบครัว กลุ่ม และสถาบันในพื้นที่ (Micro) เป็นการปรับความสัมพันธ์ของความรู้กับกลไก ระบบการจัดการ การขับเคลื่อน และหัวใจสำคัญคือความสัมพันธ์ของผู้คน/ สถาบันในพื้นที่ชุดใหม่ ที่เมื่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปฏิบัติการ(Actor) มีเป้าหมายร่วมกันในการจัดการ “ประเด็น” การพัฒนาใดประเด็นหนึ่งที่มีพลัง (Impacts) สูงต่อวิถีชีวิตของคนในพื้นที่นั้น และมีการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง มีการจัดการเชิงกลยุทธ์ ทั้งหมดอย่างน้อยในเชิงตรรกะจะก่อให้เกิดแรงขับเคลื่อนของผู้คนที่มีประสิทธิภาพ ไม่เพียงแต่การแก้ปัญหาที่สำคัญเท่านั้น แต่อาจเป็นการกำหนดหรือประกอบสร้างทิศทางการพัฒนาใหม่ที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่มากขึ้นด้วย

๕) กระบวนการวิเคราะห์ปัญหา กำหนดแผนและการปฏิบัติบนพื้นที่จริง องค์ประกอบนี้ถือว่าเป็นปฏิบัติการหรือการกระทำ ที่ต้องใช้กระบวนการขับเคลื่อนตามแนวทางใหม่ ภายใต้ปฏิสัมพันธ์ของ ๔ องค์ประกอบข้างต้น ปฏิบัติการในส่วนนี้อาจแบ่งออกเป็นขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้ คือ ๑) กระบวนการเรียนรู้ คือการ รวบรวม จัดหา ข้อมูล ความรู้ ในแต่ละรอบมาวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการ การวิเคราะห์ทางแก-การกำหนดโครงการพัฒนา ๒) การนำผลการวิเคราะห์จากกระบวนการแรก ไปสร้างแผนพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการโดยภาคฝ่ายปฏิบัติการในพื้นที่ จากการหนุนช่วยของภาคฝ่ายวิชาการและภาคฝ่ายสนับสนุนด้านงบประมาณ นโยบาย ทรัพยากรระดับ

จังหวัด อำเภอบ้านนาบึง เน้นโครงการที่มี พลัง (Impacts)ของการเปลี่ยนแปลงสูง “แผน” ดังกล่าวเป็นแค่เครื่องมือ (Means) ไม่ใช่ผลสำเร็จ (End)ในตัวของมัน แต่เป็น Means ของกระบวนการเรียนรู้ ของการมีส่วนร่วมตามธรรมชาติ และของการปฏิบัติ เงื่อนไขของความสำเร็จอยู่ที่ระดับการใช้อำนาจจากข้อมูลและองค์ความรู้ หรือเป็นความสามารถในการวิเคราะห์ ทั้งหมดขึ้นอยู่กับความปรารถนาของแต่ละรอบของกระบวนการดังกล่าวและอยู่ที่ประโยชน์ที่ทุกฝ่ายจะได้รับ หรือเป้าหมายร่วม และทุกฝ่ายรู้ว่าตนจะทำอะไร ได้อะไร เกิดผลอะไร คือการมีความร่วมมือกันเอง และ ๓) เกิดปฏิบัติจริงในรูปของ (ก) ชุมชนและพื้นที่ทำเองโดยใช้ทุน ทรัพยากรและกฎเกณฑ์ของชุมชน (ข) ทำโดยชุมชน โดยมีองค์กรส่วนท้องถิ่น สถาบันต่างๆในพื้นที่ช่วยหนุน และ (ค) โดยชุมชนหรือภาคีฝ่ายสนับสนุนจากภายนอกใช้งบประมาณ ทรัพยากร ความรู้ และเทคโนโลยี ผ่านแผนงานตามภารกิจ (Functions) ของหน่วยงานช่วยหนุน อย่างไรก็ตามเงื่อนไขความสำเร็จที่จะได้มาซึ่งการหนุนช่วยนี้อยู่ที่การขับเคลื่อนทรัพยากรจากภายใน การต่อรองกับภายนอก การทำให้หน่วยงาน Functions มีแผนงานที่ได้ผลในเชิงยุทธศาสตร์ ฯลฯ แต่ทั้งหมดไม่ใช่เรื่องง่ายและไม่ตรงไปตรงมา ซึ่งจากการวิเคราะห์ ๗ กรณีศึกษาจะทำให้เห็นปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อน ซึ่งจะนำเสนอต่อไป

๒.๒ ขั้นตอนและวิธีการคัดเลือกพื้นที่ปฏิบัติการจริงในการสังเคราะห์องค์ความรู้สู่ทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ และการสังเคราะห์ ต้องไม่ใช่เป็นการ “การถอดบทเรียน” แบบธรรมดา แต่ต้องมีของจริงเป็นประการแรก แต่ที่สำคัญที่สุดต้องมีการวิเคราะห์ตามหลักการและองค์ประกอบตามที่กล่าวมาแล้ว ปฏิบัติการจริงที่นำมาใช้ ๗ พื้นที่ประกอบไปด้วย

ก) ๔ พื้นที่ที่ใช้แนวคิดและแนวทางของการพัฒนาเชิงพื้นที่ของ สกว. แต่มีการประยุกต์ให้เข้ากับเงื่อนไขทางภูมิโนเวคน์และสังคมของพื้นที่

ข) ๑ พื้นที่ของ สกว. ที่ดำเนินการตามแนวคิดและแนวทางพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ (ABC) สมบูรณ์ เต็มรูปแบบ ได้ดำเนินงานมานานและมีผลที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน

ค) ๒ พื้นที่ที่มีปฏิบัติการอย่างประสบความสำเร็จอย่างเด่นชัดในระยะเวลาที่ยาวนานโดยกลไกฝ่ายวิชาการ โดยที่ไม่ได้กำหนดว่าได้ใช้แนวคิด และแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ แบบบูรณาการแบบตรงไปตรงมา แต่กระบวนการและผลของปฏิบัติการได้ผลตามเจตนารมณ์ของแนวคิดและแนวทางดังกล่าว ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจว่าการขับเคลื่อนตามธรรมชาติไม่มากนักสอดคล้องกับแนวคิดและแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ ปฏิบัติการจริงที่ประสบความสำเร็จระดับหนึ่ง มีบทเรียนประสบการณ์และดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่องจนเกิดผลการดำเนินงานที่บรรลุผลเป็นรูปธรรม

เพื่อนำข้อมูลจากปฏิบัติการจริงของแต่ละพื้นที่มาสังเคราะห์องค์ความรู้ ซึ่งแต่ละพื้นที่มีเงื่อนไขบริบทและองค์ประกอบที่แตกต่างกันเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ทั้งในแง่องค์ความรู้ใหม่ ที่เป็นทั้งทฤษฎี แนวคิด หลักการ แนวปฏิบัติ กลไก ระบบและกระบวนการของ “การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ” งานวิชาการนี้จึงได้เลือกสรร ๓ กรณีศึกษา จากสาระสำคัญดังต่อไปนี้คือ

ตารางที่ ๒.๑ สาระสำคัญของ ๓ กรณีศึกษา

พื้นที่	ลักษณะการดำเนินงานตามแนวทางการเชิงพื้นที่	ขั้นตอนและวิธีการเก็บข้อมูลเพื่อทำการสังเคราะห์
๑) โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม จังหวัดเชียงใหม่	ได้คัดเลือกพื้นที่ต้นแบบจำนวน ๔ พื้นที่จาก ๑๐ พื้นที่ต้นแบบที่มีลักษณะการดำเนินงาน ผู้รับผิดชอบหลักและกลไกการขับเคลื่อน ที่มีจุดเหมือนและต่างกันในเรื่องไขและองค์ประกอบตามลักษณะทางกายภาพ ภูมินิเวศและภูมิสังคมของจังหวัดเชียงใหม่ใน ๓ ลักษณะ ซึ่งประกอบไปด้วย ๑. พื้นที่ในเมือง ๑ พื้นที่ ๒. พื้นที่ชนบท/กึ่งเมืองกึ่งชนบท ๒ พื้นที่ ๓. พื้นที่สูง ๑ พื้นที่	๑) ตามขั้นตอนการดำเนินงานของโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม จังหวัดเชียงใหม่ ๒) ทำการเก็บรวบรวมติดตามผลการดำเนินงานโดยลงพื้นที่จริง ร่วมกับการสัมภาษณ์ ผู้รับผิดชอบประสานหลักของแต่ละพื้นที่
๑.๑) พื้นที่ตำบลวัดเกต	เป็นการดำเนินงานในพื้นที่ในเขตเมือง คือเทศบาลนครเชียงใหม่ มี ๓ ภาควิชา ได้แก่ ฝ่ายสนับสนุน คือกรรมการยุทธศาสตร์กลุ่มภารกิจสังคม ฝ่ายวิชาการคือคณะสังคมศาสตร์ มช. และฝ่ายปฏิบัติงานภายในพื้นที่ย่านวัดเกต	๑. สรุปผลการประชุมสัมมนาของ ๓ ภาควิชาเกี่ยวกับการทำความเข้าใจ แนวคิด และหลักการพัฒนาพื้นที่แบบ ABC และวิธีการปฏิบัติงานจริงบนความร่วมมือ ๒. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างกลไก
๑.๒) พื้นที่ตำบลห้วยแก้ว	เป็นการดำเนินงานบนพื้นที่สูงของจังหวัดเชียงใหม่ ตำบลห้วยแก้ว มีภาควิชาการโดยมีคณะสังคมศาสตร์ มช. ร่วมกับ กศน. เป็นผู้รับผิดชอบและดำเนินการขับเคลื่อนในพื้นที่	ความร่วมมือกระบวนการขับเคลื่อนข้อมูลระดับต่างๆที่ใช้รวมตลอดถึงการใช้ข้อมูล

พื้นที่	ลักษณะการดำเนินงานตามแนวทางการเชิงพื้นที่	ขั้นตอนและวิธีการเก็บข้อมูลเพื่อทำการสังเคราะห์
๑.๓) พื้นที่ตำบลเชิงคอย	เป็นการดำเนินงานในพื้นที่กิ่งเมือง/กิ่งชนบทของจังหวัดเชียงใหม่ มีภาคีฝ่ายสนับสนุนคือ ศพส ๑๓ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นผู้รับชอบและดำเนินการขับเคลื่อนในพื้นที่ร่วมกับภาคีในพื้นที่ คือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำชุมชน	และความรู้ในการวิเคราะห์ปัญหา และการได้มาซึ่งแผนพัฒนาพื้นที่ ๓. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการนำแผนไปเจรจาต่อรอง และนำไปปฏิบัติรวมตลอดถึงผลในเชิงรูปธรรมของการ
๑.๔) พื้นที่ตำบลป่าไผ่	เป็นการดำเนินงานในพื้นที่กิ่งเมือง/กิ่งชนบทของจังหวัดเชียงใหม่ มีภาคีของพื้นที่คือเทศบาลตำบล เป็นผู้รับชอบและดำเนินการขับเคลื่อนในพื้นที่ร่วมกับ ศพส ๑๓	ปฏิบัติตามแผนงานและกิจกรรมต่างๆ ๔. รวบรวมข้อมูลจากเวทีการนำเสนอความก้าวหน้าและผลการดำเนินงานของทุกพื้นที่ และมีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับ ผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors)
๒) โครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ จังหวัดชัยนาท (กรณีศึกษาตำบลวังหมัน อำเภอดงสิงห์)	โครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ ที่เป็นการพัฒนาเชิงพื้นที่ แบบ ABC ในพื้นที่นำร่องทั้ง ๑๗ จังหวัดของ สกว. การดำเนินงาน ในจังหวัดชัยนาทถือว่า เป็นพื้นที่ต้นแบบที่ประสบความสำเร็จและเป็นพื้นที่ศึกษาเรียนรู้และขยายผลไปสู่พื้นที่อื่น ทั้งนี้เนื่องมาจากกลไกและผลการขับเคลื่อนการพัฒนาตามโครงการฯ ที่บรรลุผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมดังนี้คือ - ได้ข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่นำไปสู่การปรับพฤติกรรมในการใช้จ่ายลดหนี้ ปลดหนี้ได้ และเพิ่มการออมไม่ต่ำกว่า ๒,๓๔๑ ครัวเรือน โดยใช้บัญชีครัวเรือนผ่านกระบวนการเรียนรู้ เวที สังเคราะห์ร่วมกันในชุมชน/ตำบล ยกกระดับข้อมูลจนเกิดแผนชุมชน สร้างกิจกรรม “ลดรายจ่าย ขยาย	๑) ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจนถึง ผลการดำเนินงานเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการฯ ๒) ประสานงานกับ สกว. และเจ้าหน้าที่ สกว. ผู้รับผิดชอบโครงการในพื้นที่ ดำเนินการลงพื้นที่ดูของจริงและเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงพื้นที่ ๓) ลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

พื้นที่	ลักษณะการดำเนินงานตามแนวทางการเชิงพื้นที่	ขั้นตอนและวิธีการเก็บข้อมูลเพื่อทำการสังเคราะห์
	โอกาสเพิ่มรายได้ ขยายโอกาส” ตามความถนัดความต้องการ จนเกิดกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนใน ๒๑ ตำบล (๔ เครือข่าย ผลิตภัณฑ์อินทรีย์ชีวภาพ ๘ ตำบล กองทุนข้าวสาร ๗ ตำบล เมล็ดพันธุ์ข้าว ๓ ตำบล ผักปลอดภัย ๓ ตำบล) และ- อบท. (อบต. เทศบาลฯ) ใน ๒๑ พื้นที่ ได้นำแผนชุมชนไปบรรจุไว้ในแผนยุทธศาสตร์พัฒนาตำบล และตั้งงบประมาณในการแก้ไขปัญหาของชุมชน	โครงการ โดยเฉพาะ ผู้ประสานงานในพื้นที่ และผู้ปฏิบัติการหลัก เช่น อบต. อสม. แกนนำชุมชน ฯลฯ
๓) โรงเรียนชาวนา ศูนย์การเรียนรู้วิถี จังหวัดน่าน	โรงเรียนชาวนา ศูนย์การเรียนรู้วิถี จังหวัดน่าน มีจุดมุ่งหมายของการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาศักยภาพแกนนำเกษตรกร เพื่อพัฒนาการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ได้คุณภาพ และผ่านมาตรฐานการผลิตเมล็ดพันธุ์โดยเน้นสร้างกระบวนการการเรียนรู้และการฝึกทักษะการเป็นวิทยากร (Training of Trainer) กระบวนการการผลิตเมล็ดพันธุ์ การจัดการแปลงนา และขยายองค์ความรู้ให้กับผู้ที่สนใจเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ใช้ในแปลงตนเองและเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทรัพยากรภายในชุมชนโดยใช้รูปแบบของ “โรงเรียนชาวนา” ได้จุดประกายให้กลุ่มชาวนาต้นตัวร่วมกันรวบรวมพันธุ์ข้าวพื้นบ้านที่มีอยู่ในพื้นที่ จากนั้นมีการเลือกแปลงเรียนรู้ศึกษาร่วมกันบนพื้นฐานขององค์ความรู้ที่ได้จากการจัดกิจกรรมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทำให้เกิดการร่วมคิด แลกเปลี่ยนประสบการณ์แก้ไขปัญหา และสามารถตัดสินใจลงมือปฏิบัติจริงเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการเรียนรู้เกษตรกรสามารถนำไปปฏิบัติและถ่ายทอด โดยผ่านกระบวนการพี่สอนน้อง ขยายผลสู่โครงการเรียนรู้ร่วมแบ่งปันในโครงการโรงเรียนชาวนา การบรรลุผลสำเร็จของความร่วมมือนำมาสู่ต้นแบบการเรียนรู้ให้กับพื้นที่ต่าง ๆ รวมถึงรางวัลเกียรติยศทั้งในประเทศและต่างประเทศ	๑) เก็บรวบรวมข้อมูล ทุติยภูมิ ผลการดำเนินงานเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนชาวนา และศูนย์การเรียนรู้วิถี จังหวัดน่าน ๒) ประสานงานกับทางโรงเรียนชาวนา และศูนย์การเรียนรู้วิถี จังหวัดน่าน ดำเนินการลงพื้นที่ศึกษาปฏิบัติการจริงและเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงพื้นที่ ๓) สัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของโรงเรียนชาวนา ศูนย์การเรียนรู้วิถี จังหวัดน่าน
๔) วิทยาลัยการแพทย์ พื้นบ้านและการแพทย์ ทางเลือก มหาวิทยาลัย ราชภัฏจังหวัดเชียงราย	เป็นการวิจัยและพัฒนาที่มุ่งไปสู่การสำรวจ จัดระบบ และสังเคราะห์ความรู้ เกี่ยวกับการแพทย์ทางเลือกในพื้นที่ภาคเหนือและเครือข่าย ผศ.ดร.ยิ่งยง เทาประเสริฐ เป็นแกนนำและผู้ขับเคลื่อนหลัก มีภาคีที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้ทรงคุณวุฒิและหมอเมืองในพื้นที่เป็นผู้ที่อยู่ในความ	๑) รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ผลการดำเนินงานเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและ

พื้นที่	ลักษณะการดำเนินงานตามแนวทางการเชิงพื้นที่	ขั้นตอนและวิธีการเก็บข้อมูลเพื่อทำการสังเคราะห์
	ร่วมมือ และมีภาคีสนับสนุนทั้งจากโรงพยาบาล หน่วยงานของกระทรวงสาธารณสุข และ สกอ. เป็นฝ่ายสนับสนุน จากการสนับสนุนของ สกว. อย่างต่อเนื่องนับสิบปี ทำให้เกิดผลการพัฒนาเฉพาะประเด็นการแพทย์ทางเลือกที่ได้ผลประสบความสำเร็จอย่างดีในเรื่อง สมุนไพร เรื่องการรักษาโรคที่ได้ผลหลายโรค กลายเป็นทางเลือกที่สำคัญของประชาชนเพิ่มเติมจากทางเลือกหลักของแพทย์สมัยใหม่ ผลของการสังเคราะห์ความรู้และเพิ่มศักยภาพให้กับผู้ทรงคุณวุฒิผ่านการวิจัยและพัฒนาดังกล่าว ได้นำไปสู่ความสำเร็จในการเปิดการสอนในระดับอุดมศึกษา(ป.ตรี-โท-เอก) ในวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือกของ มรภ.เชียงราย ในปี ๒๕๔๕ เป็นต้นมา ยิ่งไปกว่านั้นในปฏิบัติการ ยังก่อให้เกิดความร่วมมือและความสัมพันธ์ของผู้ปฏิบัติการหลักจำนวนมากอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่อง บนพื้นที่ทางสังคมที่กว้างไกลกว่าพื้นที่ทางกายภาพทั่วไป กรณีศึกษาี้แม้ไม่ได้เริ่มต้นจากแนวคิด ABC แต่เนื้อหาสาระส่วนใหญ่สอดคล้องกับแนวคิดนี้	การแพทย์ทางเลือก ๒) ประสานงานกับวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มรภ.จังหวัดเชียงราย ดำเนินการลงพื้นที่ดูของจริงและเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงพื้นที่ ๓) ลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏจังหวัดเชียงราย

๒.๓ กรณีศึกษาปฏิบัติการจริงของการพัฒนาเชิงพื้นที่ ๓/ กรณีศึกษา

ในเชิงหลักการ การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการที่สมบูรณ์จะต้องมี ๓ หลักการ และ ๕ องค์ประกอบตามที่กล่าวมาแล้ว ยิ่งไปกว่านั้น แต่ละองค์ประกอบจะต้องมีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน แต่ในแง่ของปฏิบัติการจริงภาพปรากฏการของแต่ละองค์ประกอบก็ดี หรือความเชื่อมโยงของทุกองค์ประกอบก็ดี อาจแตกต่างกันขึ้นอยู่กับ บริบทของพื้นที่ และเงื่อนไขที่เป็นศักยภาพและข้อจำกัดของแต่ละพื้นที่ การนำข้อมูลข้อเท็จจริงของพื้นที่ต่างๆ จากกรณีศึกษาที่แสดงปรากฏการณ์ของลักษณะภูมิสังคมและภูมินิเวศน์ ของเงื่อนไขทาง เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม และของจุดเน้นในประเด็นการพัฒนาที่ต่างกัน มาวิเคราะห์จะช่วยให้ แนวคิดและแนวปฏิบัติของการพัฒนาพื้นที่แบบบูรณาการมีความมั่นคงในเชิงวิธีคิดและวิธีปฏิบัติ บนความยืดหยุ่น และผันแปรไปตามบริบทและเงื่อนไขที่ต่างกัน การนำเสนอและวิเคราะห์ ๓/ กรณีศึกษาดังต่อไปนี้จะเป็นนำไปสู่การสังเคราะห์ต่อไป

กรณีศึกษาที่ ๑ พื้นที่ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๑.๑) แนวคิด (Concept) ที่ใช้ในการพัฒนาเชิงพื้นที่

๑.๑.๑) แนวคิดและหลักการสำคัญ

จากนโยบายการพัฒนาของรัฐส่วนกลางที่มุ่งให้จังหวัดเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของภูมิภาครองลงมาจากกรุงเทพฯ จึงทำให้มีนโยบายพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านความทันสมัย และด้านเทคโนโลยีมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีจุดเน้นสำคัญให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของการท่องเที่ยว การค้า และการบริการ ด้วยเอกลักษณ์และทุนทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของจังหวัด อย่างไรก็ตามตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ด้านหนึ่งผลของการพัฒนาแม้จะก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทั้งทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของเมืองเชียงใหม่ แต่อีกด้านหนึ่งการพัฒนาได้ก่อให้เกิดผลกระทบและเกิดปัญหาหลายด้านขึ้นโดยเฉพาะผลพวงการพัฒนาที่เน้นเศรษฐกิจเป็นหลัก ส่งผลทำให้สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนที่เปลี่ยนไป เช่น ปัญหาการจราจรที่แออัด ปัญหาการสร้างตึกอาคารสูง ปัญหามลพิษ ฯลฯ และสิ่งที่สำคัญคือการพัฒนาที่ขาดการมีส่วนร่วมของผู้คน การพัฒนาที่ละเลยรากเหง้าและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาการท่องเที่ยวกระแสหลัก โดยละเลยความเป็นเมืองที่มีความเฉพาะที่โดดเด่นของมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไปอย่างสิ้นเชิง ขาดการอนุรักษ์ฟื้นฟูให้คงอยู่และสูญเสียมนเสน่ห์และความงดงามทางวัฒนธรรมเหล่านั้นไป สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ถือเป็นวิกฤตทางการพัฒนาของเมืองเชียงใหม่ ดังนั้นจึงเริ่มปรากฏว่าคนเชียงใหม่ได้ลุกขึ้นมาร่วมมือร่วมใจในการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างจริงจัง มีความพยายามให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน รวมถึงภาคประชาชนเข้ามามีบทบาทในการแก้ไขปัญหาให้เมืองเชียงใหม่ให้มีความน่าอยู่กว่าทุกวันนี้

พื้นที่ย่านวัดเกตถือเป็นหนึ่งในชุมชนที่ได้รับผลกระทบและผลพวงจากการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ จนทำให้ผู้คนของพื้นที่ลุกขึ้นมาต่อต้านเพื่อลดผลกระทบและสร้างพื้นที่ของเขาให้เป็นเมืองที่เขาต้องการ จึงได้เกิดการรวมตัวของชุมชนอย่างเข้มแข็ง ลุกขึ้นมาต่อสู้เรียกร้องและยับยั้งแนวทางการพัฒนาที่ละเลยมิติของความเป็นชุมชน การทำลายรากเหง้าทางวัฒนธรรมอันดีงาม และขาดการมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำของผู้คนในพื้นที่อย่างแท้จริง พยายามผลักดันแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับพื้นที่ คือต้องมีสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ และให้ความสำคัญต่อบริบทและเงื่อนไข แนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องเหมาะสมและไม่กระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนส่วนใหญ่ในพื้นที่ ต้องให้ความสำคัญต่อย่านวัดเกตในฐานะชุมชนเก่าแก่ของเมืองเชียงใหม่ ที่ทุกวันนี้ยังคงเอกลักษณ์และความโดดเด่นทั้งกายภาพพื้นที่อยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำปิง อาคารบ้านเรือนที่มีรูปแบบของสถาปัตยกรรมโบราณอายุร่วมกว่า ๑๐๐ ปี ผู้คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างหลากหลายทั้งเชื้อชาติ ศาสนา (ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม และซิกข์) ผสมกลมกลืนกันอย่างลงตัว จนเป็นพื้นที่การอยู่ร่วมกันของวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีแหล่ง ศาสนสถานสำคัญ มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญทั้งพิพิธภัณฑ์วัดเกต

การาม เจดีย์วัดเกตการาม เป็นแหล่งอาหารและของกินที่ขึ้นชื่อของเชียงใหม่ เช่น ข้าวเกรียบปากหม้อ อาหารมุสลิม ฯลฯ นอกจากนี้ยังเป็นย่านธุรกิจการค้าที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้นในยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลง ย่านวัดเกตจึงเป็นส่วนผสมที่กลมกลืนอย่างลงตัวของสิ่งที่เรียกว่า “ของเก่า” และ “ของใหม่” ในบริบทของ “คนเมือง” และลมหายใจของ “ความเป็นล้านนา” ที่อาจจะหลงเหลือที่นี้เพียงแห่งเดียวของจังหวัดเชียงใหม่ปัจจุบัน

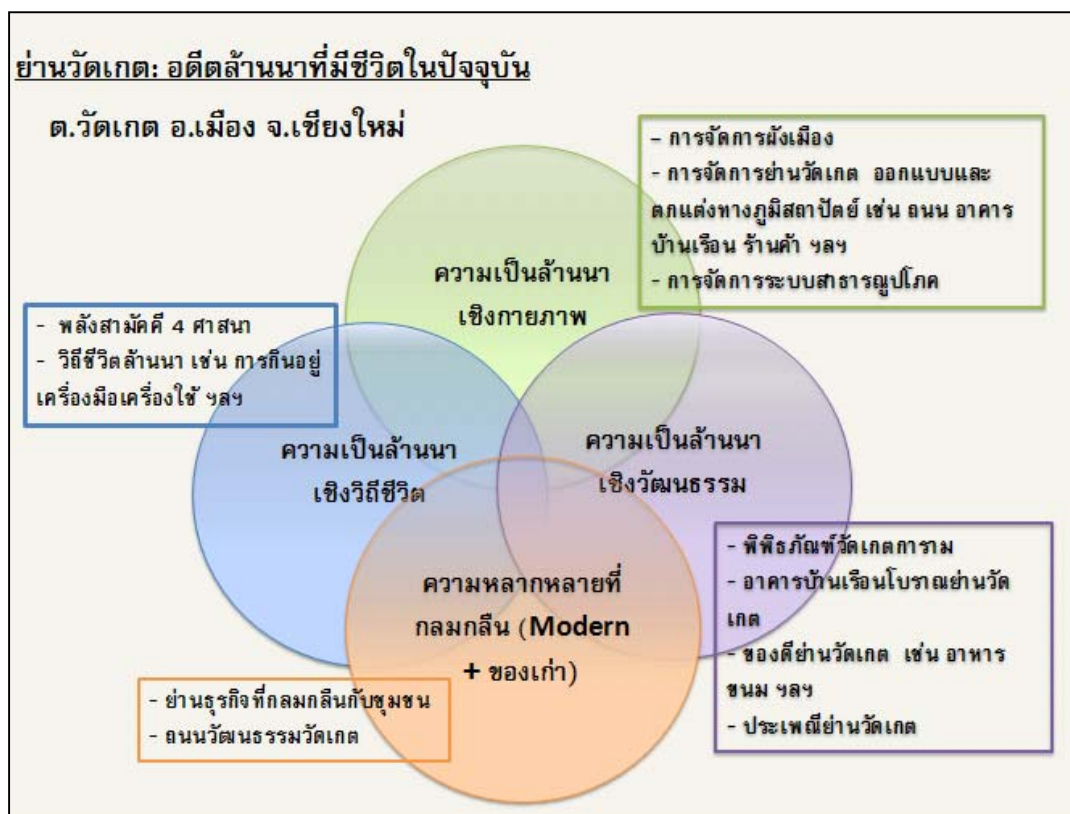
ความต้องการของผู้คนย่านวัดเกตเป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายเห็นด้วย แต่จะทำให้เป็นจริงได้อย่างไร ยังคงคลุมเครือ จนกระทั่งโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวมเข้าไปประยุกต์ ๓ หลักการ ๕ องค์ประกอบ ไปเป็นแนวคิดและแนวทางพัฒนาแบบใหม่ โดยมุ่งไปที่การจัดการที่เหมาะสมสำหรับพื้นที่ ให้มีการฟื้นคืนสุขชีวิตของความเป็นล้านนาในเมืองให้ดำรงอยู่ ให้มีการอนุรักษ์และสืบทอดสานต่อสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ความโดดเด่นของย่านวัดเกต เชื่อมร้อยสิ่งที่เป็นทุน ศักยภาพที่มีอยู่ในพื้นที่ โดยอาศัยความเข้มแข็งของชุมชนเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนและวางแผนการจัดการตนเอง (ชุมชนจัดการตัวเอง) ในการร่วมกันกำหนดทิศทางและวางแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาย่านวัดเกตในปัจจุบันและต่อไปในอนาคต

๑.๑.๒) การประยุกต์แนวคิดและหลักการสู่โครงการ

แนวทางการจัดการที่เป็นรูปธรรมโดยคนวัดเกตผ่านแนวคิดและแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ จึงได้เกิดขึ้นภายใต้วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ที่มุ่งพัฒนาย่านวัดเกต เพื่อ **“พลิกฟื้น คืบลมหายใจของล้านนา สู่วิถีและชีวิตย่านวัดเกต”** ซึ่งอาจหลงเหลือในเมืองที่นี้เพียงแห่งเดียว และผ่านกลยุทธ์ที่สำคัญที่สุดคือการสร้าง **“Branding ย่านวัดเกต”** โดยมีเป้าหมายที่จะทำให้ย่านวัดเกตเป็น **“The Only Living Lanna in The City”** ที่มีการกำหนดแนวทางเมืองสร้างสรรค์ (Creative city) ที่เหมาะสม สำหรับพื้นที่ซึ่งมีต้นทุนวัฒนธรรมสูงอย่าง “ย่านวัดเกต” หรืออีกนัยยะหนึ่งคือทำให้ย่านวัดเกตเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตของเมืองเชียงใหม่

การสร้างสรรคย่านวัดเกตให้พัฒนาอย่างยั่งยืนในด้านต่างๆ ทั้งทางศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ สถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์เมืองนั้น ไม่เพียงจะต้องดำเนินการในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น แต่จะต้องกำหนดเป็นแผนระยะยาว ๑๐ ปี เพื่อให้เกิดเป็นแผนแม่บทในการพัฒนาและฟื้นฟูย่านวัดเกต กำหนดแนวทางที่จะดำเนินการ **“สร้างสรรค์และตรึงมนเสน่ห์”** ให้กับย่านวัดเกต ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการเน้นเอกลักษณ์ดั้งเดิมที่มีอยู่ และ **“Re-Branding”** ฟื้นคืนให้มีชีวิตชีวาของมนเสน่ห์ความ

เป็นลัทธิ ผ่านการเชื่อมโยงเชื่อมประสาน ๔ มิติสำคัญที่แสดงความเป็นลัทธิของย่านวัดเกตในอดีตที่มีชีวิตในปัจจุบันเข้าด้วยกัน ซึ่งประกอบไปด้วย^๑



ประเด็น ๔ มิติ ย่านวัดเกต: อดีตลัทธิที่มีชีวิตในปัจจุบัน

มิติที่ ๑ ความเป็นลัทธิเชิงกายภาพ เป็นการพัฒนากฎมิตินัยย่านวัดเกต การวางผังเมืองรวม และผังเฉพาะย่านวัดเกต ที่มีระบบสาธารณูปโภคที่กลมกลืนกับอาคารสิ่งก่อสร้างเดิม และกับภูมิทัศน์ผังตะวันออกของแม่น้ำปิง ไม่เท่านั้นต้องมีข้อกำหนด กฎระเบียบและการบริหารจัดการโดยชุมชนเอง การขับเคลื่อนจะประกอบไปด้วยการออกแบบสถาปัตยกรรม กฎมิตินัยและสถานที่ต่างๆ ในย่านวัดเกตให้สอดคล้องโดดเด่นกลมกลืน มีกลิ่นไอของลักษณะดั้งเดิมของที่ตั้ง และความเป็นลัทธิจนกลายเป็นย่านที่มีเสน่ห์ภายในตัวเอง ภายใต้เอกลักษณ์ที่แสดงออกถึงความเป็นย่านวัดเกต เป็นพื้นที่เขตเมืองที่แสดงถึงเสน่ห์และความงดงามให้กับผู้มาเยือน และสร้างความน่าภาคภูมิใจให้กับผู้คนย่านวัดเกตมากที่สุด และในขณะเดียวกันหรือในแง่ของผลที่ตามมา คือการ

^๑ เอกสารประกอบการประชุม โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ณ โรงแรมฮอลิเดย์ อินท์ เชียงใหม่ ๒๕๕๖

จัดการให้พื้นที่ที่มีความเป็นล้านนาเชิงกายภาพให้มากที่สุด จะกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญขององค์ประกอบหนึ่งที่น่าไปสู่การเป็นพิพิธภัณฑ์ชีวิต (Living Museum) ในที่สุด

มิติที่ ๒ ความเป็นล้านนาเชิงวัฒนธรรม เป็นการขับเคลื่อนให้มีการอนุรักษ์และรวบรวมไว้ซึ่งความเป็นล้านนาในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรมที่มีประวัติความเป็นมา มีการสังสมความเป็นพิเศษของย่านอย่างชัดเจน เช่น พิพิธภัณฑ์วัดเกตการาม ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่รวบรวมมรดกทางวัตถุอย่างสมบูรณ์ อาคารบ้านเรือนโบราณที่บ่งบอกถึงอดีตทั้งดงาม การรวบรวมของดีย่านวัดเกตหรือสิ่งที่เป็นสุดยอดในย่านวัดเกต เช่น อาหารของกินของอิสลาม ฝรั่ง จีน และพื้นเมืองล้านนา รวมถึงตลอดถึง ประเพณีและวัฒนธรรมสำคัญของชุมชน การละเล่นและการแสดงต่าง ๆ ซึ่งผู้คนย่านวัดเกตมีความภูมิใจและมีการสืบสานมาตลอด

มิติที่ ๓ ความเป็นล้านนาเชิงวิถีชีวิต ถือว่าเป็นจุดเด่นของย่านวัดเกตนี้ ผู้คนยังคงดำเนินชีวิตที่ในด้านหนึ่งผันแปรไปตามความทันสมัยแต่อีกด้านหนึ่งได้ใช้ความสัมพันธ์พิเศษที่เคยมีในอดีตมาทำให้ความเป็นล้านนายังเห็นอยู่ ในส่วนนี้ได้ใช้วัฒนธรรมที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตของการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนที่ชัดเจนที่สุดคือ ความร่วมมือ การต่างตอบแทนของ ๔ ศาสนา นำมาซึ่งความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมไปถึงวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนที่แสดงออกถึงความเป็นล้านนาในย่านวัดเกต เช่น การกินอยู่ เครื่องมือเครื่องใช้ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ

มิติที่ ๔ ความหลากหลายที่กลมกลืน ระหว่าง Modern และ ของเดิม แม้เมืองเชียงใหม่จะมีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย พร้อมกับมีการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจอย่างมาก แต่ชุมชนย่านวัดเกตได้มีเจตนาที่ชัดเจนถึงการยอมรับของใหม่ที่ทันสมัย แต่ต้องให้อยู่รวมอย่างกลมกลืนกับของดีในอดีต จึงได้มีการจัดย่านธุรกิจที่กลมกลืนกับชุมชน รวมถึงสร้างถนนสายวัฒนธรรม มีการจัดการร้านค้าตลอดสองฝั่งถนน ให้มีลักษณะที่เป็นแนวเดียวกันหรือเหมือนกัน ใช้โลโก้หรือสร้างแบรนด์ที่เป็นของใหม่ที่อยู๋ใจกลาง “The Only Living Lanna in The City”

ทั้ง ๔ มิติอยู่ภายใต้วิสัยทัศน์หลัก “ย่านวัดเกตล้านนาที่มีชีวิตของเมืองเชียงใหม่ “The Only Living Lanna in The City” วัตถุประสงค์หลักที่มุ่งควบคุมและพัฒนาความเป็นล้านนา อันเป็นผลจากความทันสมัยของพื้นที่เชิงกายภาพ โดยมีกลยุทธ์ในการดำเนินงานหลักคือ ออกแบบและการปรับปรุงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ภูมิทัศน์ ระบบสาธารณูปการและระบบสาธารณูปโภค และการจัดการย่านวัดเกตให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของพื้นที่ของวัดเกต^๒

^๒ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๔. โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวมจังหวัดเชียงใหม่. ณ โรงแรมเซ็นทารา ดวงตะวัน เชียงใหม่ สนับสนุนโดยสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงใหม่.

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ . ๒๕๕๕. โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวมบนพื้นฐานของจิตสาธารณะ. ณ โรงแรมฮอลิเดย์ การ์เด้นท์ เชียงใหม่ สนับสนุนโดยสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงใหม่.

เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดและแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการจะเห็นถึงสาระสำคัญของการประยุกต์ คือ เมื่อเป็นพื้นเมือง เมื่อเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงในแง่ของทุนทางวัฒนธรรม เมื่อเป็นพื้นที่ที่มีพลังของผู้คนและผู้นำโดยที่ผู้คนเหล่านี้พยายามกอบกู้ ผลักดันให้ย่านของเขาอยู่ร่วมกันภายใต้ อิทธิพลของการพัฒนาเศรษฐกิจและความทันสมัย โดยใช้งานวิจัย ใช้ข้อมูล มีการประสานความร่วมมือมานาน เมื่อนำแนวคิดและหลักการนี้เข้าไป จึงเท่ากับว่าไปเพิ่มจุดเชื่อมโยงของดี และพลังต่างๆเข้าด้วยกันให้เข้มข้น โดยมุ่งไปที่อัตลักษณ์ความโดดเด่นภายใต้ความต้องการของการเป็นล้านนาที่ยังมีชีวิตของเมืองเชียงใหม่

๑.๒) กลไกความร่วมมือ (Collaboration from stakeholders)

การดำเนินงานขับเคลื่อนโครงการในพื้นที่ย่านวัดเกต เน้น การทำงานที่มาจากฐานคิดจากชุมชนเป็นหลัก ทั้งนี้อาศัยความร่วมมือจาก ๓ ภาคหลัก ได้แก่

๑. ภาคีฝ่ายปฏิบัติในชุมชนหรือย่านวัดเกต ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีคุณวุฒิทางวิชาการและประสบการณ์ทั้งในและต่างประเทศ ทั้งที่เกษียณอายุ และกำลังปฏิบัติงาน คณะกรรมการชุมชน ผู้นำศาสนา ประกอบด้วย ตัวแทนที่มาจากแต่ละศาสนา ได้แก่ ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ตัวแทนอาจารย์จากโรงเรียนวัดเกตการาม และตัวแทนของเด็กเยาวชนที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งที่ผ่านมามีปฏิบัติการเพื่อย่านวัดเกตอย่างหลากหลายมาก่อนแต่ยังขาดความเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน

๒. ภาคีสถาบันสนับสนุน ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ โดยสำนักพระพุทธศาสนาได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการยุทธศาสตร์การกิจสังคม จ.เชียงใหม่ ให้ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานโครงการหน่วยงานภาครัฐอื่นๆของจังหวัด และองค์กรพัฒนาเอกชน

๓. ภาคีฝ่ายวิชาการ ได้แก่ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นหน่วยงานหลักในการประสานเชื่อมโยงกับนักวิชาการของ มช. แม่โจ้ และราชภัฏเชียงใหม่ และมีนักศึกษานิเทศศาสตร์ ๒ คน เป็นผู้ประสานงานในรายละเอียด

ลักษณะความร่วมมือและการดำเนินงาน ใช้รูปแบบการทำงานแบบจิตอาสา เพื่อผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก ผ่านการประชุม กลั่นกรอง วิเคราะห์ข้อมูลฯ สังเคราะห์ผลงานวิจัยหลายเรื่อง การกำหนดแผนแม่บท และกิจกรรมการพัฒนา ทั้งนี้มีการขอความร่วมมือจากชุมชน ให้เข้าใจถึงแนวทางการดำเนินงานและผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับ โดยมีภาคีปฏิบัติการในพื้นที่ ได้ระดมข้อมูล ความคิด กับ ๒ ภาคีภายนอกบ่อยครั้ง ผสมผสานกับการให้ภาคีฝ่ายปฏิบัติ

คณะกรรมการกลุ่มภารกิจด้านสังคมจังหวัดเชียงใหม่, ๒๕๕๖. โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวมบนพื้นฐานของจิตสาธารณะ. ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรมดิเอ็มเพรส เชียงใหม่ สนับสนุนโดยสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงใหม่.

แบ่งกลุ่มย่อยออกไปสร้างเวทีย่อยหลายครั้งกับผู้คนที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก จากนั้นได้ให้คนในย่านวัด
เกตุเสนอกิจกรรม งบประมาณที่อยากทำ ภายใต้ทุน ของดี ที่อยู่ในชุมชนมาต่อยอด และดำเนินการ
ด้วยตัวเอง โดยมีฝ่ายสนับสนุนทางวิชาการที่เป็นแกนหลักหรือฟันเฟืองสำคัญในการขับเคลื่อน
ดำเนินการในพื้นที่ โดยการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง รวบรวมองค์ความรู้ผลงานวิจัย วิทยากรกระบวนการ
การดำเนินการถอดบทเรียน ติดตามและประเมินผลการดำเนินการ สำหรับภาคีสนับสนุนระดับ
จังหวัดเป็นผู้สนับสนุนด้านงบประมาณและกำลังคนเพื่อช่วยในการประสานงาน และการมีส่วนร่วมใน
กิจกรรมบางกิจกรรม

๑.๓) ข้อมูล ความรู้ และการจัดการความรู้ (ระดับ Macro – Meso – Micro และ องค์ความรู้ภูมิปัญญาที่ถูกรวบรวมและนำมาใช้)

ที่ผ่านมาผู้นำและกลุ่มต่างๆได้ ต่อสู้ ผลักดัน ให้เกิดการพัฒนหลายครั้ง หลายประเด็น
และได้ใช้ข้อมูล ความรู้ รวมถึงงานวิจัยจากมหาวิทยาลัยจำนวนมาก เมื่อโครงการเข้าไปนอกจากได้
เน้นการเชื่อมกลุ่มที่จัดกระจายเข้าด้วยกันแล้ว ยังเน้นการเชื่อมโยงข้อมูล ความรู้ และผลการวิจัย
ต่างๆให้เป็นระบบและมีพลังด้วย ความรู้ที่ได้ใช้มี ๒ ส่วน ประกอบไปด้วย ส่วนแรก การรวบรวม
ข้อมูลความรู้จากเอกสารงานวิจัย งานศึกษา และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่วัดเกตุที่ดำเนินการโดย
นักวิชาการ นักวิจัยนอกพื้นที่ ร่วมกับผู้นำและผู้รู้ในพื้นที่จำนวนมาก แต่เป็นชุดความรู้แต่ละเรื่อง
ที่กระจาย ภาวการณ์ร่วมมือได้ร่วมกันสกัดเพื่อหาความเชื่อมโยงที่เป็นจุดเด่นและแนวทางใน
การพัฒนาย่านวัดเกตุ ส่วนที่สอง ได้รวบรวมข้อมูลความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนผ่านการประชุม จัดเวที
หลายครั้ง รวมถึงมีการแบ่งงานไปรวบรวมข้อมูลต่างๆในพื้นที่ เช่น แหล่งอาหารสุดยอด บ้านโบราณ
สภาพภูมิทัศน์ริมน้ำปิง เป็นต้น ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลมิติความเป็นล้านนาของพื้นที่วัดเกตุ และ
นำไปทำให้ ๔ มิติ ที่เริ่มต้นสามารถเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรมต่อไปได้^๓ คือ

มิติที่ ๑ ความเป็นล้านนาเชิงกายภาพ

ผังเมืองย่านวัดเกตุ เป็นผังเมืองที่มีความสำคัญ ทางประวัติศาสตร์ เป็นย่านประวัติศาสตร์ที่
มีชีวิตและมีความสลับซับซ้อน เป็นผังเมืองที่เคยถูกกำหนดให้เป็นสีแดงคือที่อยู่อาศัยหนาแน่น และ
เขตการพาณิชย์กรรม แต่คนวัดเกตุคัดค้านจนสามารถเปลี่ยนให้เป็นผังเมืองสีเหลืองเกมขาวคือพื้นที่
อนุรักษ์ ดังนั้นจึงมีหลายหน่วยงานให้ความสนใจมาเก็บข้อมูลศึกษาเรียนรู้ในพื้นที่ย่านวัดเกตุ จึงมี
แผนที่ แผนที่ ผังผัง หลากหลายเกิดขึ้น ทั้งด้านโครงสร้าง ด้านสิ่งแวดล้อม ที่สามารถนำไปใช้ในการต่อ

^๓ คณะอนุกรรมการกลุ่มภารกิจด้านสังคมจังหวัดเชียงใหม่. ๒๕๕๖. โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวมบนพื้นฐานของ
จิตสาธารณะ. ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรมดิเอ็มเพรส เชียงใหม่ สนับสนุนโดยสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
จังหวัดเชียงใหม่.

ยอดและพัฒนาในพื้นที่ได้ ในปัจจุบันได้ร่วมกันออกแบบผังการใช้ที่ดิน เป็น Conceptual Design เน้นไปที่บริเวณใจกลางย่าน และอาศัยช่องทางทางกฎหมายผังเมืองว่าด้วย การวางผังเฉพาะ โดยมี นักศึกษาปริญญาเอก ๑ คน เป็นผู้ดำเนินการร่วมกับชุมชนในรายละเอียด

มิติที่ ๒ ความเป็นล้านนาเชิงวัฒนธรรม

๑) ย่านวัดเกตมีมรดกทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะพิเศษดังนี้ ย่านวัดเกตมีลักษณะพิเศษที่เป็นที่ยอมรับ คือ มี ๔ ศาสนาที่อยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน มีประวัติความเป็นมาที่สำคัญ เช่นมี วัดเกตการามซึ่งเป็นสถานที่ที่มีประวัติศาสตร์ ที่สำคัญที่สุดในย่านนี้ อีกทั้งเจดีย์ยังเป็นเจดีย์ประจำปีเกิด สิ่งก่อสร้างภายในวัดแต่ละหลังได้แก่ พระอุโบสถ ศาลาบาตร พิพิธภัณฑวัดเกต กุฏิ และอาคารโรงเรียนนักรธรรม มีเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ควรค่าแก่การอนุรักษ์ มีโบสถ์คริสต์ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ว่าเป็นโบสถ์คริสต์แห่งแรกในจังหวัดเชียงใหม่ ด้านมัสยิดอัต-ดักวา เป็นอีกศาสนา สถานที่ที่มีประวัติศาสตร์ ความเป็นมาสำคัญในเชียงใหม่ นอกจากนั้นยังมีศาสนสถานของซิกข์ ที่สำคัญย่านวัดเกตมีการกล่าวขานว่าเป็นย่านที่มีสามัคคี ๔ ศาสนา

๒) ย่านวัดเกตมีมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญคือ ในอดีตเนื่องจากเป็นชุมชนที่มีฐานะดีจึงได้พยายามผสมผสานและพัฒนาศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ที่แสดงถึงความมีอารยะซึ่งจะพบได้จาก อาคารบ้านเรือนแต่ละหลังทั้ง ๑๐๘ หลัง มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวมีการออกแบบที่เป็นศิลปะแบบผสมผสาน ทั้งสถาปัตยกรรมจีนผสมล้านนา สถาปัตยกรรมโคโลเนียล (ตะวันตก) ผสมล้านนา ซึ่งมีความแปลกและแตกต่างจากย่านอื่น ๆ อาคารบ้านเรือนที่อยู่ย่านวัดเกตเป็นอาคารบ้านเรือนที่มีสถาปัตยกรรมทรงคุณค่า มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ อาคารบ้านเรือนหลายหลัง เป็นบ้านที่มีตำนาน เป็นบ้านที่สมเด็จพระราชบิดามาประทับที่โรงพยาบาลแมคคอร์มิค ที่ชาวบ้านเรียกว่า “หอเจ้าฟ้า” เป็นบ้านที่เคยอยู่อาศัยมาหลายชั่วอายุคน เป็นบ้านต้นตระกูล บางบ้านมีความเป็นมาที่โดดเด่น เช่น ต้องใช้ช้างลากซุงมาเพื่อปลูกสร้าง บางบ้านมีการสร้างบันไดแบบสลับช้าง มีการเกาะกลุ่มกัน อยู่ติดเป็นแถวเดียวกัน ภายในถนนเจริญราษฎร์ ซึ่งอาคารบ้านเรือนแต่ละหลัง พร้อมให้การต้อนรับสำหรับผู้มาเยี่ยมชม ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ซึ่งที่ผ่านมามีการจัดทำโครงการ “ป้ายอุ้งใต้” เพื่อบ่งบอกประวัติศาสตร์ของอาคารที่มีคุณค่าแต่ละหลังและรองรับการมาเยือนของนักท่องเที่ยวทำให้ย่านวัดเกตได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปะสถาปัตยกรรมดีเด่นประเภทชุมชนพื้นถิ่น ประจำปี ๒๕๔๘ ของสมาคมสถาปนิกสยาม

๓) เนื่องจากย่านวัดเกตมีมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมากผู้นำจึงได้รวบรวมเรื่องราวและ สิ่งของต่าง ๆ ที่สำคัญที่เก็บรวบรวมอยู่ในพิพิธภัณฑ ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นพิพิธภัณฑชุมชนที่มี Collections ของอาณาจักรเชียงใหม่ ของย่านวัดเกตอย่างสมบูรณ์ และมีการจัดการโดยชุมชนเอง ยิ่งไปกว่านั้นย่านวัดเกตยังมีคุณค่า เรื่องราว ทางประวัติศาสตร์ มีคำอธิบายให้ลึกซึ้งแฝงอยู่ เช่น คัมภีร์ใบลานที่อยู่ในหอธรรม มรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมนี้ผู้คนย่านวัด

เกิดต้องการฟื้นฟูเพื่อเป็นความภูมิใจของคนย่านวัดเกต และเป็นที่ชื่นชมของผู้มาเยือน (ซึ่งต่อมาถูกกำหนดให้เป็นองค์ประกอบหนึ่งของพิพิธภัณฑ์ชีวิต)

มิติที่ ๓ ความเป็นล้านนาเชิงวิถีชีวิต

ถึงแม้ย่านวัดเกตได้รับผลกระทบจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ สังคม และความเป็นเมืองของเทศบาลนครเชียงใหม่ แต่ผู้คนย่านวัดเกตโดยเฉพาะผู้นำทางสังคม และศาสนาที่สำคัญ ได้พยายามที่จะปรับตัวให้วิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนไม่เปลี่ยนแปลงไปมากจนสูญเสียความเป็นคนวัดเกตอย่างสิ้นเชิง ที่ผ่านมาย่านวัดเกตได้มีรูปธรรมของความพยายามดำรงความเป็นล้านนาย่านวัดเกตผ่านวิถีชีวิตที่สำคัญ ได้แก่

๑) สามัคคี ๔ ศาสนา ชุมชนวัดเกตแห่งนี้เป็นศูนย์รวมของความแตกต่างกันในเรื่องของความศรัทธาเชื่อถือ แต่ในขณะเดียวกัน กลับเป็นตัวอย่างของความหลากหลายที่สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยสันติ บนพื้นฐานของความเข้าใจซึ่งกันและกัน รับรู้รับทราบถึงความแตกต่างของกันและกันในความศรัทธาเชื่อถือ ทำให้วิถีชีวิตประจำวันของสมาชิกในชุมชนแห่งนี้ดำเนินไปด้วยความสันติสุข เกิดร่วมมือร่วมใจกันของเหล่าศาสนิกชนในพื้นที่ ทั้งไทยพุทธ มุสลิม คริสต์ และซิกข์ ด้วยการใช้พลังความสามัคคี และมีผู้นำศาสนาทั้ง ๔ เป็นแกนนำ

๒) วิถีชีวิตอาหารการกินย่านวัดเกต ถนนเจริญราษฎร์เชียงใหม่ เป็นย่านอาศัยของคนต่างเชื้อชาติ-ศาสนาที่เข้ามาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขมานานร่วมร้อยปี ซึ่งมีวัดเกต เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธ ศาสนาคริสต์มิสซิก คริสต์จักรที่ ๑ สมาคมสิงห์สภาเป็นศูนย์รวมของชาวซิกข์ ที่มาจากแคว้นปัญจาบ ประเทศอินเดีย และมัลลียัด-ตักวา เป็นศูนย์รวมของชาวมุสลิม ดังนั้นแต่ละเชื้อชาติศาสนาจึงมีวิถีชีวิตการกินที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น ย่านวัดเกต ถือได้ว่าเป็นแหล่งรวมอาหารการกิน ที่หลากหลาย เนื่องจากการอยู่ร่วมกันของหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนา โดยเฉพาะอาหารทั่วไป และอาหารมุสลิม

๓) วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ชีวิตความเป็นอยู่จากอดีตที่มีหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนา ชาวบ้านดั้งเดิมของย่านวัดเกตยังอยู่อาศัยในบ้านที่ปลูกสร้างตั้งแต่อดีต ในรูปแบบเดิมภายใต้ข้าวของเครื่องใช้ในอดีต คนกลุ่มใหญ่ในย่านวัดเกต ยังคงมีการเกาะเกี่ยวกันทางสังคมมากบ้าง น้อยบ้าง ทำให้ย่านวัดเกตเป็นย่านที่สามารถสืบทอดวัฒนธรรมและสังคมรูปแบบเดิม ซึ่งมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันและสามารถร่วมมือกันสร้างสังคมที่เข้มแข็ง แต่ปัจจุบันมีหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนามากขึ้น โดยเปลี่ยนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ ได้แก่ ละหู่ กระเหรี่ยง อาข่า โดยพื้นที่วัดเกตเป็นพื้นที่ที่มีชนเผ่าหลากหลายมากที่สุด นอกจากนั้นยังพบว่าในพื้นที่ยังคงมีวิถีชีวิตดั้งเดิมอยู่ เช่น การมีบ้านชาวประมง ๔ หลัง ที่ยังคงมีการค้าขายริมน้ำ

มิติที่ ๔ ความหลากหลายที่กลมกลืน ระหว่างของใหม่ (Modern) และของเดิม

จากความพยายามที่จะดำรงวิถีชีวิตเดิมของคนวัดเกตให้ได้มากที่สุดภายใต้การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วซึ่งเป็นเรื่องยาก ในที่สุดผู้คนย่านวัดเกตจึงกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ดำรงวิถีชีวิตที่เหมาะสมและเป็นไปได้มากที่สุดคือ ยอมรับของใหม่ แต่ต้องไม่ขัดแย้งและถ้าจะให้ดีต้องเกื้อกูลไปด้วยกันได้กับของเดิม ในเชิงรูปธรรม ที่ผ่านมามีการจัดย่านธุรกิจที่กลมกลืนกับชุมชน มีความพยายามที่จะสร้างถนนสายวัฒนธรรม มีการจัดการร้านค้าตลอดสองฝั่งถนน ให้มีลักษณะที่เป็นแนวเดียวกันหรือเหมือนกัน มีความพยายามที่จะพัฒนาย่านวัดเกตให้เป็นย่านของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากย่านวัดเกตเป็นที่ตั้งของศาสนสถานที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ ประกอบกับมีอาคารหลายหลังที่เก่าแก่ เป็นหน้าเป็นตาของเมือง ชาวต่างชาติมาพบเห็นคิดว่่าน่าสนใจกว่าที่อื่น นำศึกษาเรียนรู้ ยังคงมีการอนุรักษ์ รักษาย่านวัดเกตให้เป็นสัญลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่ และให้เป็นที่พักใจของผู้มาเยือน มีความพยายามร่วมกันอนุรักษ์บ้าน อาคารร้านค้า แต่ละแห่งให้เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน

สำหรับ มิติที่ ๒ ๓ และ ๔ ได้มีนักศึกษาปริญญาเอกอีก ๑ คน เป็นผู้ดำเนินการร่วมกับชุมชนในรายละเอียด

เมื่อเชื่อมโยง ๔ มิติที่ผ่านการชูปื้นชีวิตขึ้นมา ด้วยข้อมูลและความรู้แล้ว ๓ ภาคีความร่วมมือ เห็นตรงกันที่จะนำ ๔ มิติมาประกอบสร้างให้ย่านวัดเกตเป็น The Only Living Lanna in The City โดยเอาเอกลักษณ์ความโดดเด่นทั้ง ๔ ด้านมาบูรณาการ และในที่สุดจะนำไปสู่ Road Map ให้เป็น Living Museum ที่สมประโยชน์ทุกด้านของย่านและของเมืองเชียงใหม่โดยรวมด้วย

๑.๔) กระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและการวางแผน

๑.๔.๑) การวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา

จากการประยุกต์ใช้แนวคิดและแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการในเบื้องต้นได้เกิดกลไกการทำงาน ที่กระจายภารกิจออกเป็นหลายๆ กลุ่ม ซึ่งแบ่งกลุ่มการทำงานออกเป็น ๒ กลุ่มหลัก ๆ คือ กลุ่มผังเมือง และกลุ่มวัฒนธรรม ซึ่งกลุ่มผังเมืองเป็นกลุ่มรักษารักษาเมือง โดยมีชาวบ้านย่านวัดเกต ส่วนหนึ่งเป็นสมาชิกกลุ่ม โดยการทำงานทั่วทั้งจังหวัดเชียงใหม่ส่วนใหญ่จะทำการขับเคลื่อนการปรับปรุงผังเมือง การคัดค้านการก่อสร้างตึกสูง บ้ายสูง ที่บดบังทัศนียภาพของย่านวัดเกต และคงความเป็นวิถีล้านนาของชาวบ้านย่านวัดเกต ส่วนกลุ่มวัฒนธรรมจะเน้นการทำงานด้านศาสนา สถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญของย่านวัดเกต และจากเวทีการพูดคุยกันหลายครั้ง ทำให้ในปีที่ผ่านมาเน้นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลของย่านวัดเกต และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ผ่านเวทีชุมชนหลายครั้ง ซึ่งการดำเนินงานขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่ในพื้นที่ย่านวัดเกตนั้น หากพิจารณาถึงทุนและศักยภาพที่มีอยู่ในพื้นที่จะพบว่า ย่านวัดเกตมีความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ที่มี

ศักยภาพสูงในการขับเคลื่อนดำเนินงาน มีแกนนำและผู้คนที่มีความรู้ความสามารถ มีจิตสาธารณะ และร่วมกันผลักดันให้เกิดผลสำเร็จในการแก้ไขปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาในย่าน วัดเกต เช่น การวางผังเมือง การขยายถนน ในด้านวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตยังคงมีเอกลักษณ์ ของความเป็นชุมชนดั้งเดิม อาศัยอยู่ร่วมกันหลากหลายได้อย่างกลมกลืน มี “ของดี” ทั้งอาหารอยู่ จำนวนมาก อาคารบ้านเรือนแบบโบราณที่ยังคงสถาปัตยกรรมดั้งเดิมไว้ในกระแสของการ เปลี่ยนแปลงเชิงใหม่ปัจจุบัน ดังนั้นหลักการสำคัญจึงอยู่ที่การจะอย่างไรให้สิ่งดีๆ เหล่านี้ยังคงอยู่ และสืบทอดต่อไปอย่างยั่งยืนในอนาคต สืบทอดไปยังรุ่นลูกหลานของคนวัดเกต พร้อมกับทำให้สิ่งดี ๆ เหล่านี้สามารถเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่นำมาใช้เป็นทุนทางเศรษฐกิจที่เป็นประโยชน์กับคนย่านวัดเกต อย่างยั่งยืน

๑.๔.๒) การวิเคราะห์ โครงการ แผนงานและกิจกรรม

การวิเคราะห์โครงการ แผนงานและกิจกรรม ชุมชนย่านวัดเกตได้ใช้ปฏิบัติการผ่านเวที ชุมชนจำนวนหลายครั้งด้วยกัน ทั้งเวทีปรับแนวคิดแนวปฏิบัติ เพื่อทำความเข้าใจหลักการดำเนินงาน ร่วมกัน เวทีสังเคราะห์ข้อมูล เวทีวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุ เวทีวิเคราะห์ค้นหาแนวทางแก้ไข เวที วิเคราะห์แผนงาน โครงการและกิจกรรมย่อย ๆ หรือแม้กระทั่งเวทีพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนการ ดำเนินงานที่จัดขึ้นในทุก ๆ เดือน ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นการประมวลเอา (ก)ข้อมูลข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ (ข)ผลของการศึกษาวิจัยที่มีอยู่จำนวนมาก (ค)ประสบการณ์ของแกนนำที่หลากหลายมาวิเคราะห์ เพื่อทำการวางแผนการดำเนินงานภายใต้วิสัยทัศน์หลัก “ย่านวัดเกตล้านนาที่มีชีวิตของเมืองเชียงใหม่ (The Only Living Lanna in The City)” ซึ่งผลจากการจัดเวทีประชุมร่วมกันหลาย ๆ ครั้งดังกล่าวได้มี ข้อเสนอในการดำเนินงาน ดังนี้คือ

มติที่ ๑ ความเป็นล้านนาเชิงกายภาพ มีแนวทางการดำเนินงานดังนี้คือ

๑.๑) ต้องมีการจัดการผังเมืองของย่านวัดเกตให้เป็นโซนนิ่ง (Zoning) ได้แก่ โซนร้านอาหาร โซนพื้นที่ที่มีการใช้เสียงดัง โซนพื้นที่ประวัติศาสตร์ และโซนพื้นที่สีเขียว ๑.๒) มีการควบคุม การจราจร โดยการจัดจำกัดความเร็ว ๑.๓) การจัดการในตรอกหรือซอย เพื่อสะดวกต่อการเดินศึกษา ตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ๑.๔) การจัดทำแผนที่ / แผนที่ผังรวม / แผนที่เฉพาะ และ Model ของพื้นที่ ย่านวัดเกต ๑.๕) การพัฒนาพื้นที่ว่างบริเวณด้านหน้าสถานีรถไฟ ให้เป็นลานกิจกรรมหรือลาน เอนกประสงค์ โดยให้ชาวบ้านและชุมชนวัดเกตร่วมกันลงชื่อเพื่อขอใช้พื้นที่ดังกล่าวจากทางเทศบาล ๑.๖) การจัดให้มีบริเวณทางเดินเท้าที่ปลอดภัยต่อผู้สัญจรไปมา ในย่านที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และวางท่อระบายน้ำใต้ถนน เพื่อไม่ให้น้ำขังและในบริเวณหน้าอาคารและบริเวณโดยรอบ

มิติที่ ๒ ความเป็นล้านนาเชิงวัฒนธรรม มีแนวทางการดำเนินงานดังนี้คือ

๑) การพัฒนาด้านศาสนสถานของชุมชนย่านวัดเกต มีแนวทางการพัฒนาคือ ให้มีพัฒนาบริเวณโดยรอบวัดเกตการาม โดยไม่ให้มีการก่อสร้างตึกสูงมาดบังทัศนียภาพ ไม่ให้มีป้ายโฆษณา มีการสร้างหอประวัติศาสตร์ไว้ภายในบริเวณวัด ณ จุดใดจุดหนึ่งฟื้นฟูและพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดเกตการาม โดยจัดให้เป็นแหล่งแสดงประวัติความเป็นมาของย่านวัดเกต ตามลำดับเหตุการณ์และเป็นสถานที่เก็บรวบรวมข้อมูล งานวิจัย งานพัฒนา ข้อเรียกร้องและหนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

ในส่วนของโบสถ์คริสต์นั้น ให้มีการพัฒนาเผยแพร่ให้เห็นถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์เพราะประวัติความเป็นมาถือได้ว่าเป็นโบสถ์คริสต์แห่งแรกในจังหวัดเชียงใหม่ อีกทั้งให้มีการฟื้นฟูพิพิธภัณฑ์ภายในโบสถ์คริสต์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ของการก่อตั้งโบสถ์ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

ด้านมัสยิดฮัจญ์ฮัจญ์นั้น ให้มีการรื้อฟื้น ปรับปรุงพิพิธภัณฑ์ของชาวมุสลิม ในมัสยิดฮัจญ์ฮัจญ์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวมุสลิมที่เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่อย่างหลากหลาย ทั้งมุสลิมเชื้อสายจีนญวน นาน อินเดีเชื้อสายปากีสถาน บังคลาเทศ ชาวมุสลิมในพื้นที่ได้มีการเกาะกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นและมีการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์กันในกลุ่มมุสลิมกันเอง อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ ตั้งแต่ก่อนที่จะมีมัสยิดเกิดขึ้นจนเกิดเป็นตระกูลเก่าแก่ในพื้นที่ นอกจากนี้ชุมชนมุสลิมย่านนี้ยังคงเป็นแหล่งผลิตแพทย์ ทันตแพทย์ นายทหาร ตำรวจ วิศวกร ครูอาจารย์ ข้าราชการ นักธุรกิจและผู้มีชื่อเสียงออกสู่สังคมไทยตลอดมา

๒) ด้านสิ่งปลูกสร้าง อาคารและสถานที่ โดยเฉพาะอาคารบ้านเรือนเก่าที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ซึ่งจากการสำรวจพบว่ามีถึงจำนวน ๑๐๘ หลังคาเรือน ดังนั้นจึงเห็นควรให้มีการอนุรักษ์คงไว้โดยไม่ให้มีป้ายโฆษณาที่มีขนาดใหญ่เกินไปดบังทัศนียภาพของบ้าน ควรมีการก่อสร้างทางเท้าไว้สำหรับการเดินชมหรือปั่นจักรยานเที่ยวชมได้ การจัดทำชุมชนบ้านที่มีเรื่องราวบอกเล่าที่สำคัญ มีแผนที่ท่องเที่ยวให้เกิดเป็น “ถนนสายวัฒนธรรม” โดยมึงงบประมาณช่วยปรับปรุง อาคารบ้านเรือนที่ถูกรกร้างว่างเปล่า ให้ดูดีขึ้นร่วมกันอนุรักษ์ รักษาอาคารเก่าที่มีความงดงามทางสถาปัตยกรรม ที่ทรงคุณค่าแสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมา แฝงด้วยวิถีชีวิตจิตวิญญาณของบรรพชน และขอความร่วมมือให้เจ้าของบ้าน อาคารและร้านค้าต่าง ๆ ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่สำคัญ เก่าแก่และมีคุณค่าในฐานะเป็นแหล่งสถาปัตยกรรมร่วมสมัย สร้าง “พิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตในบ้าน (Living Museum)” และพร้อมที่จะเผยแพร่ความเป็นประวัติศาสตร์ให้แก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจศึกษา

๓) พิพิธภัณฑ์วัดเกตการาม ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่ผู้คนย่านวัดเกตได้ดำเนินการด้วยชุมชนเองอย่างมีศักยภาพ แนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑ์จึงเห็นควรให้มีการร่วมกันอนุรักษ์ รักษา มรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของย่านวัดเกตที่เป็นของดีที่อยู่ในพิพิธภัณฑ์นี้ต่อไป โดย

พัฒนาให้เป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต (Living Museum) มีการจัดกลุ่มสิ่งของที่อยู่ในพิพิธภัณฑ์ให้มีคำอธิบายให้ลึกซึ้ง เพื่อเห็นถึงคุณค่าความสำคัญ พร้อมทั้งจัดทำแผนที่แสดงตำแหน่งของสำคัญเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ให้เป็นหมวดหมู่อย่างต่อเนื่อง จัดเก็บรักษาคัมภีร์โบราณที่อยู่ในหอธรรม รวมทั้งเผยแพร่องค์ความรู้ที่มีอยู่ซึ่งเป็นข้อมูลประวัติศาสตร์ย่านวัดเกตและประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ ให้แก่ลูกหลานต่อไปในอนาคต นอกจากนี้ทำแผนปรับปรุงอาคารสถานที่ เพื่อการอนุรักษ์ เพราะสิ่งของบางอย่างต้องเก็บในที่อุณหภูมิ ความชื้น เฉพาะ เพื่อรักษาให้คงอยู่ ทำของที่ระลึกจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว เช่น เสื้อ พวงกุญแจ เพื่อหารายได้ส่วนหนึ่งเป็นค่าใช้จ่าย เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟในพิพิธภัณฑ์ นอกจากนี้มีการรวบรวมหนังสือทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับย่านวัดเกต เก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษาค้นคว้า จัดทำป้ายแผ่นพับ ข้อมูล รายละเอียดและสิ่งของเครื่องใช้สำคัญที่อยู่ในพิพิธภัณฑ์ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวและผู้สนใจศึกษา

๔) การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการเพิ่มศักยภาพของการท่องเที่ยวในลักษณะของพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต (Living Museum) มีการพัฒนา ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์/เชิงวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยสร้างความร่วมมือกับ หน่วยงานทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน จัดทำคู่มือสำหรับการท่องเที่ยวที่แสดงให้เห็นถึงที่ตั้งอาคารบ้านเรือน ร้านค้าต่างๆ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ รื้อฟื้นรูปแบบการเดินทางในอดีตโดยนำพาหนะที่ได้รับความนิยมในอดีตมาใช้ในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เช่น รถถีบสามล้อ เรือหางเมงป่อง เป็นต้น เผยแพร่ของดี ของเด่น สถานที่ท่องเที่ยวที่อยู่ในย่านวัดเกต ผ่านทางสื่อเอกสารเว็บไซต์เพื่อประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยว แผนที่ท่องเที่ยว ยกตัวอย่างเช่น ขาลงทางเรือ ขาขึ้นทางบก แหล่งอาหารการกิน คีรติและที่จอตลอดการรับรองแขก บ้ายบอกทางในย่านวัดเกต รวมทั้งสถานที่ใกล้เคียงเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงในลักษณะเส้นทางท่องเที่ยวย่านวัดเกตและใกล้เคียง

๕) การจัดการด้านประเพณีวัฒนธรรมย่านวัดเกต เน้นการส่งเสริมและร่วมกันอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมของแต่ละศาสนา เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ เอกสาร เว็บไซต์ เพื่อสร้างจุดเด่นให้กับการท่องเที่ยวโดยหากิจกรรมสำคัญและเป็นกิจกรรมที่ทำร่วมกันของทั้ง ๔ ศาสนา เพื่อเชื่อมให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางประเพณีและวัฒนธรรม เช่น กาดมั่วควัซอม การแต่งกายในชุดพื้นเมืองของผู้คนในย่านวัดเกต โดยจัดขึ้นเดือนละ ๑ ครั้ง เพื่อแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์อันโดดเด่นของชุมชนและเพื่อเป็นการอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีและวัฒนธรรมที่สำคัญในอดีตให้ยังคงอยู่ต่อไปในย่านวัดเกต

มิติที่ ๓ ความเป็นล้านนาเชิงวิถีชีวิต มีแนวทางการดำเนินงานดังนี้คือ

๑) ด้านสามัคคี ๔ ศาสนา เน้นการส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมกันของทั้ง ๔ ศาสนาให้มากขึ้น เพื่อให้เกิดพลังที่เข้มแข็ง โดยสืบค้นผู้นำทางศาสนาแต่ละศาสนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน สืบค้นกิจกรรมและความร่วมมือของผู้นำ เพื่อเป็นจุดเน้นในการสร้างความร่วมมือของผู้นำของแต่ละ

ศาสนา สืบค้นความเป็นญาติพี่น้อง ความสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างศาสนา เช่น การแต่งงานข้ามศาสนา หรือกิจกรรมที่ทำร่วมกัน เป็นต้น จัดทำสารคดี “พลังสามัคคี ๔ ศาสนา” เพื่อเผยแพร่ประวัติความเป็นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2464 เมื่อเส้นทางรถไฟมาถึงเชียงใหม่ และได้เข้ามามีบทบาทด้านการขนส่งแทนการขนส่งทางน้ำ การค้าขายทางเรือจึงลดบทบาทลงและหายไป ยุคของ “ท่าน้ำวัดเกต” ศูนย์กลางเศรษฐกิจที่สำคัญของเชียงใหม่จึงสิ้นสุดลง แต่ปัจจุบันย่านวัดเกตเป็นจุดเพชรเม็ดเอกที่ส่องประกายให้เห็นเพราะยังคงปรากฏร่องรอยทางประวัติศาสตร์ในรูปวิถีชีวิตที่สงบเรียบง่าย ย่านนี้จึงเป็นย่านการท่องเที่ยวที่สัมผัสได้ถึงประเพณี วัฒนธรรม ของกลุ่มคนต่างเชื้อชาติ ต่างศาสนา ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม และซิกข์ที่ผสมกลมกลืนกันอย่างลงตัว ดังนั้นจึงต้องเน้นการสร้างโลโก้หรือสัญลักษณ์ให้เป็นจุดหลอมรวมเอาทั้ง ๔ ศาสนาเข้ามาอยู่ด้วยกันและส่งเสริมผลักดันเป็นวาระแห่งชาติ รวมถึงแนวทางจัดถนนสายหลักให้เป็นถนนสายวัฒนธรรมแล้วยังเป็นถนนสายศาสนา ของทั้ง ๔ ศาสนาอีกด้วย โดยจัดให้มีกิจกรรมทางศาสนาของแต่ละศาสนาในช่วงวัน/สัปดาห์/เดือน สำคัญของศาสนานั้นๆ บนถนนสายนี้

๒) ด้านวิถีชีวิตอาหารการกินย่านวัดเกต มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เกิดการทัวร์อาหารการกินย่านวัดเกต ผ่านสื่อเอกสารเว็บไซต์ โดยจัดให้มีงานมหกรรมอาหารการกิน ย่านวัดเกต รวบรวมนำเอาอาหารดั้งเดิม ของดีที่หายากของแต่ละศาสนามาจัดแสดงโชว์และชิม อาจจะทำร่วมกับงานกาถมาั่วควัฮอมของย่านวัดเกตเพื่อให้เกิดการร่วมกันอนุรักษ์ ไม่ให้สูญหาย จัดทำแผนที่แนะนำสถานที่อาหารการกิน โชนร้านอาหารซึ่งเป็นอาหารดั้งเดิมและร้านอาหารที่ทันสมัยในย่านวัดเกต ทำป้ายบอกบริเวณที่ตั้งของร้าน มีคู่มือรวบรวมสูตรอาหารการกินของแต่ละศาสนา เก็บไว้ ให้คนรุ่นใหม่ สืบทอด นอกจากนี้ได้ขอความร่วมมือร้านอาหาร ปรับปรุงพัฒนาร้านอาหารด้านต่าง ๆ และเป็นไปในทิศทางเดียวกันให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ของกินย่านวัดเกตเพื่อดึงดูดใจผู้บริโภคยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างเช่น การสนับสนุนให้เกิดการรับประทานอาหารจากปลาแม่น้ำปิง โดยเลี้ยงปลาในกระชัง เพื่อให้ชาวประมงบ้าน ๘ หลัง ได้นำปลาที่ได้มาปรุงอาหาร เป็นต้น

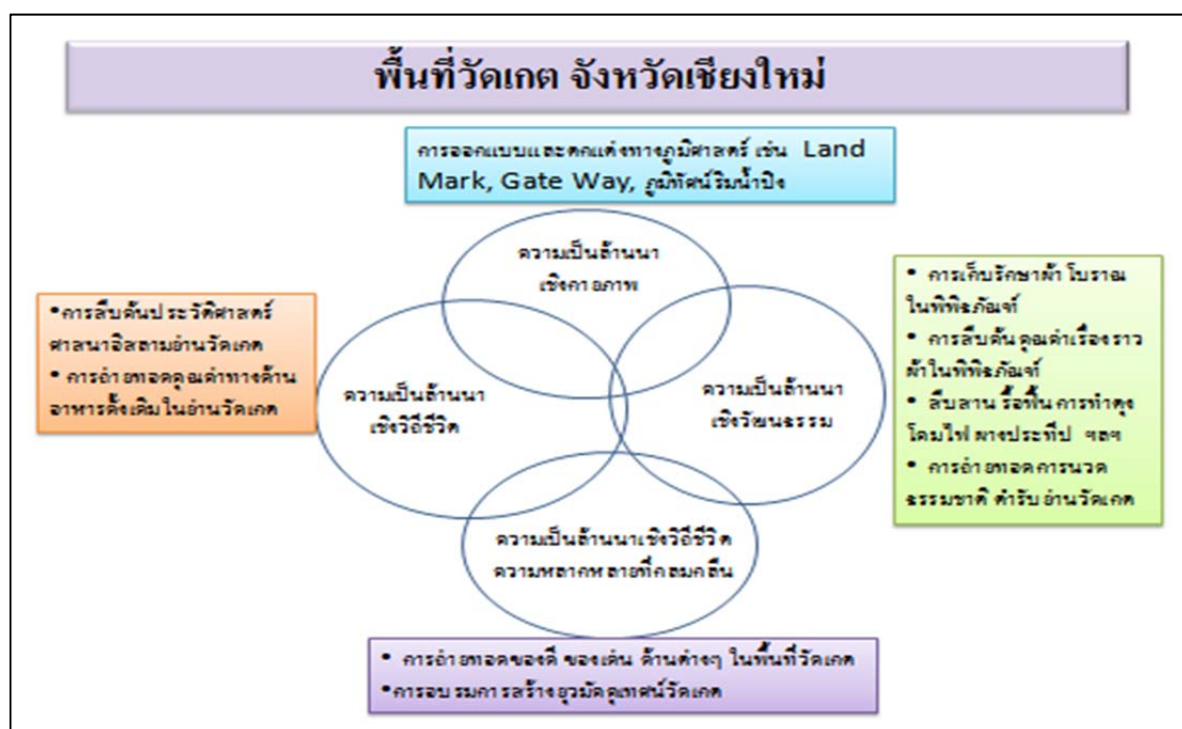
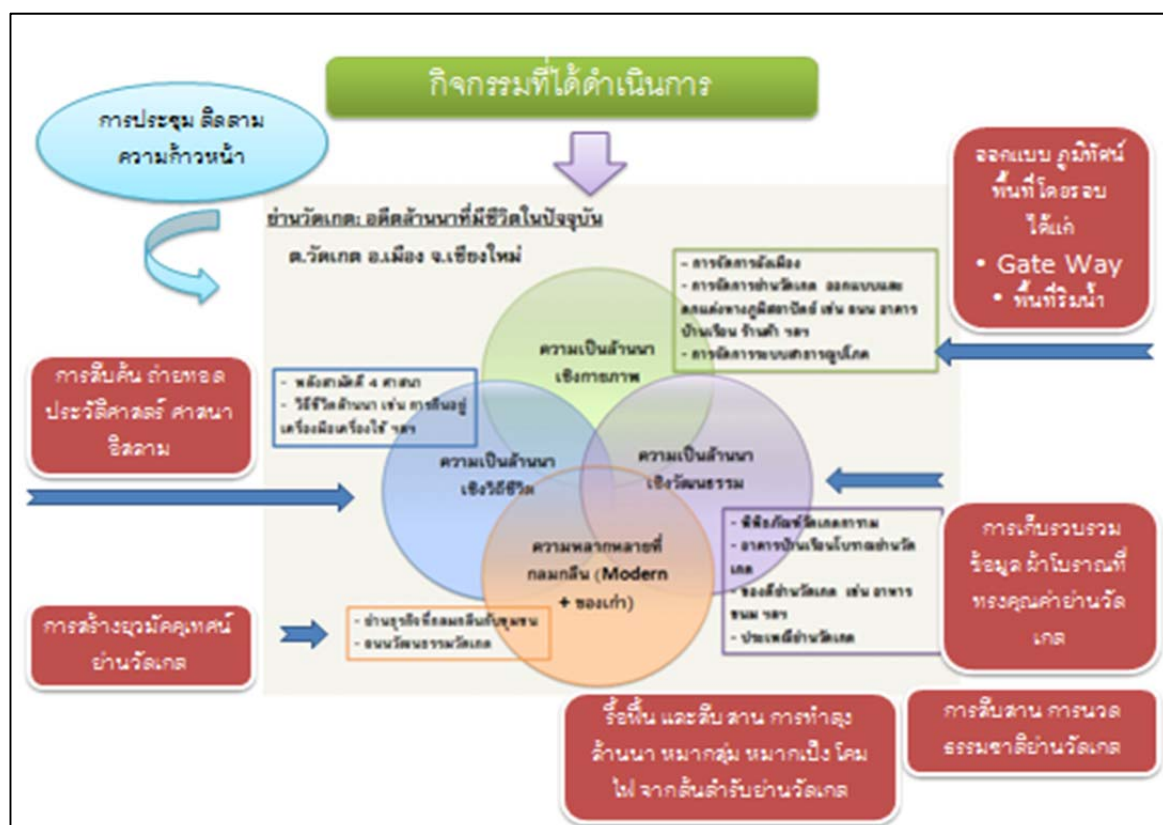
๓) ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่นั้น กำหนดให้มีการสร้างความร่วมมือ ความสามัคคีของคนในย่านวัดเกต ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันมากขึ้น อย่างน้อยเดือนละ ๑ ครั้ง โดยจัดหากิจกรรมที่ต้องทำร่วมกัน หรือมีโครงการให้ทำร่วมกัน เพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันให้เกิดการพัฒนาพื้นที่อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการอนุรักษ์วิถีชีวิตของคนวัดเกตในอดีต เช่น วิถีชีวิตของการหาปลา ซึ่งเป็นการประกอบอาชีพของชาวประมงในบ้าน ๘ หลังริมแม่น้ำปิง ที่ยังคงยึดถือตกปลา ทอดแห ในลำน้ำปิงมาตั้งแต่สมัยอดีต ดังนั้นจึงควรทำการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูให้คงวิถีชีวิตของการหาปลาอยู่ สร้างพื้นที่เฉพาะสงวนหรืออนุรักษ์ไว้สำหรับการหาปลา เพื่อแสดงวิถีชีวิตการหาปลา การทำมาหากินริมฝั่งแม่น้ำปิง (การปั้งปลา เฝายปลา โกลั้ริมน้ำ และสร้างกระแสนการอนุรักษ์น้ำปิงหรือบริเวณริมชายฝั่งน้ำปิง

มิติที่ ๔ ความหลากหลายที่กลมกลืน ระหว่าง Modern และของเดิม มีแนวทางการดำเนินงานดังนี้คือ

การจัดย่านธุรกิจที่กลมกลืนกับชุมชนรวมถึงสร้าง “ถนนสายวัฒนธรรม” มีแนวทางการดำเนินงานคือได้ขอรับความร่วมมือจากเจ้าของอาคารบ้านเรือนและร้านค้า ทั้งอาคารโบราณและอาคารสมัยใหม่เพื่อเปิดให้นักท่องเที่ยวได้เข้าชม จากนั้นรวบรวมของสำคัญ วิถีชีวิต อาหารการกิน การละเล่น สัตว์ยอดมรดกล้านนาที่มีประวัติศาสตร์ มาแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต โดยมีการเล่าเรื่องราวในอดีต โดยผู้เฒ่าผู้แก่ในย่านนี้ ให้กับคนรุ่นใหม่ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยว ซึ่งทั้งหมดนี้จะดำเนินการโดยขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาล ก่อตั้งลานกิจกรรมย่านวัดเกต และขอรับงบประมาณในการปรับปรุงซ่อมแซมอาคารเก่าแก่ เพื่อให้มรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเหล่านั้นสามารถดำรงอยู่สืบทอดต่อไปอีกนานเท่านานในอนาคต จากนั้นมีการรวบรวมแผนที่ แผนผัง โมเดลต่างๆ ของย่านวัดเกตทั้งหมด ทั้งแผนที่เส้นทางอาหารการกิน อาคารบ้านเรือนและร้านค้า สร้างเส้นทางการเรียนรู้และจัดทำ “ป้ายชี้ได้” ให้ครอบคลุมพื้นที่ มีจุดแสดงวิถีชีวิตและสัตว์ยอดมรดกล้านนาในอดีตที่ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้จะเป็นการส่งเสริมอาชีพดั้งเดิมของคนในย่านวัดเกตแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมสนับสนุนด้านการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์/ เชิงวัฒนธรรมที่เป็น การส่งเสริมด้านการประกอบการใหม่ๆ ในพื้นที่ โดยมอบหมายให้ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนและกำกับดูแลในแต่ละส่วนงาน

ท้ายสุดของการดำเนินงานทั้งหมด จะต้องมีการสังเคราะห์ความรู้เดิมที่มีอยู่ ร่วมกับการคัดสรรค้นหาความรู้ใหม่มาต่อยอดกับกิจกรรมที่ได้ดำเนินการในพื้นที่ การทำงานในลักษณะการจัดการร่วม สร้างความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อนำไปสู่การสร้างการบูรณาการที่สมบูรณ์แบบโดยมีมี การจัดทำในลักษณะ “ผังแม่บทใหญ่ (Master Plan) เพื่อการพัฒนาพื้นที่ย่านวัดเกต” ขับเคลื่อน ผลักดันให้เกิดผลในทางปฏิบัติจริงโดยนำเสนอต่อผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ สมาชิกสภาผู้แทนฯ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด นายกเทศมนตรี การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและองค์การบริหาร การพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) รวมถึงผู้บริหารระดับประเทศต่อไป^๕

^๕ คณะอนุกรรมการกลุ่มภารกิจด้านสังคมจังหวัดเชียงใหม่. ๒๕๕๖. **โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวมบนพื้นฐานของ จิตสาธารณะ**. ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรมดิเอ็มเพรส เชียงใหม่ สนับสนุนโดยสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่.



๑.๕) ปฏิบัติการขับเคลื่อนตามแผนงานและกิจกรรม

ปฏิบัติการขับเคลื่อนและดำเนินการตามแผนงาน โครงการและกิจกรรมของชุมชนย่านวัดเกต ตามโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้เข้าไปขับเคลื่อนดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ – ปัจจุบัน ได้มีการดำเนินกิจกรรมตามแผนงานไปแล้วทั้งสิ้น ๗ กิจกรรมหลักด้วยกัน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ชุมชนสามารถทำได้เองหรือขับเคลื่อนได้เองทันที รวมทั้งบางกิจกรรมที่ต้องขอรับงบประมาณสนับสนุนหรืออาศัยความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์กรภายนอก ซึ่งทั้ง ๗ กิจกรรมดังกล่าว ประกอบไปด้วย^๕

กิจกรรมที่ ๑) การเก็บรวบรวมข้อมูลในพิพิธภัณฑ์วัดเกตการาม ผ้าโบราณที่ทรงคุณค่า ย่านวัดเกต โดยแยกประเภทของผ้า และทำรหัสเบอร์ผ้าทำความสะอาดผ้า และปรับมุ้งห้อง พื้นที่แสดงผ้าในพิพิธภัณฑ์ให้เป็นสัดส่วน

กิจกรรมที่ ๒) กิจกรรมสืบสาน รื้อฟื้น การทำตุ๊กล้านนา โคมไฟ ผางประทีป ดอกไม้จันทร์ หมากลุ่ม หมาเบ้ง ของย่านวัดเกตให้คงอยู่และมีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น และถ่ายทอดให้เด็กเยาวชน และชาวบ้านย่านวัดเกต

กิจกรรมที่ ๓) กิจกรรมการรื้อฟื้นและถ่ายทอดการนวดธรรมชาติ “ตำรับย่านวัดเกต” ให้แก่เด็กเยาวชน และชุมชนในย่านวัดเกตที่สนใจ

กิจกรรมที่ ๔) การสืบค้นประวัติศาสตร์ ศาสนาอิสลาม ย่านวัดเกต โดยการสรรหาเยาวชนเพื่อเข้าไปสำรวจข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนมุสลิม ภูมิปัญญาของชาวมุสลิมย่านวัดเกต ดำเนินการเก็บข้อมูล และสรุปผล

กิจกรรมที่ ๕) กิจกรรมการสร้างยุวมัคคุเทศน์วัดเกต โดยมีแนวทางการดำเนินงานดังนี้คือ ๑) การถ่ายทอดของดี ของเด่น ด้านต่างๆ ในพื้นที่ย่านวัดเกต ให้แก่เด็กเยาวชนในพื้นที่ และ ๒) การอบรม การสร้างยุวมัคคุเทศก์วัดเกต ให้แก่เด็กเยาวชน

กิจกรรมที่ ๖) กิจกรรมการ สืบค้น รื้อฟื้น ของดีของเด่น อาหารการกินในย่านวัดเกต เพื่อค้นหาคุณค่า และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคุณค่ากับวิถีชีวิตของชาวบ้านย่านวัดเกต

กิจกรรมที่ ๗) จัดทำข้อมูลเพื่อออกแบบ ภูมิทัศน์พื้นที่โดยรอบ ได้แก่ พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำปิง ผลการดำเนินงานโครงการฯ ที่ผ่านมาพบว่า *ประการแรก* การสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้านย่านวัดเกต เริ่มดีขึ้น การดำเนินกิจกรรมชาวบ้านให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ *ประการที่สอง* ชาวบ้านเริ่มรื้อฟื้นให้เห็นถึงของดีในย่านวัดเกตของตนเอง และถ่ายทอดของดีแก่เด็กเยาวชนและชาวบ้านทั่วไปเพื่อสืบสานให้คงอยู่ต่อไป *ประการที่สาม* ชาวบ้านเริ่มเห็นคุณค่าของ ของดี ที่อยู่ใน

^๕ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๖. โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม บนจิตสาธารณะ ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. สนับสนุนโดย สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่.

ย่านวัดเกต และจะร่วมกันสืบสานของดี ให้คงอยู่ ซึ่งอาจจะนำไปสู่การสร้างเป็น”อัตลักษณ์ของย่านวัดเกต” เพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของคนในย่านและเกิดพลังต่อการพัฒนาในย่านวัดเกตทั้งทางด้านวิถีชีวิต เศรษฐกิจและสังคมให้ดียิ่งขึ้น

กรณีศึกษาที่ ๒ พื้นที่ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่

๒.๑ แนวคิด (Concept) ที่ใช้ในการพัฒนาเชิงพื้นที่

๒.๑.๑) การประยุกต์แนวคิดและหลักการสู่การจัดการโครงการ

การพัฒนาพื้นที่ตำบลห้วยแก้วนั้น โดยทั่วไปได้ใช้แนวคิดและหลักการหลักของการพัฒนาพื้นที่แบบบูรณาการ โดยมีเป้าประสงค์หลักให้ผู้คนในพื้นที่ ผู้นำ แกนนำ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือภาคีปฏิบัติในพื้นที่ได้ ประสานความร่วมมือกับภาคีสนับสนุนทางวิชาการ และสนับสนุนด้านทรัพยากรจากภายนอก ได้ใช้ข้อมูลข้อเท็จจริง และความรู้ ไปวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของผู้คนในพื้นที่ และกำหนดแนวทางแก้ไขที่ปฏิบัติได้จริง และมีผลต่อการแก้ปัญหาอย่างสมบูรณ์ จนสามารถสร้างแผนงานและโครงการ พร้อมทั้งมีการตอรองเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ตามแผนงานและโครงการที่วางแผนไว้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งตามแนวคิดนี้เชื่อได้ว่าจะทำให้ ผู้นำ แกนนำในพื้นที่ มีความเข้มแข็งมากขึ้นทั้งในด้านการแก้ไขปัญหาสำคัญของพื้นที่ และในแง่การเพิ่มความสัมพันธ์ที่ดีในระหว่างกลไกความร่วมมือ

เนื่องจากตำบลห้วยแก้วเป็นพื้นที่สูงแต่มีลักษณะพิเศษ คือ ในทางภูมิกายภาพและภูมินิเวศน์ มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรน้ำ ซึ่งมีความงดงามตามธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีอากาศที่เย็นสบายตลอดปี และเส้นทางการคมนาคมสามารถเดินทางติดต่อกับตัวเมืองเชียงใหม่ด้วยเวลาอันสั้น ผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นคนเมือง ที่สำคัญพื้นที่นี้มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว แต่ก็มีข้อจำกัดด้านการผลิตข้าว และพืชไร่ เพราะมีที่ดินทำกินจำกัด สำหรับศักยภาพด้านการพัฒนานั้นพบว่าพื้นที่ที่มีผู้นำที่เข้มแข็ง มีความร่วมมือกับภายนอก ทั้งด้านวิชาการ ด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม พลังงาน การเกษตรเชิงอนุรักษ์ และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับที่ดีพอสมควร ดังนั้นการประยุกต์แนวคิดและหลักการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ จึงเน้นที่การสร้างเสริมกลไกภายนอกตามแนวทางการพัฒนาใหม่ โดยได้รับความร่วมมือจาก กศน. ที่มีการสนับสนุนจากจังหวัดลงถึงพื้นที่ และภายในพื้นที่ ได้ผสมผสานความร่วมมือระหว่างผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของทุกหมู่บ้าน และผู้บริหาร อบต. ทั้งนี้มีภาคีฝ่ายวิชาการเป็นผู้ให้ความร่วมมือด้านวิชาการและกระบวนการ สำหรับการใช้องค์ความรู้ไปขับเคลื่อนกระบวนการได้มีการผสมผสานข้อมูลหลายระดับ รวมถึงมีการทดลองใช้บัญชีครัวเรือนด้วย ส่วนประเด็นการพัฒนานั้นในเบื้องต้นและเมื่อผ่านกระบวนการแล้วได้มีการกำหนดให้ เป็นเรื่องของการเพิ่มรายได้ด้วยการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กับการลดรายจ่ายด้วยการทำผลิตภัณฑ์ชีววิถี

๒.๒) กลไกความร่วมมือ (Collaboration from stakeholders)

กลไกความร่วมมือของโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วยภาคีความร่วมมือ ๓ ภาคี ได้แก่

ภาคีที่ ๑) ภาคีฝ่ายวิชาการ คือ คณะสังคมศาสตร์ มช. ที่มีหน้าที่สนับสนุนองค์ความรู้ ข้อมูล เครื่องมือและกระบวนการวิเคราะห์ รวมทั้งเป็นผู้ประสานงานสำคัญในการขับเคลื่อนรับผิดชอบดำเนินการในพื้นที่

ภาคีที่ ๒) ภาคีฝ่ายสนับสนุน คือ พมจ.จังหวัดเชียงใหม่ ที่สนับสนุนในเรื่องงบประมาณ และ กศน.จังหวัดและอำเภอในพื้นที่ และ

ภาคีที่ ๓) ภาคีฝ่ายปฏิบัติในพื้นที่ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ๔ หมู่บ้าน กศน. ตำบลห้วยแก้ว ร่วมกับ อบต.ห้วยแก้ว

ทั้งนี้มีเจ้าหน้าที่ กศน. ของพื้นที่เป็นผู้ประสานงานในรายละเอียด แนวทางการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มต้นไปจนกระทั่งปัจจุบัน ได้ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานโครงการ ระดับหนึ่งเพราะเกิดจากความสัมพันธ์อันดีของภาคีฝ่ายต่าง ๆ จนเกิดกลไกความร่วมมือที่มีพลังสำคัญในการพัฒนา กระบวนการสร้างกลไกดังกล่าวได้เกิดขึ้นจากการสื่อสารและปรับแนวคิด แนวปฏิบัติในเวทีสัมมนาและประชุมเชิงปฏิบัติการระดับจังหวัดเพื่อทำความเข้าใจโครงการฯ และต่อมาได้เพิ่มความชัดเจนและความเข้มแข็งมากขึ้นผ่านการร่วมกันคิดวิเคราะห์กำหนดปัญหาและวางแผนดำเนินการแก้ไขปัญหาไปจนถึงการกำหนดแผนชุมชน ความสำเร็จส่วนหนึ่งของพื้นที่ตำบลห้วยแก้ว นอกจากจะเกิดมาจากความสัมพันธ์อันดีระหว่าง กศน.ตำบลห้วยแก้ว คณะสังคมศาสตร์ มช. กับ แกนนำ และชาวบ้าน ๔ ชุมชน และ อบต. ห้วยแก้ว แล้วนั้น สาเหตุสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดศักยภาพในการขับเคลื่อนเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เกิดจากศักยภาพที่มีอยู่ของกลไกฝ่ายปฏิบัติในพื้นที่ อันได้แก่ แกนนำและผู้นำของทั้ง ๔ ชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้มาซึ่งบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ มีจิตอาสา อย่างเช่น กศน.ห้วยแก้ว และ อบต. ห้วยแก้วนั้น ถือได้ว่าเป็นบุคคลที่มีศักยภาพสูง ซึ่งเห็นได้จากผลการดำเนินงานและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำร่วมกับชุมชนที่ผ่านมาได้เกิดผลสัมฤทธิ์เป็นจำนวนมากก่อนที่จะมีโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่จะเข้าไปดำเนินการ ดังนั้นเมื่อโครงการฯ เข้าไปขับเคลื่อนจึงเกิดการเสริมจุดแข็ง จุดจุดอ่อนของการดำเนินงานด้านการพัฒนาในพื้นที่มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ตัวแทนของ กศน. และ อบต. ที่เข้าร่วมขับเคลื่อนโครงการฯ เป็นบุคคลในพื้นที่ ที่ต้องการเห็นการพัฒนาที่ยั่งยืนเกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นตนเอง ทำให้การดำเนินกิจกรรมได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี และมีการประสานงานอย่างราบรื่น แม้ในบางช่วงระยะเวลาเกิดปัญหาเกี่ยวกับความล่าช้าของงบประมาณดำเนินการ แต่ก็สามารถแก้ไขปัญหาาร่วมกันจนเกิดความสำเร็จขึ้นได้

๒.๓) ข้อมูล ความรู้ และการจัดการความรู้ (ระดับ Macro – Meso – Micro องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ถูกรวบรวมและเอามาใช้)

การใช้ข้อมูล ความรู้และการจัดการความรู้ของโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม ตำบลห้วยแก้วนั้น มีหลายระดับประกอบไปด้วย ระดับจุลภาค (Micro)หรือระดับครัวเรือน ในปี ๒๕๕๔ ได้ทำการจัดทำบัญชีครัวเรือน ๒๐ ครัวเรือนตัวอย่างในชุมชนบ้านปางจำปี เพื่อค้นหาแนวทางการจัดการปัญหาหนี้สิน บริหารรายรับ รายจ่ายในครัวเรือน (เนื่องจากการทำบัญชีครัวเรือนไม่มีความต่อเนื่องจึงทำให้ยังไม่เห็นผล และไม่สามารถวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนได้) ผลที่เกิดขึ้นอย่างน้อยพบว่าชุมชนเริ่มเล็งเห็นและตระหนักถึงปัญหารายรับ-รายจ่าย ที่เกิดขึ้นของครัวเรือน จนนำไปสู่ความพยายามในการลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ในระดับครัวเรือนของตนด้วยวิธีการต่าง ๆ หรือการร่วมทำกิจกรรมกับทาง กศน. เพื่อลดรายจ่ายหรือลดค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยที่ไม่จำเป็นลง เช่น การทำน้ายาเอนกประสงค์ โครงการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

ในส่วนในระดับชุมชนและพื้นที่ (Meso) ได้มีการรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการวิเคราะห์ ปัญหาสาเหตุ ของชุมชนที่เป็นปัญหารวมของชุมชน และปัญหาเฉพาะของครัวเรือนแบบองค์รวมและเชื่อมโยงโดยมีการจัดเวทีระดมสมองเพื่อวิเคราะห์ปัญหา-สาเหตุของชุมชนร่วมกันระหว่าง ตัวแทนของภาคีจังหวัด ภาคีตำบล ผู้นำชุมชน และสมาชิกชุมชน โดยมีฝ่ายวิชาการหนุนเสริมเกี่ยวกับกระบวนการ เครื่องมือ และเทคนิควิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งการวิเคราะห์ปัญหา-สาเหตุของชุมชนที่เป็นองค์รวมและเชื่อมโยง โดยมีการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสะท้อนปัญหา ร่วมคิด ถกเถียง และระดมทรัพยากรในการดำเนินงานที่จะไปเป็นการชี้นำความคิดเห็นของชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาโดยมีประเด็นเป้าหมายและแนวทางใน “การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” เป็นหลัก โดยใช้ข้อมูลความรู้ที่ได้จากการรวบรวม ค้นคว้าและงานวิจัยที่มีในพื้นที่และงานวิจัยจากภายนอก เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่ การนำเอาทุนทางทรัพยากร ทุนทางวัฒนธรรม มาบริหารจัดการโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดเป็นชุดการท่องเที่ยวที่แสดงถึงคุณค่า และความมหัศจรรย์ของทรัพยากรการท่องเที่ยว นั้น ๆ เช่น มหัศจรรย์คนป่าเมือง ดอยม่อนล้าน ม่อนกุดพันปี ฯลฯ และสามารถเชื่อมโยงให้เกิดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวทั้งตำบลได้

การสรุปโครงสร้าง “ต้นไม้แห่งปัญหา” หรือการจัดทำ Mapping ของแต่ละพื้นที่โดยเวทีร่วมกันนำผลจากการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันสู่การกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยการนำข้อมูลข้อเท็จจริงมาวิเคราะห์ร่วมกับศักยภาพของพื้นที่โดยสามารถสรุปศักยภาพของพื้นที่ที่สำคัญ

และในส่วนในระดับมหภาค (Macro) ได้นำข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพและข้อจำกัดของการพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอสันกำแพงมาวิเคราะห์ผ่านเวทีระดับชุมชน ตำบล นั้นส่งผลให้ชุมชนและตำบลเห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาร่วมกัน โดยเฉพาะในเรื่องของการสร้างรายได้ โดยมีทางออกทางเดียวที่ทำได้ คือการส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องของตำบล แต่ต้องทำ

แบบใหม่ คือ ต้องดึงคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่นของพื้นที่มาจัดการสร้างเป็นมูลค่าแบบเชื่อมโยงให้มีรายละเอียดกิจกรรม และต้องผลักดันให้เข้าสู่แผนดำเนินงานหลักของ อบต. เพื่อบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว ส่วนกิจกรรมเฉพาะหน้าได้มีการทำการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ สนับสนุนและส่งเสริมงบประมาณเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวของทั้งตำบลห้วยแก้ว

๒.๔) กระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและการวางแผนคุณภาพ / พื้นที่

๒.๔.๑) การวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา

ในสาระสำคัญของกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดแนวทางการแก้ไข ประกอบไปด้วยการดำเนินงานดังนี้คือ^๖

๑) คณะสังคมศาสตร์ได้ทำการลงพื้นที่ตำบลห้วยแก้วอำเภอแม่อนโดยประสานงานผ่านเครือข่ายของหน่วยจังหวัดที่มีอยู่ในพื้นที่คือศูนย์การศึกษานอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตำบลห้วยแก้วอำเภอแม่อนเพื่อทำการพูดคุยและทำความเข้าใจเบื้องต้นร่วมกันถึงการดำเนินงานของโครงการ

๒) รวบรวมข้อมูลและตรวจสอบฐานข้อมูลของหน่วยจังหวัดที่เกี่ยวข้องและรวบรวมข้อมูลข้อเท็จจริงที่จัดเก็บในพื้นที่ทั้งในแง่ทุน ศักยภาพ โอกาส เงื่อนไขและข้อจำกัดเชิงบริบทพื้นที่ทั้งในทางกายภาพทรัพยากรธรรมชาติข้อมูลทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม

๓) รวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในระดับครัวเรือนและชุมชน เพื่อทำการวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุของชุมชนที่เป็นปัญหารวมของชุมชนและปัญหาแบบองค์รวมและเชื่อมโยง

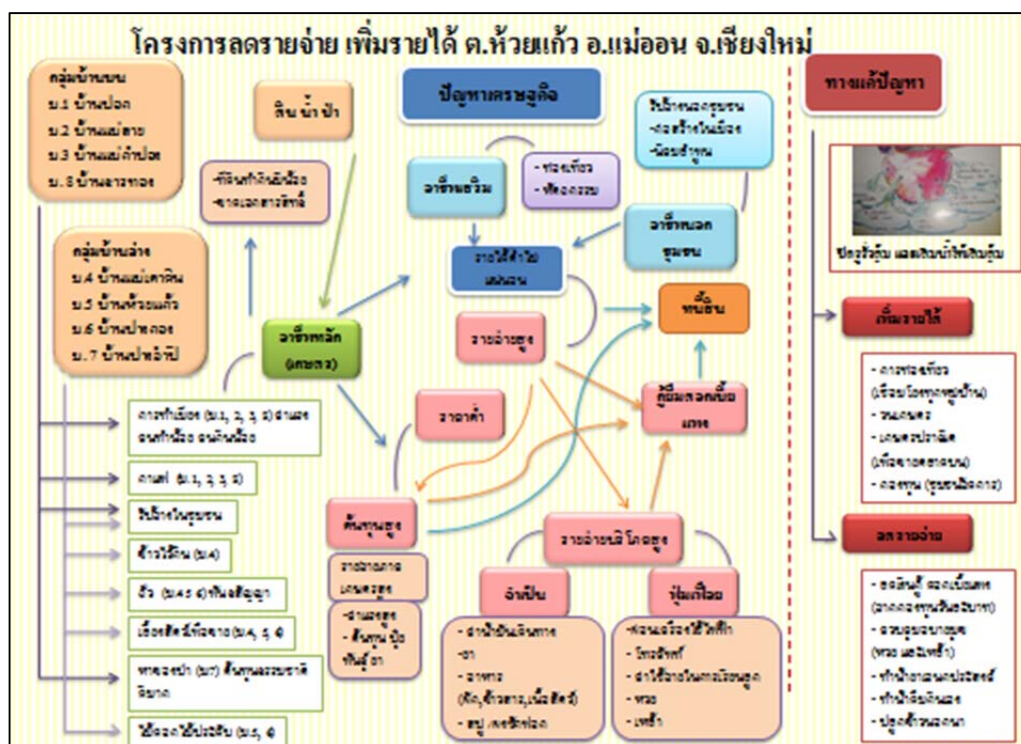
๔) จัดเวทีระดมสมองเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของชุมชน เพื่อการสะท้อนปัญหาการพัฒนา

๕) วิเคราะห์และสรุปโครงสร้าง “ต้นไม้แห่งปัญหา” หรือการจัดทำMapping ของพื้นที่โดยใช้ข้อมูลและความรู้ ร่วมกันสะท้อนปัญหาที่หลากหลายมีทั้งปัญหาหลัก ปัญหารอง ปัญหาที่เป็นผลเชื่อมโยงสืบเนื่องกันซึ่งในแต่ละครั้ง มีการเพิ่มเติมเปลี่ยนแปลงได้แย่งนำเสนอข้อมูลมีการปรับปรุงถกเถียงร่วมกันได้ผลการวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุอย่างครบถ้วนและเชื่อมโยง

๖) การจัดเวทีระดมสมองเพื่อแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน

^๖ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๖. โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม บนจิตสาธารณะ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอฝางเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สนับสนุนโดย สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่

ผลจากกระบวนการดำเนินงานในขั้นเตรียมการ ได้นำมาสู่การสรุปปัญหาที่สำคัญของชุมชน ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ คือ *ปัญหาเรื่องหนี้สิน* มาจากหลากหลายสาเหตุ ซึ่งแต่ละสาเหตุเชื่อมโยงกันเป็นวงจร สาเหตุหลักคือ *เรื่องปัญหาเศรษฐกิจครัวเรือน* ซึ่งจากการปัญหาดังกล่าวได้มีการ นำผลจากการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันสู่การกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญห โดย การนำข้อมูล ข้อเท็จจริง มาวิเคราะห์ร่วมกับศักยภาพของพื้นที่ โดยสามารถสรุป *ศักยภาพของพื้นที่ที่สำคัญ* คือ ชุมชนมีความสามารถด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อรองรับให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ จึงนำมาสู่การระดมความคิดเห็นถึงแนวทางการกำหนดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการ และศักยภาพของพื้นที่ เพื่อขับเคลื่อนในระยะสั้นและสามารถทำต่อเนื่องให้เห็นเป็นรูปธรรมในระยะยาวต่อไป โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในระยะแรกแบ่งออกเป็น ๒ แนวทาง คือ ๑) การลดรายจ่ายในระดับครัวเรือน ๒) การเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังแสดงให้เห็นในแผนภาพการวิเคราะห์โครงสร้างปัญหาสาเหตุและแนวทางการแก้ไข “โครงการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ต.ห้วยแก้ว อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่”^๓



५०

๒.๔.๒) การวิเคราะห์โครงการ แผนงานและกิจกรรม

จากเวทีการวิเคราะห์สรุปปัญหาสาเหตุและกำหนดแนวทางการแก้ไข โดยใช้ข้อมูลความรู้ รวมทั้งทุนและศักยภาพที่มีอยู่ในพื้นที่ตำบลห้วยแก้ว ได้นำไปสู่เวทีการกำหนดโครงการ แผนงานและ กิจกรรมของพื้นที่ตำบลห้วยแก้ว โดยเบื้องต้นดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นการดำเนินงานอาจแบ่งออกเป็น ๒ แนวทางหลักมุ่งสู่ “กิจกรรมการลดรายจ่าย และการเพิ่มรายได้” โดยแนวทางการกำหนด โครงการ แผนงานและกิจกรรมมีดังนี้คือ

โครงการและกิจกรรมลดรายจ่าย แบ่งออกเป็น โครงการและกิจกรรมทำน้ายาเอนกประสงค์ สำหรับกลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ ฯลฯ และโครงการศึกษาเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ พอเพียงจาก พ่อครูอินสอน สุริยงค์ (พ่อครูภูมิปัญญาด้านการเกษตรอินทรีย์แบบผสมผสาน) ดำเนินการพัฒนาฝึกอบรมให้ความรู้ด้านวิชาชีพและการทำเกษตรอินทรีย์ตามแนวทางเศรษฐกิจ พอเพียง เช่น การเลี้ยงหมูหลุม การเลี้ยงปลา กบ เป็ด ไก่ จิ้งหรีด การทำเกษตรอินทรีย์ การปลูก ข้าววนอกนาและการทำปุ๋ยชีวภาพ เหล่านี้เป็นต้น

โครงการและกิจกรรมเพิ่มรายได้ เน้นโครงการจัดทำแผนเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมและเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของตำบลห้วยแก้ว โดยแบ่งออกเป็น ๓ เส้นทาง ประกอบไปด้วย

เส้นทางที่ ๑) ศูนย์การเรียนรู้เส้นทางท่องเที่ยวทางธรรมชาติแบบสร้างสรรค์ บ้านปางจำปี หมู่ที่ ๓ และบ้านแม่เตาดิน หมู่ที่ ๔

เส้นทางที่ ๒) คนป่าเมียง วิถีชีวิตที่งดงามสู่ความยั่งยืน เส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บ้าน ปือก หมู่ที่ ๑ บ้านแม่ลาย หมู่ที่ ๒ และบ้านแม่กำปอง หมู่ที่ ๓

เส้นทางที่ ๓) ศูนย์บริการข้อมูลด้านการท่องเที่ยว จุดพักรับรองนักท่องเที่ยว บ้านห้วย แก้ว หมู่ที่ ๕ บ้านปางกองหมู่ที่ ๖ บ้านธารทองหมู่ที่ ๘





๒.๕) ปฏิบัติการขับเคลื่อนตามแผนงานและกิจกรรม

ผลการขับเคลื่อนปฏิบัติการตามแผนงานและกิจกรรมของโครงการฯ เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ ๒๕๕๔ จนกระทั่งปัจจุบัน ได้มีการดำเนินงานตามโครงการ แผนงานและกิจกรรมใน ๒ ประเด็นหลัก ดังกล่าวไปแล้ว โดยมีโครงการและกิจกรรมย่อยต่าง ๆ ดังนี้คือ

๑) โครงการลดรายจ่ายในครัวเรือน ซึ่งประกอบไปด้วย

- การทำน้ายาเอนกประสงค์เป้าหมาย คือ กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้ใช้แรงงาน กลุ่ม อสม. กลุ่มผู้นำ และประชาชนทั่วไป จำนวน ๑๖๐ คนสำหรับปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น คือ การเดินทางในพื้นที่ โดยเฉพาะ หมู่ที่ ๑ บ้านป้อก หมู่ที่ ๒ บ้านแม่ลาย และหมู่ที่ ๓ แม่กำปอง เดินทางค่อนข้างลำบาก ทำให้การจัดกิจกรรมไม่ทั่วถึงนัก

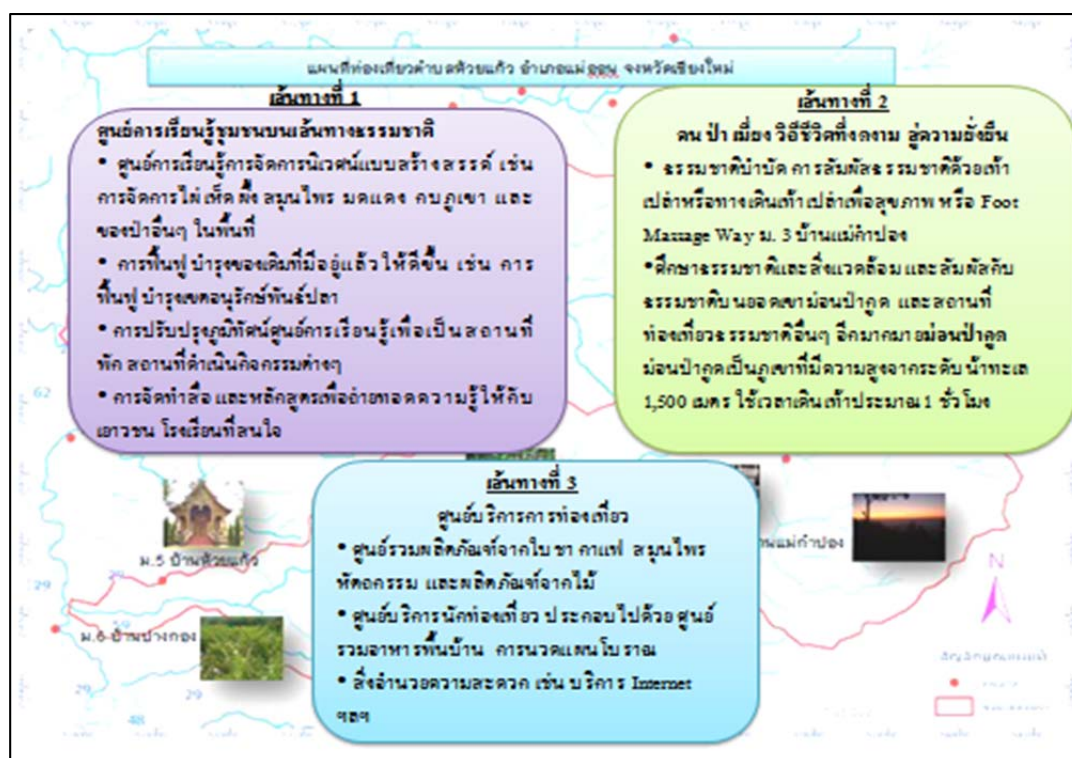
- การให้ความรู้ครัวเรือนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป้าหมายของกิจกรรม คือ ครัวเรือนต้นแบบ ๒๐ ครัวเรือน ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การทำบัญชีครัวเรือน ผลจากการดำเนินงาน ครัวเรือนต้นแบบ ๒๐ ครัวเรือน มีดังนี้ รายได้ส่วนใหญ่ของชุมชนมาจากการรับจ้าง เงินเดือน ร้อยละ ๔๕ รองลงมาเป็นการทำสวน (กาแฟ) ร้อยละ ๒๒ และการหาของป่า ร้อยละ ๑๔ รายจ่ายจากการผลิตและรายจ่ายจากการบริโภค ส่วนใหญ่คนในชุมชนมีรายจ่ายจากการอุปโภคบริโภค ร้อยละ ๘๘ ซึ่งเป็นรายจ่ายที่จำเป็นมากกว่า เช่น ข้าวสาร เนื้อสัตว์ ไข่ เครื่องนุ่งห่ม รายจ่ายเพื่อการศึกษา การเดินทาง ค่าน้ำ ค่าไฟ เป็นต้น และรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือย ได้แก่ ค่าหอย ค่าสุรา ค่าบุหรี เป็นต้น และรายจ่ายจากการผลิต ร้อยละ ๑๒ ส่วนใหญ่เป็นค่าน้ำมัน ค่ายาฆ่าแมลง

๒) โครงการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ตำบล ห้วยแก้ว โดยมีกิจกรรมย่อยที่เกิดขึ้นร่วมกันใน ๔ หมู่บ้าน ตำบลห้วยแก้ว ดังนี้

- การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในระยะแรกชุมชนได้มีการร่วมแสดงความคิดเห็น โดยมีข้อสรุปร่วมกันถึงกิจกรรมที่จะขับเคลื่อนในระยะแรก และเห็นเป็นรูปธรรมและถาวร คือ การจัดทำป้ายหมู่บ้านให้มีลักษณะสวยงาม และทำให้เส้นทางคมนาคมสะดวกยิ่งขึ้นในการเดินทางไปยังหมู่บ้านต่างๆ เป็นการเปิดรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามายังหมู่บ้านดำเนินการใน หมู่ที่ ๔ บ้านแม่เตาดิน หมู่ที่ ๖ บ้านปางกอง

- การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์คือ การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว ให้มีลักษณะสวยงาม ทำให้เส้นทางคมนาคมสะดวกยิ่งขึ้นในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ดำเนินการใน หมู่ที่ ๑ บ้านป๊อก หมู่ที่ ๓ บ้านแม่กำปอง

- การพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะดำเนินการในรูปแบบใหม่ ภาควิชาการร่วมกับผู้นำชุมชน ที่ทั้ง รื้อฟื้นคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่นและสำคัญ และแปลงเป็นมูลค่าผ่านการจัดการ ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ออกเป็นชุดการท่องเที่ยว (Tourism Package) และการจัดการโดย ชุมชน^๔



^๔ คณะอนุกรรมการกลุ่มภารกิจด้านสังคมจังหวัดเชียงใหม่. ๒๕๕๖. โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวมบนพื้นฐานของจิตสาธารณะ. ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรมดิเอ็มเพรส เชียงใหม่ สนับสนุนโดยสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงใหม่.

กรณีศึกษาที่ ๓ พื้นที่ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

๓.๑ แนวคิด (Concept) ที่ใช้ในการพัฒนาเชิงพื้นที่

๓.๑.๑) แนวคิดและหลักการสำคัญ

ชุมชนตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนชนเมืองที่ค่อนข้างเจริญเนื่องจากมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวก ทิศเหนือติด ตำบลลวงเหนือ และตำบลป่าเมี่ยง ทิศใต้ติด ตำบลป่าป้อง และตำบลป่าเมี่ยง ทิศตะวันออกติด ตำบลแม่โป่ง และตำบลป่าเมี่ยง ทิศตะวันตกติดตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด และ ตำบลหนองແຫ່ງ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวนประชากรทั้งหมด ๖,๖๔๒ คน และจำนวนหลังคาเรือน ๒,๒๓๕ หลังคาเรือน มีหมู่บ้านทั้งสิ้น ๑๓ หมู่บ้าน มีผู้นำชุมชนประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ฯลฯ ร่วมกันเป็นผู้นำชุมชนซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในการปกครองดูแลและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้ตำบลเชิงดอย เกิดความเจริญรุ่งเรืองทัดเทียมกับตำบลอื่นๆ

ในระยะเวลาที่ผ่านมา ตำบลเชิงดอยแม้จะมีการสร้างกลไกภาคีความร่วมมือ ประกอบไปด้วย กลุ่ม องค์กรชุมชน และองค์กรทางสังคมที่หลากหลาย เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มอาชีพ หรือ กลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งได้มีการดำเนินการมาในระยะหนึ่ง แต่ปัจจุบันก็เลือนหายไป ไม่มีกิจกรรมหรือผลงานของกลุ่มที่เด่นชัด หรือแม้กระทั่งการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านสนองตอบต่อนโยบายของรัฐบาลจนเกิดมีการจัดตั้งกลุ่มอื่นๆ ตามมาเนื่องจากเกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน แต่ก็เกินไปเพื่อการจัดการด้านเศรษฐกิจของชุมชนทั้งสิ้นเพื่อให้เกิดรายได้ สร้างงาน อาชีพและเพื่อให้คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนดีขึ้น นอกจากนี้แม้ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ต่างก็มีความตั้งใจและเสียสละในการทำงานพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี แต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จในการทำงานเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องจากยังมีจุดอ่อนในด้านความรู้ความเข้าใจในการวิเคราะห์ข้อมูลองค์ความรู้เพื่อให้ได้มาซึ่งโครงการ แผนงานและกิจกรรมการแก้ปัญหาสำคัญ หรือการเขียนโครงการพัฒนาชุมชนเพื่อของบประมาณมาใช้ในการดำเนินการ รวมถึงยังขาดความรู้ความเข้าใจด้านการบริหารจัดการองค์กรชุมชนที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้สิ่งที่สำคัญที่สุดคือภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงของชุมชนและการรุกคืบของภาวะบริโภคนิยมและวัตถุนิยมจากภายนอก ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน ผลพวงดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมามากมายโดยเฉพาะกับกลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชน ดังนั้นนอกจากการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มพูนความรู้และทักษะพื้นฐานที่จำเป็นให้กับผู้คนในชุมชนแล้วนั้น แต่สิ่งที่ขาดหายไปก็คือการเข้าไปแก้ไขปัญหที่ตรงจุดตรงความต้องการของผู้คนในชุมชนของหน่วยงานพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งของสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ผ่านนโยบายตำบลต้นแบบ โดยเน้นไปที่กลุ่มเป้าหมายหลักเช่น กลุ่มเยาวชน

สตรี ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสให้ได้เข้าถึงบริการและสวัสดิการสังคม ได้รับการพัฒนาตามความต้องการในด้านต่างๆ ทั้งหมดจะส่งผลให้ชุมชนตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เกิดความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้และมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต” ดังนั้นตำบลเชิงดอยจึงมีความต้องการการพัฒนาแบบใหม่ ที่เข้าไปเพิ่มพลังให้กับโครงการตำบลต้นแบบ

๓.๑.๒) การประยุกต์แนวคิดและหลักการสู่การจัดการโครงการ

การดำเนินงานของโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม ของตำบลเชิงดอย อำเภอ ดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ได้ประยุกต์แนวคิดและหลักการการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการโดย เน้นการสร้างภาคีความร่วมมือภายนอกจากหน่วยงานที่ทำงานกับพื้นที่มานานและต้องการแนวทาง ใหม่ จึงมองหมายให้ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ ๑๓ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นฝ่ายสนับสนุนด้านความรู้และ กระบวนการ และมีเทศบาลตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ดเป็นภาคีปฏิบัติการในพื้นที่ โดยมี สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงใหม่ เป็นภาคีสนับสนุนระดับจังหวัด ดังนั้นการดำเนินงานจึงอยู่บนพื้นฐานและวิธีคิดที่ผสมผสานระหว่าง Area Based ซึ่งเป็นจุดเน้นของ ABC นำไปประยุกต์เข้ากับแนวคิดที่ขับเคลื่อนโครงการตำบลต้นแบบ โดยกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการซึ่งมีภารกิจมุ่งเน้นในการให้บริการสวัสดิการสังคม การสังคมสงเคราะห์แก่ผู้ด้อยโอกาส ผู้ ยากไร้ คนไร้ที่พึ่ง ผู้ประสบปัญหาทางสังคม โดยการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาที่กว้างขวาง ยืดหยุ่น แต่มีประสิทธิภาพมากกว่ารูปแบบของสถานสงเคราะห์ และการประสานงานส่งต่อผู้ได้รับความ ช่วยเหลือไปให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่จะเป็นการสนับสนุนให้ชุมชนและท้องถิ่นจัดสวัสดิการสังคม เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายที่ประสบปัญหา สามารถดำรงชีวิต และพึ่งตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรีของความ เป็นมนุษย์ ซึ่งในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุความสำเร็จตามภารกิจดังกล่าว กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ จึงจัดให้มีการพัฒนารูปแบบและมาตรฐานการจัดสวัสดิการสังคมในระดับพื้นที่ให้มี ประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในการให้บริการสวัสดิการสังคม การสังคมสงเคราะห์แก่ กลุ่มเป้าหมายประสบปัญหาทางสังคม สามารถดำรงชีวิต และพึ่งตนเองได้อย่าง มีศักดิ์ศรีของความ เป็นมนุษย์ ดังนั้นภายใต้นโยบายโดยใช้รูปแบบ (Model) สายใยรักแห่งครอบครัว เป็นรูปแบบหลักใน การดำเนินการดังกล่าว เน้นให้หน่วยงานที่อยู่ในสังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของ มนุษย์มีการพัฒนารูปแบบการบูรณาการความร่วมมือในการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาสังคม และจัด สวัสดิการสังคมแก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ โดยการใช้รูปแบบการดำเนินงานสายใยรักแห่ง

๙ เทศบาลตำบลเชิงดอย. ๒๕๕๖. โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม บนจิตสาธารณะ ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ สนับสนุนโดย สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่

ครอบครัว ซึ่งเป็นการดำเนินงานที่มีเป้าหมายต้องการเห็นครอบครัวไทยมีความเข้มแข็ง ภายใต้หลักการ ๕ ประการ ได้แก่ ๑) การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่สุขอนามัยในครัวเรือน ๒) พัฒนาอาชีพตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ๓) ครอบครัวอบอุ่น ๔) สร้างสร้างการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี ๕) เรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งทั้งหมดเป็นการดำเนินงานผ่านกลไกการขับเคลื่อนโดย ทีม พม. ทั้งระดับจังหวัด และ ทีม พม. ระดับตำบล ที่สำคัญต้องมีการรวมพลังไปสู่การขับเคลื่อนสังคมไทยให้เป็นสังคมสวัสดิการ (Welfare Society) อย่างแท้จริงอันจะส่งผลให้คนไทยทุกคนมีสวัสดิการถ้วนหน้า ซึ่งตำบลต้นแบบการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมจะเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่เป้าหมายสำคัญคือ ๑) เพื่อน้อมนำรูปแบบสายใยรักมาเป็นแนวทางการปฏิบัติงานในตำบลต้นแบบเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชากรกลุ่มเป้าหมาย ๒) เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ครอบครัวชุมชน และท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง มีการพัฒนาสังคม และสวัสดิการสังคม ๓ มิติให้กับประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเหมาะสมกับพื้นที่ และ ๓) เพื่อพัฒนาการดำเนินงานตำบลต้นแบบให้เกิดเป็นกลไกขับเคลื่อนสวัสดิการสังคมถ้วนหน้า

แนวคิดและแนวทางการพัฒนาพื้นที่แบบบูรณาการ ได้ถูกนำเสนอและเลือกใช้ในพื้นที่ตำบลเชิงดอย เพื่อให้เสริมจุดอ่อนของแนวทางตำบลต้นแบบตรงที่ตำบลต้นแบบได้อาศัยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในสังกัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นหลัก กับภาคีฝ่ายปฏิบัติการในพื้นที่ เช่น อบต. เทศบาล ผู้นำชุมชน สถาบันในชุมชน และกลุ่มเป้าหมาย โดยมีประเด็นการพัฒนา คือ การให้สวัสดิการแบบใหม่ที่ริเริ่มจัดการ บริหารและรับประโยชน์โดยชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย แต่ยังมีจุดอ่อนด้านการใช้ข้อมูล องค์ความรู้ และกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาที่ปราศจากการให้ข้อมูลซึ่งกิจกรรมที่ทำให้การให้สวัสดิการที่มีประสิทธิภาพสูงสุด การนำฝ่ายวิชาการเข้าไปเสริมแนวคิดและแนวปฏิบัติที่ดี การเพิ่มน้ำหนักของการใช้ข้อมูลความรู้ที่ดี และการสร้างความสัมพันธ์ให้กับผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) ในกระบวนการที่ประเมิน และในปฏิบัติการในพื้นที่ทางสังคมที่ดี จึงเป็นการใช้จุดแข็งเข้าไปเสริมจุดอ่อนและทุกฝ่ายเห็นตรงกันว่า จะเป็นการทำให้สัมฤทธิ์ผลของนโยบายตำบลต้นแบบดีขึ้น

๓.๒) กลไกความร่วมมือ (Collaboration from stakeholders)

ภายใต้หลักการและ Model สายใยรักแห่งครอบครัว การดำเนินงานของโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ จึงประกอบไปด้วยกลไกหลัก ๓ ส่วนด้วยกันคือ

๑) กลไกฝ่ายสนับสนุน ได้แก่ ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ ๑๓ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งนอกจากมีบทบาทสนับสนุนแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการขับเคลื่อนโครงการฯ ในพื้นที่ตำบลเชิงดอย พร้อมกับทีม พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นภาคีสนับสนุนระดับจังหวัด

๒) กลไกฝ่ายวิชาการ ได้แก่ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งทำหน้าที่สนับสนุนด้านวิชาการ เทคนิคและกระบวนการจัดทำเวที ทั้งการปรับแนวคิดแนวปฏิบัติในหลักการ และวิธีการดำเนินงานการพัฒนาพื้นที่แบบบูรณาการ เวทีวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุและแนวทางแก้ไข เป็นต้น

๓) กลไกฝ่ายปฏิบัติในพื้นที่ ได้แก่ เทศบาลตำบลเชิงดอย และ แกนนำนุชน ชุมชน ตัวแทนกลุ่มเยาวชน สตรี ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสในตำบลเชิงดอย

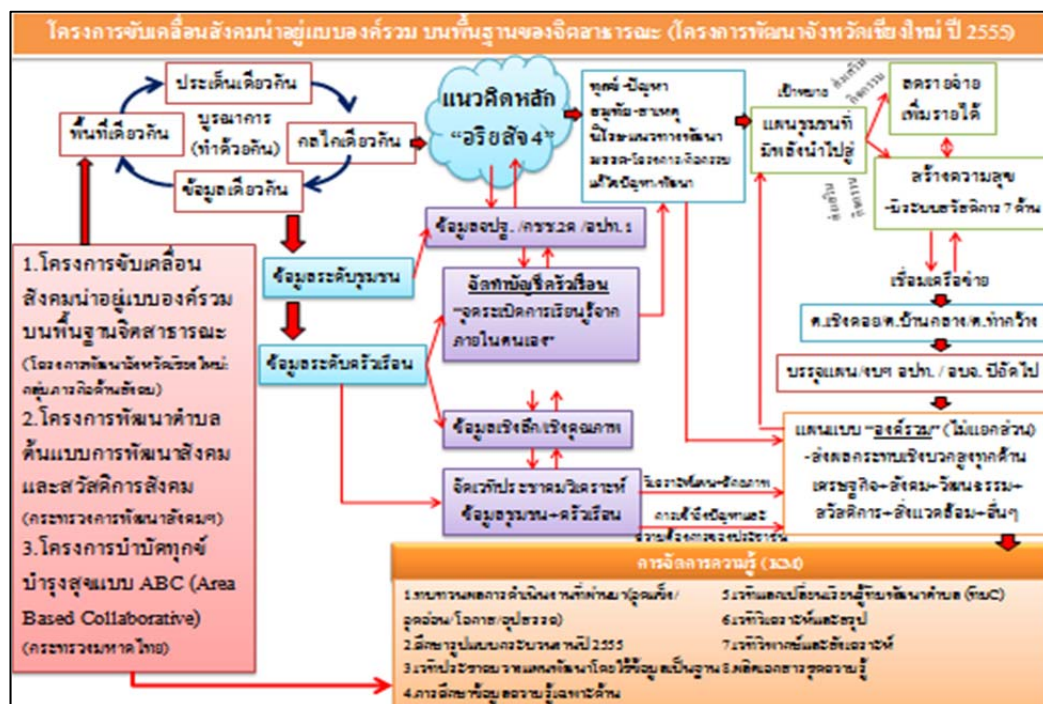
ความสัมพันธ์ของการดำเนินงานของกลไกทั้งสามส่วน ถือว่ามีความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน ทั้งนี้เนื่องจาก ศพส.๑๓ จังหวัดเชียงใหม่และ พมจ. เชียงใหม่ ได้เข้าไปดำเนินการงานด้านพัฒนาสังคมในพื้นที่มาก่อนที่โครงการฯ จะเข้าไปขับเคลื่อนผ่านทางเทศบาลตำบลเชิงดอยเป็นระยะพอสมควร จนได้รับคัดเลือกให้เป็นตำบลต้นแบบ ตำบลอยู่เย็นเป็นสุขตามแนวทางการพัฒนาพื้นที่ของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ทำให้มีต้นทุนด้านการดำเนินงานสูงเมื่อโครงการเข้าไปขับเคลื่อนจึงใช้ช่องทางความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นพื้นฐานการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน โครงการ แผนงานและกิจกรรมขึ้น เพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบองค์รวมที่มีการบูรณาการบนพื้นฐานของจิตสาธารณะในพื้นที่

๓.๓) ข้อมูล ความรู้ และการจัดการความรู้ (ระดับ Macro – Meso – Micro องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ถูกรวบรวมและเอามาใช้)

การใช้ข้อมูล ความรู้และการจัดการความรู้ของตำบลเชิงดอย เริ่มจากการบูรณาการข้อมูลที่มีอยู่กระจายกระจายทั้งจาก ๑) โครงการพัฒนาตำบลต้นแบบ ๒) โครงการบำบัดทุกข์ บำรุงสุข แบบ ABC ซึ่งอยู่ภายใต้การดำเนินงานและกำกับดูแลของ ศพส ๑๓ เชียงใหม่ และ พมจ. เชียงใหม่ และ ๓) ข้อมูลที่ได้จากโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม โดยมุ่งบูรณาการพื้นที่ กลไกและประเด็นในการทำงานร่วมกัน มีการบูรณาการข้อมูลและความรู้ในสองส่วนด้วยกันคือ ส่วนแรก ข้อมูลระดับชุมชน ได้แก่ จปฐ กชช๒ค อบท๕ ส่วนที่สอง ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการจัดทำบัญชีครัวเรือนร่วมกับการจัดเวทีประชาคมวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน ยกกระดับข้อมูลด้วยการจัดการความรู้ผ่านเวทีต่าง ๆ^{๑๑} ซึ่งประกอบไปด้วย ๑) เวทีวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค ๒) เวทีถอดบทเรียนการดำเนินงานที่ผ่านมา ๓) เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มพัฒนาดำบล ๔) การศึกษาดูงานเพิ่มเติม (เสริมความรู้เฉพาะด้าน) ๕) เวทีสังเคราะห์ วิเคราะห์ สรุปผลแนวทางการพัฒนาดำบล ซึ่ง

^{๑๑} เทศบาลตำบลเชิงดอย, ๒๕๕๖. โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม บนจิตสาธารณะ ตำบลเชิงดอย อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ สนับสนุนโดย สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่

กระบวนการทั้งหมดอยู่ภายใต้แนวคิดหลักแบบอริยสัจ ๔ ซึ่งประกอบไปด้วย ทุกข์-ปัญหา สมุทัย-สาเหตุ นิโรธ-แนวทางการแก้ไข มรรค-โครงการและกิจกรรม จนเกิดเป็นแผนชุมชนที่มีพลังนำไปสู่โครงการและกิจกรรมในประเด็นสำคัญคือ การสร้างความสุขโดยระบบสวัสดิการสังคม หรือสังคมสวัสดิการ (Welfare Society) ที่ขับเคลื่อนโดยทุกภาคส่วนในสังคม ใช้ภาษีประชาชน และทุนทางสังคมต่างๆ ดึงประชาชน,กลุ่ม ชุมชน สังคม ร่วมกันจัดสวัสดิการที่เหมาะสม เป็น (Partnership) ภายใต้สวัสดิการสังคมไทย ๔ เสาหลัก การบริการสังคม (Social Service) การช่วยเหลือทางสังคม (Social Assistance) การประกันสังคม (Social Insurance) และการช่วยเหลือเกื้อกูลของภาคประชาชน (Social Supporting) โดยเน้นเชื่อมต่อกระบวนการดำเนินงานจากพื้นที่เดิม และเครือข่ายการพัฒนา ตำบลจากโครงการดังกล่าวข้างต้นไปบรรจุเป็นแผนงาน โครงการและกิจกรรมมีการขอรับการสนับสนุนจากบทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบดำเนินการในด้านนั้น ๆ เช่น จาก พมจ. เชียงใหม่ ศพส. ๑๓ เชียงใหม่ สาธารณสุขจังหวัด และ อบจ. ส่วนโครงการที่นอกเหนือแผนงานและหลักการดังกล่าวจะถูกบรรจุไว้ในงบประมาณของเทศบาลตำบล^{๑๑}



^{๑๑} คณะอนุกรรมการกลุ่มภารกิจด้านสังคมจังหวัดเชียงใหม่. ๒๕๕๖. โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวมบนพื้นฐานของจิตสาธารณะ. ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรมดิเอ็มเพรส เชียงใหม่ สนับสนุนโดยสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงใหม่.

๓.๔) กระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและการวางแผนคุณภาพ / พื้นที่

๓.๔.๑) การวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา

จากข้อมูลความรู้ที่ผ่านการบูรณาการภายใต้โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม โครงการตำบลต้นแบบ และโครงการบำบัดทุกข์บำรุงสุข ซึ่งถูกขับเคลื่อนภายใต้ยุทธศาสตร์การดำเนินงานกับกลุ่มเด็กและเยาวชน สตรี ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาส ให้สามารถเข้าถึงสวัสดิการสังคม ทั้ง ๗ ด้าน^{๑๒} ประกอบไปด้วย ๑) ด้านการศึกษา ๒) ด้านสุขภาพอนามัย ๓) ด้านที่อยู่อาศัย ๔) ด้านการทำงาน + การมีรายได้ ๕) ด้านนันทนาการ ๖) ด้านกระบวนการยุติธรรม ๗) ด้านบริการสังคม ทั่วไป หรือ Model สายใยรักแห่งครอบครัว ปรากฏว่าแผนชุมชนที่เกิดขึ้นจากกระบวนการและเวทีปฏิบัติการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และแนวทางการแก้ไข เป็นการส่งเสริมและพัฒนาให้กลุ่มเป้าหมายเข้าถึงสวัสดิการให้เกิดความเท่าเทียม เกิดการยกระดับข้อมูลระดับหมู่บ้านสู่ตำบล เครือข่ายข้ามตำบล เพื่อหลอมแผนบูรณาการงานด้านสวัสดิการสังคมให้เป็นเนื้อเดียวกัน บรรจุแผนในเทศบัญญัติ และบจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอรับงบประมาณสนับสนุนกิจกรรม มีการศึกษาดูงานเพิ่มเติม มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เวทีประชาคมระดับตำบลโดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการบูรณาการเป็นองค์ประกอบสำคัญในการวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุและแนวทางแก้ไข กำหนดโครงการ แผนงานละกิจกรรมเพื่อให้เกิดกลไกทางสังคมที่เข้มแข็งขึ้น ภายใต้ยุทธศาสตร์วิสัยทัศน์ระดับพื้นที่ ตำบลที่ว่า “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน มีสวัสดิการถ้วนหน้า (๗ ด้าน)”^{๑๓}

^{๑๒} เทศบาลตำบลเชิงดอย. ๒๕๕๖. โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม บนจิตสาธารณะ ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ สนับสนุนโดย สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่

^{๑๓} คณะอนุกรรมการกลุ่มภารกิจด้านสังคมจังหวัดเชียงใหม่. ๒๕๕๖. โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวมบนพื้นฐานของจิตสาธารณะ. ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรมดิเอ็มเพรส เชียงใหม่ สนับสนุนโดยสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่.



๓.๔.๒) การวิเคราะห์โครงการ แผนงานและกิจกรรม

จะเห็นได้ว่าการดำเนินงานโครงการฯ ของตำบลเชิงคอยจะมุ่งเน้นที่การดำเนินงานกับกลุ่มเป้าหมายหลักที่มีความหลากหลาย ซึ่งประกอบไปด้วย กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มคนพิการและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคม โดยมุ่งเน้นกิจกรรมด้านการพัฒนาสังคมและสวัสดิการเป็นหลัก ซึ่งการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมจำนวน ๓ แผนงานหลัก ดังนี้คือ

แผนงานที่ ๑) แผนงานอบรมเพิ่มพูนประสิทธิภาพแกนนำชุมชนและคณะทำงานโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม

แผนงานที่ ๒) แผนงานพัฒนาศรีและครอบครัวกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายสภาเด็กและเยาวชนกิจกรรมผู้สูงอายุยุคใหม่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้พิการกิจกรรมส่งเสริมการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนกับธรรมชาติและ

แผนงานที่ ๓) แผนงานถอดบทเรียนผลการดำเนินงานโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม

และภายใต้ ๓ แผนงานหลัก ประกอบไปด้วย ๗ กิจกรรมย่อย ดังนี้คือ

๑.โครงการพัฒนาศรีและครอบครัว

- ๒.โครงการพัฒนาเครือข่ายสภาเด็กและเยาวชน
- ๓.โครงการผู้สูงอายุยุคใหม่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง
- ๔.โครงการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้พิการ
- ๕.โครงการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนกับธรรมชาติ
- ๖.โครงการอบรมเพิ่มพูนประสิทธิภาพแกนนำชุมชนและคณะทำงานโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม และ
- ๗.กิจกรรมถอดบทเรียนผลการดำเนินงานโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม^{๑๔}

๓.๕) ปฏิบัติการขับเคลื่อนตามแผนงานและกิจกรรม

การขับเคลื่อนโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๕๔ – ปัจจุบัน ซึ่งที่ผ่านมาได้มีผลการขับเคลื่อนดำเนินงานตาม ๓ แผนงานหลัก โดยมีกิจกรรมย่อยทั้งหมด ๗ กิจกรรม ดังนี้คือ

^{๑๔} คณะอนุกรรมการกลุ่มภารกิจด้านสังคมจังหวัดเชียงใหม่. ๒๕๕๖. โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวมบนพื้นฐานของจิตสาธารณะ. ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรมดิเอ็มเพรส เชียงใหม่ สนับสนุนโดยสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงใหม่.

ตาราง ๒.๒ ปฏิบัติการขับเคลื่อนตามแผนงานและกิจกรรม ตำบลเชิงดอย

โครงการ	หลักการเหตุผล	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา
๑) โครงการพัฒนาสตรีและครอบครัว	ปัจจุบันปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับ สตรี และบุคคลในครอบครัวได้กลายเป็นปัญหาด้านสิทธิมนุษยชนทุกคนเกิดมาอย่างมีอิสรภาพและความเท่ากัน และที่ทุกคนในสังคมจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับความรุนแรงต่อสตรีและครอบครัว ซึ่งมีใช้เรื่องส่วนตัวอีกต่อไปแล้ว รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ.๒๕๕๐ เพื่อให้ลดความรุนแรงต่อสตรีและครอบครัวที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมีหลายรูปแบบทั้งทางร่างกาย ทางจิตใจ ทางวาจา และทางเพศ เช่น การทำร้ายร่างกาย การบังคับจิตใจ การใช้วาจาตำหนิทำให้เจ็บช้ำน้ำใจ การควบคุมกักขัง การข่มขืนกระทำชำเรา และการกระทำอนาจาร เป็นต้น ซึ่งผู้กระทำส่วนใหญ่เป็นผู้ชายและมักเป็นบุคคลใกล้ชิด เช่น เพื่อน หรือบุคคลในครอบครัว ส่วนผู้ถูกระทำเป็นผู้หญิง ผู้สูงอายุ และเด็ก ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวสังคมมองว่าเป็นเรื่องส่วนตัวแม้แต่ญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านไม่กล้าเข้าไปช่วยเหลือทำให้ผู้หญิงตกอยู่ในภาวะยากลำบากและไม่กล้าบอกเล่าให้ใครฟังเพราะคิดว่าเป็นเรื่องน่าอับอายหรือจำต้องยอมถูกระทำความรุนแรงเนื่องจากเป็นห่วงลูกและต้องพึ่งพิงในเรื่องรายได้ของผู้ชาย ดังนั้น เทศบาลตำบลเชิงดอยได้เล็งเห็นความสำคัญของปัญหาของสตรีและบุคคลในครอบครัว เทศบาลตำบลเชิงดอยจึงได้จัดทำโครงการพัฒนาสตรีและครอบครัวขึ้น	๑.๑) เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและการเรียนรู้อยู่ร่วมกันในครอบครัว พระราชบัญญัติคุ้มครองแก่ผู้ถูกระทำความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๐ ๑.๒) เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและการเรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียมกัน ๑.๓) เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวข้องกับการป้องกันและขจัดความรุนแรงในครอบครัว ๑.๔) ส่งเสริมบทบาทสตรีเสริมสร้างภาวะผู้นำให้กับสตรีในอนาคต	อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันและขจัดความรุนแรงในครอบครัว จัดเวที/กิจกรรมส่งเสริม สร้างความเป็นผู้นำ

โครงการ	หลักการเหตุผล	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา
๒) โครงการพัฒนา เครือข่ายสภาเด็กและ เยาวชน	จากสถานการณ์เด็กและเยาวชนในปัจจุบันเด็กและเยาวชนได้มีการกระทำผิดเพิ่มมากขึ้น โดยได้พบเห็นจากสื่อต่าง ๆ โดยมีกปรากฏในลักษณะพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น การลักขโมย การติดยาเสพติด การทะเลาะวิวาทต่างสถานบัน การก่อคดีข่มขืน รวมไปถึงคดีอื่น ๆ และการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นเพื่อลดพฤติกรรมเสี่ยงของเด็กและเยาวชน มีการจัดตั้งกลุ่มแกนนำลดความเสี่ยง เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีความรัก ความสามัคคี และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้เกิดเวทีพื้นที่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันของเด็กและเยาวชนของ ๒ พื้นที่ (พื้นที่ตำบลเชิงดอย/ตำบลน้ำแพร่) และเพื่อให้เกิดการบูรณาการในการทำงานด้านเด็กและเยาวชน เป็นพื้นที่ของการทำงานตำบลต้นแบบ นี้เทศบาลตำบลเชิงดอย จึงได้เล็งเห็นความสำคัญและจัดทำโครงการพัฒนาเครือข่ายเด็กและเยาวชน เพื่อให้เครือข่ายเด็กและเยาวชนมีการทำงานอย่างต่อเนื่อง และเป็นรูปธรรม ดังนั้นในการจัดทำโครงการในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพของเด็กและเยาวชน เพื่อปลูกจิตสำนึกสาธารณะให้เด็กและเยาวชนให้รู้จักการเสียสละ การร่วมแรงร่วมใจ ร่วมมือในการทำประโยชน์เพื่อชุมชนและสังคม เพื่อให้เด็กได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และห่างไกลยาเสพติด เพื่อสนับสนุนการรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ของเครือข่ายเด็กและเยาวชน	๒.๑) เพื่อพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพของเด็กและเยาวชน ๒.๒) เพื่อปลูกจิตสำนึกสาธารณะให้เด็กและเยาวชน รู้จักการเสียสละ การร่วมแรงร่วมใจ ร่วมมือในการทำประโยชน์เพื่อชุมชนและสังคม ๒.๓) เพื่อให้เด็กได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และห่างไกลยาเสพติด ๒.๔) เพื่อสนับสนุนการรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ของเครือข่ายเด็กและเยาวชน	จัดกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เครือข่ายสภาเด็กและเยาวชน ได้แก่ การพ็อนรำ การทำน้ำสมุนไพร การทำผ้าย

โครงการ	หลักการเหตุผล	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา
๓) โครงการผู้สูงอายุ ยุคใหม่พร้อมรับการ เปลี่ยนแปลง	เทศบาลตำบลเชิงดอย ได้เล็งเห็นถึงคุณค่าของผู้สูงอายุว่ามีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนท้องถิ่น อีกทั้งเป็นภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องตระหนักว่าการจัดสวัสดิการเพื่อการสงเคราะห์และการพัฒนาผู้สูงอายุถือเป็นภารกิจ และอำนาจหน้าที่สำคัญที่จะต้องให้บริการและจัดสวัสดิการต่างๆ ให้แก่ผู้สูงอายุ รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีศักยภาพ และเชื่อมั่นในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สามารถอยู่ร่วมกับบุคคลในชุมชนได้ สถานการณ์ผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลเชิงดอย พบว่ามีจำนวนเพิ่มสูงขึ้น ในปี ๒๕๕๔ มีผู้สูงอายุ จำนวน ๘๘๔ คน ปี ๒๕๕๕ มีจำนวนผู้สูงอายุ ๑,๐๒๓ คน และคาดการณ์จำนวนผู้สูงอายุในปี ๒๕๕๖ จำนวน ๑,๑๑๕ คน ดังนั้น เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อม จึงได้จัดทำกิจกรรมผู้สูงอายุยุคใหม่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง โดยการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับการทำงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อเป็นแนวทางในการทำงาน และนำมาประยุกต์ใช้กับผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลเชิงดอยต่อไป	๓.๑) เพื่อพัฒนาศักยภาพของกลุ่มผู้สูงอายุให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับการทำงาน และกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนผู้สูงอายุ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ ให้สามารถนำมาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทในพื้นที่ได้ ๓.๒) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการรวมกลุ่มผู้สูงอายุ	จัดกิจกรรมนันทนาการ ศึกษาดูงานโรงเรียนผู้สูงอายุ กิจกรรมออกกำลังกาย ถ่ายทอดภูมิปัญญา
๔) โครงการส่งเสริม และพัฒนาคุณภาพ ชีวิตผู้พิการ	ในปี ๒๕๕๔ ข้อมูลจากการสำรวจและการขึ้นทะเบียนเพื่อรับเบี้ยความพิการ(ณ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๔) พบว่า มีจำนวนผู้พิการทั้งสิ้น ๑๘๒ ราย ประกอบด้วย พิการทางการเห็น จำนวน ๑๑ ราย พิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย จำนวน ๒๖ ราย พิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกาย จำนวน ๑๑๕ ราย พิการทางจิตใจหรือพฤติกรรมหรือออทิสติก จำนวน ๕ ราย พิการทางสติปัญญา จำนวน ๑๗ ราย พิการทางการเรียนรู้ จำนวน ๓ ราย และพิการซ้ำซ้อน จำนวน ๔ รายจะเห็นได้ว่าจากจำนวนตัวเลขของผู้พิการที่เพิ่มสูงขึ้น แสดงถึงคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่รวมถึงการที่ชุมชนต้องรับภาระในการ	๔.๑) เพื่อรณรงค์เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับสาระสำคัญของพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้พิการ พ.ศ. ๒๕๕๐ ๔.๒) เพื่อเยี่ยมบ้านดูความเป็นอยู่ของผู้พิการ	ลงพื้นที่อบรมให้ความรู้ด้านสิทธิและสวัสดิการของผู้พิการ ครอบครัวผู้พิการ กิจกรรมเพื่อนเยี่ยมเพื่อนของชมรมผู้พิการ

โครงการ	หลักการเหตุผล	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา
	ดูแลคนพิการ ทำอย่างไรที่จะให้คนพิการสามารถดำรงชีวิตในชุมชนได้อย่างมีศักยภาพ ดังนั้นเทศบาลตำบลเชิงดอยได้เล็งเห็นความสำคัญ จึงได้จัดทำโครงการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้พิการขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับสาระสำคัญของพระราชบัญญัติส่งเสริมคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. ๒๕๕๐ และได้ทำการลงเยี่ยมบ้านผู้พิการเพื่อดูความเป็นอยู่ สร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้พิการสามารถดำเนินชีวิตในชุมชน สังคมได้อย่างปกติสุข		
๕) โครงการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนกับธรรมชาติ	การสร้างฝายจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างมาก จึงควรกำกับดูแลบนฐานหลักวิชาความรู้ทางวิชาการ และทำความเข้าใจในเรื่องของฝายอย่างลึกซึ้ง อีกประเด็นสำคัญคือกระบวนการการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน เพราะการสร้างฝายแม้ไม่ได้มีแค่มิติของการสร้างตัวฝาย ที่เอาไม้หรือหินไปกั้นลำห้วย แต่เป็นการใช้ความรู้ท้องถิ่นเชื่อมโยงกับระบบนิเวศน์ ดังนั้น ไม่ได้เป็นเพียงหน้าที่ของรัฐบาล แต่ต้องรวมไปถึงการมอบบทบาทแก่วัฒนธรรมท้องถิ่นในการร่วมมือกันดำเนินโครงการ การสร้างฝายแม้จึงควรมีการสานต่อการดำเนินงานเพื่อต่อยอดและสร้างสรรค์กิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม ในปัจจุบันการทำฝายแม้วในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลเชิงดอยได้มีการดำเนินในพื้นที่หมู่ ๑ ชุมชนศาลาปางสัก ประชากรในชุมชนศาลาปางสักเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ พื้น้องชนเผ่า เนื่องจากเกิดปัญหาความขาดแคลนทรัพยากรในพื้นที่ก่อให้เกิดความต้องการใช้ทรัพยากรของคนพื้นราบและกลุ่มชนเผ่าในพื้นที่ประกอบกับมีความแตกต่างของภาษาและวัฒนธรรม ทำให้เกิดปัญหาการสื่อสารและการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตำบล แนวคิดในการสร้างเอกภาพในการ	เพื่อตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยสร้างบทบาทการมีส่วนร่วมของอนุรักษ์ให้แก่ประชาชนทุกคน ซึ่งการก่อสร้างฝายก็ถือเป็นอีกวิธีที่สามารถตอบสนองการอนุรักษ์ดินและพื้นที่ป่า ทั้งยังส่งเสริมให้ชุมชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	เชิญชวนประชาชนทุกกลุ่มร่วมกันอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ กิจกรรมทำฝายแม้ว สร้างความสามัคคีและความเป็นเจ้าของ สร้างกฎ กติกา

โครงการ	หลักการเหตุผล	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา
	จัดการชุมชน บนความแตกต่างของประชาชนในพื้นที่ เพื่อสร้างความสัมพันธ์เสมือนดังคนในครอบครัวเดียวกัน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข จึงอาศัยกิจกรรมส่งเสริมการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนกับธรรมชาติ ดำเนินการก่อสร้างฝาย และเพาะชำหญ้าแฝก ร่วมกับชาวบ้าน พี่น้องชนเผ่า เครือข่ายสภาเด็กและเยาวชน เพื่อสร้างการตระหนักถึงความสำคัญของฝายให้แก่ประชาชน อาทิ สร้างความชุ่มชื้น ดินความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ผืนป่า ลดความรุนแรงของกระแสน้ำหลาก เป็นแนวป้องกันไฟป่า และสร้างความยั่งยืนให้แก่วิถีชีวิตโดยรอบ ทั้งคน สัตว์ และทรัพยากรธรรมชาติ		
โครงการอบรม เพิ่มพูนประสิทธิภาพ แกนนำชุมชนและ คณะทำงานโครงการ ขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่ แบบองค์รวม	การสร้างผู้นำ ไม่เพียงแต่ให้มีความรู้ ความสามารถประสบ การณ์ ในศาสตร์การปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เท่านั้น ยังต้องอาศัยศาสตร์อย่างอื่นอีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นเทคนิคในการบริหาร จิตวิทยาในการ ครอบงำใจคน ศิลปะในการติดต่อสื่อสาร กระบวนการสั่งการ ลักษณะความเป็นผู้นำที่เป็นมาตรฐาน เพื่อให้เป็นต้นแบบที่ดี และเป็นศูนย์รวมของขวัญกำลังใจให้กับชาวบ้าน ประชาชน เป็นต้น ผู้นำที่จะต้องมีความความแข็งแกร่งทั้งภายนอกและภายใน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ภายใน” นั่นก็คือ จิตใจที่มีความแข็งแกร่ง และมีความพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาและความกดดันในรูปแบบต่าง ๆ ในการทำงาน มีคุณสมบัติพร้อมในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็น คุณสมบัติทางความคิด บุคลิกภาพ และความสามารถในทางการพูด มีจิตสาธารณะเพื่อประโยชน์ส่วนรวม จะได้เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนรุ่นต่อไป	๖.๑) เพื่อให้แกนนำชุมชน และคณะทำงานฯได้ตระหนักถึงหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้นำที่ดี ๖.๒) เพื่อให้แกนนำชุมชน และคณะทำงานฯมีทักษะการคิดและการพูดในการเป็นผู้นำที่ดี ๖.๓) เพื่อให้ผู้แกนนำชุมชน และคณะทำงานฯทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีจิตสาธารณะ ควบคู่กับ ความสุขที่เกิดขึ้นจากตัวเองและจากการที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น	จัดเวทีให้กับแกนนำ ผู้นำ ชุมชน คณะทำงาน โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม เพื่อกระตุ้นให้เกิดการทำงานแบบจิตสาธารณะ ทำด้วยใจโดยไม่หวังผลตอบแทน

โครงการ	หลักการเหตุผล	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา
	เทศบาลตำบลเชิงดอย ได้เห็นความสำคัญและความจำเป็นอย่างยิ่งของการพัฒนาผู้นำ แกนนำ คณะทำงานโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวมบนพื้นฐานของจิตสาธารณะ ให้มีความรู้ความสามารถและนำเอาหลักการและแนวทางของการพัฒนาเชิงพื้นที่ “ABC (Area Based Collaborative) มาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทพื้นที่		
๗) กิจกรรณถอดบทเรียนผลการดำเนินงานโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม	พื้นที่ตำบลเชิงดอยเป็นพื้นที่นำร่องในการดำเนินกิจกรรม โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม ซึ่งเป็นโครงการจากแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีหลักการคือการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับชุมชน เครือข่าย ในพื้นที่ การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ปัญหา และค้นหาศักยภาพของพื้นที่ ไปจนถึงการบูรณาการหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการดำเนินงานทั้งหมดจะต้องคำนึงถึงปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน และศักยภาพหรือทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งการดำเนินงานทั้งหมด ต้องวางอยู่บนฐานข้อมูล ต้องทราบปัญหาของพื้นที่และประชาชนในชุมชน เพื่อทบทวนปัญหา รวมทั้งการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาโดยชุมชน ทำการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาสาเหตุ และแนวทางแก้ไข โดยการนำข้อมูลจาก จปฐ. ,กชช. ๒ ค และอื่นๆ เช่นข้อมูลจาก อบท. ข้อมูลจากกองทุนสวัสดิการชุมชน ศูนย์พัฒนาครอบครัว แผน อบท. ข้อมูลแผนชุมชน รวมทั้งการสำรวจข้อมูลตามแบบ บก.๐๑ เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล เช่น การนำรายละเอียดตัวชี้วัดของข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) มาวิเคราะห์เพื่อระบุสภาพปัญหา ร่วมกับการจัดทำเวทีค้นหาศักยภาพ ซึ่งในการจัดเวทีค้นหาศักยภาพสามารถดำเนินการจัดทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ ทั้งในส่วนของกลุ่มเป้าหมาย องค์กรชุมชนในพื้นที่ หรือองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง และ	๓/.๑) เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของการดำเนินงานที่ผ่านมา ๓/.๒) เพื่อให้คณะทำงานร่วมกันปรับปรุงแผนงานในปีต่อไป	เทศบาลตำบลเชิงดอย ประสานกระทรวง พม. (สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ ๑๓ สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๑๐) ประชุมเพื่อหารูปแบบและแนวทาง รูปแบบการถอดบทเรียน ทำหนังสือแจ้งประสาน คณะทำงานฯ ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการดำเนินโครงการให้ความร่วมมือเวทีถอดบทเรียน จัดเวที โดยวิทยากรผู้เชี่ยวชาญ และประเมินผล ความพึงพอใจของผู้เข้าร่วม

โครงการ	หลักการเหตุผล	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา
	เพื่อให้การดำเนินงานขับเคลื่อนโครงการสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม มีการประเมินผล และวิเคราะห์ผลลัพธ์จากการทำงาน ถอดบทเรียนเพื่อพัฒนางานต่อไป		อบรม แบบทดสอบก่อนและหลังการอบรม

กรณีศึกษาที่ 4 พื้นที่ตำบลป่าไผ่ อำเภอพริ้ว จังหวัดเชียงใหม่

๔.๑ แนวคิด (Concept) ที่ใช้ในการพัฒนาเชิงพื้นที่

๔.๑.๑) แนวคิดและหลักการสำคัญ

ตำบลป่าไผ่ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขา มีชุมชนอาศัยกระจายโดยทั่วไปของพื้นที่ตำบล มีถนนเชื่อมโยงแต่ละหมู่บ้าน มีแม่น้ำแม่ไก่ไหลจากทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือผ่านกลางตำบล และมีพื้นที่การเกษตรอยู่โดยรอบตำบล ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ไร่ย้อยละ ๖๖.๓ ทำไร่ประมาณ ไร่ย้อยละ ๒๓.๓ ทำสวนประมาณ ไร่ย้อยละ ๑.๘ และทำนาควบคู่กับการทำไร่ประมาณ ไร่ย้อยละ ๓๔.๑ ของครัวเรือนทั้งหมดตามลำดับ มีการอพยพแรงงานบางส่วนไปทำงานนอกตำบลทั้งเป็นการชั่วคราวและถาวร เมื่อหมดฤดูทำนา บางครัวเรือนทำการปลูกพืชสวนหรือพืชไร่ ครัวเรือนที่มีได้ทำการเกษตรจะเกิดการว่างงาน ทำให้เกิดแรงงานรับจ้างทั่วไป เช่น รับจ้างแรงงานในภาคเกษตร เป็นกรรมกรรายวันในหมู่บ้าน นอกจากนี้ด้วยสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่มีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย วัฒนธรรมสังคมเมืองเริ่มหลั่งไหลเข้ามาสู่พื้นที่ ส่งผลให้การช่วยเหลือเกื้อกูล ของสังคมชนบทเริ่มเปลี่ยนไปมีการเรียนแบบสังคมเมืองมากขึ้น ทำให้การอยู่ร่วมกันในลักษณะสังคมที่เอื้ออาทรซึ่งกันและกันมีความสำคัญน้อยลง

จากสภาพการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบเชื่อมโยงกับปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ ตามมา ดังเช่น ข้อมูลสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง ตำบลป่าไผ่มีประชากรจำนวนทั้งสิ้น ๕,๓๘๔ คน เป็นผู้สูงอายุ ๗๙๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๗/๗ ของจำนวนประชากรซึ่งพบว่าผู้สูงอายุจากที่เคยมีบทบาทในการถ่ายทอดคุณธรรมและวัฒนธรรมให้แก่ลูกหลาน และเป็นวัยที่ควรจะได้รับดูแลเอาใจใส่จากลูกหลาน จะถูกปรับเปลี่ยนบทบาทและรับภาระมากขึ้นในการทำหน้าที่แทนพ่อแม่และแม่และยาย โดยจะต้องรับภาระในการเลี้ยงดูเด็กและยาย ทั้งในทางกายภาพและจิตใจ ซึ่งผู้สูงอายุต้องรับภาระในการหารายได้เพื่อเลี้ยงดูครอบครัว ในขณะเดียวกันก็ต้องให้การอบรม สั่งสอนเด็กและยายด้วย โดยเฉพาะพ่อแม่ของเด็กและยายที่อพยพไปแสวงหางานทำในเมือง เมื่อมีบุตรก็จะส่งให้ผู้สูงอายุช่วยเลี้ยงดูแทน โครงสร้างของครอบครัวที่ประกอบด้วยบุคคลสองวัย คือ ผู้สูงอายุและเด็กจะมีมากขึ้น สำหรับผู้ที่มีความรับผิดชอบ ก็จะมีการติดต่อส่งเสียเงินทองเป็นค่าเลี้ยงดู แต่ในกรณีที่พ่อแม่และยายไม่รับผิดชอบและห่างเหินการติดต่อ ก็จะทำให้ ผู้สูงอายุต้องรับภาระหนักขึ้น ทั้งในการหารายได้เพื่อเลี้ยงดูลูกหลาน ในขณะเดียวกัน ก็ต้องทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเด็กด้วย ซึ่งการดังกล่าวส่งผลต่อภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุทั้งสุขภาพร่างกายและจิตใจ นอกจากนี้การที่เด็กไม่ได้รับความใกล้ชิดจากพ่อแม่ ยังส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็ก ปัจจุบันจึงพบว่าเด็กและยายมีปัญหามากขึ้น โดยเฉพาะโรค

ซึมเศร้า การติดยาเสพติด การประพฤติดีศีลธรรม และผิดกฎหมาย ความก้าวร้าวรุนแรง การประพฤติดีทางเพศ ฯลฯ ทั้งนี้มูลเหตุสำคัญเนื่องจากสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ทำให้ครอบครัวในตำบลป่าไผ่ต้องทำมาหากิน เกิดปัญหาช่องว่างระหว่างวัย ความห่างเหินระหว่างครอบครัว การทอดทิ้งบุตรหลาน จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เด็กและเยาวชนเกิดปัญหาในการดำเนินชีวิตก็ไม่สามารถหันหน้าไปพึ่งใครหรือปรึกษาใครได้ ดังนั้นจึงพบว่าปัญหาสำคัญของตำบลป่าไผ่ นอกจากปัญหาการว่างได้ ขาดรายได้และการประกอบอาชีพแล้ว ปัญหาปัญหาเด็กและเยาวชน รวมถึงผู้สูงอายุ ไม่ได้ได้รับความสนใจดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่สำคัญ เพราะการที่ครอบครัวไม่ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน จะทำให้เด็กและเยาวชนติดเพื่อนฝูงและทำให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมที่ก้าวร้าวและยังเสี่ยงต่อการมั่วสุมอบายมุขได้ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าระบบครอบครัวและเครือญาติ เป็นระบบความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานในสังคมและมีความสำคัญมากในสังคมไทย โดยเฉพาะในระดับสังคมหมู่บ้านในชนบท ซึ่งครอบครัวและเครือญาติมีบทบาทอย่างมากในวิถีชีวิตชุมชนหมู่บ้าน นอกจากนี้ครอบครัวยังเป็นเสมือนแหล่งบ่มเพาะพฤติกรรม การอยู่ร่วมกันอย่างมีกติกา มีบทบาท หน้าที่รับผิดชอบ เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน การตัดสินใจร่วมกัน รู้จักรับฟังและสื่อสารเจรจา ประนีประนอมกันด้วยความรัก ความเข้าใจและเหตุผล รู้จักการให้อภัยกัน มีการแบ่งอำนาจหน้าที่ และแบ่งงานกันในครอบครัวอย่างชัดเจน สำหรับผู้สูงอายุจะทำหน้าที่อบรม สั่งสอน ขัดเกลาสมาชิกที่เป็นเด็กและเยาวชนให้เรียนรู้การดำเนินชีวิตเพื่อสืบทอดวงศ์ตระกูล แต่เมื่อสถานการณ์ในครอบครัวมีสภาพดังกล่าวจึงส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมามากมาย^{๑๕}

แนวคิดและหลักการสำคัญของการพัฒนาพื้นที่ตำบลป่าไผ่ คือการสร้างความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาของตำบล เพื่อจัดการปัญหาทางสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งวิกฤติที่เกิดขึ้นกับ ครอบครัว ผู้สูงอายุ เด็กและเยาวชน ใช้แนวทางใหม่เพิ่มเติมหรือต่อยอดจากแนวทางเดิม คือการใช้ข้อมูล ข้อเท็จจริงมาประกอบการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน จากนั้นจะต้องมีการค้นหาปฏิบัติการที่มีพลังพอที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้ได้ ซึ่งแนวคิดและหลักการของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการจะมีส่วนต่อยอดให้ได้

^{๑๕} เทศบาลตำบลป่าไผ่, ๒๕๕๕. โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม บนจิตสาธารณะ ตำบลป่าไผ่ อำเภอฟัว จังหวัดเชียงใหม่ สนับสนุนโดย สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่

๔.๑.๒) การประยุกต์แนวคิดและหลักการสู่การจัดการโครงการ

ด้วยสภาพและภาวะทางเศรษฐกิจของตำบลป่าไผ่ในปัจจุบัน เป็นช่วงที่เศรษฐกิจค่อนข้างตกต่ำอันเนื่องมาจากหลายสาเหตุ ทั้งทำให้ประกอบอาชีพของประชาชนเริ่มมีปัญหา รายได้ไม่พอกับรายจ่าย และสภาพสังคมมีผู้สูงอายุมากขึ้น ผู้สูงอายุหลายคนไม่มีลูกหลานดูแลเลี้ยงดู ลำพังเพียงเบี้ยยังชีพจากรัฐบาลเดือนละ ๕๐๐ บาท ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ตำบลป่าไผ่มีผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสเป็นจำนวนมากที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจ ที่ตกต่ำ ประกอบกับประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำสวน ซึ่งทำให้มีรายได้น้อยไม่เพียงพอ กับรายจ่ายดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เทศบาลตำบลป่าไผ่ในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีบทบาทในการรับผิดชอบดูแลพัฒนาพื้นที่ให้มีคุณภาพชีวิตของประชาชนความเป็นอยู่ที่ดี รวมทั้งสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมทางด้านศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมที่ดีงาม และส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้เข้มแข็ง เมื่อได้รับทราบและทำความเข้าใจแนวคิดและแนวปฏิบัติของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการจึงต้องการการจัดทำโครงการหรือแผนงานแบบใหม่เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชากรในด้านต่าง ๆ ให้มีความอยู่ดีกินดีและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเฉพาะกับกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมของตำบลป่าไผ่จึงได้สร้างความร่วมมือจากศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ ๑๓ จังหวัดเชียงใหม่ และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในฐานะภาคีสนับสนุนจากภายนอกที่ได้ดำเนินการโครงการตำบลต้นแบบ และโครงการสายใยรักอยู่แล้ว จึงมีการบูรณาการความร่วมมือจากการแผนงานและโครงการ กิจกรรมที่ได้ขับเคลื่อนในตำบลป่าไผ่ ภายใต้โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม นอกจากนี้ได้เชิญชวนให้ทุกหน่วยงานของราชการ ทุกกลุ่มองค์กร สถาบันการศึกษา ตลอดจนประชาชนตำบลป่าไผ่ ได้เข้ามาเป็นภาคีความร่วมมือในการดำเนินโครงการฯ และให้ความช่วยเหลือสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ใช้กระบวนการระดมสมองใช้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความรู้ทำการวิเคราะห์ปัญหาศักยภาพและข้อจำกัดเพื่อนำไปสู่การวางแผนตามแนวทางการขับเคลื่อนของโครงการ จนเกิดเป็นแผนงานหรือ “แผนชุมชนด้านสังคมและสุขภาวะ” ที่มีโครงการกิจกรรมย่อย ๆ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ด้านสังคมและสุขภาวะของผู้คนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในตำบลป่าไผ่ให้มีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ซึ่งทั้งหมดถูกบูรณาการแนวคิดและประยุกต์ใช้บนพื้นฐานแนวคิดของ “ตำบลสุขภาวะ” หรือการพัฒนาแบบบูรณาการเชิงพื้นที่เป็นตัวตั้ง โดยมีกลไกสำคัญในตำบลหรือท้องถิ่น ได้แก่ องค์กรชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ต้องเรียนรู้ในการทำงานร่วมกันในการสร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุข โดยมียุทธวิธีในการทำงานร่วมกัน 1) สร้างความเป็นเจ้าของร่วม 2) พัฒนารูปแบบการทำงาน 3) เสริมและพัฒนาศักยภาพ 4) พัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศและสื่อสารสาธารณะ และมีแนวทางสำคัญ 5) เรื่องหลัก ได้แก่ 1) การเรียนรู้ตำบลเพื่อเด็ก เยาวชน และครอบครัว 2) การดูแลสุขภาพ

ชุมชน 3) การจัดสวัสดิการสังคม 4)การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5) การพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพระดับตำบลโดยมุ่งเป้าหมายให้เกิดระบบสำคัญ ที่นำสู่สุขภาพของตำบล / ท้องถิ่น ภายใต้ 11 ระบบสำคัญ คือ ระบบความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ระบบองค์กรผู้นำชุมชน ระบบอาชีพที่ปลอดภัยต่อสุขภาพ ระบบการศึกษาเพื่อชีวิต ระบบการจัดการบริการสุขภาพ ระบบอาสาสมัคร ระบบการเรียนรู้เพื่อเด็กและเยาวชน ระบบสวัสดิการ ระบบเศรษฐกิจชุมชน ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรและพลังงานทดแทน ระบบสื่อสารและข้อมูลชุมชน¹⁶

๔.๒) กลไกความร่วมมือ (Collaboration from stakeholders)

การดำเนินงานโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม ตำบลป่าไผ่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีกลไกความร่วมมือประกอบไปด้วย ๓ ภาคี ดังนี้

ภาคีฝ่ายสนับสนุน ได้แก่ ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ ๑๓ จังหวัดเชียงใหม่ (ศพส.๑๓ เชียงใหม่) เป็นผู้ประสานงานหลักและขับเคลื่อนกระบวนการในพื้นที่ และมีสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่ (พมจ. เชียงใหม่) เป็นผู้สนับสนุนระดับจังหวัด

ภาคีฝ่ายวิชาการ ได้แก่ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งทำหน้าที่สนับสนุนด้านวิชาการ เทคนิคและกระบวนการจัดทำเวที ทั้งการปรับแนวคิดแนวปฏิบัติในหลักการและวิธีการ ดำเนินงานการพัฒนาพื้นที่แบบบูรณาการ เวทีวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุและแนวทางแก้ไข เป็นต้น

ภาคีฝ่ายปฏิบัติในพื้นที่ ได้แก่ เทศบาลตำบลป่าไผ่เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนปฏิบัติการในพื้นที่ ร่วมกับชุมชนในตำบลป่าไผ่ ทั้ง 10 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านป่าไผ่ หมู่ที่ 2 บ้านสันยาว หมู่ที่ 3 บ้านเหล่า หมู่ที่ 4 บ้านดินธาตุ หมู่ที่ 5 บ้านสันกลาง หมู่ที่ 6 บ้านสันปอธง หมู่ที่ 7 บ้านม่วง ถ้อย หมู่ที่ 8 บ้านไล่ปูเลย หมู่ที่ 9 บ้านม่วงคำ หมู่ที่ 10 บ้านสันตะผาบ

แนวทางการดำเนินงานส่วนใหญ่มุ่งเน้นการบูรณาการจากงานเดิมหรือเป็นการต่อยอดจากกิจกรรมเดิมที่ได้ปฏิบัติหรือดำเนินงานอยู่ อีกทั้งยังเป็นการบูรณาการแผนงาน งบประมาณและกำลังคน ระหว่างภารกิจของเทศบาลตำบลป่าไผ่ ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ ๑๓ จังหวัดเชียงใหม่ และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่ ให้เกิดความสอดคล้องและ

^{๑๖} เทศบาลตำบลป่าไผ่. ๒๕๕๖. “โครงการฯ เพื่อพัฒนาสังคมและสุขภาพของชุมชนในตำบลป่าไผ่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่” ตามโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม บนจิตสาธารณะ ตำบลป่าไผ่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ สนับสนุนโดย สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่

เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายสำคัญของการดำเนินงานโครงการฯ นั่นก็คือ กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรีและ ผู้สูงอายุในชุมชน ตำบลป่าไผ่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่^{๑๓/}

๔.๓) ข้อมูล ความรู้ และการจัดการความรู้ (ระดับ Macro – Meso – Micro องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ถูกรวบรวมและเอามาใช้)

การใช้ข้อมูล ความรู้และการจัดการความรู้ของตำบลป่าไผ่ เริ่มจากการบูรณาการข้อมูลที่มีอยู่กระจัดกระจายทั้งจากทั้ง ๑) โครงการตำบลสุขภาวะ ๒) โครงการสายใยรักแห่งครอบครัว ซึ่งอยู่ภายใต้การดำเนินงานและกำกับดูแลของ ศพส ๑๓ เชียงใหม่ และ พมจ. เชียงใหม่ โดยมุ่งบูรณาการพื้นที่ กลไก และประเด็นการทำงานร่วมกัน มุ่งเน้นด้าน “การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ” ของเด็ก สตรีและผู้สูงอายุ โดยบูรณาการข้อความรู้ในสองส่วนด้วยกันคือ ส่วนแรก ข้อมูลระดับชุมชน ได้แก่ จปฐ กชช๒ค อบท๕ ส่วนที่สอง ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีประชาคมหมู่บ้านวิเคราะห์ข้อมูล ชุมชน ยกกระดับข้อมูลด้วยการจัดการความรู้ ผ่านเวทีต่าง ๆ ในระดับหมู่บ้านและตำบล โดยมีเทศบาลตำบลเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน ประกอบไปด้วย ๑) เวทีระดมสมองปัญหาความต้องการระดับหมู่บ้านและตำบล ๒) เวทีถอดบทเรียนที่พัฒนาตำบลถึงการดำเนินงานที่ผ่านมา ๓) เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาตำบลขององค์กรภายในและภายนอก ๔) การศึกษาดูงานเพิ่มเติม (เสริมความรู้เฉพาะด้าน) ๕) เวทีสังเคราะห์ วิเคราะห์ สรุปผลแนวทางการพัฒนาตำบลสุขภาวะ ซึ่งกระบวนการทั้งหมดอยู่ภายใต้แนวคิดหลักแบบอริยสัจ ๔ ซึ่งประกอบไปด้วย ทุกข์-ปัญหา สมุทัย-สาเหตุ นิโรธ-แนวทางการแก้ไข มรรค-โครงการและกิจกรรม จนเกิดเป็น “แผนชุมชนตำบลสุขภาวะ” ที่มีพลังนำไปสู่โครงการและกิจกรรมในประเด็นสำคัญคือ การสร้างความสุขโดยระบบ สุขภาพและสวัสดิการสังคม โดยเน้นการเชื่อมต่อกระบวนการดำเนินงานจากฐานเดิม และเครือข่าย การพัฒนาตำบลสุขภาวะ เพื่อให้เกิดเป็นศูนย์เรียนรู้ตำบลสุขภาวะต้นแบบ ของ พมจ. เชียงใหม่ ศพส. ๑๓ เชียงใหม่ สาธารสุขจังหวัด และ สสส. ซึ่งทั้งหมดเป็นหน่วยงานหลักที่ให้การสนับสนุนกิจกรรม และงบประมาณที่นอกเหนือจากงบประมาณปกติที่สนับสนุนในการดำเนินการตามแผนงานของเทศบาลตำบลป่าไผ่ เพราะในช่วงระยะหลังที่ผ่านมาทางเทศบาลฯ ได้ดำเนินโครงการสร้างเสริมสุขภาวะแก่ชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนภายใต้แผนสุขภาวะเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายสูงสุดเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น เช่น โครงการ อุ้ยส่อนหลาน โครงการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายด้านสุขภาวะ ฯลฯ นอกจากนี้ในแต่ละหมู่บ้านยังมี

^{๑๓/}เทศบาลตำบลป่าไผ่. ๒๕๕๖. “โครงการฯ เพื่อพัฒนาสังคมและสุขภาวะของชุมชนในตำบลป่าไผ่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่” ตามโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม บนจิตสาธารณะ ตำบลป่าไผ่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ สนับสนุนโดย สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่

อาสาสมัครและโครงการที่ได้ดำเนินการเชิงพื้นที่ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือจากแผนงานที่สนับสนุนโดยองค์กรภายนอกซึ่งมีเป้าหมายเดียวกันด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังนั้นจึงมีการบูรณาการเชิงประเด็นพื้นที่ และแนวทางดำเนินการผ่านกระบวนการที่ประณีต และการประสานความร่วมมือพร้อมทั้งคำปรึกษาชี้แนะ ทีมวิทยากรจากคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เกี่ยวกับการปรับแนวคิดแนวปฏิบัติเพื่อการบูรณาการการทำงานด้านการพัฒนาสังคมและสุขภาวะในพื้นที่ นอกจากนั้นยังมีการสร้างองค์ความรู้และใช้องค์ความรู้ด้านการพัฒนาและผลักดันโครงการ แผนงานด้านสุขภาวะ ตลอดจนสนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งได้ผ่านการปฏิบัติการจริง และพัฒนาสมรรถนะกำลังคนซึ่งเป็นทุนทางสังคมของท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสนับสนุนกระบวนการขับเคลื่อนงานพัฒนาสุขภาวะชุมชนของเทศบาลตำบลป่าไผ่

๔.๔) กระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและการวางแผนคุณภาพ / พื้นที่

๔.๔.๑) การวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา

ลักษณะการดำเนินงานโครงการฯ ตำบลป่าไผ่ เน้นแก้ไขปัญหากลุ่มเป้าหมายหลักสำคัญได้แก่กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุโดยใช้ภาคีความร่วมมือ โดยมีเทศบาลตำบลป่าไผ่เป็นแกนนำและผู้ประสานงานหลัก ทำให้เกิดเป็นโครงการพัฒนาด้านคุณภาพชีวิต โครงการพัฒนาด้านสังคมและสุขภาวะขนาดเล็ก ๆ ที่มุ่งเข้าไปพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาลำคัญของกลุ่มเป้าหมาย บนกระบวนการขับเคลื่อนงานเพื่อสร้างให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความเข้มแข็ง มุ่งเน้นให้เกิดระบบสุขภาวะโดยชุมชน มีแนวทางการพัฒนาการแก้ปัญหาอันเนื่องมาจากปัจจัยที่กำหนดปัญหาด้านสุขภาพ และปัจจัยกำหนดด้านสังคม ตลอดจนมีระบบสนับสนุนเอื้อต่อการพัฒนาชุมชนและมีผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็ง อันจะนำไปสู่การขับเคลื่อนงานพัฒนาด้านสังคมและสุขภาวะอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ดังนั้น เทศบาลตำบลป่าไผ่จึงได้มีการปรับแนวทางดำเนินการตามแนวทางการพัฒนาแบบใหม่ โดยเน้นการส่งเสริมพัฒนาเรื่องสุขภาพและคุณภาพชีวิต โดยได้นำเรื่องดังกล่าวมาบูรณาการออกแบบกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาไปสู่การเป็นตำบลสุขภาวะ ใช้ฐานข้อมูลชุมชนมากำหนดปัจจัยในการสร้างเสริมสุขภาพ และขับเคลื่อน ใช้ศักยภาพของชุมชน ภายใต้แนวคิดหลัก “ชุมชนมุ่งสู่ตำบลสุขภาวะ” ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นผ่านกระบวนการพัฒนาระบบการจัดการสุขภาวะชุมชนโดยชุมชนท้องถิ่น จากหลักคิดและแนวปฏิบัติดังกล่าวเทศบาลตำบลสามารถที่จะพัฒนาเป็นโครงการต่าง ๆ เพื่อสร้างสุขภาวะทั้ง ๔ มิติ ได้แก่ กาย จิต สังคมและปัญญาจากฐานรากของชุมชนโดยเชื่อมโยงกับประเด็นปัญหาต่าง ๆ ในพื้นที่และตอบสนองทุกกลุ่มเป้าหมาย โดยเน้นไปที่กลุ่มเด็ก ครอบครัว สตรี ผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส ของตำบลป่าไผ่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

๔.๔.๒) การวิเคราะห์โครงการ แผนงานและกิจกรรม

จากการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการโดยใช้ข้อมูลระดับชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนและตัวแทนกลุ่มเด็ก กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ โดยใช้การถอดบทเรียน จุดแข็ง จุดอ่อน ศักยภาพ และข้อจำกัดโครงการต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินการอยู่ด้านสังคมและสุขภาวะของตำบลป่าไผ่ โดยใช้องค์ความรู้เดิมที่ได้จากการถอดเอาศักยภาพและข้อจำกัดของโครงการเดิมที่ทางเทศบาลตำบลป่าไผ่ และ ศพส ๑๓ เชียงใหม่ที่ได้ดำเนินการผ่านมาผสมผสานกับแนวทางใหม่ไปปรับปรุงต่อยอดจนได้นำมาสู่โครงการ แผนงานและกิจกรรมย่อย ๆ ตาม “โครงการฯ เพื่อพัฒนาสังคมและสุขภาวะของชุมชนในตำบลป่าไผ่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่”^{๑๔} ดังนี้คือ

โครงการที่ ๑ อปพร.สายตรวจประจำหมู่บ้าน” เขตพื้นที่ตำบลป่าไผ่

โครงการที่ ๒ ครอบครัวยุคใหม่พันธุ์บ้านจักรยานเข้าวัดฟังธรรม

โครงการที่ ๓ อบรมส่งเสริมวิถีชีวิตกลุ่มพี่น้องชนเผ่าพื้นที่สูง (กิจกรรมหมูลุ่ม)

โครงการที่ ๔ อัญชันหลานแบบดนตรีพื้นเมืองยุคใหม่ สานสายใยภูมิปัญญาผู้สูงวัย

โครงการที่ ๕ จัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการและผู้สูงอายุและเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ด้อยโอกาส ตำบลป่าไผ่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

โครงการที่ ๖ อบรม เพิ่มพูนประสิทธิภาพแกนนำชุมชนและคณะทำงานโครงการขับเคลื่อนสังคม นำอยู่แบบองค์กรรวม เทศบาลตำบลป่าไผ่

โครงการที่ ๗ พัฒนาศักยภาพเครือข่ายอาสาสมัครปัญหาวัยรุ่นตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่นตำบลป่าไผ่

โครงการที่ ๘ ถอดบทเรียนเทศบาลตำบลป่าไผ่โครงการขับเคลื่อนสังคมนำอยู่แบบองค์กรรวม ครอบคลุมความคิด การเรียนรู้หลังปฏิบัติการ^{๑๕}

๔.๕) ปฏิบัติการขับเคลื่อนตามแผนงานและกิจกรรม

ปฏิบัติการขับเคลื่อนตามแผนและกิจกรรมของโครงการขับเคลื่อนสังคมนำอยู่แบบองค์กรรวมตำบลป่าไผ่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ได้ดำเนินการตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๕๕-ปัจจุบัน ซึ่งมีรายละเอียดและผลการดำเนินงานตามโครงการทั้ง ๘ ดังกล่าวข้างต้น ดังนี้คือ

^{๑๔} เทศบาลตำบลป่าไผ่. ๒๕๕๕. “โครงการฯ เพื่อพัฒนาสังคมและสุขภาวะของชุมชนในตำบลป่าไผ่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่” ตามโครงการขับเคลื่อนสังคมนำอยู่แบบองค์กรรวม บณจิตสาธารณะ ตำบลป่าไผ่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ สนับสนุนโดย สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่

^{๑๕} เทศบาลตำบลป่าไผ่. ๒๕๕๖. โครงการขับเคลื่อนสังคมนำอยู่แบบองค์กรรวม บณจิตสาธารณะ ตำบลป่าไผ่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่. สนับสนุนโดย สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่

ตาราง ๒.๓ ปฏิบัติการขับเคลื่อนตามแผนงานและกิจกรรม ตำบลป่าไผ่

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา
๑) โครงการ อปพร. สายตรวจประจำหมู่บ้าน” เขตพื้นที่ตำบลป่าไผ่	เนื่องจากสภาพในปัจจุบันนี้ พื้นที่ในเขตตำบลป่าไผ่ ยังมีปัญหาการโจรกรรม การมั่วสุมยาเสพติด การทำลายทรัพย์สินของทางราชการ ที่สาธารณะประโยชน์ รวมทั้งมีการทะเลาะวิวาทของกลุ่มวัยรุ่นบ่อยครั้ง อาจจะก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมได้ ซึ่งกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจที่มีอยู่ ไม่สามารถดูแลความปลอดภัยได้อย่างทั่วถึง และไม่สามารถแก้ไขเหตุการณ์ได้ทันทั่วถึง ส่งผลให้ประชาชนไม่ได้รับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของตนอย่างเต็มที่ ถึงแม้ว่าตำบลป่าไผ่ จะมีอาสาสมัครป้องกันฝ่ายพลเรือน(อปพร.) ที่ผ่านการฝึกอบรมแต่ก็ไม่ได้มีบทบาทในการดูแลความปลอดภัยของประชาชนในพื้นที่มากนัก จึงทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ดังกล่าว ดังนั้นเพื่อเป็นการสนับสนุนการทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในการป้องกันและลดปัญหาอาชญากรรม การโจรกรรม การมั่วสุมยาเสพติด การทะเลาะวิวาทของกลุ่มวัยรุ่น และเพิ่มความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้แก่ประชาชน เทศบาลตำบลป่าไผ่จึงจัดทำโครงการ “อปพร.สายตรวจประจำหมู่บ้านเขตพื้นที่ตำบลป่าไผ่ ” ขึ้นโดยสั่งให้อาสาสมัครป้องกันฝ่ายพลเรือน (อปพร.) และเจ้าหน้าที่มีส่วนร่วมทำหน้าที่เป็นสายตรวจจักรยานยนต์ และนายตรวจ ตามชุมชนที่กำหนดให้ในเขตตำบลกำเนินพุดเพื่อให้การช่วยเหลือรายงานเหตุการณ์ผู้ประสบภัยต่างๆ ให้ศูนย์ อปพร.ตำบลป่าไผ่ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำการช่วยเหลือตามอำนาจหน้าที่	๑.๑) เพื่อเป็นการป้องกันและช่วยลดปัญหาอาชญากรรม การโจรกรรม การมั่วสุมยาเสพติด การทะเลาะวิวาทของกลุ่มวัยรุ่น และเพิ่มความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้แก่ประชาชน ๑.๒) เพื่อให้อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) ได้มีบทบาทในการดูแลความปลอดภัยของประชาชนในพื้นที่มากขึ้น ๑.๓) เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างชุมชนและหมู่บ้านภายในตำบลลสักได และทำให้เกิดความสามัคคีของคนในชุมชน สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน	- พิจารณาคัดเลือก อปพร.ที่ผ่านการฝึกอบรมมาทำหน้าที่เป็นสายตรวจจักรยานยนต์ และนายตรวจตามความเหมาะสม - จัดอบรม อปพร. เพื่อทราบในการปฏิบัติหน้าที่สายตรวจจักรยานยนต์ - เทศบาลตำบลป่าไผ่ ออกคำสั่งให้สายตรวจ และนายตรวจออกปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่งที่ได้รับมอบหมาย เพื่อดูแลความสงบเรียบร้อยในเขตตำบลป่าไผ่ เวลากลางคืน ตั้งแต่เวลา ๑๘.๐๐ – ๐๖.๐๐ น.โดยแบ่งความรับผิดชอบสายตรวจจักรยานยนต์ออกเป็นชุด ผลัดเปลี่ยนเวรตามตารางเวรที่กำหนด

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา
๒) โครงการ ครอบครัวสัมพันธ์ ปันจักรยานเข้าวัด ฟังธรรม	เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน ทำให้ครอบครัวในตำบลป่าไผ่ ต้องทำมาหากิน จึงไม่มีเวลาพาบุตรหลานเข้าวัดฟังธรรมพร้อมกัน จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เด็กและเยาวชนห่างไกลวัด อาจก่อให้เกิดปัญหาในการดำเนินชีวิตมากมาย นอกจากนี้การที่ครอบครัวไม่ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ส่วนหนึ่งจะทำให้เด็กและเยาวชนติดเพื่อนฝูง และทำให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมที่ก้าวร้าวและยังเสี่ยงต่อการมั่วสุมอบายมุขได้ เทศบาลตำบลป่าไผ่ ในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีบทบาทในการสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมทางด้านศาสนา ประเพณีวัฒนธรรมที่ดั่งาม และส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้เข้มแข็ง ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ได้เล็งเห็นความสำคัญของการนำหลักธรรมของพุทธศาสนา มาเสริมสร้างครอบครัวให้อบอุ่น เพื่อสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในครอบครัวให้ทุกคนเป็นคนดีมีศีลธรรม จึงได้จัดทำโครงการ “ครอบครัวสัมพันธ์ปันจักรยานเข้าวัดฟังธรรม” ขึ้น เพื่อให้ครอบครัว ซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูกหลานได้ทำกิจกรรมด้านการทำนุบำรุงศาสนา	๒.๑) เพื่อสร้างความรัก ความเข้าใจ ตลอดจนสร้าง ความสัมพันธ์อันดีในชุมชน ๒.๒) เพื่อร่วมทำกิจกรรมที่ สร้างสรรค์แก่ชุมชนและสังคม ๒.๓) เพื่อส่งเสริมให้วัดในเป็นฐานในการนำหลักธรรมไปพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมแก่เด็ก เยาวชนและประชาชน ๒.๔) เพื่อส่งเสริมกิจกรรม ทางด้านศาสนาให้สืบทอดต่อไป	การจัดทำกิจกรรมร่วมกันโดยการรณรงค์ให้มีการปั่นรถจักรยานเข้าวัดฟังธรรมระหว่างผู้สูงอายุและเยาวชน ตลอดจนเป็นการรณรงค์ลดการใช้พลังงานน้ำมันและเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยกันลดภาวะโลกร้อน รวมถึงเป็นแบบอย่างที่ดี และมีการขยายผลให้แก่ชุมชนอื่นต่อไป
๓) โครงการอบรม ส่งเสริมวิถีชีวิตกลุ่ม พี่น้องชนเผ่าพื้นถิ่นสูง (กิจกรรมหมูลุ่ม)	เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชดำรัสชี้แนะแนวทางในการดำรงชีวิตของพลกนิกร ในครอบครัวและชุมชน ให้รู้จักดำรงชีวิตอย่างไม่ประมาท มีภูมิคุ้มกันที่ดี มีความซน อดทน รู้จักแบ่งบัน ปฏิบัติตนอยู่บนพื้นฐานคุณธรรม จากหลักปรัชญาพอเพียงนี้เอง เทศบาลตำบลป่าไผ่ จึงได้นำแนวทางตามพระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียงมาพัฒนาการศึกษา มีนโยบายให้ประชาชนพื้นถิ่นสูงและเยาวชนในท้องถิ่นนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างพอเพียง เป็นระบบ มีความสุขและเกิดประโยชน์สูงสุด	๓.๑) เพื่อให้ชาวเขาบนที่สูง ตำบลป่าไผ่ รู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๓.๒) เพื่อให้ชาวเขาบนที่สูง ตำบลป่าไผ่ ได้ฝึกปฏิบัติจริงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และนำผลผลิตจากโครงการพัฒนาต่อยอด	ทำการอบรมให้ความรู้และศึกษาดูงานด้านเศรษฐกิจพอเพียงจากศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่อื่น รวมถึงการศึกษาดูงานศูนย์พัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริและนำมาประยุกต์ใช้ในชุมชน

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา
๔)โครงการอุยสสอน หลานแบบดนตรี พื้นเมืองยุคใหม่ สานสายใยภูมิ ปัญญาผู้สูงวัย	จากข้อมูลสำนักบริหารการทะเบียน ตำบลป่าไผ่มีประชากรจำนวนสูงอายุเพิ่มขึ้น เมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมา ผู้สูงอายุไทยเป็นวัยที่ควรจะได้รับดูแลเอาใจใส่จากลูกหลาน แต่ปัจจุบันพบว่าถูกปรับเปลี่ยนบทบาทและรับภาระมากขึ้นในการทำหน้าที่แทนพ่อแม่และเฝ้าระวังดูแล โดยจะต้องรับภาระในการเลี้ยงดูเด็กและเยาวชน ทั้งในทางกายภาพและจิตใจ ซึ่งผู้สูงอายุต้องรับภาระในการหารายได้เพื่อเลี้ยงดูครอบครัว ในขณะที่วัยก็ต้องให้การอบรม สั่งสอนเด็กและเยาวชนด้วย โดยเฉพาะพ่อแม่ของเด็กและเยาวชนที่อพยพไปแสวงหางานทำในเมือง นอกจากนี้การที่เด็กไม่ได้รับความใกล้ชิดจากพ่อแม่ ยังส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็ก ปัจจุบันจึงพบว่าเด็กและเยาวชนมีปัญหาเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะโรคซึมเศร้า การติดยาเสพติด การประพฤติดีศีลธรรม และผิดกฎหมาย ความก้าวร้าวรุนแรง การประพฤติดีศีลธรรมทางเพศ ฯลฯ ดังนั้นเทศบาลตำบลป่าไผ่ ได้เล็งเห็นถึงปัญหาเด็กและเยาวชนไม่ได้ให้ความสนใจ ใส่ใจดูแลผู้สูงอายุในปัจจุบันเท่าที่ควร จึงได้จัดทำโครงการโครงการอุยสสอนหลานแบบดนตรีพื้นเมืองยุคใหม่ ขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้เด็กและเยาวชน ได้แสดงออกถึงความรัก ความผูกพัน ความกตัญญูต่องานที่ ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมของคนไทยที่ฝังรากในจิตใจของคนไทยมาช้านาน ประกอบกับเพื่อให้เด็กและเยาวชน ได้เรียนรู้ และสืบทอดภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรมดั้งเดิมของผู้สูงอายุ ไว้ให้คงอยู่สืบไป	๔.๑) เพื่อสืบทอดประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น มิให้สูญหาย ๔.๒) เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ๔.๓) เพื่อให้เด็กและเยาวชน ได้แสดงออกถึงความรัก ความผูกพัน ความกตัญญูต่องานที่ ต่อผู้สูงวัย ๔.๔) เพื่อเป็นการลดช่องว่างระหว่างวัย สร้างความใกล้ชิด ๔.๕) เพื่อสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มบุคคลสองวัย	- จัดเวทีประชาคมตำบลป่าไผ่ซึ่งประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่มผู้สูงอายุ ประธานกลุ่มเยาวชน และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อชี้แจงการขอรับงบประมาณสนับสนุนจากโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวมจังหวัดเชียงใหม่และให้ทุกกลุ่มได้แลกเปลี่ยน เรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาด้านสังคมในตำบลป่าไผ่ - จัดทำโครงการเพื่อขออนุมัติงบประมาณจากโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวมจังหวัดเชียงใหม่ - ดำเนินการตามโครงการฯ โดยให้เยาวชนและผู้สูงอายุดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ในวันหยุดเสาร์ – อาทิตย์ เดือนละ ๔ วัน - ติดตามประเมินผลและรายงานผลการดำเนินงานโครงการฯ

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา
๕) โครงการจัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการและผู้สูงอายุและเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ด้อยโอกาส ตำบลป่าไผ่ อำเภอพริ้ว จังหวัดเชียงใหม่	ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔ มีนโยบายด้านสาธารณสุขเกี่ยวกับสุขภาพของประชาชน ว่าให้มีการดูแลสุขภาพของประชาชน กลุ่มเป้าหมายต่างๆ ตามชุดสิทธิประโยชน์ให้ครอบคลุมทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านเสริมสร้างสุขภาพ, ด้านการป้องกันโรค, ด้านการรักษาพยาบาลและด้านการฟื้นฟูสภาพแบบองค์รวมและต่อเนื่อง โดยเน้นด้านสร้างสุขภาพมากกว่าการซ่อมสุขภาพ ให้ประชาชนมีความรู้และเข้าใจ ตระหนักที่จะ ดูแลสุขภาพของตนเองร่วมด้วย เทศบาลตำบลป่าไผ่ สำนักร่วมกับงานพัฒนาชุมชนได้เล็งเห็นความสำคัญดังกล่าว จึงจัดทำโครงการจัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการและผู้สูงอายุและเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ด้อยโอกาส เยี่ยมบ้านขึ้นมาเพื่อสนองตอบนโยบายดังกล่าว และเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมายต่อไป	๕.๑) เพื่อดูแลผู้ที่มีปัญหา ด้านสุขภาพ ทั้งด้านร่างกาย, จิตใจ, สังคมและให้การช่วยเหลือ ตามสภาพปัญหา ๕.๒) เพื่อประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจในการกิจของเทศบาลตำบลป่าไผ่และหาข้อมูลด้านต่างๆ นำมาเป็นฐานในการวางแผนพัฒนาต่อไป	- ประชุม ปรึกษาหารือในการดำเนินกิจกรรม - เสนอโครงการต่อผู้บังคับบัญชา - ประชาสัมพันธ์โครงการโดยผ่านเสียงตามสาย อสม. ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน และหัวหน้ากลุ่มต่างๆ - เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ เอกสารต่างๆ ในการดำเนินกิจกรรม - ดำเนินงานติดตามประเมินผลโครงการ
๖) โครงการอบรมเพิ่มพูนประสิทธิภาพแกนนำชุมชนและคณะทำงานโครงการขับเคลื่อนสังคม น่ายู่แบบองค์รวม เทศบาล	พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.๒๕๔๖ มาตรา ๑๑ ที่เน้นให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการบริหารราชการแนวใหม่ ส่วนราชการจะต้องพัฒนาความรู้ความเชี่ยวชาญให้เพียงพอแก่การปฏิบัติงาน ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และสถานการณ์ของต่างประเทศที่มีผลกระทบต่อประเทศไทยโดยตรง เน้นการสร้างความคิดใหม่ ๆ ตามวิชาการสมัยใหม่และนำมาปรับใช้กับการปฏิบัติราชการตลอดเวลา มุ่งเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ โดยมีแนวทางปฏิบัติดังนี้ ๑. ต้องสร้างระบบให้สามารถรับรู้ข่าวสารได้อย่างกว้างขวาง ๒. ต้องสามารถประมวลผลความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อนำมา	๖.๑) เพื่อปรับเปลี่ยนวิธีคิดวิธีการทำงาน ของผู้นำชุมชน , คณะผู้บริหารสมาชิกสภาเทศบาล เจ้าหน้าที่ อสม กลุ่มสตรีแม่บ้านให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ๖.๒) เพื่อให้ผู้นำชุมชน , คณะผู้บริหารสมาชิกสภาเทศบาล เจ้าหน้าที่ อสม กลุ่มสตรีแม่บ้านได้ก้าวสู่การเป็นตำบลต้นแบบ	

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา
ตำบลป่าไผ่	ประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการได้อย่างถูกต้อง รวดเร็วและเหมาะสมกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลง ๓. ต้องมีการส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความสามารถ ให้เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการสัสมัยใหม่ตลอดเวลาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการปฏิบัติงาน ๔. ต้องมีการสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อกำหนดนำมาพัฒนาใช้ในการบริหารราชการร่วมกันให้เกิดประสิทธิภาพ ทางเทศบาลตำบลป่าไผ่ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาบุคลากร จึงได้จัดทำโครงการพัฒนาบุคลากรขึ้น	ตามแนวทางของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐเกิดความมีประสิทธิภาพ เกิดความคุ้มค่าในการปฏิบัติงาน ๖.๓) เพื่อให้บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ขององค์กรปกครองท้องถิ่น ใน ปัจจุบัน และระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ๖.๔) เพื่อให้บุคลากรมีความรู้และเข้าใจในหลักของการทำงาน เป็นทีม คุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลในการทำงาน ๖.๕) เพื่อให้บุคลากรมีความเข้าใจอันดีต่อกันเกิดความร่วมมือในการทำงาน ๖.๖) เพื่อให้บุคลากรรับรู้แนวนโยบายในการทำงานของคณะผู้บริหาร	

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา
๓) โครงการพัฒนา ศักยภาพเครือข่าย อาสาสมัครปัญหา วัยรุ่นตั้งครรภ์ไม่ พร้อมในวัยรุ่น ตำบลป่าไผ่	วัยรุ่นเป็นช่วงที่มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว มีการเปลี่ยนแปลงทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสติปัญญา วัยรุ่นเป็นวัยอยากรู้ อยากเห็น และอยากทดลอง ต้องการการยอมรับจากเพื่อน ดังนั้น วัยรุ่นเป็นวัยที่อาจถูกชักจูงได้ง่าย ขาดความนับถือตนเอง รวมถึงขาดทักษะชีวิต ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมเสี่ยง (risk behavior) ในด้านต่างๆ เช่น ขับรถประมาท ยกพวกตีกัน ดื่มสุรา และใช้สารเสพติด มีเพศสัมพันธ์โดยไม่ระวัง ส่งผลให้เกิดการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น ทั้งนี้พฤติกรรมเสี่ยงดังกล่าว เป็นสาเหตุการตายของวัยรุ่นโดยเฉพาะเพศหญิง ได้แก่ การทำแท้ง การคลอด การติดเชื้อ HIV ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ป้องกันหรือหลีกเลี่ยงได้ เทศบาลตำบลป่าไผ่ได้เล็งเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงได้จัดกิจกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น จึงมุ่งเน้นที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่อง - บทบาททางเพศที่แตกต่างกันระหว่างหญิงชาย เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้อย่างสมดุล - สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ เช่น พัฒนาการทางเพศตามวัย การรักษาสัมพันธ์ภาพ กับเพื่อนเพศเดียวกันและต่างเพศ การตัดสินใจ และใช้ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องเพศ	๓.๑) สร้างความตระหนักและองค์ความรู้เรื่องบทบาทและคุณค่าของความเป็นชาย/หญิงในสังคม พัฒนาการทางเพศ การจัดการอารมณ์ สัมพันธภาพทางเพศ พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่น การเสริมสร้างสุขภาพวัยรุ่น ๓.๒) เสริมสร้างความภาคภูมิใจในตนเองของวัยรุ่น และมีทักษะในการปฏิเสธต่อพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการดำรงชีวิต	- จัดบรรยายภาคในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นแบบล้อมวงคุยกัน ดังนั้นกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละครั้งน่าจะมีจำนวนไม่มากนัก เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น - สื่อและวิธีการ ได้แก่ บัตรคำถาม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นว่า ควรปฏิบัติตัวอย่างไรในสถานการณ์นั้นๆ

โครงการ	หลักการและเหตุผล	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา
๘) โครงการถอดบทเรียนเทศบาลตำบลป่าไผ่ โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวมกรอบความคิด การ เรียนรู้หลังปฏิบัติการ	เทศบาลตำบลป่าไผ่ ได้ขับเคลื่อนโครงการสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๕๕ และ ๒๕๕๖ ซึ่งการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องในฐานะพื้นที่ขยายผลโครงการฯ จึงเล็งเห็นว่าน่าจะมีการถอดบทเรียนหรือประสบการณ์ในการดำเนินงาน ด้านหนึ่งก็เพื่อนำเอาองค์ความรู้และประสบการณ์ที่ได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน อีกด้านหนึ่งก็เพื่อสรุปศักยภาพปัญหาและอุปสรรค รวมทั้งแนวทางการแก้ไขที่เกิดขึ้นเพื่อนำไปวางแผนและปรับใช้ต่อไปในถัดไป ซึ่งทางเทศบาลตำบลป่าไผ่ได้ใช้เทคนิค AAR คือ การเรียนรู้หลังการปฏิบัติ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินกิจกรรมในโครงการ เพื่อทำการวิเคราะห์ถอดบทเรียนและแสวงหาแนวทางการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสมและมีศักยภาพต่อไปในอนาคต	๘.๑) เพื่อให้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการจัดทำโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม ๘.๒) เพื่อสร้างชุมชนให้เป็นตำบลตัวอย่างทางสังคมและเป็นตำบลต้นแบบที่มีความพร้อม ๘.๓) เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน	- ประชุมจัดเวทีแลกเปลี่ยนทุกภาคส่วนในตำบลป่าไผ่เพื่อวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน - สรุปโครงการที่ดำเนินการรวม ๑๑ โครงการ - ประชาสัมพันธ์โครงการให้ทุกภาคส่วนได้เรียนรู้ร่วมกัน

กรณีศึกษาที่ ๕ โครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนา สังคมและสุขภาวะ จังหวัดชัยนาท

๕.๑) แนวคิด (Concept) ที่ใช้ในการพัฒนาเชิงพื้นที่

๕.๑.๑) แนวคิดและหลักการสำคัญ

ผลพวงของการพัฒนาของประเทศที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจระดับมหภาคเป็นสำคัญ ทำให้มีการทำลายสิ่งแวดล้อม ขาดการพัฒนามนุษย์ ครอบครัวยุคใหม่ และสังคม เป็นเหตุให้สังคมเกิดปัญหาต่างๆ มากมาย รวมถึงปัญหาความยากจนและปัญหาหนี้สิน โดยเฉพาะภาคเกษตรกรรม

อย่างไรก็ตามพบว่าการมุ่งไปที่การแก้ไขปัญหาความยากจนของจังหวัดชัยนาทตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เป็นความพยายามของหลายหน่วยงานโดยการกำหนดนโยบายผ่านกลไกของหน่วยงานภาครัฐ หลายหน่วยงานสร้างนโยบายการแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันขึ้นมา แต่ก็ไม่สามารถจัดการปัญหาได้ เพราะปัญหาการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาไม่ได้ตระหนักถึงการจัดการ การขาดการบริหารจัดการตนเอง รวมไปถึงการขาดการจัดการท้องถิ่น ขณะที่คนในชุมชนไม่สามารถกำหนดทิศทางการจัดการท้องถิ่น จนทำให้การแก้ไขปัญหาความยากจนเป็นเพียงการชะลอปัญหา

ดังนั้นจึงเกิดเครือข่ายภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนาตำบลเข้มแข็งจังหวัดชัยนาท เป็นภาคีภาคประชาสังคมที่อยากเห็นจังหวัดชัยนาทสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยร่วมกันดำเนินงานโครงการแก้ไขปัญหาของชุมชน เน้นให้ชุมชนรู้จักการจัดทำ “แผนชีวิตชุมชน” โดยการค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อทำการแก้ไขและบูรณาการร่วมกับทุกภาคส่วน โดยเบื้องต้นคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการระดับจังหวัดได้ร่วมกันประชุมหารือแลกเปลี่ยนข้อมูลและได้ข้อสรุปแนวทางการดำเนินงานโดยตั้งเป้าไปที่ตำบล “ทำอย่างไรจะทำให้เกิดตำบลเข้มแข็ง” โดยเริ่มจากคนในชุมชนเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อตัวเองและชุมชน เมื่อตำบลเข้มแข็งแล้วจะลดปัญหาความยากจนลงได้ จึงมุ่งเป้าไปที่ปัญหาความยากจน ของคนในชุมชนในพื้นที่ซึ่งเกิดจากหลากหลายสาเหตุที่เชื่อมโยงกันได้แก่ ต้นทุนการผลิตสูง หนี้สิน รายจ่ายมากกว่ารายรับ ขาดอาชีพเสริม ขาดความรู้ที่แท้จริงในอาชีพ การใช้สารเคมีอย่างเข้มข้น ดินเสื่อม สุขภาพอ่อนแอ ชุมชน/กลุ่มยังไม่เข้มแข็ง ชุมชนขาดความสามัคคี ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย ฤดูกาลแปรปรวนมีความแห้งแล้งยาวนานขึ้น และส่วนใหญ่เกิดมาจากการอิทธิพลของการพัฒนาเศรษฐกิจและความทันสมัยจากภายนอก ทำให้คนในชุมชนขาดความสามารถในการปรับตัว

ดังนั้นการแก้ไขปัญหาที่ได้ผลต้องอาศัยพลังของพื้นที่พิจารณาทุนเดิมที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า เกษตรทางเลือก สวัสดิการชุมชน ผู้สูงอายุและผู้นำ ธุรกิจชุมชน และองค์กรชุมชนต่าง ๆ ซึ่งได้รับการพัฒนาด้านเทคนิค ด้านการจัดการความรู้ /วัสดุอุปกรณ์ และอื่นๆ จากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน รวมตลอดถึงทุนทางสังคมและ

วัฒนธรรมที่มีอยู่ ซึ่งเมื่อรู้ปัญหาความยากจน และรู้ทุนเดิมที่มีอยู่ จึงทำให้เกิดแนวทางในการพัฒนา ออกเป็น ๒ ด้าน คือ

(๑) ด้านครัวเรือน เน้นการวางแผนการบริหารครอบครัวโดยใช้แผนชีวิตชุมชน ผ่านการใช้ข้อมูลที่ได้มาจากบัญชีครัวเรือน พยายามประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการสร้างโอกาสในการผลิตในการดำเนินวิถีชีวิตเพื่อการแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างเป็นรูปธรรม พร้อมกับสร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุน และเข้าถึงบริการด้านการศึกษาและการเรียนรู้ รวมทั้งสร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นมีอาชีพมั่นคงต่อไป

(๒) ด้านชุมชนโดยกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างขบวนการให้กลุ่มเข้มแข็งขึ้นจนสามารถตัดสินใจที่ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน รวมถึงการสร้างความตระหนักในการเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาชุมชนของตนเอง และการบริหารจัดการพัฒนาความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น^{๒๐}

การปฏิบัติตามแนวทางการพัฒนาทั้ง ๒ ด้านดังกล่าวข้างต้น จะเป็นการวางแผนในเชิงยุทธศาสตร์ทำให้เกิดตำบลเข้มแข็งโดยผู้นำ แกนนำ กลุ่ม และประชาชนในชุมชนเป็นหลัก โดยหน่วยงานทั้งภาครัฐ / อปท. เข้าไปเสริมหนุนเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ

๕.๑.๒) การประยุกต์แนวคิดและหลักการสู่การจัดการโครงการ

การแก้ปัญหาความยากจนของ “โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะแบบบูรณาการ จังหวัดชัยนาท” จึงเน้นการใช้ระบบการจัดการแบบบูรณาการให้คนในชุมชนสามารถกำหนดอนาคตของตนเองจากฐานทรัพยากรท้องถิ่นได้อย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ผ่านการทำงานร่วมกันแบบบูรณาการของกลไกการปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาคความยากจนที่เป็นภาคีความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนระดับพื้นที่ตำบล หมู่บ้าน และการหนุนเสริมการปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาคความยากจนในระดับจังหวัด สำหรับในชุมชนและครัวเรือนมีการทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้ครัวเรือนรับรู้และเข้าใจสาเหตุที่ทำให้รายจ่ายมากกว่ารายรับ และเริ่มมีปฏิบัติการเพื่อลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ในครัวเรือนเองและมีชุมชนหนุนช่วย แบบนี้ถือว่าเป็นการแก้ปัญหาความยากจนในรูปแบบใหม่ที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดนโยบายการแก้ปัญหาจากฐานข้อมูลรายรับ – รายจ่ายของครอบครัวผ่านกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม โดยใช้การบูรณาการการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ โดยเน้นไปที่หน่วยการจัดการแก้ไขปัญหาคความยากจนระดับพื้นที่ (ตำบล) เน้นการแก้

^{๒๐} วันชัย เลิศฤทธิ์ และคณะ. ๒๕๕๓. โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาคความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะแบบบูรณาการในพื้นที่จังหวัดชัยนาท ระยะที่ ๒. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

จนโดยใช้ระบบการจัดการที่ให้คนในชุมชนสามารถกำหนดอนาคตของตนเองจากฐานทรัพยากรท้องถิ่นได้อย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่

การใช้กลไกการปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาคือความยากจนแบบบูรณาการระดับตำบล จึงเป็นการทำงานที่มาจากความร่วมมือของภาคีพัฒนาภาครัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน ซึ่งต่อเชื่อมกับกลไกการปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาคือความยากจนแบบบูรณาการระดับหมู่บ้าน ภายใต้คณะทำงานเครือข่ายองค์กรชุมชนระดับหมู่บ้านเป็นหลัก อันมีรูปแบบโครงสร้างตามความเหมาะสมของพื้นที่ การร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันตัดสินใจ เป็นแนวทางในการบูรณาการการทำงานที่มีเป้าหมายร่วมกันภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดของแต่ละคน ผ่านปฏิบัติการโดยใช้เวทีระดมสมองร่วมคิด ร่วมทำในระดับหมู่บ้าน ซ้ำๆ ในทุกเดือน

การทำงานแบบบูรณาการจึงเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้จากทุนเดิมให้เกิดการเรียนรู้ใหม่สู่การสร้างระบบการจัดการตนเอง การสร้างกระบวนการเรียนรู้ขับเคลื่อนให้เกิดปฏิบัติการการแก้ปัญหาที่สาเหตุต่างๆถูกเชื่อมโยงเป็นลูกโซ่ ยิ่งไปกว่านั้นงานวิจัยได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือที่จะค้นหาข้อเท็จจริงและหาแนวทางใหม่จากองค์ความรู้ใหม่ไปกำหนดโจทย์ และสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้สามารถตอบโจทย์วิจัย จึงทำให้การแก้ปัญหาของจังหวัดชัยนาทเป็นกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ ที่มีทั้งแกนนำชุมชน พื้นที่ทำงานและงานวิจัยสร้างกระบวนการเรียนรู้ใหม่ร่วมกัน ใช้การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เวทีประชาคม พูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันตลอดระยะเวลาการดำเนินงาน และลงมือปฏิบัติจริงในพื้นที่เป้าหมาย ๒๑ ตำบลของโครงการฯ มีการประเมินผล สรุปและถอดบทเรียนหลังจากการดำเนินงานทุกระยะ

โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะแบบบูรณาการ จังหวัดชัยนาท ได้ดำเนินการภายใต้นโยบายและยุทธศาสตร์ “ชาวนาชัยนาท ช่วยชาติแ่ก้จน สู้ตำบลเข้มแข็ง” ได้ใช้งานวิจัยเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์หลัก คือ

๑) ให้เกิดกลไกและระบบการทำงานร่วมกันของ ๓ ภาคี คือ ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และหน่วยสนับสนุน เช่น ส่วนราชการ เอกชนและนักวิชาการ

๒) สร้างกระบวนการเรียนรู้และนำไปสู่การจัดการแก้ไขปัญหาย่างเป็นรูปธรรม โดยใช้ข้อมูลบัญชีครัวเรือน นำไปสู่การปรับพฤติกรรมในการ “ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาส”

๓) การยกระดับข้อมูลโดยสังเคราะห์ร่วมกันในชุมชน ร่วมกันสังเคราะห์เพื่อยกระดับข้อมูล (ครัวเรือน-ชุมชน-ตำบล) สร้างกิจกรรม “ลดรายจ่าย โอกาสเพิ่มรายได้ ขยายโอกาส” ตามความถนัดความต้องการ จนเกิดแผนชุมชน รวม ๒๑ ตำบล ใน ๔ อำเภอ และเกิดกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ๒๑ ตำบล ใน ๔ ประเด็นหลัก คือ ผลิตภัณฑ์อินทรีย์ชีวภาพ ๔ ตำบล กองทุนข้าวสาร ๗ ตำบล เมล็ดพันธุ์ข้าว ๓ ตำบล ผักปลอดภัย ๓ ตำบล

๔) การนำแผนชุมชนไปบรรจุไว้ในแผนยุทธศาสตร์พัฒนาตำบล อำเภอ จังหวัด และตั้งงบประมาณในการแก้ไขปัญหาของชุมชน จากอปท. (อบต. เทศบาลฯ) ใน ๒๑ ตำบลของโครงการ

๕.๒) กลไกความร่วมมือ (Collaboration from stakeholders)

เป้าหมายสำคัญของการดำเนินงานโครงการฯ การขับเคลื่อนโดยใช้งานวิจัยเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ใหม่ร่วมกัน ในการแก้ไขปัญหาความยากจนและสุขภาวะ ระหว่างภาคี ๓ ส่วนสำคัญ คือ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาควิชาการ ผ่านกระบวนการทำบัญชีครัวเรือน สร้างระบบการจัดการตนเองอย่างมีส่วนร่วมโดยชุมชนเป็นฐาน ดังนั้นจำเป็นจะต้องมีผู้ประสานงานหลักของพื้นที่เพื่อทำหน้าที่เชื่อมประสานและอำนวยความสะดวกให้กลไกขับเคลื่อนที่มีภาครัฐและท้องถิ่นคอยหนุนเสริม ใช้เวทีการเรียนรู้ร่วมกันของกลไกการปฏิบัติงานทุกระดับและครัวเรือนยากจนเป็นเครื่องมือในการทำงานร่วมกัน นอกจากนี้จะต้องบูรณาการเชื่อมโยงข้อมูล ทุนและกิจกรรมพัฒนา ผลักดันให้อยู่ภายใต้แผนชุมชน แผนท้องถิ่นและส่วนราชการ ซึ่งการจะแก้ไขปัญหาความยากจนให้เกิดความยั่งยืนต้องอาศัยกิจกรรมหนุนเสริมหลายๆกิจกรรมและหลายระดับที่เกี่ยวเนื่องกัน

ท้ายสุดกิจกรรมการพัฒนาครัวเรือนไปสู่การพึ่งตนเอง ต้องสนับสนุนให้ครัวเรือนได้เรียนรู้ตนเองวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อค้นหาศักยภาพและทางเลือกที่เหมาะสมกับตนเอง โดยกลไกการปฏิบัติงานระดับตำบล หมู่บ้าน เป็นพี่เลี้ยงคอยหนุนเสริมและการสนับสนุนเครื่องมือ อุปกรณ์หรือทุนจากภายนอกยังจำเป็น แต่เลือกใช้ให้เหมาะสมของแต่ละครัวเรือนภายใต้การดูแลของชุมชน และมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สรุปบทเรียนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

การสร้างกลไกการทำงานของโครงการฯ นั้นจะเน้นความหลากหลาย เบื้องต้นจะต้องมีการสร้างแกนนำที่มีความหลากหลายทั้งแกนนำที่เคยทำงานร่วมกันและแกนนำรุ่นใหม่ที่มีแนวคิดเดียวกัน เป้าหมาย ทิศทาง การทำงานร่วมกัน เปิดใจเรียนรู้การทำงานในรูปแบบใหม่ เลือกเฉพาะแกนนำที่ปฏิบัติการจริง ทำงานจริง สามารถสร้างความร่วมในบริบทที่แตกต่างกันของชุมชนได้ เพื่อสร้างกลไกขับเคลื่อนการแก้ปัญหาคความยากจน ๓ ระดับ^{๒๐} คือ

กลไกระดับจังหวัด มีบทบาทในการให้คำปรึกษา ให้กำลังใจ ส่งเสริมการเรียนรู้ และติดตามความก้าวหน้าการขับเคลื่อน เชื่อมสู่

กลไกระดับตำบล ได้แก่แกนนำหมู่บ้าน มีบทบาทในการขับเคลื่อนบัญชีครัวเรือนให้สามารถนำไปสู่การวางแผนการบริหารจัดการครอบครัวและวางแผนบริหารจัดการชุมชน โดยมีกลไกสุดท้าย

^{๒๐} จริกา นุตาลัย. ๒๕๕๑. โครงการวิจัยการพัฒนาระบบและกระบวนการจัดทำแผนจังหวัดบนพื้นฐานยุทธศาสตร์ข้อมูลและการมีส่วนร่วม. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

กลไกระดับหมู่บ้าน ส่งเสริมการทำบัญชีครัวเรือนของครอบครัวคนในหมู่บ้านโดยแกนนำหมู่บ้านเป็นผู้ประสานงาน ซึ่งกลไกการทำงานทั้ง ๓ ระดับ มีการออกแบบการทำงานร่วมกัน ภายใต้โครงสร้างการบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการฯ จำนวน ๖ ชุด ประกอบไปด้วย

ชุดที่ ๑ คณะกรรมการระดับจังหวัด ประกอบด้วย ผู้ประสานงานตำบลละ ๑ คน และ นักพัฒนา/ผู้นำชุมชน /แกนนำชุมชน/ข้าราชการ/และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนอีก ๖ คน

ชุดที่ ๒ ผู้ประสานงานระดับอำเภอ จำนวน ๘ คน มาจากเขตอำเภอทั้ง ๘ อำเภอของจังหวัด ชัยนาท ซึ่งตัวแทนตำบลในพื้นที่เป้าหมายจะเป็นผู้คัดเลือก อำเภอๆ ละ ๑ คน

ชุดที่ ๓ คณะกรรมการตำบล จำนวน ๒๑ ตำบล จาก ๒๓๔ หมู่บ้าน รวม ๒๓๔ คน โดยการ ค้นหาผู้นำชุมชนมาเป็นทีมในการดำเนินงานในพื้นที่ ซึ่งมีตัวแทนแต่ละหมู่บ้าน ๑-๓ คน แบ่งหน้าที่รับผิดชอบได้แก่ ประธาน, รองประธาน เลขานุการ เกร็ดบัญชี กรรมการฯ โดยมีการประชุมพูดคุยกัน ทุกเดือนและดำเนินการกิจตามที่ได้วางแผนไว้ในแต่ละตำบล

ชุดที่ ๔ คณะวิทยากรกระบวนการ จำนวน ๔๐ คน มาจาก คณะกรรมการจังหวัด ผู้ประสานงานอำเภอ และคณะกรรมการระดับตำบล ที่มีความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ชุมชนได้

ชุดที่ ๕ คณะทีมพี่เลี้ยงตำบล จำนวน ๔ พื้นที่ (โซน) เพื่อเตรียมความพร้อมในการฝึก คณะทำงานตำบลให้เป็นนักพัฒนาหรือเป็นวิทยากรกระบวนการ โดยคัดเลือกจากวิทยากรกระบวนการที่เป็น NGO จำนวน ๔ คนแต่ละคนรับผิดชอบพื้นที่ เฉลี่ยประมาณ ๕-๖ ตำบล คอยเป็น พี่เลี้ยง ให้คำปรึกษา แนะนำ ประสานงาน

ชุดที่ ๖ คณะอาสาสมัครในการจัดเก็บข้อมูล จำนวน ๒๑ ตำบล ทั้งหมด ๒๓๔ หมู่บ้าน รวม ๑,๑๔๕ คน เป็นบุคคลที่มีจิตอาสาในการทำงานเก็บข้อมูลครัวเรือน

การสร้างกลไกขับเคลื่อนเริ่มจากการประสานแกนนำและพื้นที่ตำบลที่เคยทำงานพัฒนา ร่วมกันซึ่งเป็นทุนเดิม ซึ่งในแต่ละพื้นที่ประกอบไปด้วย ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน แกนนำชุมชน ข้าราชการ ผู้ทรงคุณวุฒิ ข้าราชการเกษียณและนักพัฒนา ซึ่งล้วนผ่านการทำงานด้านพัฒนาชุมชนทุกคนและเข้าไปมีส่วนร่วมกับหน่วยงานทั้งในระดับ ตำบล อำเภอและจังหวัดมาอย่างยาวนาน มีผลงานเป็นที่ ประจักษ์ จนได้รับการยอมรับทั้งในระดับ ชุมชน ตำบล อำเภอและจังหวัด ดังนั้นการเชื่อมโยง/ ประสานแผนงานการแก้ไขปัญหาพบว่าจังหวัดชัยนาทแทบจะไม่มีปัญหา นอกจากนี้ยังได้รับความ

ไว้วางใจและได้งบประมาณมาดำเนินการ สร้างการเรียนรู้ใหม่ร่วมกันผ่านกระบวนการทำบัญชีครัวเรือนระหว่าง ๓ ส่วนสำคัญ^{๒๒} คือ

๑) ส่วนของชุมชน เป็นตัวกำหนดทิศทางการแก้ปัญหาความยากจนจากฐานข้อมูลบัญชีครัวเรือน บันทึกรายรับ-รายจ่ายแต่ละครัวเรือน นำไปประมวลเป็นแผนการบริหารจัดการครอบครัว และแผนแม่บทชุมชนเป็นตัวกำหนดอนาคต

๒) ส่วนนักวิชาการ หนุนเสริมการยกระดับข้อมูลบัญชีครัวเรือนให้เป็นข้อมูลเชิงวิชาการ ที่สามารถนำมาใช้ได้อย่างเป็นระบบ

๓) ส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลไกภาครัฐที่มีความใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนด ซึ่งการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาผ่านกระบวนการทำบัญชีครัวเรือนจึงเป็นการสร้างการเรียนรู้ใหม่ร่วมกันของชุมชน นักวิชาการและท้องถิ่น

๕.๓) ข้อมูล ความรู้ และการจัดการความรู้ (ระดับ Macro – Meso – Micro ของความรู้และภูมิปัญญาที่ถูกรวบรวมและเอามาใช้)

โครงการบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและสุขภาวะ จังหวัดชัยนาทเน้นการใช้ข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่จะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และมุ่งขยายผลการทำบัญชีครัวเรือนในระดับหมู่บ้านและนำข้อมูลมาวิเคราะห์ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล จัดระบบข้อมูลแบ่งเป็นหมวดหมู่ข้อมูลรายรับที่มาจากการทำงานของตนเองและหมวดรายรับที่มาจากการทำงานนอกและหมวดรายจ่าย นำข้อมูลที่จัดระบบอย่างเป็นหมวดหมู่ไปวิเคราะห์ข้อมูล ๓ ระดับด้วยกัน คือ

ระดับครอบครัว ได้ค้นหาแนวทางในการบริหารบริหารจัดการรายรับ รายจ่ายของครอบครัวให้สมดุล โดยนำข้อมูลรายรับมาเปรียบเทียบกับรายจ่าย โดยเริ่มต้นมีการจัดทำและบันทึกและสรุปข้อมูลและวิเคราะห์ในประเด็นที่สำคัญในทุกๆ เดือน การรู้จักตัวเองทำให้เกิดความเข้าใจสถานะความเป็นจริงของครอบครัว จากข้อมูลรายรับ และรายจ่ายที่สะท้อนให้เห็นปัญหาและสาเหตุที่กำลังเผชิญอยู่ แล้วพิจารณาจัดการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เกิดการปรับพฤติกรรมของคนในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวอย่างกรณีศึกษาตำบลวังหมัน ซึ่งพบว่าการใช้ข้อมูลบัญชีครัวเรือนเป็นเครื่องมือจัดการปัญหาโดยเฉพาะการลดรายจ่ายฟุ่มเฟือยหรือรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ซึ่งเป็นการอุดหนุนนั้นถือว่าได้ผลดีในระดับครัวเรือน ครัวเรือนเกิดความตระหนักและปรับลดพฤติกรรมการใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นของครัวเรือนลงด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การปลูกผักสวนครัว การลดค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เช่น สุรา

^{๒๒} เนตรดาว ยั่งยุบล. ๒๕๕๒. โครงการวิจัยเพื่อจัดการความรู้ "จังหวัดบูรณาการ" ในพื้นที่ภาคกลาง. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

บุหรื ลดละเลิกการพนัน ฯลฯ ซึ่งถือว่าตำบลวังหมันประสบผลสำเร็จโดยมีเงื่อนไขว่าต้องมีการทำอย่างต่อเนื่องและคนที่ทำต้องเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ ประโยชน์และมีความต้องการที่จะทำอย่างแท้จริง นอกจากนี้สิ่งที่ลึกไปกว่านั้นคือกิจกรรมการลดรายจ่ายบางประการไม่สามารถกระทำได้เพียงในระดับครัวเรือนเท่านั้นจึงจะประสบความสำเร็จ หากแต่ต้องมีการปฏิบัติในระดับหมู่บ้านหรือตำบล เน้นการหนุนช่วยครัวเรือน เนื่องจากมีเงื่อนไขและปัจจัยจากภายนอกที่เกินกว่าขีดความสามารถของครัวเรือนจะเข้าไปจัดการแก้ไขให้เกิดผลสำเร็จได้

ระดับหมู่บ้านและระดับตำบล ในส่วนของข้อมูลระดับหมู่บ้านหรือตำบลนั้น ได้มีเวทีวิเคราะห์ ทุก ๔ เดือน หรือ ๑ รอบของการผลิตในแต่ละปี โดยได้นำข้อมูลมาประมวลผลของแต่ละหมู่บ้าน จากข้อมูลหมู่บ้านรวมเป็นข้อมูลตำบล นำข้อมูลที่ประมวลสรุปเปิดเวที (เวที อบต.) คีนกลับข้อมูล ระดับตำบลเพื่อตรวจสอบและรองรับความถูกต้องของข้อมูล ร่วมกันค้นหาแนวทางการพัฒนา วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลรายรับได้มีการเปลี่ยนการพึ่งตนเองกับการพึ่งภายนอก ซึ่งข้อมูลการพึ่งตนเองได้สะท้อนศักยภาพการผลิตที่ส่งผลต่อการพึ่งตนเองของชุมชน ข้อมูลการพึ่งภายนอกสะท้อนให้เห็นการ รอคอยความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่นๆและสะท้อนถึงสถานการณ์หนี้สิน รวมถึงศักยภาพในการ จัดการหนี้สิน เมื่อวิเคราะห์ข้อมูล หากพบว่า รายได้ส่วนใหญ่มาจากภายนอก ต้องหาแนวทางในการ จัดการเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยต้องสร้างให้เกิดความร่วมมือของคนท้องถิ่นในด้านการ จัดการตนเอง

การสร้างระบบข้อมูลชุมชนได้ถูกนำมาสู่การประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีการที่เหมาะสม ร่วมกันจนกลายเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของตำบล ประเด็นการขับเคลื่อนที่สะท้อน ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เกิดการแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรมปฏิบัติได้จริง เมื่อนำไปปฏิบัติแล้ว เห็นผลอย่างเป็นรูปธรรมเมื่อประสานแผนกับ อบต.เพื่อให้เกิดการนำแผนชีวิตของชุมชนไปบรรจุไว้ใน แผนของ อบต.และตั้งงบประมาณในการแก้ปัญหาต่อไป^{๒๓}

๕.๔) กระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและการวางแผนคุณภาพ / พื้นที่

๕.๔.๑) การวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา

โครงการบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนฯ จังหวัดชัยนาทได้มีการกำหนดแผนงาน และกิจกรรมภายใต้โครงการฯ ซึ่งมีการกำหนดบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ แนวทางการ

^{๒๓} วันชัย เลิศฤทธิ์ และคณะ. ๒๕๕๑. โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะแบบบูรณาการในพื้นที่จังหวัดชัยนาท ระยะที่ ๑. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ดำเนินงาน ตัวชี้วัด ระยะเวลา แหล่งงบประมาณ ฯลฯ รวมถึงกระบวนการขับเคลื่อนและเชื่อมประสานระหว่างกลไกการทำงานในส่วนต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งประกอบไปด้วย^{๒๔}

๑) จัดประชุมและจัดตั้งคณะกรรมการในระดับจังหวัด/อำเภอ (ภาคีที่ ๑) เพื่อดำเนินงานโครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะ

๒) และจัดตั้งคณะกรรมการตำบล จำนวน ๒๑ ตำบล (ภาคีที่ ๓) โดยการค้นหาผู้นำในชุมชนมาเป็นทีมในการดำเนินงานในพื้นที่ เป็นแกนนำชักจูงเครือข่าย สร้างความตระหนักในการเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาชุมชนของตนเอง จาก ๒๓๔ หมู่บ้าน ซึ่งมีตัวแทนแต่ละหมู่บ้าน ๑-๓ คน รวมทั้งสิ้น ๓๓๖ คน

๓) ประชุมประสานงานแผนงานกับรองผู้ว่าราชการจังหวัด/หัวหน้าส่วนราชการ และ สกว. เพื่อสร้างความเข้าใจให้ตรงกันพร้อมทั้งปรับปรุงและประสานแผนให้มีประสิทธิภาพ เพื่อประสิทธิผลของโครงการทั้งจังหวัด

๔) ประสานความร่วมมือในระดับพื้นที่ ได้แก่ อบต. จำนวน ๒๑ ตำบล โดยการนำทีมคณะกรรมการจังหวัดเข้าพบ นายก อบต. ปลัด อบต. สมาชิก อบต. เพื่อขอความร่วมมือในด้านต่างๆ ได้แก่ เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูล การใช้สถานที่ในการจัดประชุมคณะทำงานตำบล รวมทั้งงบประมาณ และอื่นๆ ทั้งก่อนเริ่มโครงการ ระหว่างดำเนินการ และใกล้สิ้นสุดโครงการ

๕) ประสานความร่วมมือและทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินโครงการฯ ร่วมกับ ภาครัฐ ภาคเอกชนโดยการยกทีมคณะทำงานจังหวัด ผู้ประสานงานภาคกลาง และผู้ประสานงานจังหวัด ชัยนาท เข้าพบหัวหน้าส่วนราชการแต่ละหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และจัดประชุมพูดคุยหารือร่วมกันในการที่จะบูรณาการในการดำเนินงาน จำนวน ๔ ครั้ง^{๒๕}

๕.๔.๒) การวิเคราะห์โครงการ แผนงานและกิจกรรม

หลังจากโครงการฯ ได้สร้างกลไกและประสานความร่วมมือในระดับต่าง ๆ แล้ว จำ เป็นที่จะต้องจัดตั้งคณะวิทยากรกระบวนการ เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดความเข้าใจไปสู่ชุมชนหรือชาวบ้าน รวมถึงหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ อีกทั้งเป็นจักรกลสำคัญทั้งในส่วนของการกระตุ้นและเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในด้านต่างๆ ดังนั้นจึงต้องมีการพัฒนาศักยภาพวิทยากรกระบวนการเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ จึงมีการนำเอาวิทยากรกระบวนการไปศึกษา ดูงานและอบรมต่าง ๆ เช่น

^{๒๔} วันชัย เลิศฤทธิ และคณะ. ๒๕๕๓. โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะแบบบูรณาการในพื้นที่จังหวัดชัยนาท ระยะที่ ๒. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

^{๒๕} อ้างแล้ว, ๒๕๕๓.

- การศึกษาดูงาน บ้านไม้เรียง ของพ่อประยงค์ รณรงค์ ซึ่งเป็นต้นแบบเรื่องแผนชุมชน ชุมชนเข้มแข็งที่บ้านคีรีวงศ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และที่ชุมพรคาพานา เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้เห็นภาพกระบวนการมีส่วนร่วมโดยใช้แผนชีวิตชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้และกลไกบริหารจัดการในพื้นที่ (นายก อบต. รองนายก อบต. ปลัด อบต. แกนนำชุมชน ผู้นำชุมชน นักพัฒนาข้าราชการและ ผู้ทรงคุณวุฒิ ฯลฯ)

- การจัดสัมมนาแผนชีวิตชุมชน โดยใช้หลักสูตรแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กระบวนการในการจัดทำแผนชุมชน เทคนิคการจัดเก็บข้อมูลและการบันทึกแบบรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน (ก๑) การบันทึกข้อมูลครัวเรือน (ข๑) และข้อมูลชุมชน (ค๑) โดยวิทยากรจากมหาวิทยาลัยมหิดล ผู้ประสานงานภาคกลาง สกว. และโครงการภาคีความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจนฯ จังหวัดอุทัยธานี เพื่อให้เกิดความรู้เรื่องการทำแผนชีวิตชุมชนพร้อมที่จะเป็นวิทยากรในโครงการทำแผนชุมชนให้ตรงกันกับทุกหน่วยงาน

เมื่อเริ่มดำเนินการในระดับพื้นที่ เบื้องต้นได้มีการจัดเวทีถ่ายทอดสร้างความเข้าใจในการทำแผนชีวิตชุมชนให้กับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. อสม.โรงเรียน ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ใน ๒๑ ตำบลนำร่องเป็นอันดับแรก เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นความสำคัญในการจัดทำแผนชุมชน ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และการบันทึกรายรับ-รายจ่ายครัวเรือนโดยวิทยากรจากทีมวิทยากรกระบวนการ คณะกรรมการจังหวัด และผู้ประสานงานภาคกลาง สกว.

ขณะเดียวกัน การจัดเก็บข้อมูลบัญชีครัวเรือนซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของโครงการฯ ที่จะนำไปสู่ความร่วมมือหรือพลังร่วมนั้น ได้มีการอบรมอาสาสมัครในการจัดเก็บข้อมูล (ครู ก.) ตำบลละ ๕ คน เพื่อให้อาสาสมัครมีความรู้ความเข้าใจและเทคนิคในการจัดเก็บข้อมูล ๒๑ ตำบล ซึ่งใช้หลักสูตรแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กระบวนการในการจัดทำแผนชุมชน เทคนิคการจัดเก็บข้อมูลและการบันทึกแบบรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน (ก๑) การบันทึกข้อมูลครัวเรือน (ข๑) และข้อมูลชุมชน (ค๑) โดยวิทยากรจาก มหาวิทยาลัยมหิดล ผู้ประสานงานภาคกลาง สกว. และโครงการภาคีความร่วมมือฯ นอกจากนี้เพื่อให้เกิดข้อมูลที่มีความต่อเนื่องในระยะยาว ได้มีการอบรมการบันทึกข้อมูลให้กับเจ้าหน้าที่ อบต. ละ ๑ คน โดยวิทยากรจากทีมมหาวิทยาลัยมหิดล ทั้งนี้เพราะข้อมูลส่วนหนึ่งจะถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาของ อบต. หรือการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตามความต้องการของชุมชนหรือที่ระบุไว้ในแผนชุมชน

อย่างไรก็ตามการดำเนินการจัดเก็บข้อมูลบัญชีครัวเรือน สิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการฯ ซึ่งจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย จึงจำเป็นจะต้องเลือกเฉพาะครัวเรือนที่สมัครใจ ซึ่งกำหนดไว้ประมาณร้อยละ ๓๐ ของจำนวนครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้าน เนื่องมาจากการจัดเก็บบัญชีครัวเรือนต้องมีการทำทุกวันและต้องทำอย่างต่อเนื่อง ต้องอาศัยความเข้าใจความอดทนและระยะเวลา รวมถึงตระหนักถึงประโยชน์หรือผลที่จะได้รับ ดังนั้นการใช้แบบ

บันทึกการรับ-รายงานครัวเรือนจาก สกว. โดยชาวบ้านเป็นผู้จัดเก็บ อาสาสมัครในชุมชนเป็นผู้ติดตามกระตุ้นให้เกิดความต่อเนื่อง และทาง อบต. เป็นผู้บันทึกข้อมูลเป็นรายครัวเรือน แล้วส่งกลับไปยังครัวเรือนนั้นๆ เพื่อให้ครัวเรือนที่บันทึกการรับ-รายงานครัวเรือนได้เห็นข้อมูลของตนเอง

การดำเนินการจัดเก็บข้อมูลบัญชีครัวเรือนตามกำหนดระยะเวลาแล้วนั้น (ซึ่งจังหวัดชัยนาทได้แบ่งการจัดเก็บออกเป็น ๓ ระยะ คือทุก ๆ ๔ เดือน (รอบการผลิต)) ได้มีการนำข้อมูลออกมาวิเคราะห์ โดยจัดเวทีย่อยรวมรวม/สรุป/วิเคราะห์/นำเสนอข้อมูลระดับหมู่บ้าน เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงข้อมูลและร่วมวิเคราะห์ค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไข ออกมาเป็นแผนงานหรือโครงการย่อยของแต่ละหมู่บ้าน โดยแผนงานใดชาวบ้านทำเองได้ แผนงานใดที่ชาวบ้านทำร่วมกับรัฐ แผนงานใดที่รัฐจะต้องรับไปทำเอง นอกจากนี้ครัวเรือนที่จัดทำบันทึกการรับ-รายงานเมื่อได้เห็นข้อมูลของตนเอง ทำให้เริ่มมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยทันที เช่น การลดรายจ่ายฟุ่มเฟือยลง และเริ่มลดอบายมุขต่างๆ เป็นต้น

นอกจากการวิเคราะห์ปัญหาระดับหมู่บ้านแล้วนั้น ข้อมูลดังกล่าวได้ถูกยกระดับไปสู่เวทีวิเคราะห์ปัญหาประเด็นร่วมในระดับชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาที่มาจากความต้องการ สู่กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจากข้อมูล ๒๑ ตำบล ได้วิเคราะห์ปัญหาประเด็นร่วม ได้ ๔ เรื่องหลัก ได้แก่ ปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ ๘ ตำบล กองทุนข้าวสาร ๗ ตำบล เมล็ดพันธุ์ข้าว ๓ ตำบล ผัก ๓ ตำบล การจัดเวทีจะเป็นการพูดคุยถึงประเด็นปัญหาและหาทางออก / โดยเน้นการบริหารจัดการ (การจัดตั้งคณะกรรมการ แบ่งบทบาทหน้าที่ การระดมทุน การใช้สถานที่ ดำเนินการ/ ภาวะเปี่ยงกติกในการทำงานร่วมกัน และอื่นๆ) การจัดทำแผนตำบลโดยได้เอาปัญหาสาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไข รวมทั้งแผนงานย่อยๆ ในแต่ละหมู่บ้านมารวมกันเป็นแผนของตำบล (รวม ๒๑ ตำบล ๙ ด้าน ๘๓๒ แผนงานหรือโครงการย่อย งบประมาณรวม ๒๒๙,๔๑๕,๔๐๐ บาท ผู้รับผลประโยชน์ ๑๔๓,๙๖๔ คน โดยได้มอบให้กับผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ๘ อำเภอ และอปท. จำนวน ๒๑ ตำบลในพื้นที่เป้าหมาย รวมทั้งหน่วยงานภาคีร่วม จำนวน ๑๙ หน่วยงาน รวมทั้งมีการอบรมเพิ่มทักษะการเขียนโครงการขอรับการสนับสนุนแหล่งทุนทั่วไป จำนวน ๒๑ ตำบลๆ ละ ๖ คน เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และให้แต่ละตำบลเข้าถึงโอกาสและแหล่งทุน ยกตัวอย่างเช่น แผนชุมชนของตำบลวังหมัน ได้มีการแบ่งหมวดการส่งเสริม พัฒนา โครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ออกเป็นด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสุขภาพ และด้านโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อให้ครอบคลุมในมิติแบบองค์รวม เป็นเพียงเฉพาะการเขียนแผนที่ยังไม่ลงไปถึงการนำแผนไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ประกอบไปด้วย^{๒๖}

^{๒๖} วันชัย เลิศฤทธิ และคณะ. ๒๕๕๓. โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะแบบบูรณาการในพื้นที่จังหวัดชัยนาท ระยะที่ ๒. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ด้านเศรษฐกิจ แบ่งออกเป็น โครงการโรงสีชุมชน โครงการส่งเสริมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง โครงการส่งเสริมปุ๋ยอินทรีย์-ชีวภาพ โครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว โครงการส่งเสริมเพิ่มผลผลิตมันสำปะหลัง โครงการส่งเสริมการปลูกพืชหมุนเวียน โครงการส่งเสริมการปลูกต้นไม้โตเร็ว และโครงการร้านค้า/สหกรณ์การเกษตร

ด้านสังคม มีโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน

ด้านสุขภาพ แบ่งออกเป็น โครงการรณรงค์การออกกำลังกาย โครงการสวนสุขภาพ โครงการสร้างประปาดื่มได้ โครงการน้ำเพื่อการบริโภค (โอ่งเก็บน้ำ)

ด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีการทำโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ (สระ คลองส่งน้ำ และฝายฯ)

๕.๕) ปฏิบัติการขับเคลื่อนตามแผนงานและกิจกรรม

เมื่อได้แผนชุมชนที่ดำเนินการแล้วเสร็จนั้น ได้มีการจัดเวทีสรุปบทเรียนในระดับตำบลและผนวกแผนชุมชนกับทาง อบต. เพื่อให้ผู้นำท้องถิ่นได้ทราบปัญหา สาเหตุของปัญหา และหาแนวทางแก้ไข รวมทั้งประสานแผนชุมชนกับ อบต.เพื่อให้เกิดการนำแผนชีวิตของชุมชนไปบรรจุไว้ในแผนของ อบต.และ/หรือจัดตั้งงบประมาณในการแก้ปัญหาของชุมชนโดยมีผู้เข้าร่วม ๓ ทีม คือ ทีมนายก ปลัด สมาชิก อบต. ทีมแกนนำชุมชน/ชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ ทีมคณะกรรมการจังหวัด/ผู้ประสานงานจังหวัดและผู้ประสานงานภาคกลาง (สกว.) ซึ่งในเบื้องต้นทาง อบต.ได้รับแผนชุมชนเพื่อบรรจุไว้เป็นแผนของ อบต. ทั้ง ๒๑ ตำบลของจังหวัดชัยนาท

ในส่วนของกิจกรรมนำร่องจากแผนชุมชนที่มีเป้าหมาย “ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาส” ภายใต้ ๔ ประเด็นหลัก และการดำเนินการขยายความร่วมมือในรูปของเครือข่ายตำบล ซึ่งประกอบไปด้วย เครือข่ายการผลิตปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ จำนวน ๘ ตำบล เครือข่ายกองทุนข้าวสารชุมชน จำนวน ๗ ตำบล เครือข่ายเมล็ดพันธุ์ข้าว จำนวน ๓ ตำบล เครือข่ายผักปลอดสารพิษ จำนวน ๓ ตำบลรวม ๒๑ ตำบล โดยมีการดำเนินงานร่วมกันแบบ ๓ ขา ประกอบด้วย

ชาติที่ ๑ โดยมีชุมชนเป็นฐานราก คือ การเป็นผู้ดำเนินการกิจกรรม ตามความต้องการของชุมชน มีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมจากทุกหมู่บ้าน เป็นเครือข่ายระดับตำบล มีคัดเลือกกรรมการดำเนินงานพร้อมทั้งระดมทุนจากสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการทุกคน

ชาติที่ ๒ โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาความยากจนฯ โดย สกว. สนับสนุนงบประมาณเป็นเงินทุนหมุนเวียนที่ใช้ในการขับเคลื่อนงาน และคณะทำงานจังหวัดเน้นในด้านวิชาการ โดยเน้นด้านการบริหารจัดการเครือข่าย โดยในขั้นต้นเป็นการให้คำปรึกษา แนะนำ ประสานงานในด้านต่างๆที่จำเป็น

ชาติที่ ๓ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต./เทศบาล) ในแต่ละพื้นที่ ได้เข้ามีส่วนร่วมในการสนับสนุนงบประมาณสมทบในกิจกรรมของชุมชนเพื่อให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น รวมทั้งหน่วยงานที่

เกี่ยวข้องกับกิจกรรม ชุมชน ได้มีการประสานงานเพื่อขอความช่วยเหลือในด้านต่างๆ เช่น ด้านความรู้ วิชาการ และวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งความร่วมมือเบื้องต้นได้ส่งผลให้ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมได้ตามที่ มุ่งหวังไว้ โดยการเชื่อมโยง ประสานแผนงานการแก้ไขปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและส ุข ภาวะ ประสานเชื่อมโยงแผนบูรณาการโดยคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการฯ ระดับอำเภอและ จังหวัด เพื่อขอรับงบประมาณสนับสนุนในการแก้ไขปัญหาในระดับต่าง ๆ ต่อไป^{๒๓/}

กรณีศึกษาที่ ๖ โรงเรียนชาวนา ศูนย์การเรียนรู้ไร่ไก่ ตำบลเมืองจัง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

๖.๑ แนวคิด (Concept) ที่ใช้ในการพัฒนาเชิงพื้นที่

๖.๑.๑) แนวคิดและหลักการสำคัญ

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พันธุกรรมมีความหลากหลาย เนื่องจากการใช้ประโยชน์พืชแต่ละชนิดของมนุษย์มีความแตกต่างกันในแต่ละวัฒนธรรม วิถีชีวิต เช่น การ บริโภคข้าวเจ้าเมล็ดสั้นของคนปกาสัยเกอญอทำให้มีการรักษาข้าวสายพันธุ์พื้นบ้านไว้ในครอบครัว เช่น ข้าวปอกีโพ ป้อโปะโหละ ป้อกะว่า ป้อซุคิ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความ หลากหลายทางพันธุกรรมของพืชที่ส่งต่อมาถึงปัจจุบันและเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญ

หากแต่สถานการณ์ปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การ พัฒนาเทคโนโลยีและความทันสมัยตามแบบตะวันตกล้วนส่งผลทำให้วิถีการผลิตของชุมชนเกิดการ เปลี่ยนแปลง ทั้งการปลูกพืชเพื่อยังชีพไปสู่การปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า การพัฒนาเทคโนโลยี เครื่องมือเครื่องใช้และเครื่องทุ่นแรงทางการเกษตร ที่ยิ่งไปกว่านั้นคือความมั่นคงทางอาหารได้ลดลง เช่น ข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่ไม่สามารถปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมโดยธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป จนเกิด การสูญหายของพันธุ์พืชและสิ่งมีชีวิต เช่น ข้าวพันธุ์พื้นเมืองมีความหมายที่มีความเป็นพันธุ์แท้สูง ซึ่ง หากย้อนกลับไปในอดีต ๑๐-๑๕ ปีก่อนหน้านี้ จังหวัดน่านมีพื้นที่นา พื้นที่ดอนริมแม่น้ำ หลังบ้าน พื้นที่ริมห้วยนา หรือแทบทุกๆ พื้นที่ชาวบ้านจะปลูกพืชผักสวนครัวที่เป็นสายพันธุ์ดั้งเดิมไว้กินเอง และ เก็บเมล็ดพันธุ์เพื่อไว้ปลูกหรือขยายพันธุ์ได้ด้วยตนเองแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน ทำให้เราสามารถเก็บ รักษาเมล็ดพันธุ์แห่งอาหารไว้ได้ แต่ปัจจุบันเมื่อมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเกี่ยวกับเมล็ด พันธุ์ที่เน้นผลผลิตเป็นสำคัญได้ทำให้เมล็ดพันธุ์ต้องถูกละเลย ตัวอย่างข้าวโพด ที่ปลูกกันเป็น จำนวนมากในจังหวัดน่าน ปัจจุบันอาจจะพูดได้ว่าเกือบทั้งหมดเป็นเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับการดัดแปลงสาย

^{๒๓/} วันชัย เลิศฤทธิ์ และคณะ. ๒๕๕๓. โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และส ุขภาวะแบบบูรณา การในพื้นที่จังหวัดชัยนาท ระยะที่ ๒. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

พันธุ์ทั้งหมดแล้ว ทำให้เกษตรกรต้องซื้อเมล็ดพันธุ์และปุ๋ยเป็นเงินจำนวนมากในแต่ละปีเพื่อทำการเกษตร โดยไม่สามารถเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นไว้ได้

ผลพวงของการพัฒนาระบบเกษตรกรรมจากแบบพออยู่พอกินเป็นเพื่อการค้า ทำให้เกิดการเปลี่ยนระบบการผลิตเพื่อยังชีพไปเป็นระบบเกษตรเชิงเดี่ยว ทำให้มีการถางป่าออกไปมากขึ้น มีการใช้เครื่องทุ่นแรง เครื่องจักรกล ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง และซื้อเมล็ดพันธุ์ใหม่ๆ มาแทนการเก็บเมล็ดพันธุ์เอง เพื่อหวังว่าจะได้ “ผลผลิตสูงและราคาดี” ทำให้ต้นทุนในการผลิตของเกษตรกรสูงขึ้น ในขณะที่การใช้ปุ๋ยและเคมีเกษตรมีสูงขึ้นก็จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตามมากลายเป็นวงจรทำให้ต้นทุนสูงขึ้นจนในที่สุดทำให้ภาระหนี้ของเกษตรกรเพิ่มสูงขึ้น เมล็ดพันธุ์พืชที่เคยอยู่ในมือชาวบ้าน ภูมิปัญญาในการพึ่งตนเองในการคัดเลือกและจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ที่ชาวนาได้สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นเริ่มหายไป พร้อมๆ กับพันธุ์พืชพื้นบ้านที่ถูกเข้ามาแทนที่ด้วยเมล็ดพันธุ์ของบริษัทเอกชน เมื่อเมล็ดพันธุ์กลายเป็นของนายทุน ชาวบ้านก็ต้องพึ่งพาระบบกลไกตลาด ซึ่งถือเป็นวิกฤตของชาวนาในปัจจุบัน^{๒๔}

พันธุ์ข้าวปลูกของไทยทั้งข้าวป่าเคยถูกศึกษารวบรวมจัดเก็บในธนาคารเชื้อพันธุ์แห่งชาติที่ปทุมธานีมีถึง ๑๓,๒๐๐ ตัวอย่างเป็นของภาคเหนือถึง ๔,๐๓๙ ตัวอย่าง และเป็นของจังหวัดน่านถึง ๓๘๐ ตัวอย่าง (ข้อมูลจากธนาคารเชื้อพันธุ์แห่งชาติ) จากการสำรวจของมูลนิธิรักษ์เมืองน่านเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ข้าวในจังหวัดน่านมี ๓๑๖ ตัวอย่าง การจัดเก็บนั้นเกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาพันธุ์ข้าว พันธุ์ใหม่ๆ สุพรรณ การยอมรับข้าวพันธุ์ใหม่ คือการแทนที่ข้าวพันธุ์พื้นบ้านเพราะข้าวพันธุ์ใหม่ให้ผลผลิตสูง ตอบสนองต่อวิธีการผลิตแบบใหม่ที่ใช้ปุ๋ยเคมี ยาเคมี และเครื่องไถพรวนขณะที่ข้าวพื้นบ้านก็ถูกจัดเก็บไว้ในธนาคารเชื้อพันธุ์ เพื่อเป็นวัตถุดิบทางพันธุกรรมในการพัฒนาสายพันธุ์ใหม่ๆ ในอนาคต การพัฒนาเกิดขึ้นจากการริเริ่มของนักวิทยาศาสตร์ นักพัฒนา แล้วนำกลับมาสู่ชาวนาใหม่ในฐานะผู้ใช้พร้อมๆ กับกระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยีสมัยใหม่ของนักส่งเสริมการเกษตร ชาวนาจึงกลายเป็นผู้รองรับเทคโนโลยีและรองรับเมล็ดพันธุ์ดีจากผู้เชี่ยวชาญมากกว่าครึ่งศตวรรษ ความสูญเสียพันธุ์ข้าวหายไปพร้อมๆ กับความรู้พื้นบ้านที่กำกับใช้พันธุ์ข้าวแต่ละสายพันธุ์ และที่สำคัญชาวนาสูญเสียความมั่นใจในตนเองว่า ความรู้และพันธุ์ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาแต่ปู่ย่าตายายไม่ใช่คำตอบของการแก้ไขปัญหา ที่เป็น “ทุกข์” ของชาวนาอีกต่อไป ข้าวที่เต็มไปด้วยสารพิษปนเปื้อน ผืนนาจึงมีแต่ข้าวไร่ ปลา หอย ปู และพืชอื่นๆ เพราะไม่มีอาหารดังเช่นอดีต ทั้งหมดจึงกลายเป็นจุดเริ่มต้นและมูลเหตุสำคัญให้กับคุณสำรวจ ผักผลจากมูลนิธิรักษ์เมืองน่าน ได้ริเริ่มทำการศึกษาทดลองเรื่องพันธุ์ข้าวอย่างจริงจัง เพราะบทเรียนจากการใช้ปุ๋ยยาสารเคมีในปริมาณที่สูง ที่ยิ่งทำก็ยิ่งจน รายได้ลดลง

^{๒๔} ศูนย์เรียนรู้ใจรัก จังหวัดน่าน. ๒๕๕๓. เวทีแลกเปลี่ยนพันธุกรรมเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนภาคเหนือตอนบน ณ ศูนย์เรียนรู้ใจรัก จังหวัดน่าน ตอน ผู้เก็บเชื้อพันธุ์อาหาร.

แถมหนี้สินกลับเพิ่มพูนขึ้นจึงได้เริ่มหันกลับมาใช้ภูมิปัญญาเดิมผสมผสานกับแนวคิดใหม่ๆ ที่ได้เรียนรู้มาจากที่ต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในการปลูกข้าวพันธุ์พื้นบ้านที่มีความหลากหลาย ศึกษาลักษณะเด่นของแต่ละสายพันธุ์ เพื่อให้ได้พันธุ์ข้าวที่มีความนิ่งและคงตัวที่จะสามารถปลดปล่อยคุณสมบัติเด่นเหล่านั้นสู่พืชนา อันจะสามารถนำไปสู่ความเข้าใจในข้าวที่ตนเองปลูกมากยิ่งขึ้น

ความรู้ของชาวนาที่คลุกคลีอยู่กับข้าวมานับๆสิบปี ถูกถ่ายทอดเล่าสู่กันฟังและแลกเปลี่ยนในประเด็นต่าง ๆ การเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ใช้เองโดยตัวแทนของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ ตั้งแต่ข้าวไร่หมุนเวียน นา/ไร่ขั้นบันได ข้าวที่โคก ไปจนถึงที่ราบลุ่มชลประทาน ซึ่งมีทั้งกระบวนการเก็บแบบดั้งเดิมที่ยังคงปลูกข้าวหลากหลายสายพันธุ์ ต่อมาจากบรรพบุรุษ โดยเลือกเก็บต้นที่มีความสมบูรณ์แข็งแรงให้ผลผลิตสูงไว้เป็นต้นพันธุ์ต่อไป รวมถึงเกิดการรวบรวมสายพันธุ์ข้าวที่มีอยู่ในชุมชนและบริเวณใกล้เคียงมา เพื่อปลูกทดสอบคุณลักษณะเด่นและค้นหาลักษณะเด่นที่แท้จริงและเหมาะสมของพันธุ์ข้าวแต่ละชนิด และกระบวนการคัดเลือกสายพันธุ์ข้าวและทำการพัฒนาปรับปรุงสายพันธุ์นั้น จึงเป็นที่มาของศูนย์การเรียนรู้ใจโก้ (ภาษาถิ่นหมายถึงที่สูง) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งศึกษางานด้านการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากพันธุกรรมพืช จำพวกข้าวและพืชผัก ซึ่งเป็นพืชอาหารที่สำคัญในท้องถิ่น โดยร่วมมือกับชาวนาอาวุโสในพื้นที่รวบรวมพันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่รสชาติดีและให้ผลผลิตมาก พร้อมกันไปกับการจูงใจให้คนรุ่นใหม่ในชนบทที่มีความรู้ นำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และการเกษตรแนวใหม่มาผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อคัดเลือกพัฒนาและขยายพันธุ์ข้าวและพืชผักพื้นเมืองให้มีความหลากหลาย^{๒๙}

การที่ผู้นำเกษตรกร และ นักพัฒนาของมูลนิธิฮักเมืองน่านหยิบประเด็นเรื่องพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับ ทั้งระบบนิเวศน์ ผลผลิต การบริโภค และการสร้างรายได้ที่ไม่ต้องพึ่งพิงภายนอกทั้งหมดเหมือนเช่นที่ดำเนินอยู่ ถือว่าเป็นการหาและค้นพบจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่มีพลังไม่ใช่แค่ “พันธุ์ข้าวที่เหมาะสม” อย่างเดียว แต่เป็นพลังที่จะนำไปสู่การเกษตรแบบยั่งยืนเป็นอันดับแรก และจะตามมาด้วยวิถีชีวิตของเกษตรกรที่ยั่งยืนด้วย กล่าวคือ การปลูกข้าวโดยใช้พันธุ์ กข๖ ที่รับการส่งเสริมมาหลายปี ถึงแม้ว่าจะผ่านการคัดพันธุ์จากกรมวิชาการและกรมการข้าวมาแล้วว่ามีความเหมาะสมในหลายมิติดังกล่าว แต่ผู้นำและนักพัฒนาเห็นว่ายังใช้พันธุ์นี้ซ้ำหลายปีถึงแม้ว่าการตลาดจะไม่ใช่วิถีหลัก แต่ความมั่นคงในผลผลิตลดลงเรื่อยๆ ในขณะที่ต้นทุนในการจัดหาพันธุ์ และการเพาะปลูกจนถึงการเก็บเกี่ยวเพิ่มขึ้น และที่สำคัญเป็นพันธุ์ที่การสูญเสียจากโรคไหม้ค่อนข้างเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นหากมีพันธุ์มาทดแทนและมีคุณสมบัติดีกว่า กข๖ เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เพียงแต่จะได้ผลลัพธ์หลายมิติดังกล่าวแล้ว ยังจะทำให้เกษตรกรสามารถควบคุมปัจจัยการผลิต ได้ใช้ภูมิปัญญา

^{๒๙} สํารวย ผัดผล อดิษฐ์ ไบยา และ พิมลพรรณ สะกิดรัมย์ . ๒๕๕๔. “ฮักเมืองน่าน พลังจากศรัทธาและภูมิปัญญาท้องถิ่น” . [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา http://www.lek-prapai.org/porpeang_view.php?week=๓๘&ida=๒๒๗

องค์ความรู้ในการผลิตโดยไม่ต้องพึ่งพาจากภายนอก จะทำให้เกิดการปฏิบัติเพื่อเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนสนองตอบต่อวิถีชีวิตของคนในพื้นที่มากขึ้น และสามารถแตกประเด็นเพื่อเข้าไปสู่การจัดการในเรื่องอื่น ๆ ตามมาได้อีกด้วย

ด้วยวิธีคิดแบบนี้ ผู้นำและนักพัฒนาจึงมีความร่วมมือ ใช้ข้อมูล องค์ความรู้ เข้าไปจัดการผ่านกระบวนการเรียนรู้ โดยมี “โรงเรียนชาวนา” เป็นสื่อกลาง ก่อให้เกิดผลสำเร็จเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ดูเสมือนว่ากระบวนการตามธรรมชาตินี้ได้มีส่วนที่เป็นเรื่องเดียวกันกับแนวคิดและหลักการการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการอย่างยิ่ง

๖.๑.๒) การประยุกต์แนวคิดและหลักการสู่การจัดการโครงการ

จากสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นที่มาให้เกษตรกรบางส่วนได้รวมกลุ่มกัน รวม ๕๙' นักพัฒนาเอกชน นักวิชาการท้องถิ่นที่ตระหนักกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว บุคคลเหล่านี้ได้ก่อรูปเป็นหน่วยปฏิบัติการโดยจากเวทีหารือ ได้ยกประเด็นเรื่อง “เมล็ดพันธุ์” ขึ้นมาเป็นประเด็นขับเคลื่อนหลัก โดยมี “ชมรมอนุรักษ์พรรณพืชพื้นบ้าน จ.น่าน เครือข่ายฮักเมืองน่าน” เป็นหน่วยประสานงาน ตั้งแต่ปี ๒๕๓๖ เป็นต้นมา ทางเครือข่ายมุ่งเสริมศักยภาพเกษตรกรและเสริมองค์ความรู้ด้านเทคนิคเกษตร เพื่อให้เกษตรกรสามารถประยุกต์ใช้ในแปลงของเกษตรกรได้ ทั้งนี้อยู่บนหลักการของเกษตรกรรมยั่งยืน โดยเน้นการคัดเลือก เก็บ และปรับปรุงเมล็ดพันธุ์ข้าวและพันธุ์พืชพื้นบ้าน เพราะถือได้ว่าข้าวคือชีวิตของชาวนาไร่ตนเอง

ดังนั้นการดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งนั้น จำเป็นจะต้องมีกระบวนการเรียนรู้และสร้างเครือข่ายการทำงาน ศูนย์การเรียนรู้ใจไก่ซึ่งได้มีการพัฒนาต่อยอดจนเกิดเป็น “กลุ่มฮักเมืองน่าน” ที่มีการรวมกลุ่มและขยายเครือข่ายองค์กรไปสู่กลุ่มทางสังคมที่อยู่ในหมู่บ้านแทบทั่วทุกพื้นที่ทั้งเขตที่สูงและที่ราบมีการทำงานเพื่อสร้างความรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์อันหลากหลายที่ประกอบรวมกันขึ้นเป็น “คนเมืองน่าน” เป็นตัวอย่างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การสร้างความเข้าใจในครอบครัว การเกษตรที่ยั่งยืน เช่น การผลิตเกษตรอินทรีย์ การอนุรักษ์และพัฒนาเมล็ดพันธุ์ เพื่อให้เกษตรกรมีส่วนร่วมกำหนดการผลิตได้ การตั้งโรงเรียนชาวนา การจัดการเศรษฐกิจระดับครัวเรือนและท้องถิ่นผ่านกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ หรือการสร้างเครือข่ายตลาดเกษตรอินทรีย์กับโลกภายนอกเพื่อจัดการให้ชาวบ้านเข้าถึงตลาด ในแง่มุมทางศาสนา เช่น การติดตามสภาวะคุณธรรมของคนในสังคม การจัดการสิ่งแวดล้อม เช่น การบวชป่าต้นน้ำที่เครือข่ายฮักเมืองน่านได้ริเริ่มไว้และขยายพื้นที่ของการดูแลรักษาป่าโดยชุมชน เป็นต้น

การเข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องของหลายฝ่าย ทั้งที่เป็นคนในเมืองน่านที่เติบโตมากับกิจกรรมของมูลนิธิฮักเมืองน่านและผู้สนใจในกิจกรรมจากภายนอก ได้ถูกขับเคลื่อนโดยมี “ศูนย์การเรียนรู้ใจไก่” เป็นศูนย์การทำงานอีกแห่งของอาสาสมัครมูลนิธิฮักเมืองน่าน ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านราษฎร์

สามัคคี ตำบลเมืองจัง อำเภอกุเพียงถือเป็นหน่วยสนับสนุนการเรียนรู้ของเครือข่ายครอบครัวชาวนาที่มุ่งพัฒนาและปลูกสร้างจิตสำนึกคนน่านให้มีส่วนร่วม เพื่อการดำรงอยู่ที่ยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพชีวิตที่ดี

๖.๒) กลไกความร่วมมือ (Collaboration from stakeholders)

บุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่เป็นผู้ริเริ่มแนวคิด การขับเคลื่อนการดำเนินงานจนประสบผลสำเร็จนั้นก็คือ คุณสำรวย ผัดผล ซึ่งเป็นคนจังหวัดน่านเกิดและเติบโตในครอบครัวชาวนา ที่ตำบลเมืองจัง อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน ความยากแค้นของครอบครัวและชีวิตในชนบท ความมุ่งมั่นของผู้เป็นพ่อที่พลิกผืนดินที่แห้งแล้งให้อุดมสมบูรณ์เพื่อเพาะปลูกข้าว บวกกับความขังลังเกตและการเฝ้าหาความรู้เกี่ยวกับเมล็ดข้าวที่มีอยู่รอบตัว จึงเป็นแรงผลักดันให้คุณสำรวย ผัดผล มีความผูกพันอยู่กับเมล็ดพันธุ์ข้าวมาอย่างยาวนาน

คุณสำรวย ผัดผล ปัจจุบัน อายุ ๔๕ ปี เริ่มทำการเกษตรตั้งแต่ปี ๒๕๒๔ มีประสบการณ์ด้านการเกษตรมาแล้ว ๒๔ ปี จบปริญญาตรีด้านการจัดการ และจบปริญญาโทด้านสิ่งแวดล้อม แนวคิดการหันมาสู่แนวทางเกษตรกรรมทางธรรมชาตินั้น เริ่มตั้งแต่เรียนจบปริญญาตรี ได้ทำงานที่ศูนย์อพยพชาวลาวที่จังหวัดน่าน ปี พ.ศ.๒๕๒๙-๒๕๓๔ เจอความทุกข์ยาก หิวโหย จึงกลายเป็นแรงบันดาลใจหันเหไปเห็นข้าวจำนวนมากพอต่อการเลี้ยงคนทุกคน และทุ่มเทตนเองในการรวบรวม ศึกษา ค้นคว้าและพัฒนาพันธุ์ข้าวพื้นเมือง โดยหวังว่าในอนาคตข้าวพันธุ์พื้นเมืองจะต้องดำรงอยู่ และจะเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหารให้กับผู้คนในจังหวัดน่าน^{๓๐} ดังนั้นหลังสำเร็จการศึกษาในเมือง คุณสำรวยได้ร่วมแรงร่วมใจกับพระครูพิทักษ์นันทคุณ เจ้าอาวาสวัดอรุณญาสี นำชาวบ้านในชนบททั่วจังหวัดน่าน ฟื้นฟูรักษาป่าไม้ และแม่น้ำอันเป็นแหล่งอาหารทางธรรมชาติ โดยใช้พิธีกรรมทางพุทธศาสนา เช่น พิธีบวชป่า และสืบทอดแม่บ้าน มาเป็นแรงจูงใจ ทำให้ชาวบ้านเห็นสิทธิและพลังของตนในการปกป้องและจัดการทรัพยากรในชุมชน เวลาผ่านไปสิบกว่าปี เครือข่ายชุมชนที่เกิดจากการนำของบุคคลทั้งสองขยายตัวอย่างกว้างขวางในนาม”มูลนิธิฮักเมืองน่าน” ซึ่งเป็นองค์กรภาคประชาชนที่มีบทบาทเข้มแข็งในการพัฒนาชุมชนและจังหวัดน่าน พร้อมกันไปกับการดูแลสุขภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อรักษาแหล่งอาหารจากธรรมชาติ และก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีไร่และโรงเรียนชาวนาซึ่งเป็นแหล่งค้นคว้าและรวบรวมพันธุ์ข้าวพื้นเมือง ทั้งข้าวเหนียว ข้าวเจ้าและเมล็ดผักพื้นบ้าน อันเป็น

^{๓๐} ศูนย์การเรียนรู้วิถีไร่ จังหวัดน่าน . ๒๕๕๕. จากเมล็ดพันธุ์สู่ความมั่นคงทางอาหาร. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา

<http://www.gotoknow.org/posts/๓๓/๕๓/๘๐>

อาหารประจำวัน เพื่อให้มีจำนวนเพียงพอต่อการเพาะปลูกของชาวนา และการผลิตข้าวเพื่อเลี้ยงครัวเรือนและจำหน่ายจ่ายแจกเลี้ยงผู้บริโภคว่าทั้งในเมืองและชนบทของจังหวัดน่าน

นอกจากนี้ยังนำไปสู่การสร้างพลังขับเคลื่อนและความร่วมมือร่วมใจโดยมูลนิธิฮักเมืองน่าน ร่วมกับเครือข่ายองค์กรชุมชนต่าง ๆ และภาคประชาสังคมในจังหวัดน่าน เครือข่ายโรงเรียนชาวนา ต้นแบบ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชน นักเรียน นักศึกษามีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทำงานของ “ภาคประชาสังคมน่านในการจัดการตนเอง” และการบูรณาการการทำงานร่วมกัน และถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้เกิดเครือข่ายจัดการตนเองอย่างแพร่หลาย ที่มีจุดเด่นอยู่ที่สามารถรวบรวมผู้คนทุกวัยและสาขาอาชีพตั้งแต่เกษตรกรไปจนถึงครูอาจารย์ แพทย์ เจ้าหน้าที่บริหารราชการท้องถิ่นและพระภิกษุสงฆ์มาร่วมแลกเปลี่ยนบทเรียนการทำงานภาคประชาชนในการจัดการตนเอง สร้างเป็นกลุ่มการทำงานต่าง ๆ^{๓๑}

วิธีการทำงานของแกนนำในกลุ่มฮักเมืองน่าน คือ “กระบวนการเรียนรู้และทำงานร่วมกัน” กับกลุ่มเครือข่ายชาวบ้านตามท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งในแต่ละประเด็นแต่ละเรื่องจะมีกลุ่มทำงานนั้นๆ โดยเฉพาะ โดยมีบุคลากรจากกลุ่มฮักเมือง น่านเข้าร่วมประสานงาน แต่ไม่ได้มีหน้าที่เป็นเจ้าภาพ คล้ายกับเป็นพี่เลี้ยงของกลุ่มท้องถิ่นต่างๆโดยไม่ชี้แนะ แต่จะช่วยในสิ่งที่ ชาวบ้านต้องการ จุดเด่นที่เครือข่ายฮักเมืองน่านต่างจากองค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ คือเน้นการแสวงความร่วมมือของกลุ่มต่างๆ เพราะมีความสัมพันธ์และทัศนคติที่ดีต่อกัน แม้แต่กับภาครัฐหรือรัฐท้องถิ่น (เทศบาล และ อบต.) เพราะอาสาสมัครส่วนหนึ่งก็ เป็น ข้าราชการ พนักงานเทศบาล นักการเมืองท้องถิ่น ที่เป็นคนน่านจริงๆ มีความผูกพันกับระบบเครือญาติมิตรสหายอยู่มากนับ เป็นการใช้ฐานความสัมพันธ์ตามธรรมชาติมากำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ที่ดี ซึ่งกลุ่มประชาสังคมในจังหวัดอื่นๆอาจมีน้อยกว่า นอกจากนี้ยังทำหน้าที่ประสานงานกับภาคประชาสังคมกับคนภายนอกจากนักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน สถาปนิก ศิลปิน เมื่อคนภายนอกเสนอสิ่งใดๆ ชาวบ้านจะร่วมกันคิดและคัดกรองให้ได้สิ่งที่เหมาะสมกับท้องถิ่นของตน^{๓๒}

การร่วมมือเกิดจากการใช้ฐานวัฒนธรรมเดิมเป็นแกนหลักเรื่องความเป็นเครือญาติ และการเคารพผู้อาวุโส ทำให้การดำเนินงานของเครือข่ายฮักเมืองน่านเป็นไปโดยความร่วมมืออย่างธรรมชาติ โดยไม่มีลักษณะ เป็นองค์กรจัดตั้ง และแม้จะมีมูลนิธิฮักเมืองน่าน แต่ในทางปฏิบัติก็ไม่ได้เป็นการนำของประธานมูลนิธิแต่ผู้เดียว สิ่งสำคัญคือ กลไกความสัมพันธ์แบบเดิมของสังคมท้องถิ่นที่ยังมีความเข้มแข็งและเป็นตัวของตัวเอง มีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และการดำเนินงาน มีผู้อาวุโสที่

^{๓๑} ฮักเมืองน่าน ๒ ทศวรรษสู่คนน่านจัดการตนเอง. ๒๕๕๕. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.gotoknow.org/blog/thanab>.

^{๓๒} ศูนย์การเรียนรู้ใจใต้ เครือข่ายมูลนิธิฮักเมืองน่าน. ๒๕๕๖. . [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.monmai.com/ศูนย์การเรียนรู้ใจใต้>.

ได้รับการยอมรับนับถือในสังคมเป็นที่ปรึกษา ใช้ความสัมพันธ์แบบพี่น้อง เพื่อน และเครือญาติในการดูแลทุกข์สุขซึ่งกันและกัน กำลังใจสำหรับอาสาสมัครฮักเมืองน่าน คือ ความอบอุ่นและการยอมรับประหนึ่งสมาชิกในครอบครัว สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ลึกถึงจิตใจได้ แม้การแนะนำ ดิชมตักเตือนก็เป็นไปด้วยการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ได้ทำด้วยความพอใจหรือไม่พอใจส่วนตัวและมีการดูแลช่วยเหลือกันและกันในระหว่างอาสาสมัครประจำอย่างสม่ำเสมอ ไปจนถึงเรื่องชีวิตส่วนตัว จนถึงเกิดสวัสดิการที่จัดขึ้นกันเองที่แม้จะเล็กน้อยไม่เพียงพอ แต่ก็เป็นที่น้ำใจกันและกัน ทั้งยังสามารถแลกเปลี่ยนและพัฒนาศักยภาพร่วมกันระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ได้

อย่างไรก็ตามแม้กลุ่มฮักเมืองน่านจะประสบความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายภายในและมีพันธมิตรจากภายนอกจนเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน แต่ในปัจจุบันพวกเขาเองก็กำลังเผชิญกับกับกระแสโลกาภิวัตน์ ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมที่รุนแรงกว่า ยุคสมัยเปลี่ยนแปลงสู่การรองรับโดยการทำให้โครงสร้างพื้นฐานเพื่อการอุตสาหกรรมเกษตร เช่น การปลูกข้าวโพดเพื่อการพลังงานโดยมีรัฐบาลได้ประกันราคาไว้ค่อนข้างแน่นอน ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากหันกลับไปสู่วงจรการผลิตกระแสหลักอีกครั้ง รวมถึงการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลกำลังทำให้โครงสร้างการปกครองแบบเดิมที่เชื่อฟังผู้อาวุโสและผู้ใหญ่ในชุมชนน้อยลง พลังท้องถิ่นที่เคยขับเคลื่อนตนเองได้จึงเริ่มสั่นคลอนไปในระดับหนึ่ง ในขณะที่คนรุ่นใหม่แม้แต่อาสาสมัครเยาวชนฮักเมืองน่านก็หันไปทำงานนอกท้องถิ่น หรือหากกล่าวโดยภาพรวมก็คือ อำนาจทุนและอำนาจรัฐซึ่งมีทั้งรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่น เข้ามาแย่งชิงการจัดการจากท้องถิ่นมากขึ้น จนชาวบ้านจำนวนหนึ่งเกิดความถดถอยและสับสนในการจัดการตัวเองขึ้น

๖.๓) ข้อมูล ความรู้ และการจัดการความรู้ (ระดับ Macro – Meso – Micro องค์ความรู้และภูมิ ปัญญาที่ถูกรวบรวมและนำมาใช้)

จุดเริ่มต้นของการดำเนินงานอย่างจริงจังเกิดขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ในนามชมรมอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้านจังหวัดน่าน เจ้าหน้าที่มูลนิธิฮักเมืองน่านได้ทดลองนำเอากระบวนการเรียนรู้โรงเรียนชาวนาที่ได้รับการถ่ายทอดและอบรมมาไปสู่เกษตรกรเพื่อให้เกษตรกรได้ศึกษาเรียนรู้ ทดลองและสอนกันเอง เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมบนแปลงนาไร่ของเกษตรกร โดยเอาวิธีการแก้ปัญหาที่พบในแปลงนาไร่มาเป็นหลักสูตรการเรียนรู้ สร้างเป็นห้องเรียนชีวิตบนวิถีการเพาะปลูกของชาวนาไร่เอง โดยมีองค์ความรู้สมัยใหม่เข้าไปหนุนเสริม เพื่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องไม่หยุดนิ่งเพื่อพัฒนาให้ตอบสนองต่อความต้องการของเกษตรกรและเครือข่าย โดยมีเป้าหมายหลักสำคัญคือชาวนาไร่สามารถพึ่งตนเองและพึ่งกันเอง สามารถลดภาระหนี้สินและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ชมรมอนุรักษ์พรรณพืชพื้นบ้าน จ.น่าน ได้ปรับเปลี่ยนบทบาทโดยจัดตั้งเป็น “ศูนย์การเรียนรู้ใจเก้” ณ บ้านราษฎร์สามัคคี ตำบลเมืองจัง อ.ภูเพียง จ.น่าน ภายใต้

หลักสูตร “โรงเรียนชาวนา” โดยเปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาส เพื่อเปิดพื้นที่เรียนรู้ให้เครือข่ายเกษตรกร และชุมชนใกล้เคียงได้เข้ามาใช้เป็นพื้นที่เรียนรู้ร่วมกันบนแปลงนาไร้ของจริงและเป็นศูนย์ประสาน เชื่อมโยงกับศูนย์การเรียนรู้ของชาวบ้าน สถานศึกษา วัด ภาครัฐ ท้องถิ่น และสถาบันทางวิชาการ ต่างๆ ในการที่จะหนุนเสริมองค์ความรู้และพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรทั้งรายเดี่ยว และรายกลุ่ม รวมทั้งการเชื่อมต่อกับภาควิชาการ และภาคนโยบายในการเข้ามาหนุนเสริมการเรียนรู้ของชาวนาไร้ โดยเริ่มจากพื้นที่ ๓ ไร่เป็นพื้นที่ส่วนตัวของคุณสำรวจเอง เป็นศูนย์เรียนรู้สำหรับกลุ่มชาวนา บนฐานคิด สำคัญที่ว่าชาวนาคือผู้ที่มีความรู้เรื่องข้าวดีอยู่แล้วไม่น่าจะเป็นเรื่องยากหากพวกเขาจะเป็นนักวิจัย จากจุดเริ่มต้นที่ว่าจะทำอย่างไรให้มีข้าวพอกิน นำไปสู่การก่อเกิดโรงเรียนชาวนาขึ้นใน ๔ หมู่บ้านของ จังหวัดน่าน ได้แก่ บ้านน้ำเกีฮอง บ้านหาดเค็ด บ้านเชียงราย และบ้านทุ่งช้าง ผู้ที่จะเริ่มที่จะต่อสู้กับ ปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหารโดยมีจำนวนสมาชิก ๒๐๐ คน และเป็นศูนย์เรียนรู้สำหรับส่วนรวม ของชาวบ้านและเด็กเยาวชนในละแวกใกล้เคียงและบุคคลทั่วไปที่สนใจได้เข้ามาเรียนรู้อีกด้วย ขยาย เครือข่ายการเรียนรู้สู่ความร่วมมือเป็นลักษณะโรงเรียนชาวนา ๑๒ จุด ที่ จ.น่าน จ.เชียงราย (ต.หนอง ปากอ อ.ดอยหลวง) จ.เลย จ.หนองคาย และ หลวงพระบาง ประเทศลาว

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนใจรัก ได้สร้างและพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ “โรงเรียนชาวนา” ๒ หลักสูตร ประกอบไปด้วย^{๓๓}

๑) **หลักสูตรเกษตรธรรมชาติ** ได้พัฒนาแนวคิดมาจากวิวัฒนาการการเกษตรของเกาหลี ซึ่งใช้วิธีการหมักและเหมาะสมกับประเทศไทยมากกว่าการเกษตรฟางเส้นเดียวของญี่ปุ่นซึ่งไม่เหมาะ กับไทย เพราะเป็นแนวทางที่ต้องพึ่งพิงอีเอ็ม โดยมีการเรียนรู้เรื่อง

๑.๑ **จุลินทรีย์ท้องถิ่น** ที่อาศัยอยู่ในป่า ป่าไผ่ รอบบ้านมีจุลินทรีย์อยู่มาก โดยนำมา ขยายในลักษณะถังน้ำแบบแห้งและประยุกต์ใช้ในการเลี้ยงหมู จุลินทรีย์มีความต้องการ ๓ อย่างคือ ๑.ต้องการที่อยู่อาศัย (๓ ชม./ ๓ ชม.) ๒.อาหาร เศษใบไม้พืช ๓.อากาศ

๑.๒ **หมูหลุม** เป็นการเลี้ยงปศุสัตว์อินทรีย์ ที่ง่ายและชาวบ้านสามารถทำได้มีราคาถูก วิธีการคือขุดลึกประมาณ ๕๐ ซม.ถึง ๑ เมตร ใช้วัสดุรองพื้นเป็นขี้เลื่อย แกลบเรียง ๒ ชั้นประมาณ ๒ ฝ่ามือ ใช้น้ำจุลินทรีย์ราด ลงด้วยรำอ่อน ถ่าน เกือบทะเล ดิน ผลลงไปประมาณ ๓ วัน เมื่อจุลินทรีย์ ทำงานแล้วปล่อยหมูลงไป หมูจะสบาย มีวัสดุขบมูล ฤดูหนาวหมูจะอุ่น ฤดูร้อนหมูจะเย็น เลี้ยง ประมาณ ๒ รุ่น ได้ปุ๋ยหมักชั้นดี นำไปใช้กับระบบพืชเช่นปุ๋ยในนาข้าวเพิ่ม ร้อยละ ๒๐ ไร่พื้นบ้านให้ใช้ ได้ดี

^{๓๓} ศูนย์การเรียนรู้ใจรัก จังหวัดน่าน . ๒๕๕๕. การจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษา ณ ศูนย์การเรียนรู้ใจรัก. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.gotoknow.org/posts/๓๓/๕๓/๘๐>

๑.๓ การพัฒนาเยาวชน เยาวชนมี ๓ ประเภทคือ ๑.เยาวชนในโรงเรียน ชวนลูกหลานของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกรวมกลุ่มทำหน้าที่ยักยัดลักขโมย กาบใบ สี่ โดยเชื่อมกับครูวิทยาศาสตร์ในโรงเรียน แบ่งเด็ก ๓ คนให้รับผิดชอบ ๑ พันธุ์ ๒.เด็กรอบ ๆ ศูนย์ มาเล่น มาห้องสมุด วิทย์ชุมชน มีเด็ก ๖-๗ คนอยู่ประจำ มีอาจารย์จากภูฟ้าเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาในการทำงานกับวัยรุ่นและกลุ่มหนุ่มสาวกรณีเด็กคืนถิ่นของท่านองคมนตรีเกษม วัฒนชัย

๒) หลักสูตรการจัดการเมล็ดพันธุ์พืช การทำงานมีการรวบรวมและพัฒนาพันธุ์กรรมข้าวเหนียว ๓๑๖ สายพันธุ์ ข้าวเจ้า ๑๐ สายพันธุ์และพืชผักมากกว่า ๓๐ ชนิด

การจัดการผักพื้นบ้านแบ่งเป็น ๓ กลุ่มได้แก่ ๑)กลุ่มลูกค้าต้น เช่น บวบ ข้าวโพดฝักแห้ง ประมาณ ๓-๑๐ รายการ ๒) กลุ่มสารหล่อหุ้มเมล็ดต้องหมัก/ล้าง เช่นมะละกอ ๓) กลุ่มผลสุก/ผ่าทันที ต้องการเวลาป่ม เช่น พริก มะเขือยาว พักทอง แตงโม แตงร้าน ป่มไว้ ๑๕-๓๐ วัน

นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาพันธุ์ถั่วแดงนาน ๑ มี ๓ สีคือ แดง เขียว ดำ สำหรับมะเขือยาวมีการปลูกที่บ้านดอนมูลซึ่งมีมูลค่าถึงกว่าปีละ ๔ ล้านบาท

การคัดพันธุ์ข้าว มีการปลูกข้าวเพื่อการคัดเลือกสายพันธุ์ที่มีลักษณะเด่น การทำงานเป็นการทำร่วมกับสมาชิกมี ๒ เรื่องคือ ๑.การมีส่วนร่วมในการคัดเลือกแล้วเกษตรกรไปคัดต่อ ๒.การผสมและการคัดเลือกโดยการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์

ยกตัวอย่างเช่นข้าว กข.๖ เป็นพันธุ์ที่ราชการส่งเสริม เป็นที่นิยมเพราะมีความอร่อย แต่จุดเสียคือล้มง่าย ไม่ต้านทานโรค ขณะเดียวกันพันธุ์หอมทุ่ง เป็นพันธุ์พื้นเมืองที่มีลักษณะเด่นคือมีความแข็งแรงแต่จุดเสียคือจำนวนเมล็ดต่อรวงไม่มาก ด้วยการผสมและการคัดเลือกนี้ใช้เวลา ๙ ปีได้ **พันธุ์ใหม่คือพันธุ์หวัน ๑ (เมล็ดโต) พันธุ์หวัน ๒(เมล็ดเรียวยาวเล็ก)** ทั้ง ๒ พันธุ์ได้กระจายไปหลายอำเภอแล้ว

ความพยายามตั้งแต่การจัดตั้งชมรมอนุรักษ์พรรณพืชพื้นบ้านนานที่ได้เริ่มทำการสำรวจพร้อมจัดเก็บพันธุ์ข้าวพื้นบ้าน พันธุ์กรรมที่ยังหลงเหลืออยู่ซึ่งพบว่ามี ๓๑๖ สายพันธุ์ แบ่งเป็น ข้าวไร่ ๒๔๒ สายพันธุ์ ข้าวนา ๗๔ สายพันธุ์ จากนั้นได้บันทึกลักษณะประจำพันธุ์ คุณสมบัติเบื้องต้นพร้อมกับเหตุผลที่ชาวนาเมืองน่านยังคงจัดเก็บ และใช้อยู่จนถึงปัจจุบันนี้ วัตถุประสงค์การดำเนินงานเพื่ออนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้านพันธุ์ข้าวพื้นเมือง โดยทำการคัดสายพันธุ์ข้าวให้เป็นสายพันธุ์บริสุทธิ์ การผสมข้ามพันธุ์ให้ได้พันธุ์ใหม่ที่มีผลผลิตมากเหมาะสมกับพื้นที่นั้นๆ ผลจากการคัดเลือกสายพันธุ์ข้าวเจ้าและข้าวเหนียวเป็นพันธุ์ที่บริสุทธิ์ และวิธีการผสมข้ามพันธุ์จนได้พันธุ์ที่มีคุณภาพให้ผลผลิตสูงสามารถแจกจ่ายให้เกษตรกรนำไปปลูกมี ๑๐ สายพันธุ์ นอกจากนี้ได้ทดลองให้นำไปปลูกในที่ดอนหรือบนดอยได้ เพื่อแจกจ่ายพันธุ์ให้เกษตรกรยืมไปเพาะปลูกขยายพันธุ์ แล้วนำกลับมาคืนธนาคารเมล็ดพันธุ์พืช ณ ศูนย์การเรียนรู้ใจรัก และยังมีสายพันธุ์ที่ผ่านการทดลองเหมาะสม กับปลูกนาปรังและนาดอนบนดอย ที่สามารถทำนาได้ปีละ ๒ ครั้ง จากที่เคยทำปีละครั้งมาทำนานอกฤดูได้

จากการทดลองขณะนี้ทางศูนย์ได้ค้นพบพันธุ์ข้าวเหนียวพันธุ์ กข.๖ ด้านทานโรคไหม้ จากพันธุ์ กข. ๑๐ ที่ปลูกแล้วเกิดโรคไหม้คือตัวแมลงบัวลงกินทำให้ชาวนาได้รับความเสียหายหลายพื้นที่ ปรากฏว่า ข้าวพันธุ์ กข.๖ ด้านทานโรคไหม้ แมลงบัวจะไม่ชอบซึ่งนับว่าเป็นผลสำเร็จของนายสำรวยและทีมงาน จากศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนใจใจ โดยทุกคนทำด้วยใจ ไม่ได้หวังสิ่งตอบแทนมากไปกว่าความภูมิใจที่ได้เห็นเกษตรกรมีความรู้สามารถเรียนรู้คัดสายพันธุ์ข้าวได้เอง^{๓๔}

๖.๔) กระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและการวางแผนคุณภาพ / พื้นที่

๖.๔.๑) การวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา

ความน่าสนใจที่ได้จากการรวบรวมองค์ความรู้ การพัฒนาต่อยอด และการคิดค้นทดลอง เกิดขึ้นมากมายในกระบวนการ เช่น ข้าวเมื่อนานกระจายการใช้ไปตามภูมิโนทัศน์ที่หลากหลาย ชาวบ้านเรียกว่า “โหล่ง” แต่ละโหล่งจะมีข้าวพื้นเมืองดั้งเดิมประจำถิ่นอยู่ ยกตัวอย่าง ดอกหม่าและ เดิมชื่อตอเมืองและ (อำเภอทุ่งช้างปัจจุบัน) ถูกยอมรับในแถบอำเภอทุ่งช้าง อำเภอเชียงกลาง อำเภอ บัว และอำเภอท่าวังผา เพราะว่าชาวนาแถบนี้ต้องการข้าวอายุสั้น (ดอ แปลว่า อายุเก็บเกี่ยวสั้น) ให้ พางเยอะ ชาวนาต้องการเอาไว้คลุมแปลงพืชหลังนา ให้ผลผลิตสูง อร่อย ทนโรค ทนแล้ง มีข้อตำหนิ เพียงเมล็ดใหญ่ ขายได้ราคาถูก อีกตัวอย่าง เช่น ข้าวหอมทุ่ง ข้าวเหนียวหอมมะลิ ทั้ง ๒ พันธุ์นี้ โดด เค้นในเรื่องความหอม และความแข็งแรงของลำต้น ไม่หักล้มง่าย มีความอร่อยสู้กลุ่ม กข. ๖ ได้ อาสาสมัครของศูนย์เริ่มทำเป็นทะเบียนพันธุ์พร้อมกับรายละเอียดพันธุ์ แล้วนำเสนอไปยัง หมู่บ้านต่างๆ พบว่า ชาวนาแจ้งจำนงขอจองกลับไปปลูกในโหล่งเดิมของตนอีกครั้ง เหตุผลที่สำคัญ คือ ข้าว กข. ได้แสดงอาการของโรค และความอ่อนแอให้เห็นหลายประการ เช่น กข.๖ ล้มง่าย กข. ๑๐ มีหน่อจำนวนมากแมลงบัวชอบมาก อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนจาก ข้าว กข. มาหาพื้นเมืองอีกรอบ ก็ทำได้ลำบาก เพราะจิตใจในรสหุงต้มที่อร่อย ความสวย เรียวงามของเมล็ด และราคาที่สูง

ต่อมานายหวัน เรื่องต้อ ชาวนารุ่นใหม่หนึ่งในนักวิจัยชาวบ้าน บ้านหาดเค็ด ตำบลเมืองจัง กิ่งอำเภอภูเพียง ได้บุกเบิกแนวทางใหม่ผสมผสานปัญญาพื้นบ้าน กับวิธีคิดใหม่ที่ผสมผสานระหว่าง วิทยาศาสตร์กับภูมิปัญญาดั้งเดิมให้กับชาวนาเมืองน่าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๙ ด้วยความเป็นห่วง พันธุ์ข้าวไทยสิ่งที่เขาคิดจึงถูกกลั่นออกมาด้วยการคิด ทดลองและลงมือทำ จากการที่นายหวันซึ่งเคย ทำข้าวไร่มาก่อน เมื่อแต่งงานจึงย้ายมาอยู่กับครอบครัวภรรยาเปลี่ยนมาทำนาข้าวและปลูกข้าวโพด แต่ก็ต้องประสบกับการขาดทุน ทำให้เขายิ่งสนใจที่จะหนีให้พ้นจากการปลูกข้าวโพดเพื่อขาย แต่หัน

^{๓๔} จากเมล็ดพันธุ์สู่ความมั่นคงทางอาหาร. ๒๕๕๔. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.momypedia.com/blog/๕๑๑๒-๕๓๑๔/>
จากเมล็ดพันธุ์สู่ความมั่นคงทางอาหาร

มาเอาดีทางด้านการเลี้ยงวัว ปลุกพืชผักนานาพรรณ และเผ้าเพียรสังเกตและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในนาของตน

ก่อนที่จะคิดค้นข้าว “พันธุ์หวัน ๑” จนสำเร็จมาได้นั้น ต้องผ่านการคิด ทดลอง ค้นคว้าและลงมือทำอย่างจริงจังเป็นเวลานานถึง ๗ ปี ประสบการณ์ที่หลอมเป็นความรู้ตั้งแต่วัยเด็ก ความสามารถในการจดจำลักษณะพิเศษของข้าวแต่ละพันธุ์มีข้อเด่นข้อด้อยที่แตกต่างกัน เช่น ข้าวพันธุ์ กข ๖ เมล็ดเล็ก หอม อร่อย และเป็นที่ยินยอม แต่ก็มิข้อด้อยคือ ลำต้นไม่แข็งแรง ล้มง่าย ส่วนพันธุ์พื้นเมือง เมล็ดโตและสั้น มีข้อเด่นคือ ลำต้นแข็งแรงไม่ล้มง่าย

จากลักษณะเด่นดังกล่าวจึงทำให้คิดว่าถ้าปลูกข้าวสองพันธุ์นี้ผสมกันในแปลงเดียว ต้นของพันธุ์พื้นเมือง (พันธุ์หอมทุ่ง) จะช่วยพยุงข้าวพันธุ์ กข ๖ ได้ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จอย่างที่หวังไว้จากบทเรียนครั้งแล้วครั้งเล่า จนพบกับได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานที่ประเทศฟิลิปปินส์ ร่วมกับชมรมอนุรักษ์พรรณพืชพื้นบ้านจังหวัดน่าน ทำให้รู้ว่าสามารถที่จะเอาส่วนดีของข้าวทั้งสองพันธุ์มาอยู่รวมกันได้ จึงคิดผสมพันธุ์ต่าง ๆ นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

โดยเริ่มจัดเก็บข้าวพื้นเมือง ประมาณ ๔๑ สายพันธุ์เพื่อศึกษา พร้อมกันนั้นได้ทดลองผสมข้ามพันธุ์ โดยเอาข้าวหอมทุ่ง เป็นฐานพันธุ์ แล้วนำเอาเกสรตัวผู้ กข.๖ เป็นพ่อ จากนั้นอาศัยความเพียรอย่างยิ่งยวดอีก ๘ ปี ในการคัดเลือกลูกผสม จนได้ข้าวพันธุ์ใหม่ที่มีคุณสมบัติเด่นกว่าพ่อ และแม่ โดยข้าวพันธุ์ใหม่ ให้ผลผลิตสูง, ลำต้นแข็งแรง, หอมอร่อย เมล็ดเรียวยาวงาม จากนั้นได้นำมาทดลองปลูก ปลูกอมรับในโหล่งของตนเอง และข้าวยังกระจายไปต่างอำเภอจนเกือบครบทุกพื้นที่ของจังหวัดน่าน นอกจากนั้นยังกระจายไปในหมู่ญาติมิตรต่างจังหวัด เช่นที่ พะเยา เลย หนองคาย และเชียงราย เป็นต้น เพราะข้าวพันธุ์นี้เหมาะกับระบบอินทรีย์ที่เจ้าของพันธุ์พัฒนามาให้ตอบสนองต่อวิธีการผลิตแบบชาวบ้าน จุดนี้จึงทำให้ นายหวัน เรื่องดีคือ จึงกลายเป็นแรงบันดาลใจ ให้กับสมาชิกชาวนาอื่นๆ ในการนำใช้สายพันธุ์ข้าวดั้งเดิมมาปรับปรุงใช้ใหม่ขึ้นอีกครั้ง ชาวนาที่บ้านทุ่งซ้องได้คัดเลือกข้าวหอมสกล ซึ่งเป็นลูกผสมของพันธุ์ดั้งเดิม คือ หอมอ้อม ผสมกับ กข.๑๐ ขณะที่ชาวนาอำเภอภูเพียง ทำข้าวเหนียวหอมมะลิ คัดเลือกให้บริสุทธิ์ นำมาปลูกใช้ใหม่ เป็นที่นิยมกันแพร่หลาย

อย่างไรก็ตามความพิเศษของข้าวในจังหวัดน่าน นอกเหนือจากพันธุ์ กข ๖ กข ๑๐ สันป่าตอง ๑ ที่นิยมปลูกกันแล้ว ยังมี อีก ๓ พันธุ์ที่เกษตรกรในเครือข่ายฮักเมืองน่านทำการปรับปรุง พัฒนาพันธุ์ที่อาจกล่าวได้ว่า เป็น ๓ พันธุ์ที่ได้รับความนิยมในหลายพื้นที่ทั้งจังหวัดน่านเองและเครือข่ายต่างจังหวัด ได้แก่ พันธุ์เหนียวหวัน ๑ พันธุ์หอมสกล และพันธุ์เหนียวมะลิหอม ทั้ง ๓ พันธุ์ต่างมีต้นกำเนิดแตกต่างกัน

๑. พันธุ์เหนียวหวัน ๑ เกิดมาจากความพยายามของนายหวัน เรื่องดีคือ เกษตรกรนักปรับปรุงพันธุ์ข้าว บ้านหาดเค็ด ตำบลเมืองจัง กิ่ง อ.ภูเพียง จังหวัดน่าน โดยนายหวันนำพันธุ์ข้าง
- ๒ พันธุ์มาผสมกัน โดยใช้วิธีการผสมพันธุ์ข้าว คือ พันธุ์หอมทุ่ง และพันธุ์กข ๖ และทำ

การคัดเลือกถึง ๘ ฤดูปลูกจึงได้พันธุ์ข้าวเหนียวหวัน ๑ ที่ตรงตามความต้องการของนาย หวันและครอบครัว พันธุ์เหนียวหวัน ๑ มีจุดเด่นคือ ลำต้นแข็งแรง แตกกอสูง เมล็ดต่อรวงสูง ลักษณะเมล็ดไม่เรียวยาวมาก หอม หุงกินอร่อย หลังจากกระจายพันธุ์นี้มาเป็นระยะเวลากว่า ๓ ปี ได้รับความนิยมอย่างมาก

๒. พันธุ์หอมสกล เป็นพันธุ์ข้าวที่กลุ่มเกษตรกรโรงเรียนชาวนาบ้านทุ่งผ่อง ตำบลยม อำเภอน้ำขุ่น นำมาคัดเลือกพันธุ์ จนกระทั่งปรับเข้ากับสภาพพื้นที่ ได้รับความนิยมในพื้นที่ปลูกพืชหลังนา เพราะพันธุ์นี้เป็นพันธุ์ข้าวอายุสั้น หากนำไปปลูกต้องระวังนกก เพราะถ้าปลูกในจำนวนไม่มากนักจะกินเสียหายเพราะข้าวพันธุ์นี้มีความหอมมาก นอกจากนั้นเมล็ดยังเรียวยาวหุงกินนุ่มอร่อย
๓. พันธุ์เหนียวมะลิหอม เริ่มได้รับความนิยมหลังจากที่แกนนำเกษตรกรฮักเมืองน่านบ้านม่วงดีได้นำมาแลกเปลี่ยนในเครือข่าย จากการสืบประวัติพบว่า พันธุ์นี้ได้รับการปรับปรุงและคัดเลือกพันธุ์โดยอาจารย์มงคล พุทธรังค์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านน่าน ซึ่งเป็นคนม่วงดีดี จ.น่านและนำไปให้ครอบครัวและญาติปลูกจนได้รับความนิยมทางเครือข่ายได้นำมาขยายผลต่อเนื่อง คุณลักษณะเด่นของข้าวพันธุ์นี้เกือบคล้ายคลึงกับหอมมะลิซึ่งเป็นข้าวเจ้า ต่างกันตรงที่เป็นข้าวเหนียว เพื่อเห็นถึงลักษณะเด่นเชิงปริมาณของพันธุ์ข้าวทั้ง ๓ พันธุ์ดังตารางต่อไปนี้^{๓๕}

พันธุ์	ความสูง (ซม.)	จำนวนหน่อ/ กอ	จำนวน เมล็ดต่อรวง	ผลผลิตต่อ ไร่	อายุการเก็บ เกี่ยว (วัน)
เหนียวหวัน ๑	๑๖๓	๙-๑๐	๒๕๐	๖๓๐-๗๐๐	๑๔๕-๑๕๐
หอมสกล	๑๔๖	๓	๑๖๐-๒๐๐	๕๕๐-๖๖๐	๑๒๖
เหนียวมะลิ หอม	๑๖๐	๓-๔	๑๘๐-๒๐๐	๖๖๕	๑๓๕-๑๔๐

การขับเคลื่อนขยายผลต่อของศูนย์วิจัยได้ นำไปสู่การจัดตั้ง “โรงเรียนชาวนา” โดยมุ่งใจให้ชาวนาและสมาชิกครอบครัว มาเป็น “อาสาสมัครรักษาพันธุ์ข้าว” อาศัยความรู้จากองค์การอาหารโลก (Food and Agriculture Organization -FAO) จัดตั้งกลุ่มชาวนาเพื่อค้นคว้าและทำการทดลอง

^{๓๕} ศูนย์การเรียนรู้วิจัย ๒๕๕๔. ความหลากหลายของสายพันธุ์พืช. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา http://chm-thai.onep.go.th/chm/data_province/nan/information/plant_Diversity.html

ปรับปรุงเมล็ดพันธุ์ ส่งเสริมให้ชาวนาที่มีการศึกษาน้อยเป็น “ชาวนานักปรับปรุงพันธุ์” (Farmer Breeders) โดยนำคนเหล่านี้ร่วมกันคิดค้นวิธีการคัดเลือก เพาะและพัฒนาเมล็ดพันธุ์ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในแปลงของตน ทำให้มีเมล็ดพันธุ์เพียงพอต่อการเพาะปลูก ได้พันธุ์ข้าวรสชาติดีที่ให้ผลผลิตจำนวนมากโดยไม่ต้องซื้อและไม่ต้องใช้สารเคมีในการผลิตในอนาคต^{๓๖}

การสืบค้น-พัฒนาต่อยอด “องค์ความรู้” จึงถือเป็นกระบวนการสำคัญในการเรียนรู้เรื่องข้าวและเมล็ดพันธุ์ เป็นภูมิปัญญาความรู้ที่สั่งสมและถ่ายทอดกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตาทวดสืบทอดมาเรื่อยๆ ภูมิปัญญาความรู้บางอย่างเลื่อนหายไปไม่มีการสืบทอด บางเรื่องก็มีการสืบค้นนำมาปรับใช้ใหม่ หรือนำเอาเทคนิควิชาการใหม่ๆ มาผสมผสานกับภูมิปัญญาดั้งเดิม **การสืบทอดองค์ความรู้** นั้นสามารถทำทั้งแบบปัจเจกและแบบกลุ่ม แต่การรวมกลุ่มในการเรียนรู้และช่วยกันและกันสามารถทำได้อย่างมีพลังและทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันได้เร็ว สามารถเรียนรู้ทางลัดได้ ที่สำคัญการเรียนรู้มีหลากหลายประเด็นมากขึ้น ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนชาวนาจึงเป็นช่วยกันสืบทอดองค์ความรู้ที่ได้สั่งสมและพัฒนาต่อยอด จึงได้มีการรวมกลุ่มกันและจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้และแบ่งปันความรู้กันในรูปแบบต่างๆ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน, โรงเรียนชาวนา, โรงเรียนเกษตรกร เป็นต้น ศูนย์ต่างๆ เหล่านี้จึงเป็นเสมือนห้องเรียนของชาวนา ที่จะมาพบปะแลกเปลี่ยน เรียนรู้เทคนิคต่างๆ และฝึกปฏิบัติ และเป็นห้องเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนอีกด้วย

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น จากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง เป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญของการจัดการความรู้ของศูนย์การเรียนรู้ใจไก่และโรงเรียนชาวนา ที่ทำให้ความรู้ได้ขยายตัวและต่อยอดออกไป ในศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ ของเครือข่ายฮักเมืองน่าน ได้ยึดหลักการถ่ายทอดองค์ความรู้ คือ

- **พารู้** คือ ศึกษาให้รู้ถึงหลักคิด หลักทำของเขาให้ชัด ว่าเขามีหลักอย่างไร มีอะไรเป็นแรงบันดาลใจ ทำไมจึงทำแบบนั้น และเรียนรู้วิธีการ ขั้นตอน เทคนิค วิธีการทำงานอย่างละเอียด จนเข้าใจอย่างถ่องแท้

- **พาดู** คือ พาไปดูให้เห็นตัวอย่างรูปธรรมของงานที่เกิดขึ้นจริง เพื่อให้เห็นผลประจักษ์ว่าทำแบบนี้แล้วจะได้เกิดผลตามที่เห็นเป็นรูปธรรม เน้นให้เห็นรูปธรรมที่ยั่งยืน

- **พาทำ** คือ พาลงมือปฏิบัติจนสามารถทำได้ด้วยตนเอง และลงไปติดตามช่วยเหลือในพื้นที่จนได้ผล และเน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ขยายผลต่อยอดในการดำเนินงาน

หลักการจัดการเรียนรู้แบบง่าย ๆ ของชาวนาน คือ เป็นการเรียนรู้ผ่านของจริง ห้องเรียนไม่มีรั้ว เป็นความรู้ที่ไม่มีกำแพงกัน มีหลายหลักสูตร มีวิธีการหลากหลาย เป็นการเรียนรู้ที่ให้คุณค่าของ

^{๓๖} บันทึกคนปลูกข้าว พันธุ์ข้าวเมืองน่าน. ๒๕๕๕. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา http://thaisri.blogspot.com/๒๐๑๒/๐๑/blog-post_๒๕.html.

ครูชาวบ้าน ปรากฏท้องถิ่น และสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิต และนอกจากนี้ต้องมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ไปยังกลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่ด้วย เพื่อให้เยาวชนได้สืบทอดองค์ความรู้และนำไปพัฒนาปรับใช้ตามบริบทและความคิดอ่านของเยาวชน ที่มีภูมิความรู้เชิงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่^{๓๓๗}

สิ่งที่แกนนำเครือข่ายฮักเมืองน่านบางคนเห็นควรที่จะพัฒนาต่อไปคือ การสร้างชาวบ้านให้เป็นนักวิจัย เพื่อให้การเรียนรู้ของท้องถิ่นเป็นที่ยอมรับในโลกภายนอกและจะป้องกันการแทรกแซงจากภายนอกที่ไม่เข้าใจท้องถิ่นได้

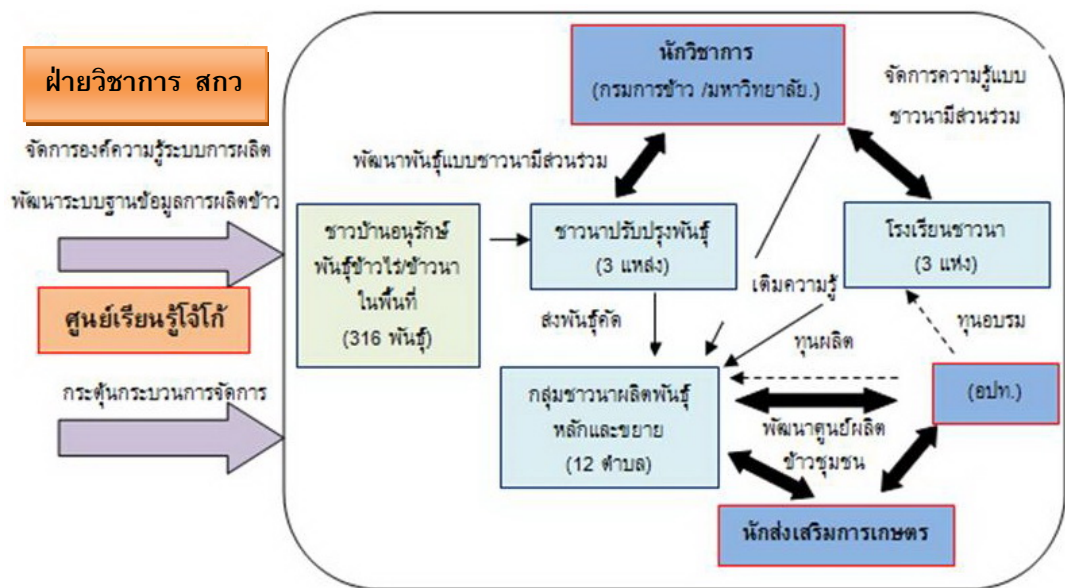
๖.๔.๒) การวิเคราะห์ โครงการ แผนงาน และกิจกรรม

การดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและเป็นระยะเวลายาวนานถึงสิบกว่าปี ด้านหนึ่งคือผลสำเร็จที่เกิดขึ้นในไร่นาของชาวนาจังหวัดน่านและสามารถขยายออกสู่เครือข่ายความร่วมมือของโรงเรียนชาวนาในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีความเข้มแข็ง แต่อีกด้านหนึ่งพบว่าปัญหาด้านการพัฒนาเมล็ดพันธุ์ก็ยังคงมีอยู่ แม้ว่ากลุ่มชาวนาก้าวหน้าสามารถพัฒนาพันธุ์ข้าวได้เองและมีความต้องการเมล็ดพันธุ์ที่เกินกำลังการผลิต แต่เนื่องด้วยยังเป็นการผลิตแบบต่างคนต่างทำ ที่ไม่สามารถตรวจสอบและควบคุมคุณภาพเมล็ดพันธุ์ได้ ดังนั้นทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงได้ทำงานร่วมกับเครือข่ายในพื้นที่โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อเข้าไปพัฒนาระบบการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของกลุ่มชาวนาให้เป็นระบบ และมีประสิทธิภาพการผลิตรวมทั้งสร้างความเชื่อถือในคุณภาพเมล็ดพันธุ์ โดยกลุ่มชาวนาร่วมกันจัดระบบการผลิตโดยแบ่งงานผลิตพันธุ์คัด หลักและขยาย โดยมีนักวิชาการเป็นผู้สร้างกระบวนการเรียนรู้เชิงวิจัยให้กับกลุ่มชาวนาและโรงเรียนชาวนา ศูนย์เรียนรู้ไร่ไก่ ในนามมูลนิธิฮักเมืองน่าน ประสานงานและจัดการในพื้นที่ สำหรับส่วนราชการในพื้นที่ สนับสนุนงบประมาณขยายปริมาณการผลิตและจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์ตำบล เพื่อพัฒนากลุ่มไปเป็นศูนย์ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน องค์ความรู้ที่สำคัญในระบบการผลิตคือ การบันทึกและใช้ลักษณะพันธุ์เพื่อปรับปรุงพันธุ์และคัดพันธุ์ปนในแปลง รวมทั้งระบบการตรวจสอบและควบคุมคุณภาพเมล็ดพันธุ์ เพื่อสร้างความมั่นใจและเชื่อถือกับผู้ซื้อเมล็ดพันธุ์ ซึ่งอยู่ในแผนการพัฒนาระบบการผลิตของกลุ่มชาวนาในปีต่อไป^{๓๓๘}

^{๓๓๗} ศูนย์การเรียนรู้ไร่ไก่ จังหวัดน่าน . ๒๕๕๕. การถ่ายทอดองค์ความรู้แบบฮักเมืองน่าน. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา

<http://www.gotoknow.org/posts/๔๖๕๓๓๓>

^{๓๓๘} สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. ๒๕๕๕. การพัฒนาจังหวัดน่านภายใต้เงื่อนไขความเสี่ยงใหม่. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.



๖.๕) ปฏิบัติการขับเคลื่อนตามแผนงานและกิจกรรม

ปฏิบัติการของโรงเรียนชาวนา มุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพแกนนำเกษตรกร เพื่อพัฒนาการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ได้คุณภาพและผ่านมาตรฐานการผลิตเมล็ดพันธุ์โดยเน้นสร้างกระบวนการการเรียนรู้และการฝึกทักษะการเป็นวิทยากร (Training of Trainer) กระบวนการการผลิตเมล็ดพันธุ์ การจัดการแปลงนา และขยายองค์ความรู้ให้กับผู้ที่สนใจเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ใช้ในแปลงตนเองและเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทรัพยากรภายในชุมชนโดยใช้รูปแบบของ “โรงเรียนชาวนา” ทั้งนี้ เนื้อหาวิชาหลักเป็นเรื่องของการคัดเมล็ดพันธุ์ข้าว และเลือกพื้นที่สำหรับแปลงทดลองการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ได้มาตรฐานและสามารถพัฒนาพันธุ์ที่เหมาะสมกับท้องถิ่น และตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ โดยได้รับการสนับสนุนจากกรมการข้าว มูลนิธิเกษตรกรรมทางเลือก เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ฯลฯ ด้วยแนวคิดที่ว่า “ถ้าชาวนาทำพันธุ์ข้าวให้ดีไม่ได้ แล้วใครจะทำให้ดีได้” และได้จุดประกายให้กลุ่มชาวนาตื่นตัวร่วมกันรวบรวมพันธุ์ข้าวพื้นบ้านที่มีอยู่ในพื้นที่ จากนั้นมีการเลือกแปลงเรียนรู้ศึกษาร่วมกันบนพื้นฐานองค์ความรู้ที่ได้จากการจัดกิจกรรมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ

โรงเรียนชาวนาจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่ส่งเสริมให้เกษตรกรได้ร่วมกันคิด แลกเปลี่ยนประสบการณ์แก้ไขปัญหา และสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง โดยเกษตรกรเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ จากประสบการณ์และลงมือปฏิบัติจริงเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการการเรียนรู้เกษตรกรสามารถนำไปปฏิบัติและถ่ายทอดได้ โดยขั้นตอนการดำเนินงาน ประกอบด้วย การใช้แปลงนารวม (ศูนย์ต้นแบบฯ) เป็นห้องเรียน เพื่อเรียนรู้เนื้อหา ขั้นตอนการคัดพันธุ์ข้าว การปลูก การดูแลรักษา รวมถึงระบบนิเวศในแปลงนา และการจัดการต่างๆ ในนาข้าวผู้รู้ในชุมชนหรือนอกชุมชน และนักวิชาการจากกรมการข้าวร่วมเป็นครู นักเรียนนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ในห้องเรียนไปปฏิบัติจากนั้น

ยกระดับ นักเรียนให้เป็นครู โดยผ่านกระบวนการพี่สอนน้อง ขยายผลสู่โครงการเรียนรู้ ร่วมแบ่งปัน ในโครงการโรงเรียนชาวนาต่อไป

กระบวนการเรียนรู้เครือข่ายชาวนา ได้เรียนรู้วิธีการจากเวียดนาม คิวบาและจีน แล้วนำมาประยุกต์ใช้โดยเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างชาวนา นักส่งเสริม นักวิชาการจากสถานีวิจัยข้าวอุบล และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (อาจารย์พฤกษ์ ยิบตะมันศิริ) โดยทุกปีจะมีวันเกษตรกร วันทำบุญข้าวให้ การชิมข้าวพันธุ์ใหม่การส่งเสริมทำผ่านกลไกวัฒนธรรมในเรื่องเครือข่ายการทำงานของคุณีนี้มีหลาย เครือข่ายด้วยกันได้แก่ มูลนิธิฮักเมืองน่าน โดยคุณสำรวยได้รับการคัดเลือกเลือกเป็นประธานกลุ่ม ฮักเมืองน่านจึงสามารถเชื่อมโยงและสนับสนุนกิจกรรมซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดีมีสมาชิกกลุ่มย่อย ๘๘๕ กลุ่ม และอาสาสมัคร ๔๐ คน เช่น องค์การการเงินชุมชน เครือข่ายพื้นที่สาธารณะ เครือข่าย โรงเรียนชาวนา ๑๒ แห่ง มีสมาชิก ๒๐๐๐ ครอบครัว เครือข่ายปลาและการเกษตร เครือข่าย ครอบครัวเข้มแข็ง ทำงานใน ๒๒ หมู่บ้าน คุณผู้ยากไร้ ดิดยา เป็นHIV เครือข่ายด้านทรัพยากร รวม ป่า แม่น้ำ มีการวางแผนคุ้มครองพื้นที่และชุมชน เครือข่ายต่าง ๆ เหล่านี้มีการประชุมทุกเดือนใน เครือข่ายของตนเอง ทุก ๓ เดือนมีการรายงานและมีการรายงานประจำปีเป็นการประชุมใหญ่ที่วัด อรัญญาวาสในเดือนพฤศจิกายนของทุกปี^{๓๙}

ในเรื่องการทำงานใช้ศักยภาพเป็นตัวนำในการทำงานทุกอย่าง โดยไม่นำข้อจำกัดมาเป็นเรื่อง ใหญ่ จึงทำให้การทำงานประสบความสำเร็จด้วยดี และยังใช้การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือในการ ทำงานโดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่เป็นประจำ และบันทึกองค์ความรู้เก็บไว้เป็นองค์ความรู้ของคุณี อีกด้วย ทั้งนี้นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์เข้ามาช่วยในการจัดทำฐานข้อมูลองค์ความรู้ เหล่านั้นเพื่อสามารถสืบค้นได้ง่ายอีกด้วย โดยได้มีการประสานงานกับส่วนราชการต่าง ๆ เช่น กรมการข้าว มีโครงการข้าวคืนนา ใน ๒๐ จังหวัด ๑๐๕ สายพันธุ์โดยสถานีวิจัยข้าวอุบลราชธานี กำแพงแสน ศูนย์สิรินธรไบโอเทคและมหาวิทยาลัยเชียงใหม่^{๔๐}

ผลสำเร็จของการดำเนินงานแสดงให้เห็นจากทั้งรางวัลเกียรติยศที่ได้รับจากต่างประเทศ เช่น รางวัลผู้ประกอบการทางสังคม(ASHOKA FELLOW)จากมูลนิธิ ASHOKA จากประเทศสหรัฐอเมริกา เรื่อง Community Plant Genetic Resources Conservation and Utilization รวมถึงรางวัลในประเทศ เช่น รางวัลพญาดีศรีล้านนาจาก สวทช.ใน ปี ๒๕๕๑ โดยคุณสำรวยได้รับการยอมรับจากชุมชนว่า เป็นผู้เสียสละและทำงานให้ชุมชนเช่นเป็นประธานมูลนิธิฮักเมืองน่าน เป็นประธานกรรมการ สถานศึกษาโรงเรียนศรีนครน่าน ตั้งกองทุนขวัญข้าวเพื่อฟื้นฟูชาวนาหลังน้ำท่วม ๔๒ ตำบล

^{๓๙} สำรวย ผัดผล. ๒๕๕๕. เรื่องข้าวและชาวนา.[ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.gotoknow.org/posts/๒๐๐๔๑๑>

^{๔๐} สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. ๒๕๕๕. ภาพอนาคตการเกษตรจังหวัดน่าน ๒๕๖๕ ผลจากการศึกษาโครงการประเมินระบบนิเวศใน จังหวัดน่าน . สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ.

กรณีศึกษาที่ ๗/ วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

๗.๑ แนวคิด (Concept) ที่ใช้ในการพัฒนาเชิงพื้นที่

๗.๑.๑) แนวคิดและหลักการสำคัญ

แนวคิดและหลักการที่ของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มีมูลเหตุสำคัญเนื่องมาจากสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นพร้อมกับนโยบายการพัฒนาของภาครัฐ ความทันสมัยทางวัตถุแบบตะวันตกหลังไหลเข้าสู่ชุมชนมากขึ้น ซึ่งภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพสภาพของประชาชนก็ได้รับผลกระทบจากสภาพดังกล่าว โดยเฉพาะเมื่อกระแสของความเป็นเหตุผลหรือการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ โดยใช้ตรรกะ วิธีคิด องค์ความรู้และเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์ตะวันตกมีมากขึ้น วิธีการดูแลสุขภาพแบบดั้งเดิมจึงถูกทำให้เป็นเรื่องมองายไร้สาระ ปฏิเสธที่จะศึกษาค้นคว้าละทิ้งภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านโดยไม่ได้พัฒนาให้เป็นทางเลือกที่มีศักยภาพอีก ๑ ทางหนึ่งคู่ขนานกับการแพทย์แผนตะวันตก ที่ต้องพึงพาองค์ความรู้และเทคโนโลยีจากตะวันตกเป็นหลัก ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้เกิดขึ้นกับระบบการแพทย์ตะวันออกทั่วไปโดยเฉพาะพื้นบ้านล้านนาซึ่งมิได้แยกส่วนออกจากชุมชน และแสดงบทบาทหน้าที่รับใช้ชุมชนมาเนิ่นนาน โดยมี “หมอเมือง” ทำหน้าที่สืบต่อและถ่ายทอดภูมิปัญญา ทำหน้าที่ป้องกันและดูแลสุขภาพสภาพของคนในชุมชน รวมถึงยังทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เพราะหมอเมืองบางท่านมีบทบาทเป็นผู้นำทางพิธีกรรม บางคนเป็นกำนัน บางคนเป็นพ่อหลวง หมอเมืองหลายท่านจึงเป็นผู้ที่ได้รับการเคารพศรัทธาจากชุมชน

ดังนั้นเมื่อภูมิปัญญาในด้านการดูแลสุขภาพสภาพของคนล้านนาที่มีอุปสรรคในด้านการสืบทอดและพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ ได้ถูกทำลายจากการรักษาแบบตะวันตกที่อาศัยวิทยาการทางการแพทย์สมัยใหม่ และมีพัฒนาการอย่างก้าวหน้าและต่อเนื่อง ผู้คนจึงพากันหันหลังให้หมอเมืองไปสู่การบำบัดรักษาด้วยวิธีการรักษากันตามระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน นอกจากนี้ความก้าวหน้าทางการแพทย์ซึ่งนอกจากจะทำให้บทบาทในด้านการรักษาโรคของหมอเมืองถูกลดลง หมอเมืองที่เคยเป็น “ผู้รู้” ก็ไม่ได้รับการยอมรับด้วยกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกำหนดอย่างชัดเจนว่าการรักษาโรคต้องมีใบประกอบโรคศิลป์ ทำให้กลุ่มหมอเมืองที่บางคนยังคงทำการรักษาผู้ป่วยอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ต้องตกอยู่ในสภาพ “หมอเถื่อน” และยังส่งผลกระทบไปถึง ภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้ทางการแพทย์พื้นบ้าน ในการดูแลและรักษาผู้ป่วย ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษมาหลายชั่วอายุคน อาจสูญหายไปพร้อม ๆ กับหมอเมืองซึ่งส่วนใหญ่มีล้วนแต่แก่เฒ่าแทบทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามแม้ว่าปัจจุบันภาครัฐและองค์กร หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเริ่มให้ความสนใจพยายามฟื้นฟูและพัฒนาการแพทย์อย่างต่อเนื่อง แต่ยังคงจำกัดอยู่ในองค์ความรู้ของส่วนกลางโดยพยายามทำให้เป็นระบบการแพทย์แผนไทย ในขณะที่แต่ละภูมิภาคต่างมีระบบการแพทย์พื้นบ้าน

แตกต่างกันไปตามระบบนิเวศและวัฒนธรรม และยังขาดการพัฒนาให้เป็นระบบที่ชัดเจน และในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นปัจจุบัน ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องทบทวนทิศทางและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนความเป็นจริงและศักยภาพของพื้นที่ การดูแลสุขภาพบนวิถีไทยจึงเป็นรูปธรรมส่วนหนึ่งของการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน อย่างน้อยจะไม่ต้องต้องสูญเสียเงินตราต่างประเทศเพื่อการดูแลรักษาสุขภาพมีมูลค่ามากกว่าสามแสนล้านบาทต่อปี ทั้งที่ประเทศไทยเป็นแหล่งสมุนไพรแห่งใหญ่แห่งหนึ่งของโลกและมีภูมิปัญญาในการรักษาดูแลสุขภาพที่สั่งสมสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ^{๔๑}

การละทิ้งภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านมาอย่างยาวนาน ทำให้มีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่จะต้องมีการสังคายนาองค์ความรู้หมอเมืองเพื่อพัฒนาระบบและตำราอ้างอิงให้เป็นระบบการแพทย์ที่เป็นทางเลือก ไม่เพียงเน้นการพัฒนาเทคนิคและวิธีปฏิบัติ แต่ต้องเริ่มสังเคราะห์ตั้งแต่ปรัชญาแนวคิดตลอดจนทฤษฎีในแต่ละแขนงเพื่อใช้เป็นฐานความคิดในการอธิบายการประยุกต์และนำไปสู่การปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและจริงจัง^{๔๒}

ปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมของการรื้อฟื้นและพัฒนาแพทย์พื้นบ้านและแพทย์ทางเลือก ได้สะท้อนถึงแนวคิดที่สำคัญของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการดังนี้คือ **ประการแรก** “พื้นที่” ที่ดำเนินการไม่ได้เป็นพื้นที่ทางกายภาพแต่อย่างใด แต่เป็นพื้นที่ทางภูมิสังคมที่องค์ความรู้ ปฏิบัติการ และหมอเมือง ที่ส่วนใหญ่อยู่ในภูมิสังคมของล้านนา ซึ่งครอบคลุมอาณาบริเวณไปถึง ลาว พม่า และจีนตอนใต้ ที่มีองค์ความรู้เหล่านี้อยู่ **ประการที่สอง** และที่สำคัญยิ่งกว่า คือ การใช้ข้อมูล ข้อเท็จจริง และองค์ความรู้ เป็นพลังการจัดการนับตั้งแต่การสังคายนาองค์ความรู้ สังคายนาผู้รู้หรือหมอเมือง การค้นหาปรัชญาหรืออุดมการณ์ความคิดที่อยู่เบื้องหลัง ซึ่งแน่นอนว่าเป็นคนละชุดกับปรัชญาตะวันตกที่เป็นพื้นฐานของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และได้ประยุกต์มาเป็นการแพทย์แผนปัจจุบัน รวมถึงตลอดถึงการทำความเข้าใจหรืออธิบายถึงเรื่องสำคัญที่เกี่ยวกับสุขภาพทั้งปรากฏการณ์ที่สุขภาพสมบูรณ์ หรือบกพร่อง และเรื่องสำคัญที่เกี่ยวกับการทำให้สุขภาพดีขึ้น หรือแก้ไขสุขภาพที่บกพร่อง ด้วยองค์ความรู้อีกมิติหนึ่ง เช่นเกี่ยวกับยา,สมุนไพร เกี่ยวกับการปรับธาตุ เกี่ยวกับการจัดการกายและจิต ฯลฯ และในที่สุดเป็นเรื่องสำคัญเพื่อพิสูจน์ว่าผลต่อการจัดการกับสุขภาพได้ผลอย่างแท้จริงและยั่งยืน ส่วน **ประการที่สาม** ซึ่งขาดไม่ได้ ก็คือกลไกความร่วมมือที่ผูกโยงด้วยความสัมพันธ์ที่ไว้วางใจกันระหว่างภาควิชาการได้แก่ทีมวิจัยของ ผศ.ดร.ยิ่งยง กับหมอเมืองและผู้รู้ที่หลากหลายเป็นภาคีปฏิบัติการ และต่อมาได้ขยายภาคีฝ่ายสนับสนุนจากภายนอกเพิ่มเติมจาก สกว. ที่สนับสนุน

^{๔๑} ยิ่งยง เทาประเสริฐ, กัญยานุช เทาประเสริฐ, ๒๕๔๗. ตำราการแพทย์พื้นบ้านล้านนา. วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ร่วมกับเครือข่ายสุขภาพและหมอเมืองในเขตภาคเหนือตอนบน.

^{๔๒} ยิ่งยง เทาประเสริฐ, ๒๕๔๗. วิธีกรดูแลรักษาสุขภาพในระบบ การแพทย์พื้นบ้านล้านนา. สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

งานวิจัยอย่างต่อเนื่องนับสิบปี จากบุคลากรทางการแพทย์ของโรงพยาบาลที่มีส่วนทำให้หน่วยงานของกระทรวงสาธารณสุขมาสนับสนุนในหลายๆเรื่อง

ปฏิบัติการนี้ ถ้าจะพิจารณาในแง่ของยุทธวิธี เครื่องมือ และวิธีการ ที่งานส่วนใหญ่ของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการจะใช้ จะเห็นชัดเจนว่า ปฏิบัติการนี้ใช้ประเด็นสำคัญ(Issue)นำ กล่าวคือ ไม่ได้เข้าไปในพื้นที่เพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการของผู้คนในพื้นที่นั้น หรืออาจเรียกว่าเป็นการจุดระเบิดจากภายในตรงกันข้าม ประเด็นเรื่อง รื้อฟื้นและพัฒนาแพทย์พื้นบ้านและแพทย์ทางเลือกได้ถูกกำหนดร่วมกันระหว่างภาควิชาการและภาคปฏิบัติการคือเหมือนเมืองอย่างชัดเจนมาตั้งแต่ต้นแล้ว ปรากฏการณ์นี้จะทำให้สามารถเข้าใจถึงแนวคิด ทฤษฎี ของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการได้ สมบูรณ์บนความหลากหลายมากขึ้น

๗.๑.๒) การประยุกต์แนวคิดและหลักการสู่การจัดการโครงการ

การประยุกต์แนวคิดดังกล่าวไปสู่การจัดการวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก เน้นการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่น ที่มีกระบวนการวิจัยที่ให้คนท้องถิ่นกำหนดปัญหา ความต้องการพัฒนาด้วยตนเองในสภาพที่เป็นอยู่จริงของพื้นที่ ทั้งภูมิประเทศ ทรัพยากร ระบบความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ และเครือข่ายทางสังคม แต่ใช้หลักการทฤษฎีที่บูรณาการกับความรู้ท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ และพัฒนาท้องถิ่นในสภาพจริง นอกจากนี้ผลการวิจัยต้องมีการเผยแพร่ ตีพิมพ์เป็นผลงานวิชาการเพื่อรับใช้สังคมด้วย ซึ่งแนวทางดังกล่าวต้องการปัจจัยสำคัญ ๕ ประการ ประกอบไปด้วย

๑) ต้องมีความต่อเนื่องอย่างเป็นกระบวนการ และมีระยะเวลายาวนานพอที่จะสร้างผลกระทบแนวดิ่ง (โครงสร้างและนโยบายรัฐ) และแนวนราบ (เครือข่ายภาคีและชุมชน)

๒) ต้องก่อให้เกิดผลกระทบที่เป็นรูปธรรมและสัมผัสได้ทั้งมูลค่าทางเศรษฐกิจ และคุณค่าทางสังคมวัฒนธรรม

๓) เชื้อต่อการเรียนรู้และปรับตัวของผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง จนมีผลต่อการปรับเปลี่ยนสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรม

๔) องค์ความรู้ที่ได้ต้องได้รับการยอมรับจากผู้มีส่วนได้เสียทุกภาคส่วน และสามารถขยายผลเชิงระบอบได้โดยอัตโนมัติ

๕) มีปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของชุดโครงการวิจัยเหมาะสมครบถ้วน คือหัวหน้าโครงการ แหล่งทุนสนับสนุนที่มีวิจัย การเคลื่อนงานและผู้ร่วมวิจัยทุกภาคส่วน มีพฤติกรรมกระทำการดำเนินการเหมาะสมสอดคล้องกัน^{๔๓}

ที่ลึกไปกว่านั้นหัวใจสำคัญการประยุกต์แนวคิดและหลักการสู่การจัดการของวิทยาลัย การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก จะต้องมีการใช้ข้อมูล ความรู้และการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ที่มาจากการประมวลและประเมินองค์ความรู้เดิมที่เรียกว่า “การสังคายนา” เอามาใช้ต่อยอดเฉพาะความรู้ที่พิสูจน์แล้วว่าได้ผล โดยกระบวนการจัดการความรู้ คือนำความรู้ไปผ่านการใช้จริงยืนยันโดยผลที่ได้ และตีความโดยความรู้เชิงทฤษฎี เป็นการจัดการความรู้ด้วยวงจรSECI ผ่านการหมุนเกลียวความรู้ระหว่าง Tacit Knowledge กับ Explicit Knowledge ผ่านการนำไปใช้งานจริงหรือการปฏิบัติ จุดสำคัญคือการมียุทธศาสตร์คือใช้ความรู้ท้องถิ่นที่เป็นความรู้ปฏิบัติเป็นฐาน เอาความรู้สากล (ส่วนที่เหมาะสม) มาพิสูจน์หรือตีความความรู้ท้องถิ่น ทำให้ได้ความรู้ที่หนักแน่นและแม่นยำขึ้น (Hard Science and Soft Science) เข้าสู่หลักสูตรการศึกษา และการยกระดับคุณภาพและการยอมรับการแพทย์พื้นบ้านส่วนที่ผ่านการสังคายนา จนเกิดการจัดตั้งสถาบันที่เป็นกลไกของความต่อเนื่องและยั่งยืน^{๔๔}

๓.๒) กลไกความร่วมมือ (Collaboration from stakeholders)

ผศ.ดร.ยิ่งยง เทาประเสริฐ ถือเป็นบุคคลสำคัญที่ทำให้เกิดโครงการและการขับเคลื่อนดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ด้วยวิธีคิดที่มีความผสมผสานผ่านการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาครู ปริญญาตรีสาขาเคมี ระดับปริญญาโททางโภชนาการ และระดับปริญญาเอกมานุษยวิทยาการแพทย์ ทำให้เกิดกระบวนการนำความรู้ไปผ่านการใช้จริงและยืนยันโดยผลที่ได้ เอามาใช้ต่อยอดเฉพาะความรู้ที่พิสูจน์แล้วว่าได้ผลโดยกระบวนการจัดการความรู้ และตีความโดยความรู้เชิงทฤษฎี ผ่านการนำไปใช้งานจริงหรือการปฏิบัติ โดยเลือกเอาเฉพาะความรู้สากล (ส่วนที่เหมาะสม) มาพิสูจน์หรือตีความด้วยความรู้ท้องถิ่น ทำให้ได้ความรู้ที่หนักแน่นและแม่นยำขึ้น จนผลักดันให้เข้าสู่หลักสูตรการศึกษาและการยกระดับคุณภาพและการยอมรับการแพทย์พื้นบ้านส่วนที่ผ่านการสังคายนา และเกิดการจัดตั้งเป็นวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก ที่เป็นกลไกหลักที่ขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

^{๔๓} ยิ่งยง เทาประเสริฐ และ กันยานุช เทาประเสริฐ. ๒๕๕๖. “การแพทย์พื้นบ้านล้านนา”. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา

<http://leeradio.com/index.php/๒๐๑๓-๐๔-๑๓/-๑๐-๒๓/-๑๔/๘-๒๐๑๓-๐๔-๑๓/-๑๓-๑๑-๐๔> (สิงหาคม ๒๕๕๖)

^{๔๔} วิจารย์ พานิช. ๒๕๕๔. “วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มรภ.เชียงราย”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา

<http://www.gotoknow.org/posts/๔๔๐๔๓๖> (สิงหาคม ๒๕๕๖)

หัวใจสำคัญคือการใช้กระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการทุ่มเทอย่างจริงจัง และอย่างต่อเนื่องมานับกว่า ๑๐ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๒ จนเกิดความไว้วางใจระหว่างกันจนยอมเปิดเผยความรู้และประสบการณ์ ทั้งให้ตรวจสอบความถูกต้องจากหลักฐาน เช่น บันทึกในใบลาน หรือ ป้ายสา ของหมอ รวมถึงการสอบถามจากคนไข้ ซึ่งปกติแทบเป็นไปไม่ได้ที่จะให้ข้อมูลแก่สาธารณะ เพราะเป็นเคล็ดวิชาส่วนตัวที่หวงแหน หรืออาจยอมรับซึ่งกันและกันได้ยาก นอกจากนี้การจะได้ซึ่งองค์ความรู้จากหมอเมืองอย่างเปิดเผย ถึงกับต้องสัญญา หรือสาบานว่าจะนำความรู้ไปพัฒนาเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่แสวงหาประโยชน์ส่วนตัว หากใคร องค์กรใด จะให้รางวัลกับอาจารย์ ก็จะไม่รับ ยกเว้นเป็นการให้ในนามของแพทย์พื้นบ้านทั้งปวงความรู้จากท้องถิ่น คือทฤษฎีที่เป็นตำนานสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ใช้ประโยชน์ได้แท้จริง เพียงคนรุ่นใหม่ ปรับแต่งให้เข้ากับระบบปัจจุบัน

การสร้างกลไกเริ่มต้นจากการรวมตัวกันของกลุ่มหมอเมืองในพื้นที่ภาคเหนือภายใต้โครงการวิจัย “การสังคายนาองค์ความรู้หมอเมือง” ผ่านกระบวนการระดมสมองร่วมกันของกลุ่มหมอเมืองเพื่อสังคายนาและพัฒนาตำราทางการแพทย์พื้นบ้าน โดยมีเป้าหมายในการรื้อฟื้นภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนล้านนา กลับคืนมา ขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างระบบการรักษาให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

ผลจากการถอดองค์ความรู้ในด้านการดูแลสุขภาพของหมอเมืองกว่า ๒๐๐ คนจึงเป็นการเปิดโอกาสให้หมอเมืองได้มาร่วมกันพัฒนาองค์ความรู้ทั้งในด้านการตรวจวินิจฉัยโรค ระบบโรค การพัฒนาตำรายาสมุนไพร หรือหลักเภสัชกรรมของหมอเมือง ตลอดจนกระบวนการดูแลสุขภาพ โดยใช้กระบวนการการรวบรวม ชำระ ตรวจสอบ และจัดระบบองค์ความรู้ สังเคราะห์องค์ความรู้มาใช้เป็นตำรากกลางในการอ้างอิงที่ยอมรับร่วมกัน และเป็นที่ยอมรับของกฎหมายแล้ว

การทำงานร่วมกันของหมอเมือง และนักวิจัย ทำให้ได้องค์ความรู้หมอเมืองซึ่งเป็นตำราเล่มใหญ่ อีกทั้งยังมีส่วนที่เป็นแรงผลักดันให้มีการจัดตั้งกรมพัฒนาการแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือกในกระทรวงสาธารณสุข ในขณะที่การส่งต่อองค์ความรู้ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายได้เปิด “วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก” ใช้ความรู้จากตำรากกลาง มาแยกย่อยเป็นตำราเรียนแก่นักศึกษาซึ่งเปิดสอนถึงระดับปริญญาตรี พัฒนาหลักสูตรให้เข้มข้นขึ้น รวมถึงพัฒนาคนหรือบุคลากรทางวิชาการจนเปิดสอนในระดับปริญญาโทและเอก

๓.๓) ข้อมูล ความรู้ และการจัดการความรู้ (ระดับ Macro – Meso – Micro องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ถูกรวบรวมและเอามาใช้)

วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือกจึงดำเนินโครงการจัดตั้งโรงงานผลิตสมุนไพรครบวงจรขึ้นภายในวิทยาลัยมูลค่าประมาณ ๓๐ ล้านบาท เพื่อสนับสนุนกิจกรรมทั้งหมดรวมทั้งรองรับการจัดตั้งโรงพยาบาลของ มร.ช.ในอนาคต โดยวิทยาลัยได้ร่วมมือกับภาคประชาชน ได้แก่ เครือข่ายชนเผ่า ๕ เผ่า เครือข่ายหมอพื้นบ้าน ๘ จังหวัด และเครือข่ายประเทศลุ่มแม่น้ำโขง เพื่อผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรที่สามารถใช้ได้สะดวก พร้อมใช้ได้ทันที และเก็บรักษาเอาไว้ได้นานทั้งในรูปแบบยาเม็ด ยาแคปซูล ยาน้ำ ยาทา ยาประคบ ฯลฯ ในโรงงานผลิตสมุนไพร

ขั้นตอนทั้งหมดจะทำให้นักศึกษาได้รับความรู้และประสบการณ์อย่างครบวงจรก่อนออกไปสู่การประกอบวิชาชีพจริง ส่วนวิทยาลัยได้ประโยชน์จากการวิจัยทางวิชาการ และประชาชนทั่วไปได้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ทั้งหมด แต่เหนือสิ่งอื่นใดคือ ประเทศไทยได้ประโยชน์จากกิจกรรมทั้งหมดของวิทยาการแพทย์ทางเลือกและการแพทย์พื้นบ้านนั่นเอง

ปัจจุบันวิทยาลัยฯ ได้ศึกษาวิจัยและผลิต ผลิตภัณฑ์สมุนไพรสำเร็จรูปออกมาได้แล้ว ๓๕ ตำรับ โดยร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์แหล่งสมุนไพร หรือแม้แต่ภายในพื้นที่บริเวณโดยรอบของวิทยาลัยก็มีการเพาะปลูกพืชสมุนไพรต่างๆ มากมาย จากนั้นนำวัตถุดิบที่ได้ไปทำการวิจัยในห้องทดลองและผลิตออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรหลากหลายชนิด ทั้งสมุนไพรเดี่ยวที่ใช้สมุนไพรชนิดเดียว ซึ่งกำลังได้รับความนิยมของแพทย์แผนไทยจนกระทรวงสาธารณสุขให้การรับรองในบัญชียาหลักแล้ว ๖ ตัว และสามารถใช้ในโรงพยาบาลทั่วไปได้ และสมุนไพรตำรับซึ่งต้องใช้สมุนไพรหลายตัวในแต่ละโรค

ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตในวิทยาลัยมีหลากหลาย เช่น ยารักษาโรคผิวหนัง ทวาร ยารักษาโรคกระเพาะอาหาร ยาระบาย สมุนไพรบำรุงผิว แก้ปวดเมื่อย ฯลฯ โดยผลการศึกษาวิจัยของวิทยาลัยพบว่า สมุนไพรในพื้นที่ ๔ ภาคเหนือตอนบนมากถึงกว่า ๑,๒๕๐ ชนิด ทั้งของคนในพื้นที่ราบและชนเผ่าต่างๆ ซึ่งสามารถให้ผลได้ดี เช่น ดิปลีมีสรรพคุณแก้อาการท้องอืด ขับลม แก้ไอ อ่อนเพลียวิงเวียน เสริมธาตุไฟ และใช้เป็นส่วนหนึ่งของตำรับยาแก้โรคจิตสับสน ทวาร และยาอีกหลายตำรับ เปล้าหลวงมีสรรพคุณขับลมตามเส้น สะด้ามมีสรรพคุณเพิ่มสมรรถภาพทางเพศ ขับลมภายใน ใช้ทำลูกประคบแก้ปวดเมื่อย เสือโคร่งใช้ทำน้ำมันนวด เพชรสังฆาตมีสรรพคุณในการช่วยต่อกระดูกและแก้โรคจิตสับสน ทวาร เป็นต้น^{๔๔}

^{๔๔} เกรียงไกร ปัญญาภาส. ๒๕๕๕. “วิทยาลัยแพทย์พื้นบ้าน”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา

<http://blog.eduzones.com/futurecareer/๑๔๓๗๕>.

อย่างไรก็ตามแม้จะมีการนำเอาสมุนไพรที่เคยนำไปผลิตเป็นยาตามตำรับโบราณ และนำมาผลิตตามขั้นตอนที่ทันสมัยเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ แต่ก็ยังคงรักษาความเป็นการแพทย์แผนไทยเอาไว้ จึงถือเป็นการยกระดับซึ่งจะเป็นต้นแบบสำหรับภาคเอกชนรายอื่นๆ เพื่อนำไปสานต่อหรือรัฐบาลนำไปใช้ในสถาบันอื่นต่อไป เพราะวิทยาลัยคงไม่เน้นผลิตเพื่อธุรกิจ แต่เพื่อการเรียนการสอนและบริการสังคมเป็นหลัก" ที่ผ่านมหาวิทยาลัยได้วิจัยเรื่องพืชสมุนไพรใน ๔ จังหวัดภาคเหนือคือ เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา และลำพูน พบว่า ชาวบ้านมีการนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์เป็นประจำ ๔๕๐ ชนิด และใช้ในลักษณะนานๆ ครั้งจำนวนกว่า ๑,๒๐๐ ชนิด

นอกจากนี้พบว่าสมุนไพรที่ชนเผ่าต่างๆ ใช้มีอยู่ ๒๐๐-๓๐๐ ชนิด เมื่อนำมารวมกันทั้งหมด และปรับปรุงข้อมูลกรณีมีการใช้ประโยชน์ซ้ำกันก็จะได้ประมาณ ๑,๒๕๐ ชนิด การนำมาใช้ประโยชน์ ถือว่าเกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ดังนั้น การที่วิทยาลัยมีการศึกษาวิจัยและถึงขั้นตั้งโรงงาน ก็เพื่อสนับสนุนกิจกรรมทั้งด้านการศึกษาวิจัยทางวิชาการ การบริการสังคมและอนุรักษ์เอาไว้ซึ่งภูมิปัญญาไทย^{๔๖}

บนฐานการศึกษาวิจัยและพัฒนาด้านการแพทย์พื้นบ้านที่สั่งสมมายาวนานกว่า ๑๐ ปี จนสามารถจัดระบบองค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้านล้านนาและการแพทย์ชนเผ่าภาคเหนือได้ ตลอดจนจนการนำศักยภาพภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไปสู่การใช้ประโยชน์ครอบคลุม ๓ ด้าน คือ ๑) การฟื้นฟูการใช้และสืบทอดสู่คนรุ่นใหม่ในรูปแบบการจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ ๒) การส่งเสริมสุขภาพและสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพด้วยสปาพื้นบ้านและชนเผ่าและ ๓) การสร้างรายได้จากสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สุขภาพผ่านเครือข่ายตลาดกลางสมุนไพร ทำให้เล็งเห็นประโยชน์ที่จะขยายต่อยอดเชื่อมโยงสู่การวิจัยและพัฒนาในระดับเครือข่ายในกลุ่มประเทศลุ่มน้ำโขง เมื่อพิจารณาถึงศักยภาพการดูแลสุขภาพและทรัพยากรสมุนไพรของแต่ละเครือข่าย ก็มีโอกาที่จะพัฒนาความร่วมมือด้านการวิจัยและพัฒนาร่วมกัน โดยอาศัยฐานศักยภาพความรู้และกลุ่มเครือข่ายการแพทย์พื้นบ้านที่เป็นพันธมิตรเดิมเป็นฐานในการประสานงานเชื่อมโยง ๔ เครือข่าย คือ เครือข่ายหมอพื้นบ้านสิบสองปันนา เครือข่ายหมอพื้นบ้านเชียงตุง-ท่าขี้เหล็ก เครือข่ายหมอพื้นบ้านหลวงน้ำทา-บ่อแก้วและเครือข่ายหมอพื้นบ้านล้านนา ซึ่งในช่วงแรก จะมีการลงพื้นที่ภาคสนามและจัดเวที (Workshop) แต่ละแห่งเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล และเตรียมความพร้อม ในขณะเดียวกันจะร่วมวางแผนการจัดประชุมลุ่มน้ำโขง ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาเครือข่ายนักวิจัยท้องถิ่นลุ่มน้ำโขงไปพร้อมกันด้วย

จากนั้นจึงดำเนินการจัดเวทีกลางเพื่อพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ศักยภาพจุดเด่นและพัฒนาความร่วมมือระหว่างหมอพื้นบ้าน หน่วยงานภาครัฐ ที่เกี่ยวข้องทั้งภายในประเทศและกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ใช้เวทีการประชุมวิชาการเครือข่ายการแพทย์พื้นบ้านลุ่มน้ำโขง ครั้งที่ ๒ เพื่อมุ่งเน้นไปที่

^{๔๖} อ่างแล้วข้างต้น, ๒๕๕๕.

การเชื่อมความสัมพันธ์ไมตรีคบค้าสมาคมแลกเปลี่ยนความรู้ด้านการแพทย์และสมุนไพร การศึกษาวิจัย การเรียนการสอน การพัฒนาบุคลากร รวมถึงการแลกเปลี่ยน ซื่อ-ขายทางด้านการค้า เกิดการลงนามบันทึกความเข้าใจร่วมมือกันระหว่างเครือข่ายหมอพื้นบ้านสถาบันการศึกษาหรือองค์กรภาครัฐ^{๔๗/}

๗.๔) กระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและการวางแผนคุณภาพ / พื้นที่

๗.๔.๑) การวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา

กระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา อยู่บนพื้นฐานการดำเนินการอย่างเป็นขั้นเป็นตอนและมีความต่อเนื่องอย่างเป็นรูปธรรม โดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่ได้มี “โครงการสังคายนาองค์ความรู้ “หมอเมือง” ขึ้นเพื่อพัฒนาระบบและจัดทำตำราอ้างอิงกลางของระบบการแพทย์พื้นบ้านล้านนา ในนามของศูนย์วิจัยและพัฒนาการแพทย์พื้นบ้าน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ได้วิจัยร่วมกับหมอพื้นบ้านล้านนา ๘ จังหวัดภาคเหนือโดยการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค) และจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดเครือข่ายหมอเมือง ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบน เพื่อร่วมกันตรวจสอบองค์ความรู้ที่จัดทำขึ้น

ต่อเนื่องถึงปี พ.ศ.๒๕๔๓-๒๕๔๖ ขยายเป็นชุด “โครงการวิจัยองค์ความรู้หมอเมือง” โดยรวบรวมองค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพที่เริ่มจากการทบทวนเอกสารเช่น พับสา ใบลาน หมิ่นกว่าขึ้นที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังได้สำรวจและคัดสรรหมอพื้นบ้านที่มีความรู้ประมาณ ๒๐๐ กว่าคน และร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ ศึกษาวิจัยเจาะลึกเป็นกรณีและปฐมนิเทศตำรา รวมทั้งสัมมนาตรวจสอบ ชำระ สะสางที่ผ่านกระบวนการสังคายนาองค์ความรู้ร่วมกัน ๒ ครั้ง จนสามารถจัดระบบองค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้านล้านนาเป็นตำราอ้างอิงกลางได้ ๔ เล่ม ประกอบด้วย ตำราทฤษฎีการแพทย์พื้นบ้านล้านนา กายบำบัด พิธีกรรมบำบัดและยาสมุนไพรบำบัด

ขยายไปสู่ พ.ศ. ๒๕๔๕ คณะกรรมการวิชาชีพสาขาการแพทย์แผนไทยได้ให้การรับรองให้เป็น “สถาบันการศึกษาการแพทย์แผนไทย” ตาม พรบ. การประกอบโรคศิลปะ พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๓๓ (๑) (ข) โดยให้วิทยาลัยฯ ช่วยพัฒนาหลักสูตรการแพทย์แผนไทยบัณฑิต (พท.บ.) ระดับปริญญาตรี ๔ ปี

- พ.ศ. ๒๕๔๖ เปิดรับนักศึกษารุ่นแรก เปิดสอนหลักสูตรการแพทย์แผนไทยบัณฑิต (พท.บ.) ปริญญาตรี ๔ ปี (๑๒ ภาคการศึกษา) ที่ครอบคลุมวิชาชีพการแพทย์แผนไทยทั้ง ๔ สาขา

^{๔๗/} วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. ๒๕๕๓. โครงการเสริมสร้างเครือข่าย

การแพทย์พื้นบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน ระยะที่ ๒. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ได้แก่ เกษตรกรรมไทย เวชกรรมไทย การนวดรักษาไทยและผดุงครรภ์ไทย (ศึกษาทั่วไป ๓๐ หน่วยกิต เรียนวิชาพื้นฐานวิชาชีพ วิทยาศาสตร์การแพทย์และสังคมศาสตร์การแพทย์ ไม่น้อยกว่า ๕๐ หน่วยกิต เรียนวิชาชีพไม่น้อยกว่า ๖๐ หน่วยกิต ฝึกประสบการณ์วิชาชีพ ๑๐ หน่วยกิต มากกว่า ๑,๒๐๐ ชั่วโมง เลือกเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพเฉพาะทาง ๔ ทางเลือกไม่เกิน ๒๔ หน่วยกิต) เมื่อจบการศึกษามีสิทธิ์สอบขึ้นทะเบียนใบประกอบโรคศิลปะ และพ่วงประกาศนียบัตรวิชาชีพเฉพาะทางด้านการดูแลผู้ป่วยใน (IPD) การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ (Geriatric Medicine) การดูแลสุขภาพแม่และเด็ก และการผลิตยาสมุนไพรเชิงอุตสาหกรรม เป็นการรับประกันคุณภาพบัณฑิตให้มีความรู้ลึกและเชี่ยวชาญเฉพาะทางมากขึ้นและเปิดโอกาสให้นิสิตปีสุดท้ายได้ไปฝึกประสบการณ์พิเศษเพิ่มเติมจากโรงพยาบาลต่างประเทศ เช่น จีน ไต้หวัน อินเดีย ออสเตรเลีย หรือกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านในประชาคมอาเซียน เป็นต้น

- พ.ศ.๒๕๔๘ ผลิตผู้สอนด้านการแพทย์แผนไทยที่ได้มาตรฐานทางวิชาการ โดยเปิดหลักสูตรปริญญาโทแพทย์แผนไทยมหาบัณฑิต และปริญญาเอกแพทย์แผนไทยดุษฎีบัณฑิต กระทรวงศึกษาธิการจึงตรากฎกระทรวงให้จัดตั้ง วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือกขึ้นเป็นส่วนราชการ ระดับคณะวิชาในมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

- พ.ศ.๒๕๔๗-๒๕๕๐ ได้ดำเนินการขยายสู่หมออนามัยในเขตพื้นที่ภาคเหนือ จัดทำเป็นชุด “โครงการวิจัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ชนเผ่าภาคเหนือ” โดย สกว. ร่วมกับ สสส. ให้การสนับสนุนขยายผลไปศึกษาการแพทย์ชนเผ่า อาข่า ไทใหญ่ ม้ง เมี่ยน และละหู่ แล้วมีการเลือกองค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้านและชนเผ่าที่ยังร่วมสมัย ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาให้สอดคล้องกับวิถีสุขภาพ เป็นตำราการแพทย์ชนเผ่าๆละ ๑ เล่ม อีก ๕ เล่ม ที่ครอบคลุมเนื้อหาสาระของระบบการแพทย์พื้นบ้านตั้งแต่จักรวาลวิทยาเกี่ยวกับสุขภาพ สมุนไพร โรค กระบวนการตรวจวินิจฉัยและกระบวนการรักษา รวมทั้งสมุนไพรที่ใช้เป็นยาอันได้มาจากทรัพยากรธรรมชาติของอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงกว่า ๑๒๐๐ ชนิด

- พ.ศ.๒๕๕๑-๒๕๕๒ ขยายไปสู่การเสริมสร้างเครือข่ายการแพทย์พื้นบ้านร่วมกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน ด้วยการดำเนิน “โครงการเสริมสร้างเครือข่ายการแพทย์พื้นบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน” มุ่งเน้นไปที่การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของหมอพื้นบ้านในแต่ละพื้นที่เป็นประเด็นในการมาเรียนรู้กันผ่านเวทีกลางของเครือข่ายฯ^{๔๔}

^{๔๔} วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. ๒๕๕๒. โครงการเสริมสร้างเครือข่ายการแพทย์พื้นบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน ระยะที่ ๑. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

๗.๔.๒) การวิเคราะห์โครงการ แผนงานและกิจกรรม

การวางแผนการดำเนินงานโดยเฉพาะการพยายามที่จะให้เกิดการพัฒนาด้านองค์ความรู้ผ่านรูปแบบการส่งผ่านองค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้านขึ้นมาอย่างเป็นระบบและรูปธรรม จนเกิดตำราอ้างอิงกลางในกลุ่มหมอพื้นบ้าน จำนวน ๔ เล่ม ได้แก่ ตำราทฤษฎีการแพทย์พื้นบ้านล้านนา, ตำราเภสัชกรรมการแพทย์พื้นบ้านล้านนา, ตำรายาภาพบำบัดของการแพทย์พื้นบ้านล้านนา และตำราพิธีกรรมบำบัด/จิตบำบัดของการแพทย์พื้นบ้านล้านนา ซึ่งทุกคนมีส่วนร่วมในการทำให้เกิดอย่างเป็นกระบวนการ และมีระยะเวลาในการสร้างความเชื่อมั่นขยายผลสู่การปฏิบัติ

และเพื่อให้เกิดการยอมรับทั้งในแวดวง คือโครงสร้าง กับนโยบายของรัฐ และแนวราบ อันได้แก่เครือข่ายภาคีและชุมชนโดยในระดับนโยบายเกิดการยอมรับหมอพื้นบ้านที่มีความรู้และประสบการณ์ชัดเจน เข้าร่วมงานบริการสุขภาพในสถานบริการสุขภาพของรัฐ ในฐานะผู้ช่วยแพทย์หรือผู้ช่วยเจ้าหน้าที่สาธารณสุข หรือการออกใบอนุญาตประกอบโรคศิลป์แก่หมอพื้นบ้านให้มีสิทธิตามกฎหมายในการรักษา ทำให้หมอพื้นบ้านพ้นสภาพของหมอเถื่อน ที่สำคัญเป็นการเพิ่มโอกาสให้กับประชาชนที่เจ็บป่วยเรื้อรัง ไม่สามารถรักษาด้วยวิธีการของแพทย์แผนปัจจุบันได้เด็ดขาด เพราะคนกลุ่มนี้จะมีทางเลือกในการทดลองรักษาด้วยวิธีการพื้นบ้าน ซึ่งสามารถทดแทนสิ่งที่ขาดหายตอบสนองทั้งทางสุขภาพกาย และสุขภาพใจ

นอกจากนี้ความพยายามที่จะให้เกิดการสร้างการยอมรับ เชื่อมั่น และสร้างกระแสความนิยมที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการนำภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพพื้นบ้านไปเป็นสีล้นทางเลือกในการบริการด้านสุขภาพ เช่น เกิดรูปแบบของสปาพื้นบ้านล้านนา ที่นำวิธีการดองเส้น ย่ำขาг เอาเอ็น เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของบริการสปา หรือรูปแบบของสปาอาข่า ที่ชนเผ่าอาข่าบ้านแสนใจพัฒนา ได้ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพัฒนาสู่สปาอาข่า ไว้รองรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาวิถีชีวิตชนเผ่า เป็นหนึ่งในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของชนเผ่า

การสร้างรายได้จากสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สุขภาพผ่านเครือข่ายตลาดกลางสมุนไพร ซึ่งเป็นงานที่ต่อเนื่องจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ส่งผลให้ชุมชนเกิดความตระหนักในการอนุรักษ์ พืชพันธุ์ และขยายพันธุ์พืชสมุนไพรในป่า หรือในชุมชนของตนเอง นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาระบบการสืบทอดสู่คนรุ่นใหม่ในรูปแบบการจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ เช่น การอบรมเพื่อพัฒนาบทบาท และวิทยฐานะของหมอเมือง ที่มีหมอพื้นบ้านระดับอาจารย์ร่วมกันจัดทำหลักสูตร แผนการฝึกอบรม และดำเนินการฝึกอบรมแก่หมอพื้นบ้านรุ่นทั่วไป หมอพื้นบ้านรุ่นใหม่

รวมไปถึงการจัดการศึกษาในระบบที่มีการพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่น อาทิ ชนเผ่าอาข่าที่สามารถพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนและจัดการเรียนการสอน ทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น สำหรับระดับอุดมศึกษาในหลักสูตรปริญญาตรี โท เอก เปิดสอนที่วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย โดยได้รับการปรับให้เป็น

หน่วยงานราชการระดับคณะ ของกระทรวงศึกษาธิการ จึงเท่ากับว่างานวิจัยแพทย์พื้นบ้าน มีส่วนในการสร้างและก่อให้เกิดสถาบันระดับอุดมศึกษาขึ้นมารองรับอย่างเป็นทางการ

การพัฒนาต่อยอดงานวิจัยแพทย์พื้นบ้าน สร้างและพัฒนาเครือข่ายหมอพื้นบ้านลุ่มน้ำโขง ตอนบนได้ เช่น เครือข่ายหมอพื้นบ้านสิบสองปันนา เครือข่ายหมอพื้นบ้านเชียงตุง เครือข่ายหมอพื้นบ้านหลวงน้ำทา-บ่อแก้ว ผ่านกระบวนการในรูปแบบการจัดเวทีกลางเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือด้านการวิจัยและการพัฒนาการแพทย์และสมุนไพรพื้นบ้านระหว่างหมอพื้นบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน จนเกิดแนวคิดในการจัดตั้ง “สถาบันวิจัยและพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพรลุ่มน้ำโขง” ในสังกัดวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก อันเป็นการสานต่อภารกิจชุดโครงการวิจัยรวมทั้งพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ชนเผ่าในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบนอย่างต่อเนื่องซึ่งถือเป็นการตรวจสอบ และปรับปรุงความสมบูรณ์ขององค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้าน การแพทย์ชนเผ่าและสมุนไพร ที่จะขับเคลื่อนงานด้านการวิจัยและพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพรลุ่มน้ำโขง บนพื้นฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาในอนุภูมิภาคไปพร้อมๆ กับการพัฒนาเครือข่ายหมอพื้นบ้านในอนุภูมิภาคนี้ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยการสนับสนุนจากแหล่งทุนวิจัยต่างๆ ที่เอื้ออำนวย ภายใต้ความร่วมมือกับสถาบันวิจัยและพัฒนาการแพทย์ชนเผ่า สิบสองปันนา และสมาคมการแพทย์ชนเผ่าแห่งชาติจีนที่จะเกิดขึ้นในอนาคตต่อไป

๓.๕) ปฏิบัติการขับเคลื่อนตามแผนงานและกิจกรรม

จากการวิเคราะห์วางแผน ร่วมกับการลงมือดำเนินการอย่างเข้มข้นและต่อเนื่องด้วยระยะเวลากว่าหนึ่งทศวรรษของการจัดการความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์พื้นบ้าน ล้านนาและการแพทย์ชนเผ่าภาคเหนือ ภายใต้ชุดโครงการวิจัยองค์ความรู้หมอเมือง (๒๕๔๓-๒๕๔๖) และชุดโครงการวิจัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ชนเผ่าภาคเหนือ (๒๕๔๗-๒๕๕๐) ที่ได้รับการสนับสนุนการวิจัยอย่างต่อเนื่อง จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค) ต่อยอดและขยายผลความร่วมมือเบื้องต้นไปสู่ประเทศเพื่อนบ้านในลุ่มน้ำโขงด้วยการจัดประชุมเครือข่ายหมอพื้นบ้านลุ่มน้ำโขงครั้งที่ ๑ ในต้นปี พ.ศ. ๒๕๕๐ และโครงการเสริมสร้างเครือข่ายการแพทย์พื้นบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน (พ.ศ.๒๕๕๑-๒๕๕๒)

ความสำเร็จภายใต้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ตั้งแต่ปี ๒๕๔๓-๒๕๕๐ สามารถรวบรวมและจัดระบบองค์ความรู้จากประสบการณ์ตรงของหมอพื้นบ้าน ล้านนาและชนเผ่ากว่า ๕๐๐ คน และผ่านการตรวจสอบจากเวทีหมอพื้นบ้านและบันทึกพบสาจากผู้รู้หลายฝ่าย ตลอดจนมีการศึกษาจากพยานหลักฐาน (Evident Based) ในการใช้องค์ความรู้เหล่านั้นไปรักษาคนไข้ของหมอพื้นบ้านจริงๆ จนสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ของการแพทย์พื้นบ้านเป็นตำราอ้างอิงกลางของการแพทย์พื้นบ้านล้านนา จำนวน ๔ เล่ม และการแพทย์ชนเผ่าๆละ ๑ เล่ม อีก ๕

เล่ม ที่ครอบคลุมเนื้อหาสาระของระบบการแพทย์พื้นบ้านตั้งแต่จักรวาลวิทยาเกี่ยวกับสุขภาพ สมุนไพร โรค กระบวนการตรวจวินิจฉัยและกระบวนการรักษา รวมทั้งสมุนไพรที่ใช้เป็นยาอันได้มาจากทรัพยากรธรรมชาติของอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงกว่า ๑๒๐๐ ชนิดซึ่งผลพวงจากการวิจัยดังกล่าวมีส่วนช่วยผลักดันให้เกิดผลกระทบทั้งในแนวตั้งและแนวนอน ตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่นโดยผ่านตัวหมอพื้นบ้าน ระดับองค์กรและสถาบันทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจโดยผ่านองค์กรเครือข่ายภาคประชาชน สถานประกอบการบริการธุรกิจสุขภาพสถาบันการศึกษา หน่วยงานรัฐด้านบริการสุขภาพและทรัพยากรธรรมชาติด้านสมุนไพร จนถึงระดับชาติ เช่นกรณีของประเทศไทยได้เกิดนโยบายและแผนงานการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพและการแพทย์พื้นบ้านไทยของรัฐบาล รวมไปถึงการจัดโครงสร้างและองค์กรระดับชาติและท้องถิ่นเพื่อสนองต่อนโยบายและแผนดังกล่าว โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่ต้องมีความเข้าใจ มีจุดยืน ร่วมกันในการทำงานของภาคีต่างๆ^{๔๔}

ผลสำเร็จของการดำเนินงานดังกล่าวได้มีการเผยแพร่สู่สาธารณชนทั้งในรูปข่าวสาร สารคดี นิทรรศการสาธิตในงานต่างๆ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศและต่างประเทศ ตลอดจนลงมือปฏิบัติการและบริการตอบสนองที่สาธารณชนสามารถสัมผัสได้ ทำให้เกิดกระแสการยอมรับและขยายผลจนมีการยอมรับที่ชัดเจนและชอบธรรมพอที่จะออกกฎระเบียบมาสนับสนุนและกำกับดูแลจากรัฐ เท่ากับว่าได้เกิดผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในแนวตั้งคือแนวนโยบายและกฎระเบียบแห่งรัฐ เช่น ยอมรับหมอพื้นบ้านที่มีความรู้และประสบการณ์ชัดเจนเข้าร่วมงานบริการสุขภาพในสถานบริการสุขภาพของรัฐ ในฐานะผู้ช่วยแพทย์หรือผู้ช่วยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขหรือการออกใบอนุญาตประกอบโรคศิลปะแก่หมอพื้นบ้านระดับเกจิอาจารย์ให้มีสิทธิ์ตามกฎหมายการประกอบโรคศิลปะ ทำให้หมอพื้นบ้านพ้นจากสภาพความเป็นหมอเถื่อนเป็นต้น

ขณะที่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในแนวนอน เช่น ทำให้ประชาชนที่เจ็บป่วยเรื้อรังและไม่สามารถรักษาด้วยวิธีการของแผนปัจจุบันได้เด็ดขาด มีโอกาสและทางเลือกในการทดลองรักษาด้วยวิธีการพื้นบ้าน ซึ่งสามารถตอบสนองปัญหาสุขภาพกายหรือสุขภาพใจ หรือทั้งกายและใจและตระหนักถึงบทบาทของหมอพื้นบ้าน จึงสร้างความพึงพอใจและเพิ่มกระแสความนิยมอย่างกว้างขวาง ยิ่งภาครัฐให้การยอมรับถึงกับส่งเสริมหมอพื้นบ้านให้มีบทบาทบริการสุขภาพแก่ประชาชน ก็ยิ่งช่วยเสริมความเชื่อมั่นให้แก่กระแสความนิยมของสาธารณชนจะเห็นได้ว่าการขับเคลื่อนการดำเนินงานศึกษาวิจัยได้จุดประกายให้เกิดผลกระทบและประโยชน์ต่อสังคมมวลชนอย่างกว้างขวาง เมื่อมีความรู้

^{๔๔} วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. ๒๕๕๒. **โครงการเสริมสร้างเครือข่ายการแพทย์พื้นบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน ระยะที่ ๑.** รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ที่ชัดเจนเป็นระบบ การต่อยอดโครงการประยุกต์ใช้ประโยชน์ก็สามารถทำได้มากขึ้น นอกจากนี้แล้ว ยังสอดคล้องกับการขับเคลื่อนงานสุขภาพด้านการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพรในระดับสากลที่ชูธงโดย องค์การอนามัยโลก (WHO) และประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง อย่างเช่น สาธารณรัฐ ประชาชนจีนสหภาพเมียนมาร์ มีการตื่นตัวที่จะฟื้นฟู ส่งเสริมและพัฒนาด้านการแพทย์พื้นบ้านเป็น อย่างมากมากกว่า ๕๐ ปี ซึ่งจะเห็นได้จากตัวอย่างการพัฒนาด้านการแพทย์พื้นบ้านไทลื้อของจีนที่ สามารถจัดระบบและพัฒนาไปสู่การบริการสุขภาพด้วยการจัดตั้งเป็นโรงพยาบาลการแพทย์แผนไท ได้รวมถึงพม่าที่มีมหาวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านมณฑลยี่เป็ดการเรียนการสอนการแพทย์พื้นบ้าน พม่าในระดับปริญญา มีโรงพยาบาลการแพทย์พื้นบ้านพม่าและคลินิกการแพทย์พื้นบ้านพม่าที่ ครอบคลุมทั่วประเทศ ขณะเดียวกันหมอยาพื้นบ้านของพม่าเองก็มีสิทธิขึ้นทะเบียนขอใบอนุญาตใน การผลิตยาสมุนไพรเชิงอุตสาหกรรมหรือผลิตแบบอุตสาหกรรมในครัวเรือนส่งจำหน่ายทั่วประเทศได้ อย่างเต็มที่ ผนวกกับประชาชนชาวพม่าก็ยังให้ความสนใจนิยมนิยาสสมุนไพรรูปแบบพื้นบ้าน นอกจากนี้หากพิจารณาเชื่อมโยงในเชิงพื้นที่ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรมและภูมิปัญญาซึ่งมีส่วน ใกล้เคียงกัน จึงมีโอกาพัฒนาไปในแนวทางเดียวกันหรือนำมาเสริมซึ่งกันและกัน อันจะเอื้อประโยชน์ ต่อการพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านของกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านในดินแดนลุ่มน้ำโขงแห่งนี้อย่างมาก จาก การประสานสัมพันธ์ไมตรีพบบปะพุดคุยระหว่างหมอยาพื้นบ้านระดับบุคคลและระดับองค์กรทั้งที่เป็น ทางการและไม่เป็นทางการ ในลักษณะของการติดต่อสื่อสารระหว่างกันเป็นเครือข่ายแบบหลวมๆ อย่างต่อเนื่อง เพิ่งจะอยู่ในช่วงของการริเริ่ม จึงส่งผลให้องค์ความรู้ที่จะเรียนรู้แลกเปลี่ยนกันค่อนข้าง จะอยู่ในวงจำกัด^{๕๐}

การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ผ่านเวทีล้งแล้วแต่เป็นประสบการณ์ที่สำคัญโดดเด่นของ หมอยาพื้นบ้านที่จะได้มาแลกเปลี่ยนกันและเป็นการสร้างโอกาสในการแสวงหาความร่วมมือด้านการ ศึกษาวิจัยพัฒนาด้านการแพทย์พื้นบ้านและพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร การแลกเปลี่ยนและพัฒนา บุคลากร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงมอบหมายให้วิทยาลัย การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายทำการศึกษารวบรวม ประสบการณ์โดดเด่นด้านการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพรในพื้นที่เครือข่ายหมอยาพื้นบ้านสิบสองปันนา เครือข่ายหมอยาพื้นบ้านหลวงน้ำทา-ป่อแก้ว เครือข่ายหมอยาพื้นบ้านเชียงตุงและหมอยาพื้นบ้านภาคเหนือ ตอนบนพบว่า มีหมอยาพื้นบ้านที่มีความรู้และประสบการณ์น่าสนใจในแง่การตรวจวินิจฉัยและการ ผสมผสานการแพทย์ในการรักษาโรคของหมอยาพื้นบ้านอันน่าทึ่งหลากหลายวิธีการ

^{๕๐} วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. ๒๕๕๓. **โครงการเสริมสร้างเครือข่าย การแพทย์พื้นบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน ระยะที่ ๒.** รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุน การวิจัย.

นอกจากนี้หมอพื้นบ้านแต่ละเครือข่ายก็อยากมีโอกาสในการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งอยากเผยแพร่ความรู้ของตนเองให้กับผู้อื่นเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไปจึงเป็นที่มาของการจัดประชุมวิชาการเครือข่ายการแพทย์พื้นบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ครั้งที่ ๒ เรื่อง “การแลกเปลี่ยนของดีด้านการแพทย์และสมุนไพรพื้นบ้านระหว่างหมอพื้นบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน” ขึ้นต่อเนื่องจากการจัดประชุมครั้งที่ ๑ ที่น่านองไว้ในต้นปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ภายใต้การดำเนินการของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านฯ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นและเครือข่ายหมอพื้นบ้านลุ่มน้ำโขง

๒.๔ บทสังเคราะห์ปฏิบัติการจริงของการพัฒนาเชิงพื้นที่ ๗ กรณีศึกษา

จากต้นแบบปฏิบัติการจริงของ ๗ พื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด แนวปฏิบัติ กลไก กระบวนการปฏิบัติการและผลของปฏิบัติการจริงที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการนั้น ในส่วนนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำข้อมูลที่ได้จากปฏิบัติการจริงของทั้ง ๗ พื้นที่นั้นไปสู่การลงลึกเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ขององค์ประกอบทั้ง ๕ ส่วนสำคัญไปสู่แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ ซึ่งประกอบไปด้วย แนวคิดแนวปฏิบัติ กลไกความร่วมมือ ข้อมูลความรู้และการจัดการความรู้ การขับเคลื่อนปฏิบัติการและผลที่ได้ ซึ่งจะต้องสังเคราะห์ทั้งในแง่ของทฤษฎีทางวิชาการและการนำไปปรับใช้ในพื้นที่ ทั้งในแง่ของความเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทเงื่อนไขของพื้นที่ซึ่งมีความหลากหลาย ทั้งในแง่ของกลไกและกระบวนการที่มีศักยภาพมากที่สุด ทั้งในแง่ของการขับเคลื่อนปฏิบัติการและผลที่ได้ เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในทางวิชาการและในทางปฏิบัติที่ใกล้เคียงของจริงมากที่สุด ซึ่งสามารถสังเคราะห์สาระสำคัญที่เป็นองค์ประกอบทั้ง ๕ ส่วนที่สำคัญจากปฏิบัติการจริงของการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่อาจถือเป็นต้นแบบของการพัฒนาทั้ง ๗ กรณีได้ดังนี้คือ

ตาราง ๒.๔ การสังเคราะห์สาระสำคัญของ ๗ กรณีศึกษา

กรณีศึกษา	แนวคิด ABC หรือที่ใกล้เคียง		กลไกความร่วมมือ	การใช้ข้อมูล ความรู้และการจัดการความรู้	กระบวนการขับเคลื่อน	แผนงาน/ ปฏิบัติการและผล
	แนวคิด	การปรับใช้ในพื้นที่				
๑) โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวมจังหวัดเชียงใหม่ ๑.๑) ต.วัดเกต	– ใช้แนวคิด ABC ที่ถูกปรับแต่งให้เหมาะสมกับพื้นที่ที่มีความแตกต่างทางภูมิโนเวคและสังคม เป็นตัวตั้ง มุ่งแก้ปัญหาความต้องการที่สำคัญของพื้นที่ ใช้ทุนศักยภาพที่มีอยู่ภายในผสมผสานการหนุนช่วยจากภายนอก – มีกลไกความร่วมมือที่บูรณาการในระดับหนึ่งที่มีบูรณ ะหว่าง Key Actors/ Actors ภายในและภายนอกที่มีโครงสร้างยืดหยุ่น – สร้างภาคีภาครัฐ+ภาคีฝ่ายวิชาการ+ภาคีฝ่ายปฏิบัติในพื้นที่เป็นกลไกขับเคลื่อน ที่มีกระบวนการและปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง – มีการใช้ข้อมูล ความรู้ (ในการวิเคราะห์ปัญหา วางแผนขับเคลื่อนกิจกรรมการแก้ไขปัญหาสำคัญของปัจเจก ครอบครัว ชุมชนให้มีความสามารถในการปรับตัว – มีการปฏิบัติในกิจกรรมชุมชนเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะด้าน – มีการกำหนดแผนชุมชนและแผนของ อปท – มีปฏิบัติการเฉพาะตำบลที่มี	– มีการประยุกต์แนวคิด ABC ให้เข้ากับการพัฒนาเมือง ซึ่งมีความแตกต่างกับพื้นที่ชุมชนชนบทโดยทั่วไป – มีการใช้ภาพความต้องการร่วมกันของพื้นที่ “The only living lanna in the city” มาเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการ	– ภาคีความร่วมมือระหว่างภาคี วิชาการ ได้แก่ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ โดยมีหน่วยงานของคณะกรรมขับเคลื่อนยุทธศาสตร์จังหวัด กลุ่มภารกิจสังคมเป็นหน่วยสนับสนุน และมีกลุ่มปฏิบัติการในพื้นที่ที่เข้มแข็ง ๔ กลุ่ม – เน้นฝ่ายวิชาการเป็นตัวจักรสำคัญในการประสานงาน ขับเคลื่อน รวมถึงให้วิชาการ – ความสัมพันธ์ของภาคีความร่วมมืออยู่ภายใต้ภาพรวมของความต้องการของ “การพัฒนาย่านวัดเกต” ที่เกาะเกี่ยวยึดโยงผู้คน/ พื้นที่ / กายภาพ/ สังคม ให้เห็นประโยชน์ร่วมกัน – มีนักศึกษาปริญญาเอก ๒ คนเป็นผู้ประสานงานในรายละเอียด	– ใช้ข้อมูล ความรู้และการจัดการความรู้ ๒ ส่วนสำคัญใน ๔ มิติ ได้แก่ ๑) ข้อมูลทุติยภูมิ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากทั้งในและนอกพื้นที่ และการรวบรวมแผนงาน โครงการและกิจกรรมที่ได้ดำเนินแล้วหรือดำเนินการอยู่ในพื้นที่ นำไปสู่ ๒) ข้อมูลที่เกิดจากการระดมสมองระหว่างภาคีฝ่ายวิชาการและกลุ่มปฏิบัติการทั้ง ๔ มิติในพื้นที่เพื่อวิเคราะห์ปัญหาความต้องการ กำหนดแนวทางการพัฒนาย่านวัดเกตใน ๔ มิติ	– นำข้อมูลที่ได้จากการบูรณาการเข้าสู่เวทีระดมสมองร่วมกันระหว่างภาคีที่ ๑ ๒ และ ๓ ผ่านกระบวนการซ้ำหลาย ๆ ครั้ง เพื่อวางแผนงานโครงการ กิจกรรมภายใต้วิสัยทัศน์หลัก “ The only living lanna in the city” – การสังเคราะห์องค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ร่วมกับกิจกรรมที่ดำเนินการในพื้นที่ ร่วมกับการคัดสรรองค์ความรู้ใหม่ เพื่อนำมาต่อยอดนำไปสู่การบูรณาการแผนการพัฒนาพื้นที่ย่านวัดเกตที่เป็น “ผังแม่บทใหญ่การพัฒนาพื้นที่วัดเกตภาคประชาชน (Master Plan) ซึ่งผ่านการทำประชาพิจารณ์ร่วมกัน	– การดำเนินงานตามแผนงานโครงการฯ ได้มีการขับเคลื่อนกิจกรรมบางส่วนที่สามารถปฏิบัติการได้เลย เช่น การออกแบบปรับปรุงตกแต่งภูมิทัศน์ การปรับปรุงสาธารณูปโภค ฯลฯ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากภาคีวิชาการและ เทศบาล – ส่วนแผนงานโครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องขอรับการสนับสนุนจากภายนอกได้ขับเคลื่อนนำเสนอแผนงานต่อเทศบาล อปท ผู้ว่าราชการจังหวัด รวมไปถึง ททท และ อพท เพื่อขอรับการสนับสนุนในขับเคลื่อนกิจกรรมต่อไป – ผลจากปฏิบัติการได้สร้างความร่วมมือระหว่างกลุ่มปฏิบัติการทั้ง ๔ มิติ และเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่าง Actors /Key Actors ผ่านวิสัยทัศน์หรือเห็นภาพร่วมกันจากผลที่เกิดจากการพัฒนาอัตลักษณ์ย่านวัดเกตเพื่อให้เป็นล้านนาที่ยังมีชีวิตซึ่งอาจเหลือเพียงแห่งเดียวของเชียงใหม่

กรณีศึกษา	แนวคิด ABC หรือที่ใกล้เคียง		กลไกความร่วมมือ	การใช้ข้อมูล ความรู้และการจัดการความรู้	กระบวนการขับเคลื่อน	แผนงาน/ ปฏิบัติการและผล
	แนวคิด	การปรับใช้ในพื้นที่				
	ศักยภาพสูง (เริ่มจาก ๖ ตำบล ต้นแบบ สูง ๔ พื้นที่ขยายผล)					
๑.๒) ต.ห้วย แก้ว	เหมือนกับตำบลวัดเกต	- มีการประยุกต์แนวคิด ABC ให้เข้ากับศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่ในด้านกายภาพและนิเวศของพื้นที่สูงและกำหนดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นประเด็นการขับเคลื่อน	- ภาศึความร่วมมือระหว่างภาศึ วิชาการ ได้แก่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมีหน่วยงานของคณะกรรมการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์จังหวัด กลุ่มภารกิจสังคมเป็นหน่วยสนับสนุน และมีกลุ่มปฏิบัติการได้แก่ แกนนำชุมชน ๘ หมู่บ้าน ร่วมกับ อบต. - เน้นฝ่ายวิชาการเป็นตัวจักรสำคัญในขับเคลื่อนและให้วิชาการ โดยมี กศน เป็นผู้ประสานงานหลักในพื้นที่ - ความสัมพันธ์ของภาศึความร่วมมือเกิดจากความต้องการ “ด้านการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน” ที่เชื่อมโยงผู้คน ภูมินิเวศ ภูมิสังคม และเหมาะสมกับศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่	- ใช้ข้อมูลความรู้ที่เกิดจากการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากภายนอกและข้อมูลที่มีอยู่ในพื้นที่ ค้นหารวบรวมทุนและศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของทั้ง ๘ หมู่บ้านในตำบลห้วยแก้ว ร่วมกับเวทีระดมสมองของกลุ่มผู้นำทั้ง ๘ ชุมชน อบต. และภาศึวิชาการ - การนำร่องจัดเก็บข้อมูลบัญชีครัวเรือนต้นแบบ (บ้านปางจำปี)	- ใช้เวทีชุมชนเพื่อระดมสมองกำหนดวิเคราะห์ปัญหาความต้องการแนวทางการดำเนินงานเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแต่ละหมู่บ้าน และเชื่อมโยงแผนและกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในแต่ละหมู่บ้าน - กำหนดเป็นแผนและผังโครงการและกิจกรรมพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทั้งตำบล	- การดำเนินงานตามแผนงานโครงการฯ ได้ขับเคลื่อนกิจกรรมและเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมใน ๒ ส่วนคือ ๑) แม้ผลการจัดทำบัญชีครัวเรือนจะไม่ถูกนำมาวิเคราะห์ร่วมในเวทีระดับชุมชน แต่ในระดับครัวเรือนได้เกิดกิจกรรมการลดรายจ่ายที่ทำได้ทันที เช่น น้ำยาเอนกประสงค์ ฯลฯ ๒) กิจกรรมการเพิ่มรายได้โดยการพัฒนาและเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ที่เกิดขึ้นร่วมกันใน ๘ หมู่บ้านภายใต้การสนับสนุนของ อบต. - ความร่วมมือของภาศึต่าง ๆ ระหว่างผู้คนในชุมชน แกนนำ กศน และอบต เกิดขึ้นบนสัมพันธ์ในฐานะคนในพื้นที่ซึ่งผูกพันกันและต่างต้องการเห็นภาพการพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจึงเกิดความพยายามต่อเนื่องผลักดันไปสู่การเป็น “แผนการพัฒนาโครงการท่องเที่ยวของ

กรณีศึกษา	แนวคิด ABC หรือที่ใกล้เคียง		กลไกความร่วมมือ	การใช้ข้อมูล ความรู้และการจัดการความรู้	กระบวนการขับเคลื่อน	แผนงาน/ ปฏิบัติการและผล
	แนวคิด	การปรับใช้ในพื้นที่				
			- มีเจ้าหน้าที่ของ กศน. เป็นผู้ประสานงานใน รายละเอียด			ตำบลห้วยแก้ว” ที่เชื่อมโยงทั้ง หมู่บ้านและตำบล
๑.๓) ต.เชิง ดอย	เหมือนกับตำบลวัดเกต	-ใช้แนวคิด ABC เป็นฐานผสมผสาน กับตำบลต้นแบบ ของพัฒนาสังคม และความมั่นคงของ มนุษย์ - นำเอาจุดแข็งของ ABC ที่มีการบูรณา การพัฒนาแบบองค์ รวมให้เข้ากับตำบล ต้นแบบที่มีจุดแข็ง ในด้านการให้ สวัสดิการสังคม ในด้านการพัฒนา สวัสดิการสังคมที่ เน้นตัวบุคคลที่มี ความแตกต่างทาง อายุ เพศ และความ ด้อยโอกาส	-ความร่วมมือระหว่างภาคี ภาครัฐ (ศพส ๑๓ เชียงใหม่)กับชุมชนในพื้นที่ เดิมผ่าน “ตำบลต้นแบบ” -ภาคีวิชาการของ ABC ได้ ไปเสริมให้ปฏิบัติการของ ความร่วมมือเดิมไปสู่การ แก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพ มากขึ้น - มีการขยายความสัมพันธ์ ของภาคีความร่วมมืออยู่ ภายใต้ภารกิจงานเดิม “ด้านสวัสดิการสังคม” ที่ มากขึ้น - มีเจ้าหน้าที่ของเทศบาล ตำบลเป็นผู้ประสานงานใน รายละเอียด	- มีการใช้ข้อมูลและความรู้ ๒ ส่วนสำคัญคือ ๑) การเก็บ รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ เกี่ยวกับพื้นที่ตำบล ได้แก่ จปฐ กชช ๒ จปฐ ข้อมูล บก ๐๑ ข้อมูลแผนชุมชน ข้อมูล สุขภาพและข้อมูลอื่น ๆ ที่ เกี่ยวข้อง ร่วมกับ ๒) ข้อมูลที่ ได้จากเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อค้นหาทุนทางสังคม (จุด แข็ง/ ศักยภาพ) ข้อมูลสภาพ ปัญหาของชุมชน (จุดอ่อน หรือสิ่งที่ต้องการแก้ไข หรือ ความต้องการในการพัฒนา) ซึ่งข้อมูลทั้ง ๒ ส่วนจะถูกเวที ประชาคมเพื่อวิเคราะห์ ปัญหา สาเหตุและความ ต้องการ และแนวทางการ แก้ไข	- ทาง ศพส ๑๓ เริ่มจากการสร้าง กรอบแนวคิดการขับเคลื่อนโดยใช้วิธี คิดวิเคราะห์ แก้ไขปัญหาแบบอริยสัจ (ทุกข์- ปัญหาคืออะไร สมุทัย- มี สาเหตุจากอะไร นิโรธ-แนวทางการ แก้ไขคืออะไร มรรค-) - จัดเวทีประชาคมเพื่อนำเอาข้อมูล ทั้ง ๒ ส่วน มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลตามวิธีคิดแบบอริยสัจ ๔ ได้ แผนกิจกรรม คือ “สังคมน่าอยู่เชิง ดอย” - นำแผนกิจกรรมที่ได้เข้าสู่เวที ประชาคมสู่แนวทางการขับเคลื่อน กิจกรรมร่วมกับบูรณาการ แผนพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม ตำบลต้นแบบโดยมุ่งประเด็นตาม “แผนปฏิบัติการโครงการแก้ทุกข์ เพิ่มสุขเชิงดอย”	- การขับเคลื่อนและปฏิบัติการ ของโครงการฯ ได้มีกิจกรรมที่มุ่ง ประเด็นตามแผน “โครงการแก้ ทุกข์-เพิ่มสุข” ซึ่งเป็นการบูรณา การโครงการและกิจกรรมของ ตำบลต้นแบบที่มีความ หลากหลาย เช่น โครงการทำดีให้ แม่ดู ธนคารอาหารปลอดภัย พัฒนาชุมชนน่าอยู่ ปศุรักษ์ปลอด สารพิษเศรษฐกิจพอเพียง ปุ๋นนาน สอนตัวเมียหลาน อัยสอนหลาน อาหารสุขภาพ พัฒนาศักยภาพ เครือข่ายเด็กและเยาวชน ฯลฯ - ในแต่ละรอบของปฏิบัติการ จะมีการถอดบทเรียนในแต่ละ กิจกรรม เพื่อวิเคราะห์ผลและ ประมวลชุดความรู้ที่ได้เพื่อนำไป ขับเคลื่อนและขยายผลต่อเนื่อง
๑.๔) ต.ป่า ไหนด	เหมือนกับตำบลวัดเกต	. -ใช้แนวคิด ABC เป็นฐานผสมผสาน กับตำบลสุขภาพ ของพัฒนาสังคม และความมั่นคงของ	- การก่อตัวของ ๓ ภาคี ความร่วมมือระหว่างภาคี วิชาการ (มช) ภาคี สนับสนุน (ศพส. ๑๓ เชียงใหม่ มีสำนักงาน	- มีการใช้ข้อมูลความรู้ โดย ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาของ คนและครอบครัว เช่น จปฐ กชช ๒ ค ข้อมูลผู้ประสบ	- ทาง ศพส ๑๓ เชียงใหม่และทาง ฝ่ายวิชาการจาก มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้เข้าไปปรับ แนวคิด แนวปฏิบัติหลักการและ ประยุกต์ใช้แนวคิด ABC ให้กับฝ่าย	- การขับเคลื่อนภายใต้แผนบูรณา การที่มุ่งสู่ตำบลสุขภาพะ ได้ บูรณาการโครงการและกิจกรรม ย่อย ๆ ทั้งจากการต่อยอด กิจกรรมเดิม และสร้างกิจกรรม

กรณีศึกษา	แนวคิด ABC หรือที่ใกล้เคียง		กลไกความร่วมมือ	การใช้ข้อมูล ความรู้และการจัดการความรู้	กระบวนการขับเคลื่อน	แผนงาน/ ปฏิบัติการและผล
	แนวคิด	การปรับใช้ในพื้นที่				
		มนุษย์ และ สสส - นำเอาจุดแข็งของ ABC ที่มีการบูรณาการพัฒนาแบบองค์รวมให้เข้ากับตำบล สุขภาวะที่มีจุดแข็ง ในด้านการพัฒนาสังคมและสุขภาวะที่เน้นการทำงานกับเด็ก สตรีและผู้สูงอายุในสังคม	สาธารณสุข เป็นผู้ประสานงาน และภาคี ปฏิบัติการในพื้นที่ (เทศบาลตำบลป่าไผ่) ใน ระยะแรกเป็นการปรับแนวคิด แนวปฏิบัติตาม ABC เป็นความสัมพันธ์ระดับหนึ่ง - ต่อมาภาคีปฏิบัติการในพื้นที่เป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการเนื่องจากมีศักยภาพพอเพียง ความสัมพันธ์ของ Actors ภายในมีความเข้มแข็ง โดยอาศัยกับภาคีภายนอกเมื่อต้องการรับการสนับสนุนทั้งในทรัพยากรและวิชาการ - มีนายกเทศมนตรีเป็นผู้ประสานงานในรายละเอียด	ปัญหา - สังคมรายบุคคล (บก ๐๑) รวมถึงข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งแผนการดำเนินงานโครงการต่าง ๆ ในพื้นที่ - การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของทุกภาคส่วนในตำบลป่าไผ่เพื่อทบทวนปัญหาความต้องการ รวมทั้งทุนและศักยภาพที่มีอยู่ในพื้นที่	ปฏิบัติการ - จัดเวทีประชาคมเพื่อนำเอาข้อมูลที่มีอยู่วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน รวมทั้งกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา เพื่อกำหนดแผนปฏิบัติโครงการและกิจกรรมร่วมกัน - นำแผนเข้าสู่เวทีบูรณาการเพื่อปรับเข้าสู่แผนตำบลสุขภาวะของเทศบาลตำบลป่าไผ่ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับแผนงานของท้องถิ่น อบท จังหวัดและส่วนกลาง	ใหม่จำนวนมากที่เข้าไปพัฒนาขับเคลื่อนในระดับปัจเจกหรือมุ่งที่กลุ่มเป้าหมายหลัก (เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส) เช่น ครอบครัวสัมพันธ์ อัยสสอนหลาน ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ และคนชรา ฯลฯ - การขับเคลื่อนปฏิบัติการส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับหนึ่งของกลุ่มเป้าหมาย แต่ยังไม่เกิด Impact ในระดับที่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คนหรือสังคมโดยรวมให้ดีขึ้น - ความสัมพันธ์ระหว่าง Actors และความสามารถในการปรับตัวที่เริ่มเห็นถึงพลังของโครงการหรือแผนงานขนาดใหญ่ เช่น เกษตรอินทรีย์ ฯลฯ ที่สามารถเกิดบูรณาการขับเคลื่อนได้อย่างเต็มที่ซึ่งจะส่งผลต่อวิถีชีวิตที่ดีขึ้นต่อไปในอนาคต
๒) โครงการบูรณาการเพื่อแก้ไข ปัญหาความยากจนและ สุขภาวะ จ.ชัยนาท	- ใช้แนวคิด ABC ที่เป็นแนวคิดหลักของการพัฒนาเชิงพื้นที่โดยใช้ Area based นำ และมีการพัฒนาที่นำเอาปัญหาและความต้องการของพื้นที่มาขับเคลื่อนอย่างแท้จริง - มีกลไกความร่วมมือที่บูรณาการตั้งแต่ระดับพื้นที่ ชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด โดยมีผู้บริหารระดับสูงของจังหวัดเป็นผู้ให้การสนับสนุนอย่างแข็งแรง - สร้างภาคีระดับจังหวัด อำเภอ (ภาครัฐ/ฝ่ายวิชาการ) เป็น		- บูรณาการความร่วมมือของกลไกระดับต่างๆ ในรูปของคณะกรรมการขับเคลื่อนระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด - ใช้ทุนเดิมที่เป็นความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในพื้นที่	- มีการใช้ข้อมูลบัญชีครัวเรือนเป็นเครื่องมือหลักที่นำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ใหม่และการทำงานร่วมกัน ๒ ส่วน คือ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐและนักวิชาการ - การใช้ข้อมูลบัญชี	- กระบวนการขับเคลื่อนทำร่วมกันผ่านเวทีชุมชนหลายครั้งโดยนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนจะถูกนำมาวิเคราะห์จัดระบบที่เป็นหมวดหมู่ไปสู่เวทีคืนสาเหตุ แนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ๓ ระดับคือ ระดับครัวเรือนที่มุ่งปรับ	- การขับเคลื่อนดำเนินการตามแผนชุมชน ได้เกิดกิจกรรมนำร่อง “เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ขยายโอกาส” ในหลายระดับ ระดับครัวเรือนถือว่าผลการขับเคลื่อนโดยใช้ข้อมูลบัญชีครัวเรือนถือว่ามีผลอย่างมาก

กรณีศึกษา	แนวคิด ABC หรือที่ใกล้เคียง		กลไกความร่วมมือ	การใช้ข้อมูล ความรู้และการจัดการความรู้	กระบวนการขับเคลื่อน	แผนงาน/ ปฏิบัติการและผล
	แนวคิด	การปรับใช้ในพื้นที่				
	ผู้สนับสนุนและมีภาคีระดับพื้นที่ตำบล หมู่บ้านเป็นกลไกปฏิบัติในพื้นที่ – มีผู้ประสานงานในระดับตำบลที่มีความชัดเจนและมีศักยภาพ – มีปฏิบัติการครอบคลุมทั้งจังหวัด		โดยขับเคลื่อนผ่านผู้ประสานงานในพื้นที่เป็นตัวจักรสำคัญ	ครัวเรือน อย่างต่อเนื่องได้นำไปสู่การจัดการวิเคราะห์ข้อมูล ปัญหาสาเหตุและแนวทางการแก้ไขใน ๓ ระดับ และยกระดับข้อมูลเป็นข้อมูลวิชาการที่นำมาใช้อย่างเป็นระบบไปสู่แผนชุมชนที่มีการเชื่อมโยงข้อมูล ทน และกิจกรรมภายใต้แผนชุมชนแผนท้องถิ่นและส่วนราชการที่มีทุนเสริมหลายกิจกรรมและหลายระดับ	ลดพฤติกรรมการใช้ยาที่ไม่จำเป็น ระดับหมู่บ้านที่มุ่งจัดการปัญหาหนี้สินให้คนในชุมชนพึ่งตนเอง และระดับตำบลที่มุ่งสร้างระบบข้อมูลยกระดับสู่แผนชุมชนหรือแผนชีวิตที่มีกิจกรรมการขับเคลื่อนแก้ปัญหาในระดับตำบลอย่างเป็นองค์รวมและเป็นรูปธรรม โดยประสานแผนกับ อบต.เพื่อนำไปบรรจุไว้ในแผน อบท. เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณและหนุนเสริมในการแก้ไขปัญหา	ในกิจกรรมการปรับลดรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือยไม่จำเป็น ในระดับชุมชนหรือตำบล แม้แผนชุมชนที่มีการกำหนดกิจกรรมไว้อย่างองค์รวม แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ ทำเอง ทำร่วม ทำให้ และมีกิจกรรมนำร่องที่มีการเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือระดับตำบลใน ๔ ประเด็นหลัก – ผลปฏิบัติการที่เกิดขึ้นถือว่าในระดับครัวเรือนหรือปัจเจกการใช้บัญชีครัวเรือนมีพลังขับเคลื่อนในการแก้ไขปัญหาสูง หากแต่ระดับที่ชุมชนหรือตำบลโดยเฉพาะแผนงานและกิจกรรมที่เป็น การเพิ่มรายได้และขยายโอกาส หากจะทำให้เกิดการแก้ปัญหาที่พลังและมีความเชื่อมโยงเป็นระบบต้องอาศัยข้อมูล การคิดวิเคราะห์เชิงระบบเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งทั้งการมุ่งสร้างประเด็นร่วมที่มี Impact ต่อพื้นที่สูง มีแผนงานโครงการย่อยที่พื้นที่เพื่องอบกันเชื่อมโยงในมิติต่าง ๆ นั้น น่าจะเป็นแนวทางที่จะเข้าไปเพิ่มพลังการขับเคลื่อนภาคีความร่วมมือทั้งในแง่ความสัมพันธ์และในแง่ศักยภาพ การดำเนินงานแก้ปัญหาการ

กรณีศึกษา	แนวคิด ABC หรือที่ใกล้เคียง		กลไกความร่วมมือ	การใช้ข้อมูล ความรู้และการจัดการความรู้	กระบวนการขับเคลื่อน	แผนงาน/ ปฏิบัติการและผล
	แนวคิด	การปรับใช้ในพื้นที่				
						พัฒนาพื้นที่ให้บรรลุสำเร็จและมีความต่อเนื่องเพิ่มมากขึ้น
๓) โรงเรียนชาวนา ศูนย์การเรียนรู้ไร่ จ.น่าน	- เป็นกระบวนการ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ที่ใช้ Issue based และ Area based มาผสมผสานกันมุ่งไปที่พันธุ์ข้าวและขยายผลสู่ปฏิบัติการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง จนได้ผล ถือว่าได้เป็นไปตามหลักการ แนวคิด และแนวปฏิบัติแบบ ABC - มีการเริ่มต้นโดยภาคีภายนอกที่เป็น NGO ในพื้นที่ที่มีศักยภาพและเป็นที่ยอมรับ เข้าไปสร้างความร่วมมือกับภาคีภายในที่เป็นผู้นำชาวนา ผู้ประสบปัญหาเกี่ยวกับการผลิตข้าวตามแนวเกษตรพหุประโยชน์กระแสหลัก - มีการใช้ความรู้อย่างเข้มข้นในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับทางนิเวศและการผลิต มีกระบวนการเรียนรู้และขยายผลจนถึงผู้ปฏิบัติการระดับไร่นา - เริ่มจาก ๑ พื้นที่และขยายผลไปหลายพื้นที่ในจังหวัดน่าน และใกล้เคียง - มีโรงเรียนชาวนา เป็นศูนย์สร้างความรู้และจัดการความรู้แบบครบวงจร		- ภาคีภายนอกเป็นผู้เคลื่อนงาน สนับสนุนกระบวนการ และดึงวิชาการเข้าไปสนับสนุน - มีโครงสร้างภาคีความร่วมมือที่เข้มข้นจากความสัมพันธ์ของผู้คนที่ประสบปัญหาาร่วมกัน - มีบุคลากรของมูลนิธิอภัยเมืองน่านเป็นผู้ประสานงานในรายละเอียด	- การสืบค้น-พัฒนาต่อยอด “องค์ความรู้เรื่องข้าว” เป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการ และได้ใช้ข้อมูลความรู้และการจัดการความรู้ที่เป็นการผลิตผลระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมร่วมกับเทคนิควิชาการใหม่ๆ จากภายนอก และใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับฝ่ายวิชาการที่หลากหลายทั้ง สกว. สถาบันการศึกษาทั้งในและนอกพื้นที่จนเกิดเมล็ดพันธุ์ที่มีความเหมาะสมกับภูมิโนเวศที่หลากหลาย - มีการส่งเสริมสืบทอดองค์ความรู้ใหม่ที่ได้ทดลองปรับปรุง ปฏิบัติและถ่ายทอดผ่านโรงเรียนเรียนชาวนาในพื้นที่เพื่อแลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ และมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง	- การขับเคลื่อนของภาคีที่เป็น NGO และภาคีฝ่ายปฏิบัติผ่านโรงเรียนชาวนา เริ่มตั้งแต่การสร้างเครือข่ายชาวนา ผ่านปฏิบัติการเรียนรู้ร่วมกันบนแปลงนาตั้งแต่การบันทึกรวบรวมคัดเลือก ทดลอง พัฒนาปรับปรุงให้เกิดเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพโดยเน้นสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวนาด้วยกันเอง โดยมีการหนุนช่วยทางวิชาการที่หลากหลายจากภายนอก ทั้งกรมการข้าว สกว. สถาบันวิจัยข้าวอุบล มูลนิธิเกษตรกรรมทางเลือก ฯลฯ - จากกระบวนการเรียนรู้ที่ได้นำไปสู่ปฏิบัติการในแปลงนาระดับปัจเจกเพื่อทดลอง และนำผลที่ได้กลับมาแลกเปลี่ยนในเครือข่าย เกิดการขยายผลอย่างต่อเนื่อง - ใช้การวิจัยและทำงานร่วมกันของเครือข่ายชาวนา กับ สกว. ต่อยอดพัฒนาการผลิตเมล็ดพันธุ์ที่มีเป็นระบบและมีคุณภาพมาตรฐาน โดยฝ่ายวิชาการหนุนช่วยด้านกระบวนการ มูลนิธิอภัยเมืองน่าน ประสานงานและจัดการในพื้นที่ ส่วนราชการในพื้นที่สนับสนุนงบประมาณ	- ปฏิบัติการของโรงเรียนชาวนา ได้ทำให้ชาวนาเข้ามาร่วมเป็น “อาสาสมัครรักษาพันธุ์ข้าว” และเกิดเครือข่ายชาวนาในพื้นที่ที่ได้รวบรวมค้นคว้าทดลองปรับปรุงพัฒนาต่อยอดจนเกิดเมล็ดพันธุ์ที่มีความเหมาะสมกับสภาพภูมิโนเวศที่มีความหลากหลาย - ความสัมพันธ์ก็ดีขึ้นบน “กระบวนการเรียนรู้และทำงานร่วมกัน” ระหว่างกลุ่มเครือข่ายชาวนาตามท้องถิ่นต่างๆ กับกลุ่มอภัยเมืองน่านที่ขยายความร่วมมือออกไปยังเครือข่ายและภาคีอื่น ๆ ในพื้นที่ ภายใต้ความผูกพันและความสัมพันธ์เดิมตามธรรมชาติทั้งระบบเครือข่าย มิตรสหายที่ขยายผลความร่วมมือทั้งแนวราบและแนวตั้งอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาหลายปี จนเกิดเครือข่ายชาวนาที่เชื่อมั่นว่าจะสร้างการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตที่ดีขึ้น

กรณีศึกษา	แนวคิด ABC หรือที่ใกล้เคียง		กลไกความร่วมมือ	การใช้ข้อมูล ความรู้และการจัดการความรู้	กระบวนการขับเคลื่อน	แผนงาน/ ปฏิบัติการและผล
	แนวคิด	การปรับใช้ในพื้นที่				
					จัดตั้งธนาคารและศูนย์ผลิตเมล็ดพันธุ์ชุมชน	
๔) วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก	– ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นหลัก โดยภาคีฝ่ายวิชาการ มีการใช้ Issue based นำได้แก่ ปัญหาที่เป็นผลพวงมาจากการพัฒนาการแพทย์สมัยใหม่ที่ทำให้การแพทย์พื้นบ้านล้าสนาและ หมอเมืองได้ถูกลดบทบาท ภูมิปัญญาและองค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้านถูกละเลยสูญหายและขาดการพัฒนาที่เป็นระบบ และใช้ Area based ตามภายหลังแบบสิ้นไหล – เริ่มต้นโดยภาควิชาการภายนอกภายใต้การวิจัยระยะยาวกว่า ๑๐ ปี เข้าไปสร้างความสัมพันธ์แบบร่วมมือ “Collaboration” กับภาคีภายใน ได้แก่ หมอเมืองและเครือข่าย – มีการใช้ข้อมูลความรู้และการจัดการความรู้อย่างเข้มข้นและเจาะลึก จนถึงการศึกษาและพิสูจน์ผลของความรู้ในชั้นปฏิบัติการกับผู้ป่วย – ในกระบวนการได้มีการดึงเอาภาคีฝ่ายสนับสนุนจากภายนอกตั้งแต่ระดับจังหวัด ได้แก่ โรงพยาบาล จนถึงระดับส่วนกลางคือ กระทรวงสาธารณสุขมาให้การสนับสนุน – ได้มีการขยายผลไปสู่การจัดตั้งเป็นวิทยาลัยและเปิดสอนระดับบัณฑิต และบัณฑิตศึกษา		– ผศ.ดร.ยิ่งยง เทาประเสริฐ ถือเป็นคนสำคัญที่ทำให้เกิดโครงการและการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง ภายใต้โครงการวิจัย “การสังคายนาองค์ความรู้หมอเมือง” ที่ทำให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มหมอเมืองเพื่อสังคายนาและพัฒนาตำราทางการแพทย์พื้นบ้าน – การทำงานร่วมกันยังมีส่วนที่เป็นแรงผลักดันให้มีการจัดตั้งกรมพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือกในกระทรวงสาธารณสุข และส่งต่อองค์ความรู้ โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายได้เปิด “วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้าน” ที่เปิดสอนระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษาที่เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงานอย่างยั่งยืน	– วิธีคิดที่มีความผสมผสาน มีการรวบรวมข้อมูลเพื่อการสังคายนาความรู้ และปฏิบัติการแพทย์พื้นบ้านที่มีศักยภาพ – มีการสังเคราะห์องค์ความรู้หมอเมืองจนเกิดเป็นตำราอ้างอิงกลางของการแพทย์พื้นบ้านล้านนาและการแพทย์ชนเผ่า – ใช้ความรู้ที่ปฏิบัติได้จริงไปผลักดันให้เกิดการยอมรับทั้งเชิงนโยบาย และระบบการศึกษาของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือกเพื่อศึกษาค้นคว้ารวบรวมองค์ความรู้ และการถ่ายทอดการแพทย์พื้นบ้าน	– การใช้กระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการทุ่มเทอย่างจริงจังและต่อเนื่องมานานับกว่า ๑๐ ปี จนเกิดความไวเื้อเชื่อใจระหว่างกันจนยอมเปิดเผยความรู้และประสบการณ์ทั้งให้ตรวจสอบความถูกต้องจากหลักฐาน เช่น บันทึกในใบลาน หรือใบสา ของหมอ รวมถึงการสอบถามจากคนไข้ ซึ่งปกติแทบเป็นไปไม่ได้ที่จะให้ข้อมูลแก่สาธารณะ เพราะเป็นเคล็ดวิชาส่วนตัวที่หวงแหน หรืออาจยอมรับซึ่งกันและกันได้ยาก นอกจากนี้ การจะได้ซึ่งองค์ความรู้จากหมอเมืองอย่างเปิดเผย ถึงกับต้องสัญญา หรือสาบานว่าจะนำความรู้ไปพัฒนาเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่แสวงหาประโยชน์ส่วนตัวหากใคร องค์กรใด จะให้รางวัลกับอาจารย์ก็จะไม่รับ ยกเว้นเป็นการให้ในนามของแพทย์พื้นบ้านทั้งปวง ความรู้จากท้องถิ่น คือทฤษฎีที่เป็นตำนานสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ใช้ประโยชน์ได้แท้จริง เพียงคนรุ่นใหม่ปรับแต่งให้เข้ากับระบบปัจจุบัน	– สร้างกระแสการยอมรับและขยายผลจนสามารถออกกฎระเบียบมาสนับสนุนและกำกับดูแลจากรัฐ ดังเช่น นโยบายและแผนงานการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพและการแพทย์พื้นบ้านไทยของรัฐบาล รวมไปถึงการจัดโครงสร้างและองค์กรระดับชาติและท้องถิ่นเพื่อสนองตอบนโยบายและแผนดังกล่าว – เกิดวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือกมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เพื่อเป็นแหล่งศึกษาวิจัยค้นคว้ารวบรวมองค์ความรู้ที่โดดเด่นด้านการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพรในพื้นที่ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการตรวจวินิจฉัยและการผสมผสานการแพทย์ในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านอย่างหลากหลาย – คณะกรรมการวิชาชีพสาขาการแพทย์แผนไทยได้ให้การรับรองให้เป็น “สถาบันการศึกษาการแพทย์แผนไทย” ตาม พรบ.

กรณีศึกษา	แนวคิด ABC หรือที่ใกล้เคียง		กลไกความร่วมมือ	การใช้ข้อมูล ความรู้และการจัดการความรู้	กระบวนการขับเคลื่อน	แผนงาน/ ปฏิบัติการและผล
	แนวคิด	การปรับใช้ในพื้นที่				
			- มีการขยายความร่วมมือของแพทย์พื้นบ้านในพื้นที่และในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง - ผศ.ดร.ยิ่งยง และทีมงานเป็นผู้ประสานงานในรายละเอียด			การประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๓๓ (๑) (ข) โดยให้วิทยาลัยฯ ช่วยพัฒนาหลักสูตรการแพทย์แผนไทยบัณฑิต (พท.บ.) ระดับปริญญาตรี ๔ ปี

๒.๕ สรุปผลการสังเคราะห์ปฏิบัติการการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการจากกรณีศึกษา

สาระสำคัญของปฏิบัติการ ๗ พื้นที่กรณีศึกษา สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญ ซึ่งต่อไปจะนำไปสู่การประกอบสร้างเป็น แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ ของบทที่ ๓ ได้ดังนี้ คือ

ก. ในแง่ของหลักการ

ถือว่าทั้ง ๗ กรณีศึกษา ได้ใช้กลไกในการดำเนินงาน ใช้ข้อมูลและองค์ความรู้ และมีกระบวนการขับเคลื่อน ทั้งนี้ ความแตกต่างจะเป็นไปตามลักษณะของการออกแบบ ริเริ่มและขับเคลื่อนโครงการ กล่าวคือ

กรณีของ ๔ พื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่ และ ๑ พื้นที่ของจังหวัดชัยนาท เป็นการคิดริเริ่มโครงการ จากหลักการสำคัญของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ (ABC) ของ สกว. ดังนั้นการเริ่มจากการกำหนดกลไกความร่วมมือ การใช้ข้อมูลและองค์ความรู้ ประกอบในกระบวนการขับเคลื่อนจึงเห็นภาพที่ชัดเจน แต่กระนั้นก็ตามในแต่ละพื้นที่ ทั้ง ๕ แห่งก็มีความยืดหยุ่น แตกต่างในรายละเอียด แต่ดำรงไว้ซึ่งหลักการใหญ่เหมือนกัน ซึ่งจะได้วิเคราะห์ต่อไป

กรณีของ พันธุ์ข้าวที่จังหวัดน่าน และ แพทย์พื้นบ้านของเชียงราย จริงอยู่ที่การริเริ่มโครงการไม่ได้ใช้หลักการสำคัญของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการอย่างตรงไปตรงมา แต่ในระหว่างดำเนินงาน และการขับเคลื่อนจนถึงปัจจุบันพบว่า ๒ พื้นที่ ก็มีกลไกความร่วมมือ ใช้ข้อมูลและองค์ความรู้ และมีกระบวนการขับเคลื่อนที่เหมือนกับ ๕ พื้นที่ข้างต้นไม่มากนัก และก็เช่นเดียวกัน ๒ พื้นที่ดังกล่าวก็มีความแตกต่างในรายละเอียดการขับเคลื่อน

ในขั้นนี้พอจะมีข้อสรุปในเชิงการสังเคราะห์ว่า ในเมื่อทั้ง ๗ กรณีศึกษา เมื่อผ่านการทำงานมาระยะเวลาหนึ่ง ได้ก่อให้เกิดผลกับการพัฒนาที่ตรงกับปัญหา ตรงกับความต้องการของพื้นที่ทั้งสิ้น และพื้นที่ทั้งหมด ได้มีกลไกความร่วมมือในพื้นที่ ที่เห็นศักยภาพของแนวทางการพัฒนาในรูปแบบนี้เหมือนกัน แสดงว่า ๓ หลักการดังกล่าวข้างต้นเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ขาดไม่ได้โดยเด็ดขาด ซึ่งจะแตกต่างกับแนวทางการพัฒนาในรูปแบบอื่น เช่น การส่งเสริมการพัฒนาเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งอาจมีกลไกแต่คงไม่ใช่เป็นกลไกความร่วมมือระหว่างคนนอกกับคนในพื้นที่ อาจลงไปทำเลยโดยไม่มีการใช้ข้อมูลและองค์ความรู้เท่าที่ควร และการพัฒนาเรื่องนั้นอาจตรงหรือไม่ตรงกับการแก้ปัญหา หรือการพัฒนาของผู้คนในพื้นที่ก็ได้ หรือกรณีของการวิจัยก็จะเน้นไปที่ การใช้ข้อมูลและองค์ความรู้ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหในพื้นที่ หากแต่ว่า กลไกความร่วมมือที่ดี หรือกระบวนการที่ใช้ก็ดี ไม่ได้ทำอย่างเชื่อมโยง ก็จะได้เฉพาะความรู้ที่ขาดการปฏิบัติ ก็ได้

ประเด็นสำคัญของการพัฒนาอีกประเด็นหนึ่งก็คือ เรื่องของแนวทางการใช้พื้นที่เป็นฐาน (Area-Based Approach) และ/หรือการใช้ประเด็นเป็นฐาน (Issue Based Approach) ซึ่งเป็นเรื่องที่ใหญ่

กว่า ๓ หลักการด้วยซ้ำไปจาก ๗ กรณีศึกษา ซึ่งให้เห็นว่าทั้ง ๒ แนวทางใหญ่ (Approaches) ได้ถูกนำมาทำกับตั้งแต่ต้น ก่อนที่จะริเริ่มโครงการด้วยซ้ำไป

ในสาระสำคัญประการแรก จะสังเกตได้ว่า ๖ พื้นที่ ยกเว้น เชียงราย จะลงไปที่ ชุมชน และกลุ่มของชุมชน ในระดับตำบล แต่ก็ไม่ใช่ตำบลที่มีอาณาเขตตายตัวตามเขตปกครอง หากแต่เป็นกลุ่มของชุมชนที่เห็นด้วย และต้องการการพัฒนาแนวทางใหม่ อาจรวมทุกหมู่บ้านในเขตตำบลนั้นๆ หรือบางกรณีศึกษาจะมีความเข้มข้นในบางหมู่บ้านหรือบางชุมชนที่มีความพร้อมมากกว่า โดยที่หมู่บ้านที่เหลืออื่นๆจะติดตามเผ้าดูอยู่ และที่สำคัญเช่นเดียวกัน การใช้จังหวัด อำเภอ และตำบล เป็นขอบเขตของพื้นที่ก็ด้วยการยอมรับในสภาพความเป็นจริง ว่าทรัพยากรก็ดี อำนาจทางกฎหมายก็ดี มั่นถูกผูกติดกับกลไกของรัฐ ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และแม้กระทั่งท้องถิ่นที่เป็นหน่วยการจัดการใหม่ จะดีหรือไม่อย่างไร ในที่สุดการพัฒนาก็ต้องขึ้นอยู่กับอำนาจของรัฐดังกล่าว ดังนั้นพื้นที่ในมิติของการพัฒนาตามธรรมชาติ กับพื้นที่ในมิติของเขตการปกครองจึงไม่ได้ถูกแยกจากกันโดยเด็ดขาด ตรงกันข้าม การใช้พื้นที่เป็นฐานของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการจึงอยู่ที่การเลือกใช้จุดอ่อนและจุดแข็งของ ๒ มิติเชิงพื้นที่นั้น ในกรณีศึกษา ๖ กรณีแรก เริ่มต้นจากมิติพื้นที่ตามธรรมชาติ เพื่อให้เกิดพลังการพัฒนาจากฐานรากก่อน แต่เมื่อต้องการการสนับสนุน การเข้ามาขับเคลื่อนพลังการพัฒนานั้น การให้มีท้องถิ่นในรูปแบบของ อบต. เทศบาลตำบล หรือเทศบาลนคร(เชียงใหม่) เข้ามาเป็นกลไกขับเคลื่อน หรือเป็นกลไกสนับสนุน จึงดำเนินไปอย่างได้ผล ดังนั้นในเรื่องของการใช้แนวทางพื้นที่เป็นฐาน (Area Based Approaches) จึงเป็นเรื่องที่การผสมผสาน “พื้นที่” ใน ๒ มิติมากกว่า และเรื่องนี้ อาจเป็นข้อคิดให้กับนักวิชาการสายการพัฒนาสังคมที่ให้น้ำหนักกับหน่วยการวิเคราะห์ในมิติแรกของพื้นที่ โดยละเลยอิทธิพลของพื้นที่ในมิติที่สอง จะทำให้ไม่เห็นความจริงทั้งหมดก็เป็นได้

ในประเด็นเดียวกันนี้มีข้อน่าสังเกตว่า กรณีศึกษา การแพทย์พื้นบ้านของจังหวัดเชียงราย พื้นที่ที่ใช้กลับไม่ได้ยึดติดกับเขตการปกครองโดยสิ้นเชิงตั้งแต่เริ่มต้น พื้นที่ที่ถูกกำหนดก็คือพื้นที่ที่มีผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และมีการปฏิบัติเกี่ยวกับแพทย์พื้นบ้านที่ต่อมา ได้ถูกขยายวงออกไปจนข้ามประเทศ แต่เมื่อถึงจุดที่ต้องการอำนาจรัฐมาสนับสนุน พื้นที่ของจังหวัดหรือของประเทศก็ถูกนำมาใช้ ซึ่งก็ถูกต้องแล้วตามธรรมชาติของมัน

ในสาระสำคัญประการที่สอง คือ เรื่องของการใช้แนวทางประเด็นเป็นฐาน (Issue-Based Approach) มีผลการสังเคราะห์ที่น่าสนใจ ดังนี้คือ กรณีของจังหวัดน่าน กับแพทย์พื้นบ้านจังหวัดเชียงราย ประเด็น “พันธุ์ข้าว” ก็ได้ หรือ ประเด็น “แพทย์พื้นบ้าน” ก็ได้ คือตัวนำ เป็นจุดเริ่มต้น แล้วลงไปทำในพื้นที่ และใช้พื้นที่เป็นฐาน (Area-Based Approach) เป็นตัวตาม ซึ่งก็ได้ผลจนเป็นที่ยอมรับอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามใน ๕ พื้นที่กรณีศึกษา ที่ใช้แนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการเป็นหลัก ล้วนใช้พื้นที่เป็นฐาน เป็นตัวเริ่มต้น แต่ก็มีกรณีงานไปสู่ประเด็นตามมาหรือควบคู่กัน โดยมีความต่างอยู่ ๒ ลักษณะย่อย คือ ลักษณะแรก ไม่ได้กำหนดประเด็นพัฒนาที่ชัดเจนไว้ตั้งแต่เริ่มต้น

ประเด็นหรือโจทย์การพัฒนาจะเกิดขึ้นหลังจากมีกระบวนการใช้ ข้อมูล ความรู้เข้าไปจัดการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรณีของ จังหวัดชัยนาท ป่าใหม่ และเชิงดอย ลักษณะนี้เป็นเสมือนกับการใช้ Area Based เป็นหลักแล้วมี Issue Based เป็นตัวตาม ซึ่งผลของการพัฒนา อาจไม่เจาะลึก มีน้ำหนัก หรือมีพลังขนานใหญ่เข้าไปขับเคลื่อนเหมือนกรณีศึกษาอื่น และลักษณะที่สอง จริงอยู่ที่ใช้ Area Based แต่การกำหนดประเด็นที่ชัดเจน และเป็นประเด็นที่มีพลังการพัฒนาสูง (Issue-Based) ได้ก่อตัว ตั้งแต่เริ่มต้น และเมื่อ ใช้กระบวนการ ใช้ข้อมูล และองค์ความรู้เข้าไปจัดการ ก็เกิดผลการพัฒนาที่มี ศักยภาพที่จะเคลื่อนต่อ คือ กรณีของพื้นที่วัดเกต และที่ตำบลห้วยแก้ว

จุดที่เป็นประเด็นสำคัญอย่างยิ่งของข้อเสนอ หรือข้อถกเถียงในแนวทางการพัฒนา Approaches ว่าจะใช้พื้นที่เป็นฐาน หรือ ประเด็นเป็นฐาน จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าว สรุปว่า ต้องไม่ แบ่งจากกันโดยเด็ดขาดทั้ง ๒ แนวทาง ตรงกันข้ามกลับต้องใช้ทั้ง ๒ แนวทาง โดยที่ละเลยมิได้คือ ประเด็นที่ถูกนำมาใช้ในการพัฒนา จะเกิดก่อนหรือระหว่างกระบวนการ และการใช้ข้อมูลและองค์ ความรู้เข้าไปขับเคลื่อน จะต้องเป็นเรื่องสำคัญที่เข้าไปแก้ปัญหาได้อย่างทะลุทะลวง หรือเข้าไปพัฒนา ได้อย่างครบวงจร อย่างมีพลัง การเปลี่ยนแปลงระดับสูงจึงจะเกิดอย่างสมบูรณ์ ซึ่งจะได้วิเคราะห์ใน รายละเอียดต่อไป

ข. ในแง่ของ องค์ประกอบของแนวคิดและแนวทางของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบ บูรณาการ

ตามที่ได้นำเสนอมาแล้วว่าแนวคิดและแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ จะต้อง มีองค์ประกอบที่เชื่อมโยง ๕ ประการ คือ ๑.แนวคิดที่สำคัญ ๒.ระบบการจัดการ ๓.กลไกความร่วมมือ ๔.ข้อมูล ความรู้ และการจัดการความรู้ และ ๕.กระบวนการวิเคราะห์ปัญหา กำหนดแผนและการ ปฏิบัติบนพื้นที่พบว่า ๗ กรณีศึกษาได้มีองค์ประกอบทั้ง ๕ ครบถ้วน แต่ไม่ใช้ในลักษณะของการมี องค์ประกอบแบบตายตัว ตรงกันข้าม มีความยืดหยุ่น มีจุดเริ่มต้น มีจุดเน้น และมีความแปรผัน ทั้งใน แ่งของน้ำหนักที่ให้กับ ๕ องค์ประกอบ และความละเอียดอ่อนประณีตของในแต่ละองค์ประกอบ แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับ ที่มาของโครงการ การริเริ่มโครงการ ความหลากหลายตามบริบทและเงื่อนไข ของพื้นที่ และจุดเน้นเชิงประเด็นซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญจาก ๗ กรณีศึกษาได้ดังต่อไปนี้

๑. ในแง่ของแนวคิดสำคัญ (Guiding Principles) ที่นำมากำกับการดำเนินงาน พบว่าใน ภาพรวม ทั้ง ๗ กรณีศึกษา มีความเหมือนกันไม่มากนักในเรื่องของ จุดมุ่งหมายหลักของการ พัฒนาในพื้นที่ คือ การแก้ไขปัญหาที่สำคัญที่เกิดขึ้นกับผู้คนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็น ปัญหาการพัฒนา โดยทั่วไปของ ๕ พื้นที่ที่ใช้การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการเป็นแนวทาง และเป็นปัญหาเฉพาะ ประเด็น เช่น กรณีของพันธุ์ข้าว และของการแพทย์พื้นบ้าน แต่ที่น่าสนใจมากกว่านั้น คือ การ

บรรลุลผลของการจัดการกับปัญหาที่ทั้ง ๗ กรณีศึกษามีเหมือนกันคือ ต้องเป็นเรื่องของคนในพื้นที่ที่อยู่กับปัญหา รู้ปัญหาดี แต่ขาดพลังที่ไปหนุนช่วย หากมีพลังเข้าไปช่วยบนแนวทางของการร่วมมือระหว่างกลไกภายนอก กับภายใน ทั้งนี้โดยให้คนในเป็นหลักในการขับเคลื่อนจึงนำไปสู่การพัฒนาที่ได้ผล ซึ่งประเด็นนี้ถือว่าเป็นจุดที่แตกต่างกับแนวคิดการพัฒนาที่ผ่านมาอย่างสิ้นเชิง ที่หน่วยงานหรือกลไกภายนอกเป็นหลัก นำโครงการพัฒนาเข้าไปดำเนินการในพื้นที่ซึ่งไม่ได้ผล และในแนวคิดสำคัญอีกประการหนึ่งให้เห็นเป็นรูปธรรมของ ๗ กรณีศึกษา คือ ในกระบวนการทั้งหมด ผู้ปฏิบัติการหลักภายในและภายนอกได้เห็นตรงกันว่า เป็นวิธีคิดและปฏิบัติแบบใหม่ที่แตกต่างแต่มีศักยภาพ และสามารถสร้างผลลัพธ์ที่ดีมากกว่าแนวทางแบบเดิม ไม่ว่าจะมาจากราชการส่วนกลาง ภูมิภาค หรือท้องถิ่น เป็นการใช้ข้อมูล ข้อเท็จจริง และองค์ความรู้ ซึ่งก็แตกต่างจากปฏิบัติการแบบเดิมเช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงพอจะยืนยันได้ว่า แนวคิดสำคัญดังกล่าวสามารถสร้างความแตกต่างและมีศักยภาพที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลได้จริง

แต่อย่างไรก็ตาม แนวคิดสำคัญดังกล่าว จะเป็นแค่ มุมมอง โลกทัศน์ หรือเป็นตรรกะที่สมเหตุสมผลชุดใหม่ การประยุกต์ใช้จะยืดหยุ่นไปตามเงื่อนไขของพื้นที่และประเด็นการพัฒนา ผลการสังเคราะห์ ๗ กรณีศึกษา ทำให้เห็นภาพของการประยุกต์โดยตรง หรือโดยอ้อม หรืออาจไม่ได้กำหนดไว้ชัดเจนว่าจะใช้แนวคิดนี้ แต่ทั้งหมดล้วนส่งผลต่อการพัฒนาแบบใหม่ในพื้นที่ หรือตามประเด็นทั้งสิ้น กล่าวคือ กรณีของจังหวัดเชียงใหม่ บางพื้นที่นำแนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการไปเสริมแนวคิดตำบลต้นแบบ บางพื้นที่ใช้แนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการเป็นหลัก แต่เน้นการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหามีพลัง ในขณะที่กรณีศึกษาจังหวัดชัยนาท ได้ใช้แนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการแบบตรงไปตรงมา และเน้นการแก้ปัญหาอย่างเป็นองค์รวมไม่กำหนดประเด็นไว้ล่วงหน้า สำหรับกรณีของพันธุ์ข้าว เป็นปฏิบัติการตามธรรมชาติ จากศักยภาพของ NGOs ที่มีประสบการณ์แบบนี้มายาวนาน เมื่อเข้าไปจัดการกับพันธุ์ข้าวเป็นประเด็นเริ่มต้น แต่ผลต่อเนื่องภายหลัง เกิดการแตกตัวประเด็นย่อยที่ทำให้วิถีชีวิตของชาวนาดีขึ้น กว้างไกลมากกว่าเฉพาะเรื่องพันธุ์ข้าว หรือกรณีของแพทย์พื้นบ้าน เริ่มต้นด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แต่ด้วยธรรมชาติของการขับเคลื่อน จึงนำมาซึ่งการเพิ่มศักยภาพของแพทย์พื้นบ้านอย่างมีนัยยะสำคัญ เท่ากับเป็นการแก้ปัญหาแพทย์พื้นบ้านอย่างหมดจดและยั่งยืน สิ่งที่วิเคราะห์ได้จากกรณีศึกษาเหล่านี้ นอกจากจะเพิ่มข้อสรุปยืนยันถึงความจำเป็นต้องมีแนวคิดการพัฒนาแบบใหม่นี้แล้ว ยังให้ภาพของเส้นทางที่นำไปสู่ผลสำเร็จ แม้ต่างกันบ้าง แต่เมื่อแนวคิดใหม่โดยตัวของมันเองมีความสมบูรณ์ในเชิงตรรกะอยู่แล้ว แม้เริ่มต้นจะต่างกันบ้าง แต่กลางทาง หรือปลายทางจะได้มาซึ่งการพัฒนาที่สมดุลเหมือนกันไม่มากก็น้อย

๒. ระบบการจัดการ

ความแตกต่างของแนวคิด และแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการอีกประการหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การมีนโยบาย ระบบ และวิธีการกำกับกับการดำเนินงานต่างๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่าง ภาควิชาการ ภาควิชาการรัฐและเอกชนจากภายนอก กับภาคภายในพื้นที่ ในการนำแนวทาง กระบวนการต่างๆ ไปดำเนินการ รวมไปถึงการสนับสนุน ด้านกฎหมาย ความรู้ เทคโนโลยี งบประมาณ กำลังคนอย่างสอดคล้องกับแผนงานและโครงการของพื้นที่ จนเกิดผล การพัฒนาที่สมดุลในพื้นที่ ซึ่งไม่เหมือนกับระบบการจัดการการพัฒนาที่ผ่านมา และจากการ วิเคราะห์ ๗ กรณีศึกษา เพื่อตั้งคำถามว่าได้อาศัยหรือใช้ระบบการจัดการแบบใหม่อย่างไร พบ คำตอบว่า ๖ กรณีที่ใช้การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการได้มีความพยายามให้เกิดระบบการ สนับสนุนการพัฒนาแนวใหม่ โดยที่ของจังหวัดชัยนาทได้ใช้ความสัมพันธ์ระหว่าง สกว. กับผู้บริหาร ระดับสูงของจังหวัด นอกจากเป็นการปรับแนวคิดให้ตรงกันแล้วยังมีการสนับสนุนอย่างเข้มข้นและ ต่อเนื่องจากผู้บริหาร ทำให้กลไกความร่วมมือ ระดับอำเภอ และตำบล สามารถดำเนินการตาม กระบวนการได้อย่างได้ผล ทั้งนี้จังหวัดเองก็ได้ประโยชน์จากการที่มีการใช้ข้อมูล และองค์ความรู้ ไป เป็นหลักในการสร้างแผนงานและโครงการที่มาจากพื้นที่ และที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของ คนในพื้นที่ด้วย ส่วนในพื้นที่ผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) ก็ได้รับการสนับสนุนจากจังหวัดในหลาย เรื่อง สำหรับ ๔ กรณีศึกษาของจังหวัดเชียงใหม่ มีพัฒนาการของระบบการจัดการที่เริ่มที่จังหวัด เหมือนกัน แต่ไม่ได้มุ่งไปที่ผู้บริหารระดับสูงของจังหวัดโดยตรง เพราะเป็นจังหวัดใหญ่มีการศึกษา และพื้นที่ในความรับผิดชอบกว้างขวาง ด้วยเงื่อนไขการใช้เวทีของแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาของ จังหวัด ที่มีทีมงานผู้บริหารระดับหน่วยงานของจังหวัดเป็นคณะกรรมการ ทำการศึกษา กำหนด ยุทธศาสตร์ และวางแผนงานและโครงการ ที่เป็นการแก้ปัญหาสำคัญที่ภาระงานปกติของหน่วยงาน ไม่สามารถทำได้ และที่เป็นการจัดการแบบบูรณาการหลายหน่วยงานเข้าด้วยกัน การนำแนวคิดการ พัฒนาพื้นที่แบบบูรณาการเข้าไปเป็นยุทธศาสตร์ถาวรยุทธศาสตร์หนึ่ง จึงเป็นโอกาสในการสร้าง ระบบการจัดการใหม่ขึ้นมา ที่จะสนับสนุนการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็น การจัดทีมกลไก วิชาการ กลไกสนับสนุนของจังหวัดไปสร้างความสัมพันธ์กับกลไกปฏิบัติการของพื้นที่ จะเป็นเรื่องของ ข้อมูล งบประมาณ การประสานงาน ประสานแผน รวมถึงตลอดถึงการให้การสนับสนุนในเรื่องนโยบาย ที่สำคัญจากผู้บริหารระดับสูงของจังหวัด ทั้งหมดจึงทำให้การเคลื่อนงาน ตามแนวคิด และแนวทางการ พัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการดำเนินไปได้อย่างมีทิศทางและต่อเนื่อง สำหรับกรณีศึกษา การแพทย์พื้นบ้าน ระบบการจัดการ เริ่มต้นโดยหัวหน้าคณะนักวิจัย กับ สกว. โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ สนับสนุนงานวิจัยอย่างต่อเนื่องของ สกว. ทำให้งานวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้สำเร็จ เพิ่มพูนผลมาโดย ตลอด แต่ที่น่าสังเกตเป็นอย่างยิ่ง คือ การสร้างระบบความสัมพันธ์ระหว่างภาควิชาการ กับ หมอ เมือง เป็นระบบความสัมพันธ์ที่วางอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจ แบ่งปันผลประโยชน์ จึงนำมาซึ่ง

ระบบการสนับสนุน ระบบการร่วมมือที่ลงตัวตามธรรมชาติ ไม่ต้องอาศัยระบบที่มาจากภาคราชการเท่าใดนัก แต่เมื่อต้องการขยายผล ทั้งในแง่การสร้างการยอมรับตามกฎหมาย และการให้ควมสนับสนุนในด้านการศึกษาระดับอุดมศึกษา ด้วยข้อพิสูจน์จากหลักฐานเชิงประจักษ์ จึงสามารถทำให้ระบบราชการเข้ามาช่วยเหลือได้อย่างดี ส่วนกรณีจังหวัดน่าน ระบบการจัดการถูกพัฒนาแบบต่อยอดจากวิธีการทำงานบนความร่วมมือที่ได้ผล ผ่านประสบการณ์อันยาวนานระหว่าง มูลนิธิฮักเมืองน่านกับผู้ปฏิบัติการหลักในพื้นที่ ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนเชิงงบประมาณ ความรู้ ตลอดจนการต่อรองกับภาครัฐ และตลาด จึงอาศัยความเข้มแข็งของกระบวนการ และผลเชิงประจักษ์ที่พิสูจน์ได้ไปต่อรองทำให้เกิดผลสำเร็จ

จากข้อสรุปดังกล่าว แม้ว่าไม่สามารถชี้ชัดลงไปว่า ระบบการจัดการที่ดีที่สุดควรเป็นอย่างไรมันเริ่มที่ไหน อยู่กับใคร หรือหน่วยงานใด แต่ที่พอจะเห็นภาพบ้างก็คือ ผู้ริเริ่มหลักส่วนใหญ่เป็นฝ่ายวิชาการ เช่น กรณีของ สกว. มูลนิธิฮักเมืองน่าน ผศ.ดร.ยิ่งยง หรือคณะสังคมศาสตร์ มช. เป็นต้น จุดประกาย และพยายามสร้างระบบที่ไปเกื้อหนุนการเคลื่อนไหวงาน ส่วนจะเริ่มที่ไหน กับใคร จะแปรผันไปตามเงื่อนไขที่ต่างกัน แต่เมื่อจัดวางระบบได้แล้ว ระบบที่หนุนช่วยที่ถูกจังหวะและมีระยะเวลาดำเนินงานที่ต่อเนื่องยาวนาน ดูจะเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ อีกองค์ประกอบหนึ่ง

๓. กลไกความร่วมมือ และการจัดการความสัมพันธ์

ตามที่ได้วิเคราะห์มาแล้วว่า ทั้ง ๗ กรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จในระดับต่างๆ เพราะได้มีกลไกความร่วมมือระหว่างผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) จากภายนอก กับผู้ปฏิบัติการหลัก ภายในชุมชนและพื้นที่ ซึ่งแตกต่างจากการพัฒนาในรูปแบบเดิม ที่หน่วยงานจากภายนอกแสดงบทบาทสำคัญในการกำหนด ชี้นำ และผลักดันให้เกิดกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่ โดยที่ผู้ปฏิบัติการหลักในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วม หรือสนองตอบเท่านั้น ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของความล้มเหลวของการพัฒนาที่ผ่านมา

แต่การก่อตัว การกำหนดบทบาท และการสถาปนาความสัมพันธ์ความร่วมมือในการขับเคลื่อนการกระบวนการแก้ปัญหาสำคัญของพื้นที่ โดยความร่วมมือระหว่างกลไกภายนอก ได้แก่ ภาควิชาการสนับสนุนทางวิชาการ และภาควิชาการสนับสนุน ด้านนโยบาย ทรัพยากร งบประมาณ และกฎเกณฑ์ต่างๆ กับกลไกภายใน ได้แก่ ภาควิชาการปฏิบัติการในพื้นที่ ของ ๗ กรณีศึกษา มีความแตกต่างกัน และจากความต่างนี้ส่งผลต่อระดับความสำเร็จของปฏิบัติการในแต่ละพื้นที่ดังนี้ คือ กรณีศึกษาของจังหวัดชัยนาท ในการก่อตัวของกลไกภายนอก เป็นการริเริ่มของ สกว. ซึ่งถือว่าเป็นฝ่ายวิชาการ และได้มีนักวิชาการเข้าไปมีบทบาทผลักดันที่สำคัญกับผู้บริหารระดับสูงของจังหวัดจนเกิดความร่วมมือของ ๒ ภาควิชาที่เป็นกลไกภายนอกได้ค่อนข้างสมบูรณ์ และเมื่อได้ไปสร้างความร่วมมือกับกลไกภายใน

ที่เป็นผู้นำทางการและไม่เป็นทางการ และกับหน่วยงานท้องถิ่น และที่สำคัญมีผู้ประสานงานหลักที่มีศักยภาพ มีความทุ่มเท ทำให้กลไกภายในได้เข้าใจ แนวคิด และแนวปฏิบัติ สามารถใช้บัญชีครัวเรือนเป็นจุดเริ่มต้นแบบค่อยเป็นค่อยไป แม้จะเป็นเรื่องยากในระยะเริ่มต้น แต่เมื่อนำผลจากบัญชีครัวเรือนมาวิเคราะห์ และต่อมาได้นำไปสู่การคิดถึงแผนงานและกิจกรรมต่างๆ รวมถึงเมื่อมีการปฏิบัติ ความร่วมมือของ ๓ ภาคี และโดยเฉพาะกับภาคีฝ่ายปฏิบัติการในพื้นที่ เริ่มมีความมั่นใจและเกิดความสัมพันธ์ ช่วยกันผลักดันกิจกรรมการแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง ทั้งหมดนี้พิสูจน์ได้ว่าหากมีการสร้างกลไกความร่วมมืออย่างแท้จริง การขับเคลื่อนงานพัฒนาที่สนองตอบต่อปัญหาและความต้องการของพื้นที่จะมีศักยภาพ

ส่วน ๔ กรณีศึกษาของจังหวัดเชียงใหม่ โดยแท้จริงแล้ว การริเริ่ม เกิดจากภาคีฝ่ายวิชาการ อาศัยเวทีของแผนยุทธศาสตร์ ได้สร้างความร่วมมือของ ๒ ภาคีภายนอกก่อน ต่อมาได้เริ่มสรรหาและเชิญชวนภาคีฝ่ายปฏิบัติการในพื้นที่ เข้ามาร่วมภายหลัง ความสัมพันธ์แบบความร่วมมือไม่ได้เกิดในระยะแรก เพราะในขั้นเริ่มต้นโครงการมีความจำเป็นต้องปรับแนวคิด และทำให้แนวปฏิบัติเป็นที่เข้าใจตรงกันก่อน และเมื่อมีการดำเนินงานตามกระบวนการในชุมชน หรือพื้นที่โดย ผู้ประสานงานหลักที่แตกต่างกัน ความสัมพันธ์บนความร่วมมือก็ได้เกิดขึ้นแบบค่อยเป็นค่อยไปกับผู้ปฏิบัติการหลักก่อน และขยายไปสู่ผู้ปฏิบัติการทั่วไป อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างในบทบาทของผู้ประสานงาน นำมาซึ่งความแตกต่างในระดับของความสัมพันธ์และสัมฤทธิ์ผลของกระบวนการ กล่าวคือ กรณีของวัดเกตได้มีนักศึกษาปริญญาเอกที่ต้องทำวิทยานิพนธ์ในเรื่องนี้ ประสานงานกับผู้นำที่หลากหลาย แม้ประเด็นการพัฒนาจะใหญ่และซับซ้อน แต่ผลของความสัมพันธ์และเนื้อหาของงานได้ถูกพัฒนาไปได้ในระดับที่ดีพอสมควร ในกรณีศึกษาพื้นที่ตำบลห้วยแก้ว ผู้ประสานงานหลักเป็น กศน.ในพื้นที่ ร่วมมือกับกลุ่มผู้นำหลายหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็งอยู่แล้ว ทำให้ความสัมพันธ์ของกลไกและผลของงานเกิดขึ้นอย่างได้ผล และมีรูปธรรม ในกรณีตำบลเชิงดอย ผู้ประสานงานในช่วงเริ่มต้นเป็นนักพัฒนาของหน่วยงานทำงานร่วมกับทีมงานของเทศบาล เมื่อกระบวนการเคลื่อนตัวไปได้ระดับหนึ่ง ทีมงานของเทศบาลได้ผนวกกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ให้เป็นความรับผิดชอบของเทศบาล ประกอบกับเน้นไปที่การเสริมพลังของสวัสดิการสังคม ทำให้ระดับของความสำเร็จที่เป็นรูปธรรมมีอยู่อย่างชัดเจน และผู้คนในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องเกิดแนวทางใหม่ สำหรับพื้นที่ตำบลป่าไผ่ ผู้บริหารระดับสูงของเทศบาลตำบล เป็นผู้ประสานงานควบคู่ไปกับเป็นแกนนำของภาคีฝ่ายปฏิบัติการในพื้นที่ ความสัมพันธ์และเนื้อหาของงานจึงเกิดขึ้นอย่างมีพลัง เป็นที่ยอมรับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่หลากหลายของตำบล ในขณะที่ภาคีภายนอกไม่ได้ลงไปคลุกคลีมากในรายละเอียด ความสัมพันธ์ระหว่างภาคีภายนอก กับเทศบาลจึงดีมาก เพียงแต่ไม่ได้ขยายลงไปถึงระดับผู้ปฏิบัติเท่านั้นเอง

แตกต่างจาก ๕ กรณีศึกษาที่กล่าวมาแล้ว กรณีศึกษาจังหวัดน่าน กลไกความร่วมมือระหว่าง NGOs คือ มูลนิธิฮักเมืองน่าน ซึ่งอาจถือว่าเป็นภาคีสันับสนุนภายนอก ทำหน้าที่ช่วยเหลือทั้ง

ด้าน แนวคิด วิชาการ กระบวนการขับเคลื่อน และทรัพยากรที่จำเป็น ได้มีความสัมพันธ์บนความร่วมมือกับผู้นำชุมชน ผู้นำชาวนามาก่อน เมื่อประเด็นพันธุ์ข้าวตรงกับปัญหาและความต้องการสำคัญของพื้นที่ เมื่อมีปฏิบัติการ ภาพของความสำเร็จของเนื้องานควบคู่กับความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นมุ่งแก้ปัญหาอย่างไม่ลดละ จึงมีมากขึ้นกับผู้ปฏิบัติการหลัก และที่น่าสนใจ คือ มันได้ขยายลงไปถึงตัวชาวนาจำนวนมากด้วย และกรณีศึกษาจังหวัดเชียงราย นักวิชาการแสดงบทบาทนำในทุกเรื่องในขั้นเริ่มต้น แต่การสร้างความร่วมมือกับภาคีฝ่ายปฏิบัติการในพื้นที่ โดยเฉพาะกับผู้ปฏิบัติการหลักไม่ได้เกิดขึ้น ในระยะแรกตรงข้ามกลับเป็นความระหวาระแว้งไม่ไว้ใจกัน แต่ที่สำคัญเมื่อมีข้อมูลเชิงประจักษ์เกิดขึ้น และมีผลทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเห็นชัดว่าถ้าใช้ข้อมูลและความรู้เหล่านี้ จะเกิดพลัง และส่งผลทำให้เขาและชุมชนได้ประโยชน์ และเมื่อมีการพิสูจน์ถึงความไว้วางใจกัน ความสัมพันธ์แบบความร่วมมือได้เกิดขึ้นในระดับสูงมาก

ทั้งหมดนี้ได้แสดงให้เห็นหัวใจประการหนึ่ง ว่า การพัฒนาแนวใหม่นี้กลไกความร่วมมือมีความสำคัญ แต่เกิดได้อย่างไร มีรูปแบบใด บนเงื่อนไขใด กลับสำคัญมากกว่า อย่างน้อย ๓ กรณีศึกษา ได้แสดงให้เห็นว่ามีรูปแบบไม่ตายตัว ขึ้นอยู่กับศักยภาพและข้อจำกัดของหน่วยงานหรือสถาบันภายนอกในระดับจังหวัด ขึ้นอยู่กับว่าจะขับเคลื่อนแบบ เอาประเด็นนำ เอาพื้นที่นำ และมีประเด็นเกิดขึ้นภายหลัง หรือเอาพื้นที่นำ และมีประเด็นที่ชัดเจนเดินควบคู่กันไป ขึ้นอยู่กับความยากง่ายของเนื้องาน แต่ผลลัพธ์ที่เป็นความสัมพันธ์บนความร่วมมือกับเนื้องานที่ได้ผลในพื้นที่ กลับไม่ได้อยู่กับรูปแบบเท่ากับขึ้นอยู่กับผู้ประสานงานหลักที่ชัดเจนในแนวคิด แม่นในแนวปฏิบัติ และสามารถประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องได้อย่างต่อเนื่อง และยังถ้ามีความสัมพันธ์เดิมที่ดีอยู่แล้ว (Connectivity) หรือถ้ามีความสัมพันธ์ใหม่บนความไว้วางใจ (Trust) ผ่านข้อมูลเชิงประจักษ์ และรูปธรรมของเนื้องานที่เป็นประโยชน์กับผู้คนในพื้นที่ กลไกที่เข้มแข็ง ทำงานบนความร่วมมือ ผูกยึดโยงด้วยความสัมพันธ์ มุ่งสู่การขับเคลื่อนงาน เกิดขึ้นได้ และได้เกิดขึ้นแล้ว

๔. ข้อมูล ความรู้ และการจัดการความรู้

ในภาพรวม ทั้ง ๓ กรณีศึกษา ได้มีจุดเด่นสำคัญที่ไม่เหมือนกับการพัฒนาในชุมชนหรือพื้นที่แบบเดิม หรือไม่เหมือนกับการวิจัยทั่วไป คือ ได้ใช้ข้อมูลที่หลากหลาย ได้นำข้อมูลไปวิเคราะห์ ได้ใช้ความรู้จากภายนอกเข้าไปเสริมกับความรู้และประสบการณ์ของภายใน ได้ค้นหาและพัฒนาความรู้ใหม่ที่โจทย์มาจากชุมชนอย่างแท้จริง และเป็นโจทย์ที่แหลมคมที่คำตอบมีพลังต่อการขับเคลื่อน ไม่ได้นำความรู้ไปตีพิมพ์ทันที แต่แต่ละชุด แต่ละชั้นของความรู้ ได้ถูกนำไปช่วยในการปฏิบัติ ได้ผลบ้างไม่ได้ผลบ้าง ก็มีการปรับแต่งความรู้ให้เกิดการปฏิบัติได้ เป็นปฏิบัติการต่อเนื่อง ต่อยอด ตลอดเวลา และที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน คือ ตัวข้อมูล ข้อเท็จจริง ที่วิเคราะห์โดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม มันกลายเป็นอำนาจน้อยๆของหลักฐานเชิงประจักษ์ (Power form evidence-based knowledge) ที่

นอกจากจะทำให้เกิดการยอมรับของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายระดับแล้ว ยังเป็นตัวทำให้เกิดความไว้วางใจของผู้ปฏิบัติต่างๆ บนภาคีความร่วมมือด้วย แต่ความเข้มข้นก็ดี ผลของการใช้ที่นำไปสู่การขับเคลื่อนที่ดี นำไปสู่การปรับความสัมพันธ์ที่ดี ของข้อมูล ความรู้ การจัดการความรู้ และอำนาจของหลักฐานเชิงประจักษ์ ใน ๗ กรณีศึกษา มีระดับที่แตกต่างกันมาก

กรณีศึกษา แพทย์พื้นบ้านที่จังหวัดเชียงราย ได้แสดงให้เห็นทุกมิติดังกล่าวในระดับสูงอย่างชัดเจน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความสามารถพิเศษของ ผศ.ดร.ยิ่งยง เทาประเสริฐ เป็นเพราะการมีกลไกความร่วมมือที่เข้มแข็งและขยายวงกว้างขึ้น เป็นเพราะการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องหลายปีติดต่อกันของ สกว. ส่วนกรณีศึกษาพันธุ์ข้าวของจังหวัดน่าน ก็มีมิติของการใช้ข้อมูล ความรู้ และการจัดการความรู้ ที่สำเร็จในระดับสูงอย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะศักยภาพของมูลนิธิฮักเมืองน่าน และผู้นำชุมชน ผู้นำชาวนา ในแง่ของแนวคิดการพัฒนาแนวใหม่ที่ถูกพัฒนามาตามธรรมชาติของหลายสิบปีของการพัฒนาในพื้นที่ และในแง่ของความสัมพันธ์บนความร่วมมือที่ดีมาตั้งแต่ต้น แต่ที่สำคัญมากไปกว่านั้นคือ โจทย์วิจัย ที่เกิดขึ้นในทุกวงจรของการขับเคลื่อน มันถูกต้อง แถมได้ใช้การวิจัยที่บูรณาการระหว่าง เทคโนโลยีขั้นสูงจากภายนอก ให้เข้ากับเงื่อนไขเชิงนิเวศน์ การผลิต เศรษฐกิจ สังคม และเครือข่ายการจัดการ ทำการ สร้าง-ใช้-ทดลอง-สร้างต่อ-สร้างใหม่ จนประสบความสำเร็จระดับสูง นับได้ว่าเป็นสุดยอดของ การจัดการความรู้ภาคปฏิบัติการที่ไม่แพ้กรณีของแพทย์พื้นบ้าน(ซึ่งน่าจะทำการศึกษาเชิงลึกต่อไป จะเป็นประโยชน์อย่างมากกับความต้องการ สร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการใช้ความรู้)

สำหรับ ๑ กรณีศึกษาที่จังหวัดชัยนาท และ ๔ กรณีศึกษาของจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากอายุของการปฏิบัติงานไม่ยาวนาน และไม่มีเงื่อนไขพิเศษเหมือน ๒ กรณีศึกษาที่กล่าวมาแล้ว ระดับความเข้มข้นของการได้มาซึ่งข้อมูลที่หลากหลายและต่างระดับ ของการนำข้อมูลไปวิเคราะห์ ของการนำผลการวิเคราะห์ไปกำหนดทางเลือก หรือทางแก้ปัญหาของการสร้างความรู้ที่ตรงจุด เพื่อให้มั่นใจว่าทางแก้ปัญหาที่เลือกสรรนั้น ถ้าทำจริงแล้วจะสำเร็จฟันฝ่าอุปสรรคได้ นำทางเลือกไปทำแผน นำแผนไปต่อรองและปฏิบัติ นำผลปฏิบัติไปสร้างความรู้แบบสะสมเพิ่มพูน รวมตลอดถึงของการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อการสร้างความสัมพันธ์ ทั้งหมดจึงไม่อยู่ในระดับที่เปรียบเทียบกันได้ แต่ผลของการวิเคราะห์กรณีศึกษา พอจะเห็นภาพว่า กรณีศึกษาที่จังหวัดชัยนาทใช้ข้อมูลระดับจุลภาค(Micro) คือบัญชีครัวเรือนอย่างเข้มข้น และผลของการวิเคราะห์ได้ก่อให้เกิด “การจุดระเบิดจากภายใน” มากมาย แถมยังกลายเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สร้างความสัมพันธ์ในพื้นที่ปฏิบัติการได้ดี แต่ความเข้มข้นในการใช้ข้อมูลและความรู้เข้าไปจัดการกับปัญหาใหญ่ยังไม่เด่นชัด ส่วนกรณีของ ๔ พื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่ การรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูล ไม่ได้อาศัยบัญชีครัวเรือนเป็นหลัก แต่ได้ใช้ข้อมูลในระดับชุมชนและพื้นที่ (Meso) กับ ระดับจังหวัด (Micro) เป็นหลัก และวิเคราะห์เพื่อชี้ชัดว่า ปัญหาสำคัญคืออะไร โดยผู้ปฏิบัติการหลักก่อน ตามมาด้วยการขยายเวทีชุมชนลงไปสัมผัสข้อเท็จจริงที่เกิด

กับผู้คนในพื้นที่ ซึ่งจะเป็นข้อมูลจุลภาค (Micro) ภายหลัง แต่อย่างไรก็ดี ผลของการวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดแผนงานโครงการการพัฒนาก็ค่อนข้างชัดเจนว่ามีพลังมากกว่าการพัฒนาแบบเดิม สำหรับประเด็นนี้จะเห็นภาพ ๒ ภาพ คือ กรณีของวัดเกต และ ห้วยแก้ว จะเน้นที่การจัดการกับ โครงการขนาดใหญ่ที่มีพลังการเปลี่ยนแปลง (Impacts) สูง ส่วนที่เชิงดอย กับ ป่าไผ่ เป็นการจัดการ กับโครงการที่มีผลต่อสวัสดิภาพของกลุ่มประชากร โดยสรุป ๔ พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อได้ใช้ ข้อมูล ความรู้ และจัดการความรู้ ระดับหนึ่ง ได้ผ่านการทำงานมา ๓ ปี สามารถเห็นแนวโน้มของพลังของ การใช้ความรู้เพื่อการจัดการแล้ว ต่อไปจำเป็นต้องเพิ่มความเข้มข้นมากขึ้น ถ้ารอบหมุนของความรู้ และการจัดการความรู้ใหญ่ขึ้น ก็อาจเห็นการเพิ่มระดับในสาระสำคัญเทียบเคียงกับกรณีของ น่าน เชียงราย หรือชัยนาทได้ ต่อไป

๕. กระบวนการวิเคราะห์ปัญหา กำหนดแผน และปฏิบัติการในพื้นที่

เนื่องจากทั้ง ๗ กรณีศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการริเริ่ม ออกแบบ และขับเคลื่อนมีความแตกต่างกัน กันต่างกันไป แต่ในเนื้อหาสาระสำคัญของการขับเคลื่อนที่มุ่งไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาที่สมดุล โดยกลไกความร่วมมือ และใช้ข้อมูล องค์ความรู้ เข้าไปจัดการ ในท้ายที่สุดล้วนอยู่ในแนวคิดและ แนวทางของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการไม่มากนักน้อย ดังนั้นทุกกรณีศึกษาโดยธรรมชาติหรือ โดยการออกแบบ จะมีกระบวนการดังกล่าวโดยสมบูรณ์ด้วยกันทั้งหมด ซึ่งไม่ใช่เรื่องแปลก แต่มัน สะท้อนว่าการพัฒนาแนวใหม่นี้จะขาดไม่ได้

แต่อย่างไรก็ตามในแต่ละกรณีศึกษามีความแตกต่างในเชิงบริบทและเงื่อนไข ในด้านผู้ริเริ่ม ในด้านศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่ ในด้านประเด็นการพัฒนา และในด้านองค์ประกอบของกลไก ความร่วมมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวผู้ประสานงานหลัก ความละเอียดอ่อน ประณีต จุดเน้นจึง แตกต่างกันไป และผลของมันทำให้เกิดปฏิบัติการและผลลัพธ์ที่ต่างระดับกัน ซึ่งจะวิเคราะห์โดย สาระสำคัญดังนี้

กรณีศึกษาพันธุ์ข้าวที่น่าน และ แพทย์พื้นบ้านที่เชียงราย ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมา ยาวนาน โดยอาศัยความร่วมมือที่มีความสัมพันธ์ที่ดี ในสาระสำคัญ การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาที่ ทำให้การผลิตข้าวของชาวนาน่านประสบกับความขาดทุน เป็นหนี้ จนนำไปสู่การต้องหาพันธุ์ใหม่ เป็น จุดเริ่มต้น และปฏิบัติการ แบบทะลุทะลวงไปสู่เรื่องอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของชาวนาจนสำเร็จอย่างมาก และดำเนินต่อผ่านกระบวนการขับเคลื่อนที่ละเอียดอ่อน ประณีต มีบูรณาการข้อมูล ความรู้ และจัดความสัมพันธ์ของผู้คนจากผลการปฏิบัติการอย่างค่อนข้างสมบูรณ์ เช่นเดียวในเชิงสาระกับ แพทย์พื้นบ้านที่แม่ภาพรวมจะเป็นเรื่องของการวิจัย แต่เนื้อในที่อยู่ในกระบวนการขับเคลื่อนเป็น กระบวนการที่ละเอียดอ่อนและประณีตในทุกขั้นตอนอย่างคงเส้นคงวาและต่อเนื่อง

กรณีศึกษาจังหวัดชัยนาทที่ผ่านปฏิบัติการมาระยะเวลาพอสมควร ที่สำเร็จก็ด้วยกระบวนการที่ละเอียดอ่อน และประณีต เช่นเดียวกัน โดยที่น่าสนใจเป็นพิเศษคือ การฝ่าฟันอุปสรรคของกระบวนการทำบัญชีครัวเรือน จนสามารถสร้างกระบวนการต่อยอดโดยเอาผลการวิเคราะห์ให้ครัวเรือนจัดการกับรายรับและรายจ่าย และให้ชุมชนและพื้นที่มีแผนงานโครงการ และปฏิบัติการเพื่อจัดการกับปัญหาหนี้สินได้ดี ทั้งหมดส่วนใหญ่เกิดมาจากกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาที่สมบูรณ์ตั้งแต่ต้นนั่นเอง

ส่วน ๔ กรณีศึกษาของจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งหมดได้พยายามใช้กระบวนการที่ละเอียดอ่อน และประณีตเช่นเดียวกัน แต่ผลของการวิเคราะห์ที่นำไปสู่แผนงานและโครงการ และต่อเนื่องด้วยการปฏิบัติยังอยู่ในขั้นดำเนินงาน บางพื้นที่มีทั้งแผนใหญ่ควบคู่ไปกับการปฏิบัติการโครงการขนาดเล็ก เช่น พื้นที่ตำบลวัดเกต และตำบลห้วยแก้ว และบางพื้นที่มีแผนระดับชุมชนและหน่วยปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีงบประมาณจากหน่วยงานตามภารกิจสนับสนุน และเคลื่อนงานจนได้ผลแล้ว เช่น กรณีของตำบลป่าไผ่ และตำบลเชิงดอย

แต่ที่น่าจะพิจารณามากไปกว่าเรื่องของการใช้กระบวนการดังกล่าว ก็คือเรื่องของพลังที่ซ่อนอยู่ในกระบวนการ ที่พอจะเห็นภาพก็คือ กระบวนการที่ละเอียดอ่อน ประณีต จนถึงมีปฏิบัติการได้ก่อรูปของพลังที่มองไม่เห็นในหลายเรื่อง ที่ง่ายที่สุดคือภาคีความร่วมมือมีมุมมองและแนวทางใหม่ว่าถ้าจะให้เกิดการแก้ปัญหาที่แท้จริงต้องทำอย่างนี้ จะทำแบบเดิมไม่ได้ผล แต่ที่ลึกลงไปก็คือ ภายใต้อการขับเคลื่อนกระบวนการได้ก่อให้เกิดการยอมรับว่าข้อมูลสำคัญและนำไปใช้ในการต่อรองได้ เกิดประสบการณ์จากผู้ร่วมเวทีว่า การแก้ปัญหาต้องลงไปให้ผู้ที่อยู่กับปัญหาถึงระดับครัวเรือน ต้องให้เขาเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งต่างกับประสบการณ์การพัฒนาที่ผ่านมาหลายทศวรรษ และที่ลึกมากกว่านั้นในกรณีที่มีอายุโครงการยาวนาน มันเกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติการรูปแบบใหม่ในพื้นที่ปฏิบัติการผูกโยงไว้ด้วย หลักฐานเชิงประจักษ์ และความไว้วางใจ (Trust) ที่ไม่ใช่ว่าจะสร้างมาโดยอัตโนมัติ แต่ต้องผ่านบทพิสูจน์ และบทพิสูจน์ที่ได้ผลที่สุดก็คือ ความร่วมมือ ขับเคลื่อน กระบวนการอย่างละเอียดอ่อน ประณีต และต่อเนื่องนั่นเอง

บทที่ ๓

แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ (ABC)

จากผลของการสังเคราะห์กรณีศึกษา ๗ กรณี ที่ในหลักการได้ใช้พื้นที่เป็นฐาน (Area-Based Approach) ในความพยายามขับเคลื่อนการพัฒนาให้เกิดผลที่สมดุลตรงกับปัญหาและความต้องการของพื้นที่เป็นหลักทั้งหมด แต่มีความแตกต่างในแนวทางเสริมและในวิธีการ เช่น กรณีของการแพทย์พื้นบ้านและแพทย์ทางเลือก ได้ใช้ประเด็นเป็นฐาน (Issue-Based Approach) ใช้บทบาทของภาควิชาการร่วมกับภาคีผู้ปฏิบัติ แล้วเลื่อนไหลไปในพื้นที่ต่างๆ หรือในกรณีของโรงเรียนชาวนาที่ประเด็นเริ่มต้นจากพันธุ์ข้าวเป็นหลัก แล้วมีการขยายเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับข้าวและชาวนา เมื่อมีปฏิบัติการที่ได้ผลก็ได้มีการขยายในเชิงพื้นที่อย่างกว้างขวาง กรณีของชัชวาลย์ที่ใช้แนวคิดและแนวทางของ ABC เป็นหลักโดย ได้ใช้บัญชีครัวเรือนเป็นตัวขับเคลื่อนจากข้อมูลและความรู้ที่หลากหลาย เมื่อนำเอาผลการสังเคราะห์ดังกล่าว มาเป็นตัวตั้ง แล้วใช้แนวคิดและทฤษฎี รวมถึงประสบการณ์การวิจัยที่ซึ่งได้รวบรวมองค์ความรู้ และสกัดเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องมานำปฏิบัติ หรือกรณีของจังหวัดเชียงใหม่ที่ใช้พื้นที่เป็นหลักแล้วมีการปรับเปลี่ยนประเด็นการพัฒนาให้สอดคล้องกับภูมิโนทัศน์และสังคม รวมตลอดจนแนวนโยบายของหน่วยงาน ซึ่งแสดงให้เห็นภาพของเป้าหมายตรงกันบนหลักการเดียวกัน แต่มีความยืดหยุ่นในองค์ประกอบต่างกัน ตามที่ได้วิเคราะห์แล้วในบทที่ ๒

เพื่อนำไปสู่การสร้าง “ตัวแบบ” หรือองค์ประกอบและเงื่อนไขที่น่าจะสมเหตุผลที่สุดในเชิงตรรกะพร้อมกับน่าจะปฏิบัติได้จริง ภายใต้ความแปรปรวนชุดหนึ่งของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ “ตัวแบบ” ที่จะได้นำเสนอในบทนี้ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการประกอบสร้าง “แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ (ABC)” อย่างน้อยเพื่อจะได้เป็นการจุดประกายความคิด เกิดข้อถกเถียงและเกิดการปรับแต่ง โดยที่ทั้งหมดมีจุดประสงค์หลัก คือ ต้องการให้เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริงในสังคมฐานราก ภายใต้เงื่อนไขที่เต็มไปด้วยอุปสรรคมากมาย

การนำเสนอในบทนี้จะเริ่มจาก Justification ที่นำไปสู่การมีแนวคิดและแนวปฏิบัติการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ ตามด้วยองค์ประกอบของแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่ หรือ “ตัวแบบ” ดังกล่าวและลงท้ายด้วยปัจจัยและเงื่อนไขที่เป็นส่วนสนับสนุนหรือทำให้เกิดความแปรปรวนในการใช้ตัวแบบนี้ตามลำดับ

๓.๑ สถานการณ์ที่นำไปสู่แนวคิดและแนวปฏิบัติการพัฒนาพื้นที่แบบบูรณาการ

แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “การพัฒนา” หรือ “การแก้ปัญหา” ในหน่วยของสังคมระดับพื้นฐานของประเทศ ซึ่งหน่วยของสังคมนี้ส่วนใหญ่จะครอบคลุมถึง ชุมชน ชนบท มากกว่าเมืองขนาดใหญ่ และชุมชนที่ว่านี้จะมีความหมายที่ไม่

จำเป็นต้องติดยึดกับ หมู่บ้าน ที่ถูกกำหนดสร้างด้วยเขตการปกครองของรัฐอย่างตายตัว แต่มีความหมายครอบคลุมถึง พื้นที่ที่มีผู้คน ครอบครัวยุติ เพื่อนบ้าน ที่มีวิถีชีวิตร่วมกันภายใต้การจัดระเบียบทางสังคม ภายใต้สถาบัน และภายใต้ปฏิบัติการบนความสัมพันธ์ทางสังคมที่กว้างขวางกว่าเขตการปกครอง เป็นความสัมพันธ์ตั้งแต่ครอบครัวและเครือญาติกลุ่มย่อย ชุมชนย่อย ชุมชนใหญ่ เครือข่ายชุมชนตามความสัมพันธ์ทางสังคมร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หลัก / ย่อย เดียวกัน หรือการขยายตัวของครอบครัวและเครือญาติ และหรือตามการพึ่งพาอาศัยกันตามข้อกำหนดทางภูมิกายภาพ เช่นกรณีของกลุ่มน้ำหรือกรณีของการตั้งถิ่นฐานก่อนที่จะมีกฎหมายปกครองท้องถิ่นบังคับใช้

ทำไมต้องพิจารณาหน่วยสังคมในรูปแบบของชุมชนในลักษณะดังกล่าว การพัฒนาประเทศส่วนมากที่เป็นที่สนใจของรัฐ และของฝ่ายวิชาการ มักจะให้ความสำคัญและเน้นหนักความพยายามไปที่การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองระดับมหภาค และแทบทั้งหมดมีความเชื่ออย่างเหนียวแน่นว่าหากมีการพัฒนาระบบเศรษฐกิจเพื่อผลักดันให้กลไกและปฏิบัติการของทุกภาคส่วนมุ่งไปสู่การพัฒนา อุตสาหกรรม หัตถกรรม การค้า การบริการ และเกษตรกรรมก้าวหน้า ทั้งนี้เพื่อเพิ่มปริมาณและคุณภาพของสินค้าและบริการที่เพียงพอต่อการบริโภคภายใน ส่วนเกินสามารถแข่งขันและส่งออกสู่ตลาดต่างประเทศได้ โดยมีการพัฒนาและเพิ่มศักยภาพของกลไกและระบบสนับสนุนการพัฒนา ดังกล่าวในระบบโลจิสติกส์ การเงิน การระดมทุน การส่งเสริมการลงทุน นโยบายการคลังของรัฐ การส่งเสริมการเกษตรและการท่องเที่ยว รวมตลอดถึงการปรับความสัมพันธ์กับตลาดการค้าโลกในกลุ่มเศรษฐกิจภูมิภาคต่างๆ ทั้งหมดนี้ถูกกำหนดเป็นเป้าหมายรวบยอด อยู่ในความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (NGP/GDP) นอกจากนั้นยังมีความเชื่อมั่นว่าผลพวงของการพัฒนาลักษณะนี้จะก่อให้เกิดผลประโยชน์เลื่อนไหลลงสู่คน^๑ และชุมชนฐานรากในแง่ของแหล่งจ้างงานที่รองรับประชากรในภาคเกษตรกรรม และในชนบทที่เพิ่มมากขึ้น และที่เป็นส่วนเกินของการผลิตภาคเกษตรกรรมทำให้เกิดรายได้มากขึ้น และเกิดการบริโภคสินค้าและบริการมากขึ้น ทำให้ฟันเฟืองของระบบเศรษฐกิจหมุนแรงขึ้นในแต่ละรอบ

ในด้านสังคม แม้จะไม่เห็นภาพของการพัฒนาที่เชื่อมโยงที่เป็นตรรกะของห่วงโซ่แห่งมูลค่าเหมือนการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่สิ่งที่ปรากฏชัดเจน ประการแรก คือ มีการจำแนกการพัฒนาสังคมออกเป็นสาขา เช่น สาขาการศึกษา สาธารณสุข สวัสดิการสังคม ศาสนา และ มีการจำแนกแบบ

^๑คำอธิบายรายละเอียดเพิ่มเติมจาก Fei John and Ranish Gustav. ๑๙๖๖. **The Theory and Design of Economic Development**. Baltimore: The John Hopkins Press.

Smelsir Neil. 1973. **Social Change: Sources, Patterns, and Consequences**, New York: Basic Books.

เศรษฐสยาม. ๒๕๔๐. **ลัทธิบริโภคนิยมกับชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมพันธ์จำกัด

หลวมๆ เช่น การบริโภคนิยม ความคิดความเชื่อ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบใหม่ รวมตลอดถึงการให้ความสำคัญกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับประชากรในสถานภาพต่างๆ เช่น เพศ อายุ กลุ่มชาติพันธุ์

ในส่วนของการศึกษาและสาธารณสุข ภาพรวมของการพัฒนาก็เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเทคโนโลยีให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ มีการให้สวัสดิการสังคมกับประชากรที่ไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการพัฒนาให้ดำรงชีพอยู่ได้ สำหรับการศาสนายังไม่เห็นภาพของแนวทางการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม เช่นเดียวกับการพัฒนาสังคมด้านอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในภาพรวม เช่น การดูแลครอบครัว การดูแลเรื่องวัฒนธรรม การจัดการกับความเป็นบริโภคนิยม การจัดการเกี่ยวกับสิทธิและสวัสดิการของผู้ด้อยโอกาส หรือคนชายขอบ เนื่องด้วย อายุ เพศ ชาติพันธุ์ และความบกพร่องทางร่างกายและจิตใจ รวมตลอดถึงปัญหาทางสังคม เช่น อาชญากรรม ความรุนแรง ปัญหาทุจริต ยาเสพติด ความขัดแย้ง ฯลฯ ภาพของความพยายามของรัฐและองค์กรต่างๆที่เข้าไปแก้ไขหรือจัดการดูแลจะกระจุกกระจาย และมีลักษณะการตั้งรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าการจัดการเชิงรุก

การพัฒนาทางการเมือง เมื่อเปรียบเทียบกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จะเห็นอีกภาพหนึ่ง กล่าวคือ กลไกและระบบการเมืองระดับมหภาคซึ่งประกอบไปด้วย อำนาจอธิปไตยของอำนาจอธิปไตย การใช้อำนาจ เพื่อประโยชน์สาธารณะและแก้ปัญหาของประชาชนอย่างแท้จริงทั้งหมดนี้ มีพัฒนาการและปรับตัวตลอดเวลาในหลายทศวรรษภายใต้ระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน ผ่านกติการัฐธรรมนูญ โดยมีการปรับเปลี่ยนผู้ผูกขาดการใช้อำนาจจาก ทหาร ข้าราชการ มาเป็น นักการเมือง และในปัจจุบันโดย นักธุรกิจนายทุน หรือธุรกิจการเมือง มีการสร้างกลไกและระบบถ่วงดุลการใช้ อำนาจ มีการขยายอิทธิพลของอำนาจทางการเมือง เข้าไปกำกับระบบราชการมากขึ้น มีความพยายามกระจายอำนาจสู่ส่วนภูมิภาค และท้องถิ่น แต่ทั้งหมดยังเห็นภาพของอำนาจจากรัฐไทยส่วนกลางยังคงมีอิทธิพลอยู่และมากขึ้น ในขณะที่วัฒนธรรมทางการเมืองยังอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ และความตื่นตัวทางการเมืองยังมีน้อย ทิศทางของประเทศไทยจึงถูกกำหนดให้ เข้าสู่ระบบทุนนิยมเต็มรูปแบบ เข้าสู่ระบบความทันสมัยและบริโภคนิยมตามกระแสโลกาภิวัตน์ ทั้งหมดนี้มีผลต่อพัฒนาการ การเคลื่อนไหวของระบบเศรษฐกิจที่ผู้ที่ได้เปรียบด้านอำนาจทุนและอำนาจรัฐได้ประโยชน์ มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และพลังงานอย่างเต็มที่ จนเกินขีดความสามารถในการรองรับเพื่อสนองตอบต่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจส่วนบนเป็นหลัก จนเกิดปัญหากับระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อมและการเพิ่มขึ้นของภัยธรรมชาติ มีการใช้อำนาจทางการเมือง ทางกฎหมาย และงบประมาณและกำลังคนของระบบราชการเข้าผลักดันกระบวนการพัฒนาผ่านนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมพัฒนาที่ริเริ่มและผลักดันจากส่วนกลางจนถึงระดับชุมชน ในขณะที่เดียวกันมีการสนับสนุนการบริโภคเพื่อขับเคลื่อนกลไกทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องผ่านการตลาดและสื่อมวลชนที่กลายเป็นธุรกิจมากขึ้น เพื่อสนับสนุนอำนาจรัฐ อำนาจทุน กระแสโลกาภิวัตน์ และลัทธิบริโภคนิยมมากขึ้น ในขณะที่การ

พัฒนาทางสังคมได้ดำเนินไปแบบเชิงรับตามที่กล่าวมาแล้ว ทั้งหมดนี้ก็มีข้อสรุปว่าพัฒนาของประเทศดำเนินไปอย่างไม่สมดุล แม้จะทำให้สังคมในส่วนรวมดูเสมือน ก้าวหน้าทันสมัย แต่วิถีชีวิตของผู้คนในเมืองและในชนบท โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสและคนชายขอบดำเนินไปด้วยความลำบากมากขึ้นเต็มไปด้วยปัญหามากมายที่ทวีความสลับซับซ้อนมากขึ้น^๒

พลังการ “พัฒนา” ดังกล่าวทำให้สังคมไทยโตในส่วนหัวหรือในส่วนบน ในขณะที่อุตสาหกรรมและมูลค่าส่วนเกินของหน่วยทางสังคมฐานราก หรือสังคมส่วนล่างที่มีอยู่จำนวนมากในพื้นที่ต่างๆ ของชนบท และในชุมชนแออัดในเขตเมือง โดยจะเห็นได้จากชุมชนยากจน ชุมชนชนบท มีความอ่อนแอมากขึ้น ต้องตกอยู่ในภาวะพึ่งพาหน่วยทางสังคมส่วนบน สภาพเช่นนี้จะเป็นภัยต่อทั้งสังคมในระยะยาว และเป็นภัยที่ยากจะเยียวยาแก้ไข เปรียบเสมือนเจดีย์ที่ไต่แค่ยอดแต่ฐานเล็กและอ่อนแอ ทั้งเจดีย์จะล่มสลายลงไปไม่ช้าก็เร็ว^๓

ดังนั้นในเชิงตรรกะ หรือตามข้อเสนอแนะของปัญญาชนในสังคม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเริ่มและเพิ่มน้ำหนัก “การพัฒนา” ไปที่หน่วยของสังคมฐานรากคือชุมชนและพื้นที่ตามนัยยะที่กล่าวมาแล้ว หรือถ้าจะให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงของทั้งสังคม ต้องให้มีการพัฒนาที่สมดุล น้ำหนักการพัฒนาจะต้องลงไปที่ชุมชนพื้นที่ที่กำลังเผชิญกับปัญหาที่กำลังอยู่ในภาวะที่อ่อนแอ จึงจะมีความสมบูรณ์และเหมาะสมทั้งในปัจจุบันและอนาคต^๔

อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่าในหลายทศวรรษที่ผ่านมาสังคมไทย รัฐไทย ไม่ได้พยายามจัดการให้การพัฒนามีความสมดุล ให้มีการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนฐานรากทั้งในชนบทและในเมือง ให้มีการเพิ่มสวัสดิการและความมั่นคงในชีวิตกับกลุ่มประชากรที่ด้อยโอกาส รวมตลอดถึงให้มีการแก้ปัญหาสำคัญ เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาหนี้สิน ปัญหายาเสพติด ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาการใช้กระบวนการยุติธรรม ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และปัญหาการละเมิดสิทธิของผู้ด้อยโอกาส ในความเป็นจริงได้มีภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และฝ่ายวิชาการ ได้ใช้ความพยายามมาโดยตลอด มีโครงการพัฒนาจำนวนมาก ใช้กำลังคนและงบประมาณมหาศาล ผ่านระบบราชการ มีการพัฒนาการศึกษา สาธารณสุข และสวัสดิการต่างๆ

^๒ คำอธิบายเพิ่มเติมจากงานของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรวิไล เลิศวิชา. ๒๕๓๗. **วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.

พรวิไล เลิศวิชา. ๒๕๓๒. **ศิรั้ง จากไพร่หนีนายถึงธนาคารแห่งขุนเขา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.

ยศ สันตสมบัติ. ๒๕๓๙. **ท่าเกวียน**. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปฟ.

เสรี พงศ์พิศ. **ทิศทางหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.

^๓ คำอธิบายเพิ่มเติมจากงานของ ประเวศ วะสี . ๒๕๓๖. **แนวคิดและยุทธศาสตร์ สังคมสมานภาพและวิเศษ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกลด์คัมทอง.

ฟิลิป เอิร์ช. ๒๕๓๓. **“หมู่บ้านสู่รัฐ-รัฐสู่หมู่บ้าน” ใน รัฐกับหมู่บ้านในไทยศึกษา**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

^๔ คำอธิบายเพิ่มเติมจากงานของ พลเดช ปิ่นประทีป. ๒๕๕๒. **สู่ความเป็นไท ด้วยพลังของท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

มีทั้งโครงการพัฒนาและการใช้กฎหมายเข้าไปแก้ปัญหาการลดถอยลงของทรัพยากรธรรมชาติ และการแก้ไขข้อขัดแย้ง การแย่งชิงทรัพยากร และการแก้ไข และบรรเทาอันตรายจากมลภาวะและภัยธรรมชาติ รวมตลอดถึงมีโครงการที่เข้าไปจัดการกับปัญหาความยากจน หรือปัญหาหนี้สิน ในขณะเดียวกันก็มีความพยายามในฝ่ายวิชาการที่จะช่วยหนุนเสริมทั้งในด้าน การค้นคว้าหาแนวคิด รูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมมาใช้ มีโครงการวิจัย และพัฒนาจำนวนมากที่ได้เข้าไป “นำร่อง” ทดลอง

แต่ข้อเท็จจริงที่ดำรงอยู่ และเห็นได้ชัดเจนนก็คือ สถานการณ์การพัฒนา ชุมชนและพื้นที่ที่เป็น รุณราง การเสื่อมถอยไม่ได้มีความสำเร็จที่มีพลังเพียงพอต่อการผลักดันให้มีวิถีชีวิตของผู้คนทั้ง ทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมดีขึ้นอย่างกว้างขวาง ในบางกรณีหรือในบาง ชุมชนที่มีลักษณะพิเศษ ชุมชนสามารถจัดการและขับเคลื่อนการพัฒนาที่มีผลต่อวิถีชีวิตที่ดีขึ้นระดับ หนึ่ง^๔ แต่กรณีเช่นนี้มีค่อนข้างจำกัด ในขณะที่ชุมชนและพื้นที่ส่วนใหญ่ ก็ยังอยู่ในภาวะที่ต้อสู้ ดิ้นรน อย่างไร้ทิศทางต่อไป

การจัดการกับปัญหาที่มีความสลับซับซ้อนในภาวะปัจจุบัน และจะรุนแรงซับซ้อนมากขึ้นใน อนาคตอย่างจริงจังไม่ใช่เรื่องง่าย กล่าวคือ ในขณะที่ปัญหาที่มีความซับซ้อนตามกระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและรุนแรง ในขณะที่โครงสร้างของรัฐไทยและสังคมไทยในทุกส่วนได้ กลายเป็นสาเหตุของปัญหาไปด้วย ในขณะที่โครงสร้างส่วนที่เป็นวัฒนธรรม ความคิดความเชื่อ อุดมการณ์ คุณธรรมและจริยธรรมของสังคมไทยสั่นคลอนอย่างมาก และทั้งหมดส่งผลต่อ บั๊จเจก บุคคล ครอบครัว กลุ่ม สถาบัน และองค์กรทางสังคมต่างๆ ในลักษณะที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนมากขึ้น แต่ ทว่า กลไกและระบบการจัดการสาธารณะและการแก้ปัญหาต่างๆ ที่ได้ผูกติดไว้กับการเมืองและ ระบบราชการที่มีอำนาจของรัฐและทุนเป็นพลังชี้้นำ กลับมีการแยกส่วนและขาดประสิทธิภาพต่อการ แก้ปัญหา สิ่งที่ดำเนินอย่างสวนทางระหว่าง ความซับซ้อนและรุนแรงของปัญหา กับศักยภาพที่ลดลง ของกลไกและกระบวนการแก้ไขที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันล้วนเป็นที่วิตกกังวลอย่างมากกับอนาคตของ ประเทศไทย ของสังคมไทย จนไม่เห็นทางออก จนกว่าจะมีการปฏิรูปประเทศไทยครั้งใหญ่ ในทุก ระบบโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้าน การเมืองและระบบราชการให้มุ่งมั่นต่อประโยชน์สาธารณะ ต่อการ พัฒนาที่สมดุล และต่อการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ให้เป็นเศรษฐกิจ พอเพียงให้มีความสมดุลย์และเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การค้า บริการ การขนส่ง และการเงินและการคลัง ในด้านการศึกษา สาธารณสุข ให้เน้นคุณภาพของคนและสร้าง

^๔ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมจากงานของ สมพันธ์ เตชะอธิก. ๒๕๔๑. บทเรียนภาคปฏิบัติ ชุมชนเข้มแข็ง. ขอนแก่น: คณะกรรมการ ประสานงานองค์กรเยาวชนพัฒนาชนบทภาคอีสาน.

เสรีย์ พงศ์พิศ. ๒๕๓๖. สิทธิชุมชน: การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

นภาพร ธุวานนท์ เพ็ญศิริ จิระเดชากุล และสุรวัธ ปัดธงไชย . ๒๕๔๐. ข้อเสนอของทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของ ชุมชน. กรุงเทพฯ:สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ทรัพยากรบุคคลที่ทั้งเก่งและดี ในด้านค่านิยม วัฒนธรรม และการสื่อสารมวลชนเพื่อสร้างความเป็นไทย บนข้อมูล ข้อเท็จจริง และองค์ความรู้ที่ถูกต้อง รวมถึงการเพิ่มสิทธิ เสรีภาพ และสวัสดิการสังคมที่เท่าเทียมเป็นธรรม ผ่านกระบวนการยุติธรรมที่โปร่งใส และสวัสดิการสังคมที่ทั่วถึงมีคุณภาพ หากมีการปฏิรูปดังกล่าวจะทำให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล ที่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตที่มีคุณภาพมากขึ้นของคนไทย แต่สิ่งนี้ไม่สามารถเกิดขึ้นมาได้โดยง่ายเช่นเดียวกัน มันขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางอำนาจและการเมือง ที่ไม่เคยมีเอกภาพเพื่อส่วนรวมเลย

ในเมื่อการแก้ปัญหาในระดับโครงสร้างจากส่วนกลางของประเทศ ยังไม่เกิดขึ้น ยังไม่เห็นทิศทาง และไม่เห็นความเป็นไปได้โดยเร็ว การหันกลับมาให้น้ำหนักกับสังคมฐานราก ที่เป็น ชุมชน หรือ พื้นที่ น่าจะพอเป็นไปได้ อย่างน้อยในเชิงหลักของเหตุและผล เช่น หน่วยงานของสังคมฐานรากนี้เป็นพื้นที่ที่ผู้คนกำลังต่อสู้ดิ้นรน เป็นผู้คนที่ถูกระบบอย่างรุนแรงกับการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการเพิ่มศักยภาพให้กับ ชุมชน หรือ พื้นที่ ควบคู่ไปกับการให้ผู้คนเหล่านี้มีโอกาสปรับตัว มีทางเลือกมากขึ้น จะสามารถก่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลและแท้จริงที่เกิดขึ้นกับ “คน” ก่อน ซึ่งตรงข้ามกับตรรกะที่ต้องพัฒนาระบบและโครงสร้างก่อน แล้วผลจะเกิดกับคนภายหลังในลักษณะของการสั่นไหลลงล่าง (Trickle Down) ยิ่งไปกว่านั้น ในเชิงหลักของเหตุและผล การสร้างสังคม หรือ เจดีอี ต้องสร้างจากฐานรากให้เข้มแข็งก่อน ไม่ใช่สร้างจากส่วนยอดก่อน ดังนั้นการก่อให้เกิดชุมชนฐานรากที่เข้มแข็งจำนวนมาก เท่ากับเป็นการสร้างสังคมที่เข้มแข็งในตัวของมันเอง ที่เป็นการสร้างส่วนประกอบสำคัญของการปฏิรูปจากพื้นที่ที่จะสอดคล้องกับการปฏิรูปประเทศจากส่วนกลางในระดับประเทศด้วยซ้ำไป

แม้วิธีคิดในระดับมหภาค หรือในภาพรวมดังกล่าวจะสมเหตุสมผลอย่างไรก็ตามโจทย์ที่ต้องแก้ก็ยังไม่หมด คำถามที่ใหญ่มากที่ดำรงอยู่ และตามมาก็คือ แล้วจะทำอย่างไร จะพึ่งแนวคิดและแนวปฏิบัติที่เป็นอยู่ที่คุณจะสวนทางกับการพัฒนาที่กล่าวมาทั้งหมดย่อมเป็นไปได้ หรือจะอาศัยเพียงแค่ หน่วยงานรัฐ ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น และท้องที่ ที่แยกส่วน แบ่งอำนาจ แบ่งทรัพยากร ก็ย่อมเป็นไปได้ยากเช่นเดียวกัน หรือจะอาศัยกลไกใหม่ของสังคม เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน ประชาสังคม เครือข่ายชุมชน ต่างๆ ที่แม้จะมีแนวคิดและแนวปฏิบัติที่ต่างไปจากหน่วยงานของรัฐ แต่ กลไกเหล่านี้ก็ต้องต่อสู้ดิ้นรนให้ตัวเองอยู่รอดก่อน ก็ย่อมหวังได้ยากเช่นเดียวกัน หรือแม้แต่จะหวังพึ่งข้อมูล ข้อเท็จจริง องค์ความรู้ และเทคโนโลยี จากกลไกฝ่ายวิชาการ แต่ในสภาพความเป็นจริงฝ่ายวิชาการมีการปรับตัวไปสู่การสนับสนุนให้เกิดสังคมแห่งความรู้ เพื่อตอบโจทย์ของการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน ที่มีบริบทอันหลากหลาย ก็ยังดำเนินไปอย่างเชื่องช้า แยกส่วน ขาดเชื่อมโยง และแรงจูงใจ

ในเมื่อทางออกดูเสมือนเป็นทางตันแทบทั้งหมด แล้วเราจะแก้ปัญหการพัฒนาที่เสียดุล ที่ส่งผลกับผู้คนจำนวนมากได้อย่างไร คำตอบที่พอจะเป็นไปได้ไม่มากนักน้อย ก็คือ การประกอบสร้างสิ่งที่มีอยู่ เริ่มจาก

การทำความเข้าใจเชิงระบบกับปัญหาการพัฒนาที่เกิดขึ้นกับชุมชน เครือข่ายชุมชน หรือพื้นที่ กล่าวคือวิถีชีวิตที่ต้องต่อสู้ดิ้นรน แร้นแค้น มากขึ้นของผู้คนในพื้นที่เหล่านี้ ไม่ใช่เป็นความ อ่อนด้วย ไร้ ศักยภาพของผู้คน หรือเกิดมาจากวงจรชั่วร้าย “โง่-จน-เจ็บ” ที่เป็นวาทกรรมของอำนาจรัฐและทุนที่ กระทำกับผู้คนที่ด้อยกว่า แต่หากเป็นเพราะ ปฏิสัมพันธ์ ระหว่าง (ก.) อิทธิพลจากโลกาภิวัตน์ ทุน นิยมรูปแบบใหม่ และอำนาจรัฐ เป็นอำนาจที่มีพลังรุนแรงมากยากที่จะต้านทาน และมาในหลาย รูปลักษณะที่เกี่ยวเนื่องกัน กับ อิทธิพลของอำนาจภายนอกดังกล่าวได้สร้างผลกระทบที่เชื่อมโยง และ ซับซ้อนให้เกิดขึ้นกับชุมชนและพื้นที่ ทำให้ด้านหนึ่งต้องถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจภายนอก และอีกด้านหนึ่งเกิด การแตกตัว(Social Differentiation) ของหน่วยสังคมฐานราก จึงส่งผลทำให้ (ข.) ความสามารถในการพึ่งตนเอง ความสามารถในการปรับตัวของกลไกของหน่วยสังคม และของ ครอบครัว เครือญาติ ต้องลดถอยลง กลายเป็นการตกอยู่ในภาวะพึ่งพาอิทธิพลจากภายนอกแทบทุก วงจรของชีวิต โดยมีสาระสำคัญของปฏิสัมพันธ์สรุปไว้ใน แผนภูมิ ๓.๑

ก. อิทธิพลจากภายนอกและผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ หรือสังคมฐานราก

อิทธิพลจากโลกาภิวัตน์ ทุนนิยมรูปแบบใหม่ และอำนาจของรัฐชาติ เห็นได้จาก ปรากฏการณ์ ของกระแสโลกาภิวัตน์ที่เป็นอำนาจใหม่ ที่แผ่ตัวอยู่กับวัฒนธรรมโลก หรือ อุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อแบบสากล ความทันสมัย และกับทุนนิยมรูปแบบใหม่ ที่ใช้การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่ ด้วยการผลิตสินค้าและบริการแบบธรรมดา แต่เป็นการใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ควบคู่กับการผูกขาดสิทธิ ในเทคโนโลยีนั้น ซึ่งส่งผลต่อการเพิ่มมูลค่าทางธุรกิจอย่างสูง ไม่ใช่ด้วยการผลิตสินค้าเพื่อ อรรถประโยชน์แบบทั่วไป แต่เน้นช่องทางการตลาดที่เพิ่มมูลค่าจากการบริโภคเชิงสัญลักษณ์อย่าง มหาศาล ทั้งหมดจะรวบรัดได้ต้องทำให้มีการปรับเปลี่ยน ความคิด ความเชื่อแบบสากล ของผู้บริโภค จำนวนมากจึงจะทำให้ผู้บริโภคเกิดความต้องการเทียมและทำให้เกิดพฤติกรรมบริโภคแบบใหม่ และ ทั้งหมดนี้ต้องอาศัยกฎเกณฑ์ การค้า การเงิน ที่กำหนดจากทุนรูปแบบใหม่ตั้งแต่ระดับโลกลงไปถึง พื้นที่

พลังอำนาจระดับโลกดังกล่าว เป็นตัวกำหนดให้ประเทศต่างๆ รวมถึงหน่วยสังคมในทุกระดับ ของประเทศนั้น อยู่ในภาวะที่ต้องกลายเป็นส่วนหนึ่งของ โลกาภิวัตน์ และทุนนิยมรูปแบบใหม่ ผลกระทบจึงได้แพร่กระจายถึงหน่วยของสังคมฐานราก ที่เป็นเช่นนี้ส่วนใหญ่เป็นเพราะ ใน ระดับประเทศ ทุนนิยมรูปแบบใหม่ได้สร้างนายทุนระดับชาติและข้ามชาติและสร้างระบบการผลิต สินค้า บริการ การตลาด การเงิน และการคลัง ที่ตอบสนองต่อทุนรูปแบบใหม่ โดยเห็นได้จาก การ ลงทุนต่างประเทศ ความผันผวนของตลาดเงิน และการเก็งกำไรด้านการเงิน โครงสร้าง กลไก ระบบ การผลิต และตลาด จึงมีแนวโน้มของการดูดซับมูลค่าส่วนเกินจากพื้นที่อย่างเข้มข้นและลงลึกมาโดย ตลอด ผ่านการเกษตรเชิงพาณิชย์ที่มีการผลิตอย่างเข้มข้นเพื่อการส่งออก การอุตสาหกรรมและ

หัตถกรรมที่ลงทุนโดยทุนข้ามชาติ เพื่อลดต้นทุนด้านแรงงานและการจัดการกับสิ่งแวดล้อม หรือในกรณีการท่องเที่ยวที่ดำเนินไปเพื่อดึงดูดค่าส่วนใหญ่เข้าสู่ทุน และแม้กระทั่งการค้าปลีก-ส่ง ทุนข้ามชาติด้วยความร่วมมือของทุนในประเทศ ได้เข้าแทรกแซงในรูปของ Super Store หรือ Convenient Store ที่ดึงกำไรส่วนใหญ่เข้าสู่ทุนข้ามชาติมาอย่างสะดวกโดยตลอดลำดับทำลายการค้าระดับเล็กลงอย่างกว้างขวาง

ในขณะที่ระบบการผลิตดำเนินไปตามอำนาจของทุนข้ามชาติและทุนรูปแบบใหม่ ระบบการสร้างวัฒนธรรมบริโภคนิยมแบบใหม่ก็ทำหน้าที่อย่างเข้มแข็ง และซึมลึกถึงหน่วยสังคมระดับปัจเจก ครอบครัว และเครือญาติ สินค้าและบริการของทุนนิยมรูปแบบใหม่ จึงสามารถกระจายและเพิ่มมูลค่าได้อย่างไร้ขอบเขต เมื่อผู้บริโภคในระดับต่างๆ ตอบรับตามอุดมการณ์ความทันสมัย ซึ่งเป็นอุดมการณ์ใหม่ที่มีพลังมากกว่าความสามารถในการปรับตัวของสถาบันศาสนาและองค์กรทางสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ผลกระทบในทางสังคมและวัฒนธรรมก็เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ผลกระทบต่อนานาชาติที่เป็นปัญหาต่อการพัฒนาที่สมดุลของพื้นที่ ที่สำคัญอยู่ที่ การผลิตของชุมชนและพื้นที่ฐานราก ที่ผูกติดอยู่กับการเกษตรกรรม ทุนนิยมรูปแบบใหม่ เป็นทั้งตัวหลักและดึงดูดให้มีการเปลี่ยนจากการเกษตรกรรมที่ผู้ผลิตควบคุมปัจจัยการผลิต ความรู้ และการตลาดได้ ไปสู่การเกษตรพาณิชย์เชิงเดี่ยวแบบเข้มข้นที่ทุกเงื่อนไขทางเศรษฐกิจยกเว้นแรงงาน ถูกควบคุมโดยทุนรูปแบบใหม่ ของระดับประเทศและระดับโลก ทำให้เกิดภาวะของการขาดทุนเชิงสัมพัทธ์ จากวงจรชั่วร้ายในการผลิตภาคเกษตรกรรม คือ ต้นทุนสูงขึ้นโดยตลอดจากการตลาดและการเสื่อมลงของนิเวศน์ ในขณะที่ราคาผลผลิตมีความแปรปรวนไม่ได้สูงขึ้นโดยตลอดเหมือนกับต้นทุน แต่ผู้ผลิตก็ต้องผินทหน้าเกษตรเช่นนี้ต่อไป เพราะต้องการเงินสดโดยเร็วมาหมุนให้พอและทันกับรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นทั้งจากการขาดทุนในการผลิต และจากผลของวัฒนธรรมบริโภคนิยมใหม่ วงจรนี้ถือว่าเป็นจุดตายที่รุนแรงที่สุดของการพัฒนาที่ไม่สมดุล

สำหรับการผลิตนอกภาคเกษตรกรรม ในพื้นที่ ในสังคมฐานราก ไม่ว่าจะเป็นการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การหัตถกรรม และการท่องเที่ยว ก็ตกอยู่ในภาวะที่อ่อนแอที่เกิดมาจากโครงสร้างของทุนและการตลาดที่ผูกขาดจากส่วนกลาง จากความรู้และเทคโนโลยีที่พัฒนาไม่ทันและใช้ไม่ได้ผล จากความสามารถในการพัฒนาของผู้ประกอบการในพื้นที่ และจากแนวทางการพัฒนาจากรัฐที่เน้นการพัฒนาจากส่วนบนเพื่อให้เลื่อนไหลสู่ส่วนล่างไม่ใช่แบบตรงข้าม คือต้องพัฒนาให้เกิดการผลิตแบบบูรณาการ ต้น-กลาง-ปลาย ทางของการผลิตและธุรกิจ

ความสมดุลของการพัฒนา หรือการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เป็นอีกมิติหนึ่งที่เชื่อมโยงกับการผลิตและการบริโภคก็คือ ทรัพยากรธรรมชาติ และพลังงานที่ระบบเศรษฐกิจของโลกและของรัฐ คือว่าเป็นปัจจัยที่นำมาขับเคลื่อนเศรษฐกิจเป็นหลัก ส่วนการอนุรักษ์ก็ดี การใช้อย่างยั่งยืนก็ดี เป็นประเด็นรอง ผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนก็คือภาวะโลกร้อน มีการเปลี่ยนแปลงด้านภูมิอากาศ และการ

เพิ่มขึ้นของภัยธรรมชาติอย่างกว้างขวาง ส่วนในระดับประเทศ จากความไม่ลงตัวระหว่างการจัดการเพื่อการพัฒนา กับเพื่อการอนุรักษ์ที่ขาดความสมดุลโดยสิ้นเชิง ก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรและพลังงานเพื่อสนองตอบต่อเศรษฐกิจส่วนบน แต่ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของผู้คนฐานรากน้อยมาก และจากปรากฏการณ์ของการเกษตรกรรมที่เสียเปรียบในระดับพื้นที่ ผลักดันให้มีการขยายพื้นที่และการทำเกษตรกรรมแบบเข้มข้นจนเกินขีดความสามารถในการรองรับ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ การบุกรุกป่า การใช้น้ำ และดินอย่างเข้มข้น ผลที่ตามมาจึงเกิดเป็นข้อขัดแย้ง และยิ่งรุนแรงมากขึ้นเมื่อรัฐอาศัยอำนาจของกฎหมาย ของเทคโนโลยี เข้าไปจัดการโดยละเลยต่อรากเหง้าของปัญหา จนเกิดภัยธรรมชาติบ่อยขึ้นและรุนแรงมากขึ้น และที่สำคัญ ทำให้ความมั่นคงทางอาหารที่ได้จากธรรมชาติของผู้คนในสังคมฐานรากสูญหายไปอย่างมากมาย

ปรากฏการณ์ ทั้ง ๓ มิติ คือ กระแสโลกาภิวัตน์ ทุนนิยมรูปแบบใหม่ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและพลังงานที่กล่าวมาแล้ว ล้วนมีผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมฐานรากทั้งสิ้น แต่การจัดการให้มีการบรรเทาผลกระทบกลับเป็นการเพิ่มให้ปัญหารุนแรงขึ้นสำหรับประเทศไทย ทั้งนี้เป็นเพราะโครงสร้างทางการเมือง อำนาจอธิปไตยส่วนกลาง ภูมิภาค และท้องถิ่น และระบบราชการที่ผ่านมา เป็นการใช้อำนาจรัฐที่กระจุกตัวอยู่ที่ส่วนกลาง ถึงแม้จะมีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในทางกฎหมายก็ตาม เมื่อการเมืองได้พัฒนาบนความสัมพันธ์ที่เกือบละหว่างอำนาจรัฐและอำนาจทุน รูปแบบใหม่ การกำหนดทิศทางการพัฒนา การกำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ การจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณ รวมถึงลดถึงการวางกฎเกณฑ์ กติกา หรือการปรับปรุงกฎหมายต่างๆ จึงไม่ได้อยู่บนแนวทางของการพัฒนาที่สมดุลที่ยั่งยืน ที่สร้างความเข้มแข็งให้กับระบบเศรษฐกิจและสังคมฐานราก ทั้งนี้เพราะผู้ควบคุมอำนาจรัฐและอำนาจทุนส่วนกลางจะเสียประโยชน์หากมีการปฏิรูปหรือปรับแนวทางพัฒนาดังกล่าว

ในแง่ปฏิบัติการของการแก้ปัญหาในพื้นที่ที่เกิดขึ้นในสังคมฐานราก หรือการทำให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลในพื้นที่ ที่ผ่านมามีความลึกลับ ไร้ทิศทาง จะเห็นได้จากการทำงานของระบบราชการที่ในตัวของมันเองเป็นระบบที่มีโครงสร้างใหญ่โต มีอำนาจที่รวมศูนย์ มีการแบ่งหน้าที่ออกเป็นส่วนๆ แต่ละส่วนไม่เชื่อมโยง และไม่มีศักยภาพในการจัดการกับปัญหาที่มีสาเหตุ ที่มีความหลากหลาย ซับซ้อน และเชื่อมโยง ไม่ได้แบ่งเป็นส่วนๆ และเมื่อถูกครอบงำด้วยอำนาจรัฐและทุนที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจส่วนบนเป็นสำคัญ จึงเป็นไปได้เลยที่ระบบราชการจะทำให้เกิดการพัฒนาที่สังคมฐานรากให้เกิดความยั่งยืน ยิ่งไปกว่านั้นปฏิบัติการดังกล่าวดูเหมือนจะเป็นการทำลายกลไกและระบบการจัดการดั้งเดิมของสังคมฐานรากด้วยซ้ำไป

อิทธิพลจากภายนอกพื้นที่หรือสังคมฐานราก ประการสุดท้าย คือ การพัฒนา และใช้ องค์ความรู้ และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับเงื่อนไขของการพัฒนาระดับประเทศ และกับสังคมฐานราก กล่าวโดยสรุป ในประเด็นแรก การศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการสร้างเสริมความเข้มแข็งและ

การแข่งขันของระบบการผลิตส่วนบนยังอ่อนด้อย ส่วนการช่วยสังคมฐานรากที่เป็นสังคมเกษตรกรรม ส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องของความรู้และเทคโนโลยี เพื่อสนองต่อเศรษฐกิจและทุนนิยมรูปแบบใหม่ ของส่วนบน และตลาดโลก แถมยังเป็นการแยกเป็นส่วนๆ อีกด้วย ปรากฏการณ์นี้ ทำให้ การผลิตของสังคมฐานรากต้องพึ่งความรู้และเทคโนโลยีภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้ทั้งหมด ในขณะที่ความรู้และภูมิปัญญาเดิมที่มีศักยภาพก็ถูกกดทอนลงจนไม่สามารถนำมาใช้ในการปรับตัวได้ ในประเด็นที่สอง เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านระบบการศึกษา ได้สร้างกระแสการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลทำให้สังคมฐานรากอ่อนแอลง กล่าวคือ มีการสร้างเป้าหมายในการเลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคม ด้วยการศึกษา และทำงานนอกภาคเกษตรกรรม และในเมือง แต่โอกาสในการแข่งขันของผู้คนในสังคมฐานรากก็ถูกจำกัดโดยระบบการศึกษา ทำให้กลายเป็นการผลัก คนรุ่นที่๓ ทั้งถิ่นฐาน ทั้งการเกษตร อพยพเข้าสู่เมืองในฐานะแรงงานไร้ฝีมือ หรือกึ่งฝีมือเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ คนรุ่นที่๒ ในพื้นที่ตระหนักรู้ถึงวงจรชั่วร้ายของการผลิตภาคเกษตรกรรม จึงต้องใช้เงินปัจจุบันลงทุนเพื่ออนาคตส่งคนรุ่นที่๓ เข้าสู่ระบบการศึกษา และก็กลายเป็นต้นทุนที่สูง ต้องเป็นหนี้ และกลายเป็นเงื่อนโซ่ที่ต้องจำทนผลิตเพื่อสนองตอบต่ออำนาจของทุนจากภายนอก ทั้งๆที่ตนเองเสียเปรียบต่อไป

ข. ผลกระทบกับความสามารถในการปรับตัวของชุมชนพื้นที่

สังคมฐานรากส่วนใหญ่ของประเทศโดยเฉพาะสังคมชนบท ต้องเผชิญกับปัญหาความเสียดุลของการพัฒนาที่ทั้งหมดเกิดจากอิทธิพลจากภายนอกที่เข้ามากระทำตามที่วิเคราะห์ในเชิงระบบมาแล้ว ประเด็นที่ต้องวิเคราะห์ต่อก็คือ สิ่งที่เกิดขึ้นในหน่วยของสังคมเหล่านี้ เป็นความสัมพันธ์เชิงซ้อน และมีการเคลื่อนตัวที่เป็นปัญหามากขึ้น เป็นความสัมพันธ์ระหว่าง การผลิตและระบบเศรษฐกิจ ที่เชื่อมโยงมาจากโครงสร้างของรัฐ อิทธิพลของระบบทุนนิยม และบริโภคนิยม ผ่านโครงการพัฒนาต่างๆ จากระบบราชการ ผ่านการผนวกการผลิตแบบเข้มข้น เข้าสู่ระบบการตลาด ส่วนกลางและการส่งออก และผ่านสื่อกระแสบริโภคนิยมต่างๆ ทั้งหมดต้องพึ่งพา ทุน ตลาด และเทคโนโลยีจากภายนอกแทบทั้งหมด ผู้ผลิต แต่เดิมสามารถใช้ปัจจัยการผลิตที่พอมืออยู่และควบคุมได้ สร้างผลผลิตและอาหารพอกับการบริโภค และไม่ได้ใช้ทรัพยากรจนเกินขีดความสามารถในการรองรับ นับได้ว่าเป็นการพัฒนาที่สมดุลระดับหนึ่ง แต่ภายใต้การเปลี่ยนไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์อย่างเข้มข้น เพื่อสนองตอบต่อการบริโภคที่เพิ่มขึ้น ในแต่ละรอบของการผลิตรูปแบบใหม่ได้เริ่มปรากฏอาการการณ์ของวงจรชั่วร้าย คือ รายได้น้อยกว่าต้นทุนเชิงสัมพัทธ์อย่างต่อเนื่อง ปัญหาหนี้สินก็เพิ่มพูนส่งผลทำให้ผู้ผลิตหมดทางเลือกอื่นก็ต้องเพิ่มความเข้มข้นในกระบวนการผลิต และหรือขายที่ดินสูญเสียสิทธิการถือครอง ต้องขยายที่ทำกินเข้าไปใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ในที่สุดก็เกิดปัญหาในระบบนิเวศน์มากขึ้น ล้วนแต่เพิ่มความรุนแรงให้กับวงจรชั่วร้ายในการผลิตทั้งสิ้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบการผลิตและเศรษฐกิจของสังคมฐานรากยังส่งผผขยายวงออกไปอีก กล่าวคือ ระบบนี้นอกจากจะทำให้ผู้ผลิตพึ่งพาปัจจัยการผลิต และการตลาดจากภายนอก และทำให้

สิ่งที่ควบคุมได้ เช่น ภูมิปัญญา และทุนทางสังคม วัฒนธรรมที่ช่วยการผลิตไม่ได้ผล เมื่อทุกกระบวนการต้องแข่งกับเวลา สิ่งที่เป็นพลังร่วมแต่เดิมได้ถูกแทนที่ด้วยความเป็นปัจเจกบุคคลไม่เว้นแม้แต่ในหน่วยการผลิตในระดับครัวเรือนและเครือญาติ ความเป็นปัจเจกและมุ่งสร้างเงินเป็นหลักเป็น ปรากฎการณ์สำคัญของการแตกตัวของสังคม (Social Differentiation) ซึ่งเป็นผลกระทบที่ลึกมากถึงระดับที่กระทบกับความสามารถในการปรับตัวของชุมชนที่จะกล่าวต่อไป

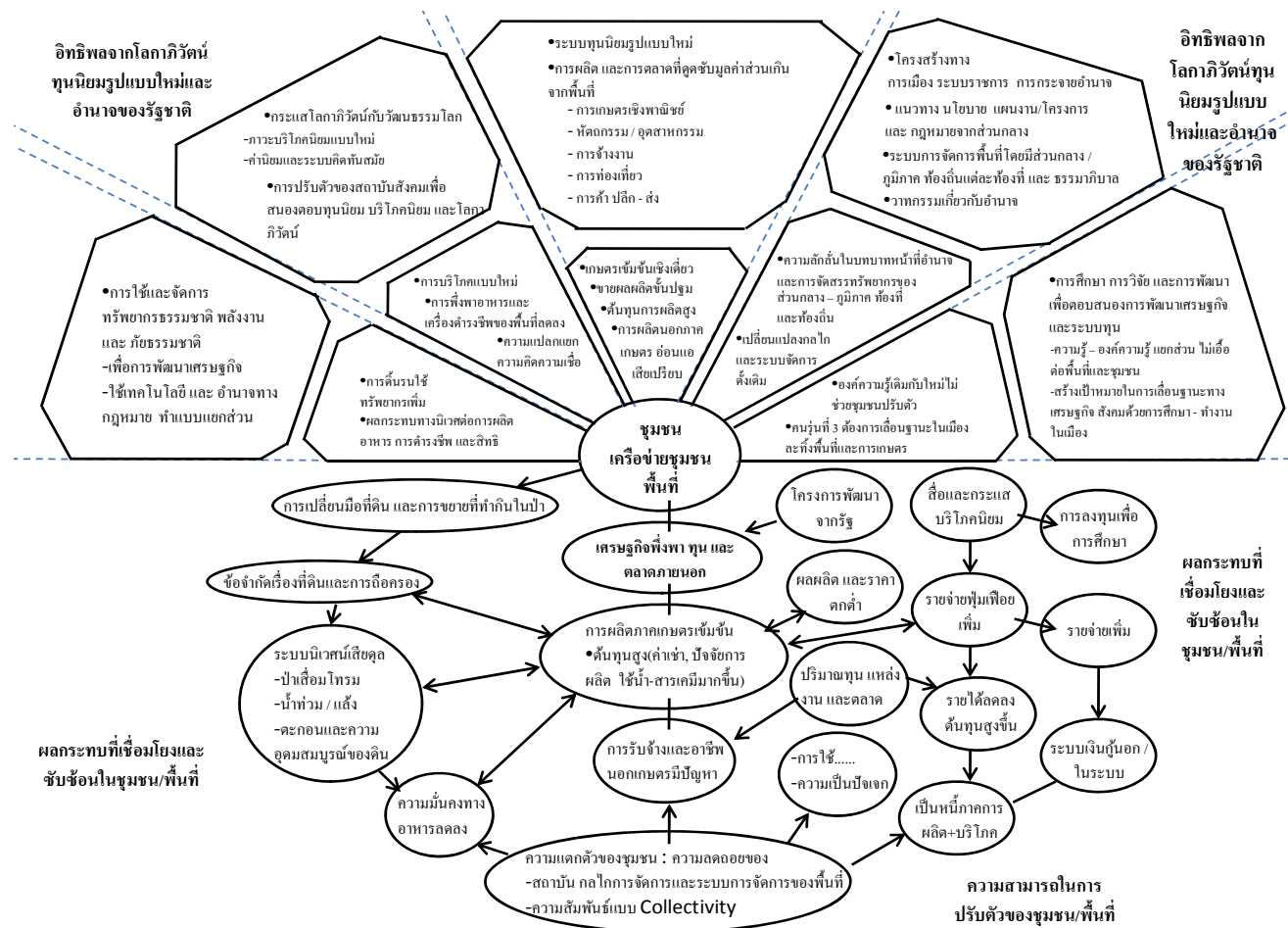
ผลกระทบจากระบบการผลิต และเศรษฐกิจฐานราก ยังเห็นได้จากการลดลงของความมั่นคงทางอาหารอีกด้วย ทั้งในแง่ของการเกษตรเข้มข้น และการขยายพื้นที่ทำกิน ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารปลอดภัยไว้ต้นทุนตามธรรมชาติของผู้คนในชุมชนสูญหายไป และทั้งในแง่ของ การหา และการผลิต ที่แบ่งปันในการบริโภค กลายเป็นการแย่งชิงเพื่อรายได้ และในแง่ของการบริโภคอาหารชนิดใหม่ที่มีผลต่อทั้งค่าใช้จ่าย และสุขภาพ ดังนั้นวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ในภาวะเช่นนี้จึงเป็นความไม่ยั่งยืนที่เกิดขึ้นแล้ว และจะเพิ่มมากขึ้น

ความเป็นชุมชนหรืออาจเรียกได้ว่า ชุมชนเข้มแข็ง ภายใต้ระบบการผลิต เศรษฐกิจ และการจัดการแบบเดิม ไม่ใช่จะเป็นไปอย่างราบรื่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้เกิดขึ้นตลอดเวลา แต่ภายใต้ระบบการผลิตและการจัดการแบบเดิมดังกล่าว ชุมชนสามารถปรับตัวได้เพราะหลายปัจจัยที่ซ้อนกันอยู่ เช่น ปัจจัยการผลิตไม่ได้ขาดแคลน การบริโภคไม่เกินความสามารถในการจัดหา ระบบการผลิตกับระบบนิเวศน์ไม่มีการทำลายอย่างกว้างขวาง ความมั่นคงทางอาหารมีสูง และที่สำคัญเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ณ จุดใด ครอบครัวยุคเครือญาติ กลุ่ม ผู้นำ และสถาบันในชุมชน ยังมีความเกาะเกี่ยวกันอยู่ไม่มากก็น้อย ด้วยความสัมพันธ์ที่ต้องช่วยเหลือ แบ่งปันเพื่อส่วนรวม โดยมีรางวัลและบทลงโทษทางสังคมที่เข้มแข็งเกื้อหนุน ความเป็นปัจเจกจะไม่ได้ผลหรือไม่เป็นที่ยอมรับ ดังนั้นพลังร่วม (Collective Efforts) จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ถูกนำมาใช้ ทั้งนี้ก็เพื่อวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน

แต่บริบทและเงื่อนไขใหม่ได้เปลี่ยนจากเดิมไปโดยสิ้นเชิง แบบรวดเร็ว รุนแรง และเป็นแบบที่ปัจเจก ครอบครัวยุคเครือญาติ กลุ่ม ผู้นำ และสถาบันในชุมชน ควบคุมได้น้อยมาก หรือไม่ได้เลย มันเกิดพร้อมๆกันแต่ที่สำคัญเกิดที่ระบบเศรษฐกิจและการผลิต ความสามารถในการปรับตัวของกลไกทุกส่วนในชุมชนจะไม่เหมือนกับสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทและเงื่อนไขเดิม ในขณะที่ต้องเผชิญกับอำนาจรัฐ อำนาจทุนชุดใหม่ ซึ่งก็นับว่ายากต่อการปรับตัวอยู่แล้ว แต่ผลกระทบของการพัฒนารูปแบบใหม่ได้เกิดขึ้นและซึมลึกโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเป็นปัจเจกที่มีเงินเป็นศูนย์กลางมันเข้ามาแทนที่ พลังร่วมโดยมีวัฒนธรรมแบ่งปันช่วยเหลือและสร้างพลังร่วมเพื่อวิถีชีวิตที่ดีขึ้นของส่วนรวมเป็นศูนย์กลาง ความแตกตัวของสังคมนี้บ่งชี้ว่าทำให้การปรับตัวตามธรรมชาติของชุมชนแทบจะเป็นไปไม่ได้เลย ยกเว้นต้องมีพลังเสริมที่เข้าไปช่วย อาจเป็นพลังที่ผู้นำไปแสวงหาจากที่อื่นแล้วนำมาช่วยในการปรับตัว หรืออาจมี กลไก กระบวนการ ภายใต้วิธีคิดแบบใหม่เข้าไปเสริม จึงพอจะเป็นความหวังได้บ้าง แต่ทั้งหมดนี้ไม่ใช่เรื่องง่าย เป็นเรื่องที่ต้องเผชิญกับความจริงที่มีความสลับซับซ้อนสูงยิ่ง เป็น

ความจริงที่มีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องเผชิญกับอำนาจขนาดใหญ่ที่มองไม่เห็นตัวผู้ใช้อำนาจ และต้องผลักดันให้ชุมชนที่อยู่ในภาวะของความแตกตัวทางสังคมลุกขึ้นมาปรับตัวเพื่อวิถีชีวิตที่ดีของเขา และเพื่อให้สังคมฐานรากจำนวนมากเป็นหลักของการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนของประเทศต่อไป

และทั้งหมดจึงเป็นที่มาของการที่ต้องมีวิธิตดเพื่อการพัฒนาใหม่ มีกลไก และมีกระบวนการแบบใหม่ เข้าไปเสริมความสามารถในการปรับตัวของพื้นที่ ที่มีความอ่อนแอทั้งทฤษฎีและวิธีปฏิบัติ ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไป



แผนภูมิ ๓.๑ อิทธิพลจากภายนอก ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและความสามารถในการปรับตัวภายในชุมชนและพื้นที่

๓.๒ องค์ประกอบของแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่ (ABC)

จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับสังคมใหญ่ และสังคมฐานราก จึงมีความจำเป็นต้องค้นหา ปรับปรุง ประกอบสร้าง ทดลองและหาข้อสรุป ออกเป็นแนวคิดและทฤษฎีที่ยึดโยงกับการปฏิบัติ เพื่อทำให้เกิดการพัฒนาในชุมชนและพื้นที่อื่นเป็นสังคมฐานรากให้เกิดการแก้ปัญหาสำคัญอย่างได้ผล และนำมาซึ่งการพัฒนาที่สมดุล โดยใช้ประสบการณ์ของการพัฒนาที่เกิดขึ้นในบางพื้นที่ ผ่านการวิเคราะห์ที่ลึกซึ้งมากกว่าการถอดบทเรียนแบบทั่วไป เป็นพื้นฐาน ผสมผสานกับการใช้แนวคิดเกี่ยวข้องที่มีอยู่แล้วและการสร้างหลักของเหตุและผลของความสัมพันธ์เชิงตรรกะออกมา เป็นองค์ประกอบต่างๆที่จะทำให้เห็นภาพของการพัฒนาเชิงพื้นที่ได้อย่างแยกแยะและเชื่อมโยงได้ตามแผนภูมิ ๓.๒ โดยมีคำอธิบายในสาระสำคัญดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่นวิวัฒน์ (Localization)

โจทย์สำคัญอันเป็นที่มาของการแสวงหาแนวคิดแนวทางใหม่ในการพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ (ABC) อยู่ที่

เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏแจ้งชัดว่าหน่วยของสังคมฐานรากถูกกระทำจากอิทธิพลจากภายนอกที่รุนแรงมากขึ้นตามลำดับ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นความรุนแรงที่เป็นผลมาจากปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ที่ดูเสมือนว่า รัฐ และทุนจากส่วนกลาง จากสังคมส่วนยอด และจากผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เหนือกว่าได้ผนวกสังคมฐานรากให้เป็นส่วนหนึ่งของโลกาภิวัตน์ ผู้มีอำนาจดังกล่าวจึงได้กลายเป็นผู้ที่ได้ประโยชน์สูงสุด ผลกระทบจากอิทธิพลจากโลกาภิวัตน์นั้นได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับหน่วยของสังคมฐานรากอย่างลึกซึ้งในทุกกระบวนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคน และยิ่งไปกว่านั้นได้ทำให้เกิดความอ่อนแอกับกลไกการจัดการดั้งเดิม ดังนั้นทางออกคืออะไร

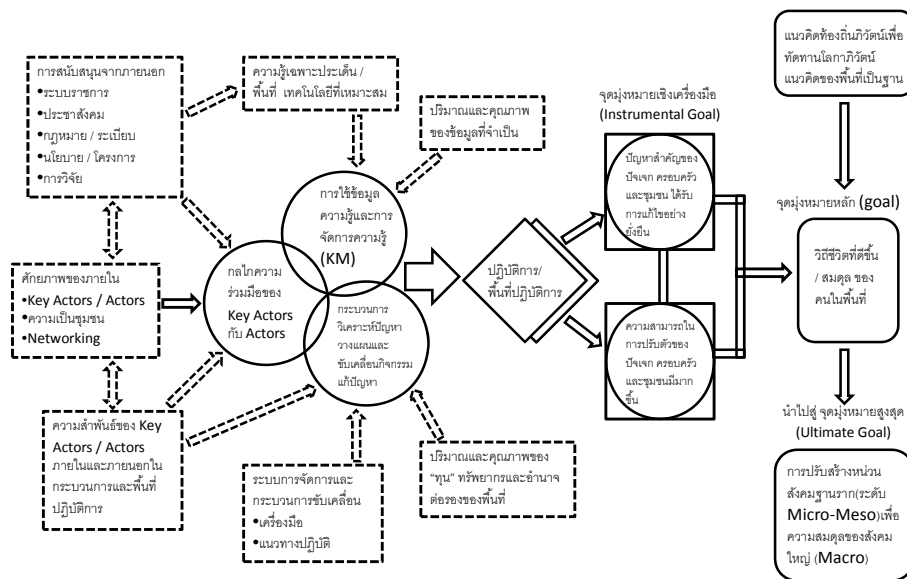
เพื่อจัดการต่อโจทย์ดังกล่าว ในทางตรรกะแนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับท้องถิ่นวิวัฒน์ (Localization) ดูเสมือนว่าจะเป็นทางออกสำหรับการทดแทนหรือบรรเทาความรุนแรงของโลกาภิวัตน์ (Globalization)^๖ กล่าวคือ ในเมื่อหน่วยของสังคมย่อยในระดับฐานรากขาดหรืออ่อนด้อยกว่าในพลังอำนาจ ทั้งที่เป็น ทุน ความรู้ เทคโนโลยี เครือข่ายกลไก การตลาดที่กว้างไกล ที่เป็นอำนาจทางการเมือง จนต้องเป็นเหยื่อของความทันสมัยและบริโภคนิยม และเป็นเหยื่อของวาทกรรม ที่ครอบงำวิธีคิดและความเชื่อของผู้คนให้เข้าสู่ความเป็นสากลที่แปลกแยกจากของเดิม ทั้งหมดนี้หากมีการต่อสู้โดยใช้พลังอำนาจที่ตัวเองด้อยกว่า เสียเปรียบอยู่ตลอดเวลา ภายใต้วิธีคิด ครอบงำ ระบบ

^๖ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมจาก

Hines Collin. 2000. "Localization: A Global Manifesto". Earthscan และ
Hirst, P. and Thompson, G. 1996. "Globalization in Question". Polity Press. Cambridge.

และกตึกาจากภายนอก จะยั้งทำให้สัถนการณัเลวร้ายลง การอยู่รอดโดยไมัต้องถูกผนวกเข้าสูั การพัฒนาแบบนีัของหน่วยสังคมในพื้นทีัก็คืือ การเปลี่ยนวิถีชีวิตทีัถูกบงการโดยระบบ กฎเกณฑ์ กตึกาจากภายนอกจากพลังของโลกาภิวัดน์ ด้วยการลดการพึ่งพาและทีัสำคัฎคืือการหันเข้าหา พลังอำนาจทีัท้องถิ่น และพื้นทีัพอจะมีแต่ภายนอกไมมี นันัก็คืือ “ทุน” ในความหมายทีักว้างและใช้ ทุนนันัสร้างคามเข้มแข็งให้กับท้องถิ่น

องค์ประกอบของแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ (ABC)



แผนภูมิ ๓.๒ องค์ประกอบของแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ (ABC)

ในที่นี้ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมและวัฒนธรรมหรือ (Social and Cultural Capitals) “ทุนท้องถิ่น”^๗ ที่ท้องถิ่นเป็นเจ้าของที่พอจะมีพลัง ที่อาจนำมาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการต่อสู้ หรือทำให้วิถีชีวิตของผู้คนให้ดีขึ้น ทุนนี้อาจรวมถึงทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถนำมาใช้ได้ ทุนที่เป็นภูมิปัญญา และองค์ความรู้ที่ยังพอมีพลังอยู่ ทุนที่เป็นพลังร่วมของครอบครัว เครือญาติ และชุมชน และทุนที่อยู่กับตัวของบุคคล คือความเป็นผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ มีประสบการณ์กับเรื่องหนึ่งเรื่องใดที่สำคัญและจำเป็นสำหรับการพลิกฟื้นวิถีชีวิตให้กับผู้คนในชุมชน ในท้องถิ่น หรือในพื้นที่

หากตรรกะของการตั้ง “ทุน”^๘ ดังกล่าวมาเป็นเครื่องมือสำคัญของท้องถิ่นก็ว่าน่าจะมีความลงตัวของระดับหนึ่งแต่ปัญหายังไม่หมด ปัญหายังอยู่ที่ **ประการแรก** ทุนที่ว่ามานั้นอาจจะเหมาะสมและมีพลังพอในบริบทเดิมของพื้นที่ แต่ในเมื่อพื้นที่ถูกกระทบและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงและรวดเร็ว พลังของทุนนั้นยังพอจะมีอยู่หรือไม่ และความสอดคล้องของทุนกับปัญหาใหม่ๆ ที่ถาโถมเข้ามา ทุนนั้นๆ ยังจะมีอยู่หรือไม่ **ประการที่สอง** ใครจะเป็นคนลุกขึ้นมาต่อสู้ในลักษณะของการสร้างพลังร่วม ในเมื่อสังคมฐานรากนี้มีความแตกตัว ผู้คนมีความเป็นปัจเจกมากขึ้น ซึ่งก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายเช่นกัน และ**ประการที่สาม** หากพิจารณาว่า “ทุน” เป็นเครื่องมือ มันจะถูกดึงมาใช้ก็ต่อเมื่อผู้คนในพื้นที่เห็นหนทางที่พวกเขาจะพลิกฟื้นสถานการณ์อันเป็นหนทางที่ต้องทำ หรือแม้ไม่เช่นนั้นก็ต้องไม่แพ้ต่อปฏิบัติการใหม่ๆ ที่ถูกกำหนดภายใต้กฎเกณฑ์กติกาที่มาจากภายนอก หรือกล่าว

^๗ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. (๒๕๓๙).ปาฐกถา “ทุนวัฒนธรรม” (พิมพ์ครั้งที่๒).กรุงเทพฯ:มูลนิธิไชยสัมพันธ์ของกุล.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (๒๕๔๐). วัฒนธรรมคือทุน. กรุงเทพฯ: พี.เพรส.

ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์และคนอื่นๆ. (๒๕๔๗). การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. พิษณุโลก: คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.

Putnam R. 2001. Social Capitals: Measurement and Consequences, Canadian Journal of policy Research.

Dasgupta, Partha and Tssmail Seragetai,eds. 2000. “Social Capital: A Multifaceted Perspective”. World Bank Publication.

Portes, A. 2000. “Social Capital: Its Origins and Application in Modern Sociology. LESSER ,Eric L. Knowledge and Social Capital. Boston: Butterworth-Heinemann.

^๘ดูคำอธิบายเพิ่มเติมจาก

Bourdieu, P. (๑๙๘๖). “The Forms of Capital” in Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, Richards, J.G. (Ed.), New York: Greenwood Press, ๒๔๑-๒๕๘.

Coulthard, M., Walker, A., and, Morgan, A. (๒๐๐๒). People Perception of their Neighborhood and Community Involvement: Results from the Social Capital Module of the General Household Survey ๒๐๐๐.

London: Office of National Statistics, HMSO

สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ๒๕๔๔. “การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ในแผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

อีกนัยหนึ่งหากผู้คนในพื้นที่เห็นว่าวิถีทางปัจจุบันทำให้เขาเสียเปรียบ เขาควรต้องมีหนทางใหม่และหนทางนั้นจะสำเร็จก็ต้องอาศัย “ทุน” ในท้องถิ่นที่เขา มี เขาควบคุมได้ และเป็นจุดแข็งของเขาที่ภายนอกไม่มี เขาจึงจะใส่ใจและจริงจังกับการฟื้นฟูและใช้ทุนนั้นให้มีพลัง ดังนั้นการจัดการกับเรื่องยากนี้จึงต้องมีปฏิบัติการพิเศษที่เกิดขึ้นโดยคนในพื้นที่เป็นหลัก ไม่ใช่เกิดขึ้นจากคนหรือหน่วยงานภายนอกเข้าไปดำเนินการในพื้นที่ ปฏิบัติการพิเศษดังกล่าวจะเป็นสถานการณ์ที่ผู้คนในท้องถิ่นเริ่มเห็นภัยและไม่จำนนต่ออิทธิพลจากภายนอก เริ่มเห็นว่าถ้าปล่อยให่วิถีการผลิตและการดำรงชีพดำเนินต่อไปปัญหาจะมีมากขึ้น เมื่อผู้คนเห็นแล้ว และได้ปลงใจว่าต้องเปลี่ยน ต้องหาแนวทางใหม่ แนวทางนั้นที่แน่นอนคือไม่สามารถปิดกั้นอิทธิพลจากภายนอกได้ หรือกล่าวได้ว่าไม่สามารถหยุดยั้งกระแสโลกาภิวัตน์ได้ แต่เป็นแนวทางที่เติมทุนที่เป็นจุดแข็งของท้องถิ่นลงไปอย่างต่อเนื่อง อย่างน้อยก็เพื่อไม่ให้เสียเปรียบมากขึ้น อย่างดีขึ้นมาคือสามารถจัดการกับวิถีปฏิบัติที่สามารถต่อรองกับอำนาจของภายนอกได้มากขึ้น สถานการณ์นั้นจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อผู้คนจำนวนหนึ่งในพื้นที่ลุกขึ้นมาทำการเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจัง และถ้าสามารถนำพลังร่วมอันเป็นจุดแข็งของพื้นที่ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของทุนเข้ามาเสริมก็จะมีโอกาสมากขึ้น แต่ผู้คนจำนวนนั้นจะลุกขึ้นมาได้อย่างไร อาจเป็นเพราะมีคนที่มีความเป็นผู้นำสูง หรืออาจเพราะมีคนภายนอกที่มองเห็นปัญหาและต้องการสร้างพื้นที่ให้แข็งแรง เข้ามาเป็นผู้จุดประกาย ผู้หนุนเสริมพื้นที่ด้วยกระบวนการ ทรัพยากร และความรู้ที่เหมาะสม รวมถึงร่วมมือกับคนในพื้นที่ค้นหาแนวทางใหม่ และชื่อพื้นที่ “ทุน” ให้กลายเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนแนวทางใหม่ก็ได้

สมมุติว่า สถานการณ์ผสมกับเงื่อนไขในการสร้าง “พลังร่วม” ตลอดถึงการใช้ “ทุน” ของพื้นที่ดังกล่าวเป็นไปได้ แต่ปัญหาก็คืออาจยังไม่หมด หากมีการจุดประกายให้มีการเริ่มต้นของปฏิบัติการไม่ว่าจะโดยคนในพื้นที่เป็นหลักหรือโดยการหนุนช่วยจากคนนอกพื้นที่ที่เป็นนักวิชาการหรือนักพัฒนาแนวใหม่ ในระยะแรกอาจมีพลังพอ แต่ในระยะต่อมาตามธรรมชาติ หนทางของการปรับเปลี่ยนปฏิบัติการหรือให้วิถีชีวิตดีขึ้นนั้นคงไม่ได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น คำถามคือ ปฏิบัติการของผู้คนในพื้นที่มีพลังอย่างต่อเนื่องได้หรือไม่ แข็งแรงหรือไม่ ตรงนี้จึงมีเรื่องของ การเพิ่มพลังหรือเรียกได้ว่าเป็น Empowerment^๙ ให้กับผู้คนในพื้นที่ ซึ่งในเชิงตรรกะมันก็คือการร่วมกันทำให้คนในพื้นที่ที่มีพลังพอที่จะเคลื่อนไหวปฏิบัติการได้เอง ไม่ว่าจะเผชิญกับปัญหาเฉพาะหน้า หรือพบกับแรงต้านแรงเฉื่อยที่มาจากโครงสร้าง หรือที่มาจากอิทธิพลของภายนอก ซึ่งมันเป็นเรื่องของ การเพิ่มความสามารถในการปรับตัว (Adaptive Capability) นั่นเอง ตรงนี้เป็นเรื่องที่ยากพอๆ กับการทำให้

^๙ เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการเพิ่มอำนาจให้กับชุมชน ซึ่งศึกษาเพิ่มเติมได้จาก

Blewitt, John. 2008. “Community, Empowerment and Sustainable Development”. Converging World Series.

Craig, G., Mayo, M. 1995. “Community Empowerment: A Reader in Participation and Development”. Zed Books.

เกิดปฏิบัติการขับเคลื่อนแนวทางใหม่ที่ทำให้พื้นที่สามารถทดแทนกระแสโลกาภิวัตน์ได้ แต่หากไม่นำประเด็นนี้มาพิจารณา การทำให้พื้นที่หรือท้องถิ่นมีพลังก็จะไม่สมบูรณ์

สถานการณ์ที่ผู้คนในท้องถิ่นลุกขึ้นมาต่อสู้ด้วยทุนและศักยภาพภายในพื้นที่ดังกล่าวจึงอาจเรียกได้ว่าเป็น “ท้องถิ่นภิวัตน์” ที่ไม่ใช่เป็นเพียงแค่คำจำกัดความ หรือ เป็นแนวคิดในเชิงอุดมคติอีกต่อไป

ในเบื้องต้นแนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาเชิงพื้นที่ ซึ่งมีที่มาหรือมีตรรกะรองรับที่มีเหตุผล (Justification) โดยสาระสำคัญสรุปได้คือ

ในเมื่อหน่วยสังคมฐานรากที่เป็นชุมชน ท้องถิ่น หรือพื้นที่ แต่เดิมสามารถดำรงวิถีชีวิตที่สมดุลได้ก็ด้วยบริบททาง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการจัดการ(การเมือง) ที่ไม่ซับซ้อน มีความเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีความสามารถในการปรับตัวจึงมีพลังพอที่จะจัดการกับปัญหาได้

แต่เมื่อ รัฐและทุนมีอิทธิพลมากขึ้น ผสมกับปรากฏการณ์ของโลกาภิวัตน์ หน่วยสังคมฐานรากดังกล่าวก็เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในทุกกระบวน โดยพลังจากภายนอกได้เข้าไปปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติในทุกกระบวนให้ต้องพึ่งพิงภายนอกอย่างซับซ้อน รวดเร็ว และรุนแรงมากขึ้น ไม่เพียงเท่านั้นมันได้ทำให้เกิดภาวะของการแตกตัวทางสังคม (Social differentiation) จึงมีผลต่อความสามารถในการปรับตัว ปัญหาต่างๆจึงถาโถมเข้ากระแทกต่อวิถีชีวิตอย่างรุนแรงจนเสียดุล

ในทางตรรกะ จึงไม่มีทางเลือกทางอื่นหากจะทำให้สังคมฐานรากพลิกฟื้นวิถีชีวิตขึ้นมาให้มีความสมดุลมากขึ้น จึงต้องใช้แนวคิดท้องถิ่นภิวัตน์เป็นแนวทางหลักหรือเป็น Platform สำคัญในการขับเคลื่อนโดยมีวัตถุประสงค์สองระดับคือ ระดับปฏิบัติการโดยพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาสำคัญ มุ่งไปสู่วิถีชีวิตของผู้คนที่สมดุลมากขึ้น และระดับความสามารถในการปรับตัวของกลไก ชุมชน/พื้นที่ ที่เพิ่มมากขึ้นทั้งในระยะสั้นและระยะยาว แนวคิดและทฤษฎีนี้ในภาพรวมจึงไม่ได้มีเป้าหมาย เพื่อหาคำอธิบายทั้งในระดับพื้นที่และระดับสากล กับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมฐานรากทั้งในเชิงลึกและกว้างแต่อย่างไร ตรงกันข้ามได้มีเป้าหมายที่จะหาคำอธิบายพร้อมแนวทางปฏิบัติ ตามบริบทและเงื่อนไขที่มีความแปรผัน (Context and Scope conditions) ว่าจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ 2 ระดับที่กล่าวมาแล้ว ได้หรือไม่ อย่างไร

๓.๒.๒)แนวคิดการพัฒนาโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง (Area-Based Development)

การพัฒนาที่ผ่านมาเพื่อแก้ปัญหาและหรือการขับเคลื่อนการพัฒนาในสังคม พื้นที่ หรือชุมชนที่มีความสลับซับซ้อน มักจะใช้แนวคิดและแนวทางคือ

(๑) การพัฒนาตามภารกิจ (Function - Based) โดยเอาหน่วยงานภาครัฐ (GOs) หรือภาคเอกชน (NGOs) ที่มีภารกิจของหน่วยงานเป็นตัวตั้ง แล้วลงไปดำเนินการกับเป้าหมาย ที่เป็นคนหรือพื้นที่โดยหวังว่าผลที่เกิดจากการปฏิบัติตามภารกิจนั้นจะก่อให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่

(๒) การพัฒนาตามประเด็น (Issue – Based) เมื่อมีประเด็นหรือเรื่องเกี่ยวกับการแก้ปัญหา เรื่องการพัฒนาสำคัญที่ต้องจัดการ หน่วยงานพัฒนาที่มีความเชี่ยวชาญในประเด็นหรือเรื่องนั้นๆ จะเข้าไปดำเนินงานกับเป้าหมายที่เป็นคนหรือพื้นที่

(๓) การพัฒนาโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง (Area – Based) ที่เห็นว่าพื้นที่ที่มีความแตกต่างมีความ สลับซับซ้อน ปัญหาหรือประเด็นใดประเด็นหนึ่งมีความเชื่อมโยง และที่สำคัญคนที่อยู่กับปัญหา จะ เข้าใจปัญหาดีที่สุด หากเขาเป็นคนแก้ปัญหาจะทำให้เกิดประสิทธิผลและความยั่งยืน จึงมีจุดเน้น ของการพัฒนาที่ถูกกำหนดแบบเชื่อมโยงในพื้นที่ และถูกจัดการขับเคลื่อนโดยพื้นที่ อาจด้วยความ ร่วมมือของหน่วยงานภายนอก

การพัฒนาตามภารกิจ (Function – Based) หรือการพัฒนาตามประเด็น (Issue – Based) มี จุดแข็งในแง่ที่ปัญหาที่ต้องการแก้ไข หรือการพัฒนาที่ต้องการขับเคลื่อน ต้องการองค์ความรู้ และทรัพยากรพิเศษที่พื้นที่ไม่มี และปัญหานั้นมีความรุนแรงมีผลกระทบที่กว้างขวาง มีความ เกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองมาก แต่จุดอ่อนที่สำคัญคือ หากไม่เป็นไป ตามเงื่อนไขดังกล่าวก็ดี หรือ ปัญหาที่มีความสลับซับซ้อนมาก หรือขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของพื้นที่ ก็ดี การพัฒนาทั้ง ๒ แนวคิดและแนวทางดังกล่าวนอกจากจะไม่ได้แก้ปัญหาแล้ว ยังปรากฏว่าอาจ เป็นการเข้าไปเพิ่มปัญหาให้กับพื้นที่ได้อีกด้วย

เพื่อเป็นการอุดจุดอ่อนของการพัฒนาตามภารกิจและการพัฒนาตามประเด็น จึงมีแนวคิด และแนวทางเสริม คือ การพัฒนาเชิงบูรณาการ (Integrated Development) ที่เป็นการกำหนดให้มี การบูรณาการหลายๆ ภารกิจ (Functions) ของหน่วยงานพัฒนา โดยบูรณาการทั้ง ประเด็น ทั้ง แผนงาน งบประมาณและคน และกำหนดให้มีการบริหารจัดการแบบใหม่ แนวทางการพัฒนาเชิง บูรณาการที่สำคัญที่ได้มีการใช้มาโดยตลอด ได้แก่

การบริหารโดยใช้ระบบ CEO (Chief Executive Officer) ของหน่วยงานหลัก เช่น จังหวัด ซึ่ง เป็นการบริหารงานแบบบูรณาการเพื่อให้การจัดการการพัฒนามีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม โดยผู้เป็น CEO สามารถวินิจฉัยข้อมูล ปัญหา อุปสรรค กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาและดำเนินการ ให้เป็นไปตามที่ตัดสินใจได้อย่างครบวงจร โดยการปรับบทบาทอำนาจหน้าที่ของผู้บริหารหรือนำ ให้สามารถสั่งการบังคับบัญชาให้ดำเนินการด้วยความรวดเร็ว ตรงตามนโยบายและสนองตอบต่อ ความต้องการและข้อเท็จจริงได้โดยตรง ปรับเปลี่ยนการบริหารงานจากข้างนอกสู่ข้างใน (Outside- in Approach) หรือบนลงล่าง (Top down) ให้เป็นการบริหารที่ลดขั้นตอนการทำงาน เน้นการมีส่วนร่วม รับฟังความคิดเห็นจากข้างในออกไปสู่ข้างนอก (In – Out Approach) หรือแบบล่างสู่บน (Bottom – up) แต่การบริหารจัดการลักษณะนี้ให้ประสบความสำเร็จได้นั้น ยังมีเงื่อนไขที่เป็นทั้ง ศักยภาพและข้อจำกัดอยู่หลายประการด้วยกัน เช่น ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย การกล้าคิด ออกนอกกรอบ การแสวงหาวิธีใหม่ๆ ของผู้เป็น CEO และที่สำคัญคือตัวผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องมี

วิสัยทัศน์ มีการแสวงหาความรู้และมีประสบการณ์อย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานข้อมูลที่ถูกต้อง ต้องมีทีมงานที่ดี ทั้งทีมนโยบาย ทีมยุทธศาสตร์ ทีมปฏิบัติการ และทีมติดตามผล มีการกำหนดตัวชี้วัดผลงานทั้งเชิงปริมาณคุณภาพและเวลา^{๑๑} รวมถึงการนำเอากฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ มาเป็นเครื่องมือสนับสนุนการทำงานไม่ใช้มาเป็นข้อจำกัดให้ของการบริหารจัดการ ผลของการใช้แนวทางนี้จึงไม่ประสบความสำเร็จ

การใช้การวางแผนและจัดการเชิงกลยุทธ์ (Strategies Planning and Management) เป็นวิธีการจัดการอีกแบบหนึ่งที่มุ่งเน้นการกำหนดทิศทาง การกิจและกลยุทธ์การดำเนินงานให้ชัดเจนและสอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลง ตามเงื่อนไขและบริบทต่างๆ ที่จะมากระทบทั้งภายในและภายนอก โดยมีองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อย ๔ ประการ คือ การวิเคราะห์ (Analysis) การวางแผน (Planning) ปฏิบัติการ (Implementation) การควบคุมติดตามและประเมินผล (Control and Evaluation)^{๑๒} ซึ่งทั้ง ๔ ส่วนมีความสัมพันธ์และเป็นกระบวนการต่อเนื่องกันและค่อนข้างมีความสลับซับซ้อนในทางปฏิบัติ แต่ก็ยังเป็นกระบวนการที่ช่วยให้สามารถกำหนดทิศทางการดำเนินงานและการพัฒนาได้อย่างรอบคอบและเป็นระบบ สามารถระดมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ และดึงเอาศักยภาพที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ระดับหนึ่ง

การใช้การจัดการร่วม (Co-Management)^{๑๓} ซึ่งถือว่าเป็นกลยุทธ์ใหม่ในการพัฒนาเชิงบูรณาการ หัวใจสำคัญของแนวทางดังกล่าว คือการใช้แนวทางความร่วมมือ (Collaborative

^{๑๑} สามารถดูรายละเอียดได้จาก คณะอนุกรรมการจัดทำคู่มือผู้ว่าราชการจังหวัดในการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ ภายใต้คณะกรรมการสนับสนุนจังหวัดแบบบูรณาการ. ๒๕๕๖. “คู่มือผู้ว่าราชการจังหวัดในการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (ฉบับปรับปรุง)”. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์.

สำนักพัฒนาและส่งเสริมการบริหารราชการจังหวัด สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. ๒๕๕๓. “รวมกฎหมายระเบียบ และหนังสือสั่งการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ.” กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสมาธรรม.

^{๑๒} สามารถดูรายละเอียดได้จาก ทศพร ศิริสัมพันธ์. การบริหารรัฐกิจเชิงกลยุทธ์. ๒๕๕๕: กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. พนิต เข้มทอง, อนุชัย รามวรารกุล, นลินรัตน์ รักกุล และอุทุมพร อินทจักร. ๒๕๕๖. โครงการประเมินนิเวศน์ภาพกลยุทธ์องค์กร (มือใหม่) รุ่นที่ ๒. เอกสารอบรมโครงการ. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน.

^{๑๓} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมจาก พุฒิพงศ์ นวกิจบำรุง. Co-Management คำตอบ (สุดท้าย) จริงหรือ?.[ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา http://www.localtail๒๐๐๔.com/V๒๐๐๕/detail.php?file=๑&code=h๑_๑๔๐๒๒๐๑๐_๐๑.

สิทธิรัฐ ประทุมรัตนดิสาร และคณะ. ๒๕๕๓. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาโครงการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วม อุทยานแห่งชาติออบหลวง จังหวัดเชียงใหม่. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ เรื่อง ทบ-ทวนการพัฒนา: จากท้องถิ่นภาคเหนือสู่ภูมิภาคลุ่มน้ำโขง. วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๓ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: ๕๖-๗๓.

Eder, James F. (2005) “Coastal Resource Management and Social Differences in Philippine Fishing Communities”, *Human Ecology* 33(2):147-169.

Gerard A. Diny M.E. and Percy E.. 2003. Co-management of natural resources in Asia: a comparative perspective. *Man & Nature in Asia* series No.7

Approach) ระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) โดยขั้นตอนและกระบวนการจะต้องเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม ยึดการใช้ข้อมูลและสภาพความเป็นจริง เพื่อการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหา รวมไปถึงการส่งเสริมคุณภาพของชีวิต ส่วนใหญ่จะเน้นกระบวนการดำเนินงานเริ่มต้นจากชุมชนหรือผู้มีส่วนได้เสียร่วมเรียนรู้ หาข้อมูล ศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ร่วมกันจากทรัพยากรที่มีอยู่ ร่วมกันวางแผน กำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตรงตามความต้องการ โดยอาจมีนักวิจัยภายนอกทำหน้าที่เป็นผู้เอื้ออำนวยให้มีกระบวนการเรียนรู้แบบพหุภาคี หน่วยงานหรือองค์กรมีการสนับสนุนเครื่องมือ ทุน งบประมาณ พร้อมกับจิตสำนึกตระหนักในปัญหา หน้าที่และร่วมกันแก้ปัญหาอย่างแท้จริงและให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเอง แต่อย่างไรก็ตามการจัดการร่วมมีเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลถึงกระบวนการและการจัดการในทางปฏิบัติ อยู่เช่นกัน เช่น ผู้มีส่วนได้เสียที่จะเข้าร่วมต้องมีความรู้ความเข้าใจถึงแนวคิด แนวปฏิบัติเป็นอย่างดีร่วมกัน ผู้มีส่วนได้เสียต้องมีจิตสำนึกตระหนักเห็นความสำคัญและมีความต้องการที่จะเข้าร่วมอย่างแท้จริง มองเห็นผลประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกัน หรือในขณะเดียวกันอาจจะต้องยอมเสียสละประโยชน์บางส่วนด้วย แต่อย่างไรก็ตามมีเงื่อนไขสำคัญคือ บริบทและเงื่อนไขของความสัมพันธ์ระหว่างกันของคนในชุมชน แบบแผนความคิดและการปฏิบัติหรือค่านิยมร่วม รวมทั้งเครือข่ายความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ยังมีอิทธิพลครอบงำชุมชนอยู่ไม่มากนัก น้อยแตกต่างกัน จำทำให้การจัดการร่วมอาจเป็นแนวทางที่ดีแต่ปฏิบัติยาก

รูปแบบการบริหารจัดการตามแนวทางดังกล่าวมาทั้งหมด ข้างต้นซึ่งถือเป็นรูปแบบใหม่ หากแต่ในภาคปฏิบัติก็ยังไม่เกิดผลของการพัฒนาที่ตอบปัญหาให้กับพื้นที่เป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากเงื่อนไขและข้อจำกัดของแต่ละแนวคิดแนวทาง จึงมีสถานะเป็นได้แค่แนวคิดและแนวทางที่ปฏิบัติไม่ได้ผลเท่าที่ควรเท่านั้น

ดังนั้นหากพิจารณาถึงแนวคิดและแนวทางของการพัฒนาโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง (Area-based Development) แล้วความจริงไม่ใช่เรื่องใหม่ เพียงแต่การทำความเข้าใจในคำสำคัญ ๒ คำคือ พื้นที่เป็นตัวตั้งกับการพัฒนา ให้เห็นสาระสำคัญและความเชื่อมโยงที่ชัดเจนมากขึ้นนั่นเอง

พื้นที่เป็นตัวตั้งหรือการใช้พื้นที่เป็นฐาน (Area-based) ก็ดี หรือการใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-based) ก็ดี มีสาระสำคัญในเชิงแนวคิด คือ **ประการแรก** พื้นที่ในที่นี้ ก็คืออาณาบริเวณทางกายภาพที่ไม่ใช่กายภาพที่ถูกจำกัดโดยเขตการปกครองอย่างตายตัว แต่เป็นกายภาพที่เป็นที่รวมขององค์ประกอบร่วมกันหรือคล้ายๆกัน ที่กำหนดโดยระบบนิเวศน์ ทำให้แตกต่างกับพื้นที่

IUCN. 1996. **World Conservation**. Special issue on collaborative Management. N.2

IUCN. 2000. **Co-Management of Natural Resources. Organizing, Negotiating and Learning-by-Doing**. Yaounde, Cameroon.

อื่นอย่างมีนัยยะ และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นเป็นกายภาพที่ทำให้การตั้งถิ่นฐาน การมีวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการจัดการของผู้คนในพื้นที่ทางกายภาพนั้น ถึงเป็นได้ในลักษณะของ ร่วมกันหรือสัมพันธ์กัน ซึ่งกันและกันไม่มากนักน้อย ประการที่สอง ซึ่งเป็นหัวใจของ Area based ก็คือ การเป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ของเรื่องราวและของผู้คนที่มีการปฏิบัติ และที่เห็นปรากฏการณ์ของวิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ทางกายภาพนั้น และที่เชื่อมโยงกับพื้นที่อื่น โดยสรุปพื้นที่ในที่นี้เป็นทั้งพื้นที่ทางกายภาพ (Area) และพื้นที่ความสัมพันธ์ (Space) ที่เชื่อมโยงกัน

พื้นที่ที่มีการแยกแยะในทางวิชาการดังกล่าว แม้จะสำคัญแต่ไม่เป็นประโยชน์หากไม่ได้วิเคราะห์ต่อว่า สถานการณ์ต่างๆ ที่ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนส่วนใหญ่ในพื้นที่นั้นเป็นอย่างไร และที่จำเป็นยิ่งไปกว่านั้น คือหากวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ที่มีความยากลำบากมากขึ้น จนทำให้การดำรงชีวิตในพื้นที่นั้นมีความเดือดร้อน พื้นที่ไม่เหมือนเดิม ไม่ได้เกิดวิถีชีวิตเหมือนเดิม ทั้งในเรื่องของนิเวศน์ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในขณะที่การจัดการโดยกลไกที่มีอยู่มีความอ่อนแอ จนผู้คนต้องดิ้นรนทั้งพื้นที่ที่ไปอยู่ในพื้นที่อื่นที่ไม่คุ้นเคย จนเกิดปัญหาความเสียสละมากขึ้น ตั้งแต่พื้นที่ที่เป็นหน่วยพื้นฐานขยายไปจนถึงพื้นที่ที่เป็นสังคมส่วนรวม ภายใต้ปรากฏการณ์นี้สังคมจะมีวิธีคิดใหม่ และวิธีการใหม่เข้าไปจัดการกับปรากฏการณ์ดังกล่าวได้อย่างไร โจทย์ข้อนี้จึงอยู่ที่การทำความเข้าใจและการจัดการกับความเสียสละ หรือทำให้ได้ดุลในพื้นที่ และที่พอจะปฏิบัติได้เป็นรูปธรรมที่สุด คือพื้นที่ที่เป็นทั้ง Area และ Space ในที่เป็นหน่วยสังคมฐานราก ในที่นี้อาจเป็นชุมชนและเครือข่ายชุมชนที่อยู่ในนิเวศน์ทางกายภาพร่วมกัน ที่มีความสัมพันธ์ของผู้คนเชื่อมโยงกัน โดยจะอยู่ในเขตปกครองหรือไม่ก็ได้

การใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง หรือเป็นฐาน(Area-based) จะเห็นภาพชัดขึ้น เห็นเป้าหมายของวิธีคิดและวิธีปฏิบัติมากขึ้น ก็ต่อเมื่อมีการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นใน “พื้นที่” เป็นโจทย์ตามที่กล่าวมาแล้ว ประเด็นที่ต้องพิจารณาต่อคือถ้า “การพัฒนา” เป็นคำตอบโดยผ่านเลยข้อถกเถียงทางวิชาการ แนวคิดเกี่ยวกับ “การพัฒนา” ที่ยังหาข้อยุติไม่ได้ในปัจจุบัน ก่อนปฏิบัติการใดๆ ที่เข้าไปสร้างความสมดุลกับวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ จะเรียกว่าเป็นการพัฒนาหรือไม่ก็ได้ ตามหลักของเหตุและผล จะต้องเป็นปฏิบัติการที่ ประการแรก เกิดมาจากการทำความเข้าใจแบบแยกแยะและเชื่อมโยงแบบองค์รวมถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยและเงื่อนไขต่างๆ ทั้งที่เป็นอิทธิพลจากภายนอกที่กระทำต่อพื้นที่ และการแตกตัวหรือปรับตัวของกลไก และระบบต่างๆภายในพื้นที่ตามที่ได้สรุปไว้แล้วในตอนต้น ประการที่สอง เมื่อ ปัญหา-สาเหตุ เงื่อนไข-ปัจจัยต่างๆ ทำให้พื้นที่ได้รับผลกระทบการจัดการและแก้ไขก็ต้องเริ่ม ต้องดำเนินการ ต้องดำเนินต่อ และต้องจบลง แบบองค์รวม หรือแบบเชื่อมโยง ณ.พื้นที่ โดยผู้คนในพื้นที่ผู้อยู่กับปรากฏการณ์ที่ได้รับผลกระทบกับปรากฏการณ์เป็นผู้ปฏิบัติ(Actors) เป็นหลัก โดยอาจใช้ทุกสิ่งทุกอย่างที่พื้นที่มีมาขับเคลื่อนจึงจะสำเร็จ ประการที่สาม แต่หากปฏิบัติการดังกล่าวจะเข้มแข็งขึ้นตั้งแต่เริ่มต้น ดำเนินต่อ และจบลง จนทำให้ปัญหาถูก

แก้ไขแบบองค์รวมและเชื่อมโยง และจนทำให้วิถีชีวิตของคนในพื้นที่สมดุลขึ้นทั้งหมด ลำพังพื้นที่อย่างเดียวทำไม่ได้ผล ดังนั้นการเข้าไปสนับสนุนจากภายนอกผ่านกลไก แนวคิด แนวปฏิบัติ และวิธีการ การ “พัฒนา” ในรูปแบบใหม่โดยเริ่มจากการใช้การพัฒนาเชิงพื้นที่เป็นหลักในเชิงตรรกะจะเริ่มสมบูรณ์ขึ้น อย่างน้อยข้อจำกัดของการพัฒนาเชิงประเด็น เชิงภารกิจ แม้กระทั่งกลุ่มของ บุรณาการการพัฒนาทั้งหลายที่กล่าวมาแล้วจะถูกขจัดไป หรืออย่างน้อยจะทำให้เกิดจุดเชื่อมในพื้นที่ที่ทำให้กิจกรรมการพัฒนาเชิงประเด็น และเชิงภารกิจที่ดำเนินอยู่เกิดบูรณาการได้อย่างแท้จริง

ดังนั้น การพัฒนาโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง(Ares-based Development) จึงมีสาระสำคัญทั้งในเชิง แนวคิด ในเชิงตรรกะ และในเชิงการนำไปสู่การปฏิบัติที่มีการแยกแยะและเชื่อมโยงบังกล่าวข้างต้นนั่นเอง

แต่ปัญหายังไม่หมด ยังมีประเด็นที่ต้องวิเคราะห์ต่อคือ สมมุติว่าการพัฒนาโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งต้องคิดเช่นนั้น ต้องทำแบบนั้น คำถามคือ แล้วใครจะเป็นผู้ปฏิบัติหลัก(Key Actors) ใครเป็นผู้ปฏิบัติทั่วไป (Actors) ทั้งจากภายนอก และภายในพื้นที่ ในขณะที่ภายนอกยังติดอยู่กับข้อจำกัดที่มาจาก โครงสร้าง และขาดความชัดเจนในแนวทางการพัฒนา ส่วนภายในก็มีความแตกตัวทางสังคม และอีกคำถามหนึ่งคือ สมมุติว่าพอจะมีกลไกภายในและภายนอกมามีความร่วมมือ แต่จะทำอย่างไรถึงจะทำให้เกิดการจัดการกับปัญหาในพื้นที่แบบองค์รวม มีปฏิบัติการแก้ไขปัญหอย่างไรได้ผลและค่อยๆนำมาซึ่งวิถีชีวิตที่สมดุล ประเด็นการวิเคราะห์ดังกล่าวจะถูกเสนอให้เป็นระบบใน ส่วนต่อไป

๓.๒.๓) จุดมุ่งหมายที่เชื่อมโยงของการพัฒนาเชิงพื้นที่

เนื่องจากการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ เป็นแนวคิดและทฤษฎีที่ไม่ได้มุ่งอธิบายปัญหา แต่เป็นการหาทางออกให้กับปัญหา จึงต้องอาศัยหลายๆแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาประกอบสร้างให้สัมพันธ์กับปรากฏการณ์ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น เพื่อให้เห็นภาพสุดท้ายหรือจุดมุ่งหมายที่เชื่อมโยงกันในเชิงตรรกะดังต่อไปนี้

๑) จุดมุ่งหมายหลัก(Goals)

ตามที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นว่า “การพัฒนา” มีข้อถกเถียงในวงวิชาการว่าเป็นนามธรรมที่กำกวม หรือเป็นวาทกรรมของผู้ที่ได้เปรียบในสังคม^{๑๓} ใช้เป็นเครื่องมือครอบงำความคิด

^{๑๓} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (๒๕๕๓). *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง*

เอกลักษณ์และความเป็นอื่น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา.

Blommaert, J. (2005). *Discourse: A Critical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hall, S. (2001). Foucault: Power, Knowledge and Discourse. In *Discourse Theory and Practice*. London. Thousand

และปฏิบัติการของผู้ที่เสียเปรียบ เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ทำให้ผู้ได้เปรียบดำรงความได้เปรียบมากขึ้นและตลอดไป จุดเริ่มต้นที่ต้องพิจารณาต่อ คืออาจไม่มีความจำเป็นต้องเพิ่มความสับสนในการถกเถียงเกี่ยวกับนิยามหรือวิเคราะห์ผลในแง่ร้ายของ “การพัฒนา” อีกต่อไป ตรงกันข้ามควรเริ่มคิดและวิเคราะห์ให้ “การพัฒนา” เป็นรูปธรรมไม่กำกวมและหลุดพ้นจากกับดักเรื่องของวาทกรรมให้ได้ และที่สำคัญการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมในเบื้องต้นต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “คน” เป็นการใช้คนเป็นศูนย์กลาง (People Center) การพัฒนาในที่นี่จะถูกพิจารณาว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เห็นคนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในหลายมิติของความเป็นคน ที่สำคัญคือ มีความจำเป็นขั้นพื้นฐาน มีความมั่นคงทางสังคม และอยู่ในระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตร หรือเป็นสถานการณ์ที่วิถีชีวิตของ “คน” มีความสมดุลมากขึ้น ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในแง่นี้ความเป็นรูปธรรมจะเห็นได้ในสองมิติคือ มิติของปรากฏการณ์ คือสิ่งที่เห็นสิ่งที่ชีวิตได้ เช่นใช้ GNH^{๑๔} และมิติของสถานการณ์ที่เป็นปฏิบัติการในวงจรชีวิตของผู้คน เมื่อพิจารณาแบบแยกแยะ “คน” ในที่นี้ คือปัจเจกที่อยู่ในสถาบันครอบครัว โดยสถาบันในชุมชน กลุ่มและองค์กร ของพื้นที่ควบคู่กับที่ได้รับการจัดการโดยรัฐและทุนที่เป็นทั้งศักยภาพและข้อจำกัด ทั้งหมดเพื่อการมีวิถีชีวิตที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังนั้นแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ ABC น่าจะเริ่มจากความพยายามเพื่อบรรจุจุดมุ่งหมายหลัก (Goal) คือวิถีชีวิตที่ดีขึ้น/สมดุลขึ้นของคนในพื้นที่นั่นเอง

๒) จุดมุ่งหมายสูงสุด(Ultimate Goal)

เป็นเรื่องของข้อพิจารณาเหตุผลทางตรรกะ (Justification) ว่าทำไมการพัฒนาจึงมุ่งไปที่จุดมุ่งหมายหลักดังกล่าว แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ ABC มีความเชื่อหลัก(Proposition) สำคัญประการหนึ่งตามที่กล่าวมาแล้ว คือการพัฒนาในแนวทางที่ผ่านมา เป็นการพัฒนาที่ไม่สมดุล ที่สำคัญคือหน่วยของสังคมฐานรากมีความอ่อนแอ มีความแตกตัวทางสังคมสูง ปรากฏการณ์นี้จะทำให้สังคมส่วนรวมมีปัญหาอย่างมากในระยะยาว ดังนั้นการปรับสังคมใน

Oaks and New Delhi: SAGE Publications.

Kress, G. 1985. Ideological Structures in Discourse. In Handbook of Discourse Analysis. **Discourse in Society**.

Vol. 4. London: Academic Press.

^{๑๔} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก ความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) เล่ม ๑ ศูนย์ฐานศึกษา : เรียบเรียง / เจษณี สุขจิตติกาล: แปล

ทวีวัฒน์ ปุณทริกวิวัฒน์. **ความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH)** . หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน. ฉบับประจำวัน

อาทิตย์ที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๑๐๓๘๒. คอลัมน์หน้าต่างความจริง, หน้า ๖.

ภูวตล ศิริพงษ์. ๒๕๔๙. ความสุขมวลรวมประชาชาติกับการพัฒนา GROSS NATIONAL HAPPINESS AND DEVELOPMENT.

วารสารโรงเรียนนายเรือ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๔๙

ภาพรวมให้สมดุลในทางรูปธรรมก็คือการทำให้หน่วยของสังคมฐานราก เริ่มมีความเข้มแข็งมากขึ้น ความเข้มแข็งดังกล่าวจะเกิดไม่ได้ถ้าในแต่ละหน่วยของสังคมฐานราก ผู้คนยังมีวิถีชีวิตอยู่บนความยากลำบาก มีความเสียดู่มากขึ้น ดังนั้นจุดมุ่งหมายหลักของการพัฒนาตามแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่ หากทำได้ผล และเกิดการขยายผล จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุด (Ultimate Goal) คือ ความสมดุลของการพัฒนาในสังคมใหญ่ หรือความเป็นเจดีย์ที่สมบูรณ์ในที่สุด โดยเริ่มจากการเสริมฐานของเจดีย์ให้แข็งแรงนั่นเอง

๓) จุดมุ่งหมายเชิงเครื่องมือ (Instrumental Goals)

ลัทธิการคิดในเชิงตรรกะไม่ว่าจะเป็นการใช้แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่น่าก็ดี การใช้แนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่นวิถันที่ดูลงตัวแต่กว้างมากก็ดี หรือการกำหนดรูปธรรมของการพัฒนาที่สมดุลในหน่วยสังคมฐานรากให้เป็นจุดมุ่งหมายหลัก นำไปสู่ความสมดุลของการพัฒนาในสังคมใหญ่ (Ultimate Goal) ก็ดี ทั้งหมดนี้ไม่พอเพียงหากไม่มีการนำแนวคิดที่จำเป็นอื่นๆมาประกอบ จะทำให้การคิดในเชิงตรรกะดังกล่าว ล่องลอย ไม่เห็นรูปธรรมเป็นอุดมคติ ซึ่งไม่เป็นประโยชน์เลยทั้งในทางวิชาการ และในทางการปฏิบัติ

โจทย์ในทางความคิดและความเป็นจริงที่สำคัญ คือจะมีปรากฏการณ์ใด ในเงื่อนไขใดที่ทำให้ผู้คนในพื้นที่มีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น ที่สมดุลขึ้น โดยที่ต้องไม่ละเลยข้อเท็จจริงว่า วิถีชีวิตของผู้คนในปัจจุบันไม่สมดุลและดูจะยากลำบากมากขึ้น ในแง่นี้จะต้องอาศัยจุดมุ่งหมายเชิงเครื่องมือ อยู่สองจุดมุ่งหมายที่ถ้าทำได้ก็จะมีการบรรลุหลักดังกล่าว เราจะเห็นเป็นรูปธรรมบ้างคือ

(ก.) ปัญหาสำคัญของปัจเจก ครอบครัว และชุมชนได้รับการแก้ไขอย่างยั่งยืน

ในเบื้องต้นสิ่งที่อาจใกล้เคียงกับปรากฏการณ์ของการพัฒนามากที่สุดก็คือ ปัญหาสำคัญของปัจเจกครอบครัว และชุมชนของหน่วยสังคมฐานรากได้รับการแก้ไข ทั้งที่เป็นเรื่องเฉพาะหน้าและระยะยาว และที่สำคัญการแก้ปัญหานั้นนอกจากจะสำเร็จแล้ว ต้องไม่ก่อให้เกิดปัญหาอุปสรรคใหม่ ถ้าพิจารณาตามหลักของความเป็นเหตุเป็นผล โดยข้อเท็จจริงปรากฏว่า ผู้คนในพื้นที่ที่ต้องตกอยู่ในสภาพเสียเปรียบในทุกด้าน ต้องดำรงชีวิตที่ยากลำบากมากขึ้นโดยเฉพาะเรื่องการผลิต และอาชีพที่มีทางเลือกน้อยมาก ในขณะที่ต้องการใช้เงินสดมากขึ้น จึงทำให้เขาต้องบีบคั้นตนเองเพื่ออยู่รอดผลที่เกิดขึ้นตามมามีมากมาย เช่น สูญเสียที่ดิน หนี้สินเพิ่มมากขึ้น สิ่งนี้ส่งผลต่อความเป็นครอบครัวและส่งผลกระทบต่อพลังร่วมทางสังคมที่ชุมชนเคยใช้ดูแลผู้คนมาก่อน และที่สำคัญการแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าวที่ผ่านมาค่อนข้างไร้ผล

ดังนั้นหากเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เกิดมีความพยายามที่เข้มข้น ที่จะจัดการกับปัญหานั้น แบบใหม่ แบบที่ผู้คนเห็นทางสำเร็จ แบบที่ปัจเจก ครอบครัว และชุมชนสามารถฟื้นพลัง

ร่วมเข้ามาช่วย แบบที่ใช้ความรู้หรือภูมิปัญญาเดิมจากภายในถูกบูรณาการกับความรู้ใหม่จากภายนอก และถูกนำมาเป็นเครื่องมือหลัก และที่สำคัญเป็นแบบที่เข้าลักษณะของท้องถิ่นวิถีตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้พลังและทุนของพื้นที่เข้าไปจัดการที่ระบบการผลิต และอาชีพแบบใหม่ ที่ไม่เสียเปรียบสิทธิพลจากภายนอกอีกต่อไป ผู้คนจะเริ่มเห็นภาพ มีความหวัง และถ้าความพยายามนั้นได้ทำอย่างเข้มข้น ต่อเนื่อง มีปฏิบัติการที่ก่อให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างได้ผลในระดับสังคมฐานราก เริ่มจากปัญหาเรื่องเฉพาะหน้า แล้วขยายขอบข่ายเชื่อมโยงจนเกิดผลระดับที่ใหญ่ขึ้นในปัญหาสำคัญ คงไม่มีใครคนในพื้นที่ปฏิเสธ เพราะมันเป็นการแก้ปัญหาสำคัญของเขาจริงๆ การมีปฏิบัติการจนทำให้ปัญหาสำคัญของปัจเจก ครอบครัว และชุมชนคลี่คลายลง โดยตัวของมันเอง มันจะส่งผลให้วิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นและพื้นที่ดีขึ้น

ในตรรกะนี้ แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการจึงถือว่าปัญหาสำคัญของปัจเจก ครอบครัว และชุมชนในพื้นที่ ได้รับการแก้ไข เป็นจุดมุ่งหมายเชิงเครื่องมือ (Instrumental Goal) ในมิติแรกที่จะทำให้ จุดมุ่งหมายหลักที่เป็นนามธรรมบรรลุผลในเชิงรูปธรรม

(ข.) ความสามารถในการปรับตัวของปัจเจก ครอบครัว และชุมชน

สมมุติในพื้นที่ที่มีปฏิบัติการแก้ไขปัญหาคืออย่างได้ผล และทำให้วิถีชีวิตของผู้คนดีขึ้น แต่จะแน่ใจได้อย่างไรว่าภายใต้ข้อจำกัดที่มีมากกว่าศักยภาพของ ชุมชน และพื้นที่ ปฏิบัติการเหล่านั้นจะเดินต่อ มีความยั่งยืน และสามารถปรับตัวอย่างได้ผล แนวคิดที่ต้องนำมาประกอบอีกแนวคิดหนึ่ง ซึ่งจะเป็นการอุดจุดอ่อนดังกล่าวได้ ก็คือ การปรับตัวของสังคม ในที่นี้ก็คือ ความสามารถในการปรับตัวของผู้คนและสังคมในพื้นที่ (Adaptive Capability) ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดมุ่งหมายในเชิงเครื่องมือ (Instrumental Goal) อีกส่วนหนึ่ง

ความสามารถในการปรับตัวของสังคมดังกล่าวจะเริ่มจากปัจเจก แต่ปัจเจกจะสามารถปรับตัวได้ก็ต่อเมื่อ สถาบันครอบครัว ชุมชน รวมตลอดถึง พลังร่วมของชุมชนและพื้นที่มีศักยภาพ และสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน โดยเฉพาะเจาะจง มีผู้นำ แกนนำ กลุ่ม และสถาบัน ซึ่งตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นผู้ปฏิบัติการหลัก Key Actors เป็นกลไกของชุมชนที่หากมีความสามารถในการขับเคลื่อนให้มีปฏิบัติการสำคัญ เมื่อเผชิญกับปัญหาอุปสรรคเฉพาะหน้า และปัญหาอุปสรรคจากโครงสร้าง มีความสามารถในการดึงศักยภาพจากภายในและภายนอก มีความสามารถในการสร้างอำนาจต่อรอง และนำอำนาจนั้นไปใช้ให้ปฏิบัติการแก้ปัญหาสำคัญสำเร็จอย่างต่อเนื่อง ถ้าหน่วยสังคมฐานรากมีความสามารถดังกล่าวจะเกิดภาพที่สมบูรณ์ของการพัฒนาตามแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการได้

ในทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์ กับการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเฉพาะสังคมในภาวะที่มีการเปลี่ยนผ่าน(Transitional Change)^{๑๕} ที่รวดเร็ว รุนแรง อันเกิดมาจากอิทธิพลของพลังอำนาจทุน รัฐ และ โลกาภิวัตน์ ได้ให้ความสำคัญกับการปรับตัวของสังคมและชุมชนอย่างมาก ส่วนใหญ่อธิบายว่า อิทธิพลจากภายนอก ของทุน รัฐ และวิถีคิด ค่านิยมแบบใหม่ มีผลกระทบอย่างมากต่อชุมชน แต่การปรับตัวของชุมชนขึ้นอยู่กับความยืดหยุ่น^{๑๖} ของชุมชนเป็นสำคัญ เช่น จากการปรับเปลี่ยนการผลิตยังชีพ เป็นการผลิตเชิงพาณิชย์ เมื่อเผชิญกับอุปสรรคชุมชนก็สามารถปรับตัว โดยยังคงการผลิตเชิงพาณิชย์ไว้แต่ได้เพิ่มสัดส่วนของการผลิตยังชีพเข้าไป หรือที่พบเห็นเป็นส่วนมากคือการเพิ่มขึ้นของการสร้างรายได้จากการรับจ้าง ทั้งในและนอกการผลิตภาคเกษตรกรรม บางชุมชนเมื่อถูกกดดันจากทุนและอำนาจรัฐมากขึ้น จำเป็นต้องขายที่ดิน แล้วปรับเปลี่ยนเป็นแรงงานดูแลในที่ดินเดิมซึ่งได้กลายเป็นของนายทุนแล้ว มีบางชุมชนเป็นส่วนน้อยที่บังเอิญมีผู้นำเข้มแข็งได้ผลักดันให้มีการผลิตที่มีการลดต้นทุนมากขึ้น มีการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกให้น้อยลง รวมถึงสร้างและจัดการการตลาดช่องทางพิเศษเป็นต้น ในงานวิชาการชิ้นนี้มิได้ประสงค์จะลงไปในรายละเอียดของการปรับตัวของชุมชนในหลากหลายรูปแบบ โดยอาศัยความยืดหยุ่นที่ค่อนข้างคลุมเครือและไม่ได้สะท้อนปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชนส่วนใหญ่ ตรงกันข้ามกลับให้ความสำคัญ ในสาระหลักเกี่ยวกับความสามารถในการปรับตัว (Adaptive Capability) ของผู้คน ของกลไก ของกลุ่มองค์กร และสถาบันในชุมชน และพื้นที่ โดยเห็นว่าไม่ว่าจะเป็นหน่วยใดๆของสังคม การเปลี่ยนแปลงไม่เคยหยุดนิ่ง ความสามารถในการปรับตัวมีอยู่ตลอด เพียงแต่ว่าสิ่งนี้อ่อนตัวลงประสิทธิภาพพลายตัวลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อหน่วยของสังคมนั้นๆเผชิญกับแรงกดดันที่มีพลังเหนือกว่าจากภายนอก

ในเชิงตรรกะซึ่งเป็นอุดมคติ หากผู้คนและกลไกดังกล่าวในหน่วยของสังคมสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ สังคมหน่วยนั้นๆก็จะเคลื่อนที่ไปในทิศทางที่ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนในสังคมนั้นดีขึ้น และแนวคิดดังกล่าวนี้น่าจะเป็นคำอธิบาย หรือเป็นเป้าหมายของการจัดการกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นรูปธรรมมากกว่า

แต่อย่างไรก็ตามการจะทำให้พื้นที่ที่มีความสามารถในการปรับตัวไม่ใช่เรื่องง่าย จำเป็นต้องมีแนวคิด กระบวนการ และวิธีการใหม่ที่เหมาะสมมาประกอบ ซึ่งจะได้นำเสนอในลำดับถัดไป

^{๑๕} ดูคำอธิบายเพิ่มเติมได้จาก John Grin, Jan Rotmans and Johan Schot (in collaboration with Frank Geels and Derk Loorbach).

๒๐๑๐. “Transitions to Sustainable Development. New Directions in the Study of Long term transformative change”. New York London (Routledge).

^{๑๖} ยศ สันตสมบัติ. ๒๕๕๖. พลวัตและความยืดหยุ่นของสังคมชาวนา : เศรษฐกิจชุมชนภาคเหนือและการปรับกระบวนการทัศน์ว่าด้วยชุมชนในประเทศไทยที่สาม. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เนื่องจากแนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวของสังคมฐานราก หรือของชุมชนและพื้นที่เป็นเรื่องสำคัญ และดูเหมือนว่าจะเป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้มแข็ง หรือสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและพื้นที่ แต่งานวิชาการที่ผ่านมาได้ให้ความสำคัญกับชุมชนเข้มแข็งแล้วเจาะลงไป ที่ผู้นำหรือความเป็นผู้นำ (Leadership) เป็นเงื่อนไขที่สำคัญ ซึ่งแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่รูปแบบบูรณาการไม่ได้ปฏิเสธเงื่อนไขนี้ เพียงแต่เห็นว่าไม่เพียงพอหากฝากเงื่อนไขที่สำคัญนี้ไว้ที่ปัจเจกบุคคล ในทำนองเดียวกันได้มีข้อเสนอให้มีการใช้แนวคิด การเพิ่มอำนาจ (Empowerment) ให้กับชุมชนซึ่งถือว่าเป็นเรื่องสำคัญเช่นเดียวกัน กล่าวคือ Empowerment เป็นวิธีการและกระบวนการ (Means) เพื่อนำไปสู่ ความสามารถในการปรับตัวที่เป็นผลลัพธ์ (Ends) แต่ความคลุมเครือจะเกิดขึ้นถ้าเข้าใจเพียงแต่ให้มี Empowerment กับผู้นำ แกนนำ และองค์กรในชุมชน เท่านั้น ไม่ได้เห็นภาพของการปรับตัวซึ่งมีผลต่อความยั่งยืน แนวคิด Empowerment แบบธรรมดาหากนำมาใช้อาจไม่มีพลังพอ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นจะต้องนำเอาแนวคิดเกี่ยวกับความสามารถในการปรับตัว (Adaptive Capability) ของกลไกในชุมชนมาเพิ่มเติมและมาเป็นหลัก แล้วจะเจาะลึกไปที่รูปธรรมของการปรับเปลี่ยนความสามารถในการปรับตัว โดยเริ่มต้นจากข้อเท็จจริงต่อไปนี้ คือ การตั้งหลักจากข้อเท็จจริงว่า

ชุมชนและพื้นที่ในอดีตมีความสามารถในการปรับตัวได้กับการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป แต่เมื่อเผชิญกับอิทธิพลจากภายนอก ผสมกับแรงกระเพื่อม และการแตกตัวจากภายใน ความสามารถในการปรับตัวของชุมชนและพื้นที่ถูกลดทอนประสิทธิภาพลงอย่างมาก และทำให้ชุมชนไม่สามารถแก้ปัญหาสำคัญโดยอาศัยพลังชุมชนได้เหมือนในอดีต หากได้แยกแยะให้เห็นความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ดังกล่าวจะทำให้เราเข้าใจมากขึ้น ว่าทำไมการพัฒนาแบบเดิมๆที่ผ่านมาจึงไม่สำเร็จในพื้นที่และชุมชน

ความสามารถในการปรับตัว(Adaptive Capability) ไม่ได้หมายถึง ผู้นำหรือความเป็นผู้นำเท่านั้น แต่เป็นศักยภาพของ (ก.) กลไกของชุมชนและพื้นที่ (Mechanism) ได้แก่ปัจเจก/ครอบครัว กลุ่ม/สถาบัน ผู้นำและแกนนำ ตลอดจนสมาชิกของชุมชนที่มีการจัดการ หรือขับเคลื่อนงานของชุมชนที่เป็นการแก้ไขปัญหาที่สำคัญของ ปัจเจก ครอบครัว และสมาชิกในชุมชนโดยใช้ (ข.) เครื่องมือ (Apparatus) ซึ่งประกอบไปด้วย อุดมการณ์ ความเชื่อ ระบบคิด หรือ Mind Set ชุดใหม่โดยใช้ ความรู้ ภูมิปัญญา ที่ได้มาจากข้อมูลและประสบการณ์ สังคมและกลั่นตัวออกเป็น กฎเกณฑ์ กติกาในการจัดการและขับเคลื่อนงาน รวมตลอดถึง การใช้อุปกรณ์ และเครื่องมือต่างๆ และเมื่อมีการจัดการหรือทำงานเป็นการปฏิบัติในกิจกรรม สร้างเนืองงานน้อยใหญ่ โดยมี (ค.) ระบบการจัดการ (Operating System) มากำกับ ไม่ว่าจะเป็นการจัดการในเชิงประเด็น เช่น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การผลิต สวัสดิการ การบรรเทาภัย การจัดการข้อขัดแย้ง หรือการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น การให้ระบบแลกเปลี่ยน (Reciprocity) การให้เกิดพลังร่วมของชุมชน

(Collective Efforts) อาศัยการให้รางวัลและการลงโทษทางสังคมมาช่วย รวมถึงการรักษาและตรวจสอบความไว้วางใจ (Trust) ระหว่างกัน ทั้งหมดเพื่อทำให้การจัดการหรือขับเคลื่อนกิจกรรมในพื้นที่ปฏิบัติการ ได้ผลอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ยิ่งไปกว่านั้นความสามารถในการปรับตัว ไม่ได้เป็นปฏิบัติการที่ครั้งเดียวแล้วจบ แต่เป็นความสามารถของกลไก ใช้เครื่องมือผ่านระบบปฏิบัติการ จัดการและขับเคลื่อนกิจกรรมจนเกิดผลในแต่ละรอบ ผลในแต่ละรอบที่สะสมของเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะถูกบ่อนกลับไปทำให้เกิดการปรับกลไกเครื่องมือ และรายละเอียดของการจัดการแบบค่อยเป็นค่อยไปอีกด้วย (โปรดดูแผนภูมิ ๓.๒)

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ (ABC) จำเป็นต้องเห็นภาพเหล่านี้และต้องคำนึงว่า ลำพังแค่การทำให้จุดมุ่งหมายเชิงเครื่องมือ ในมิติแรกคือปัญหาสำคัญของพื้นที่ได้รับการแก้ไข เท่านั้นไม่เพียงพอ แต่โดยกระบวนการ ต้องมีผลก่อให้เกิดความสามารถในการปรับตัว (Adaptive Capability) ของกลไกในพื้นที่ด้วย ที่สำคัญต้องก้าวพ้นแค่เรื่องของ Leadership ให้ได้ และต้องขยายมุมมองในเรื่องของ Empowerment ว่าไม่ใช่เป็นแค่เครื่องมือเท่านั้น ทั้งหมดจึงจะมีความสมบูรณ์อย่างน้อยในเชิงตรรกะ

๓.๒.๔ ปฏิบัติการ (Operations) และพื้นที่ปฏิบัติการ (Operation Space)

การบรรลุจุดมุ่งหมายเชิงเครื่องมือ (Instrumental Goal) ตามที่ได้นำเสนอทางตรรกะใน ๒ เรื่องดังกล่าวมาแล้วจะเกิดได้จริงอย่างไร? คำตอบที่สมเหตุสมผลและเป็นรูปธรรมมากที่สุดก็คือต้องมีปฏิบัติการ (Operations) และมีพื้นที่ปฏิบัติการ (Operation Space) ซึ่งในทางธรรมชาติ ทั้ง ๒ ปรากฏการณ์จะดำรงอยู่แบบซ้อนทับกันแต่เพื่อความเข้าใจจำเป็นต้องแยกวิเคราะห์ดังนี้

(ก.) ปฏิบัติการ (Operations)

เป็นการกระทำโดยกลไกความร่วมมือโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกในพื้นที่ที่มีผลต่อการแก้ปัญหา **สำคัญ** ของปัจเจก ครอบครัว และชุมชนได้จริง ตั้งแต่ระดับเริ่มต้นจนขยายผลไปสู่ความยั่งยืน หัวใจสำคัญของส่วนนี้ คือ ปฏิบัติการแก้ปัญหาสำคัญแบบเชื่อมโยงที่หลายสาเหตุไม่ใช่เป็นปฏิบัติการแก้ปัญหาทั่วไปหรือเฉพาะจุด เฉพาะส่วน ในเบื้องต้นมีตรรกะอย่างง่าย ๆ ก็คือถ้าไม่มีปฏิบัติการก็จบตั้งแต่ต้นแล้ว หรือถ้ามีปฏิบัติการแต่เนื้องานและผลของปฏิบัตินั้นเป็นเรื่องทั่วไปเป็นเรื่องเล็กน้อย ชุมชนและพื้นที่มองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้เลยว่ามีจะแก้ปัญหาที่หนอกเขามานานได้อย่างไร แบบนี้ก็จะเหมือนกับ “การพัฒนา” ทั่วไปที่ไม่ได้ช่วยเท่าไร ปฏิบัติการของชุมชนและพื้นที่ในที่นี้ คือ การกระทำที่เป็นเนื้องานในรายละเอียด หนึ่งหรือหลายๆ เนื้องานรวมกันจะเกิดผล และผลหรือหลายๆผลรวมกัน ก็จะเห็นสาเหตุของปัญหาบางส่วนถูกแก้ไข สาเหตุหนึ่งหรือหลายสาเหตุได้รับการแก้ไขก็จะทำให้จุดมุ่งหมายเชิงเครื่องมือ ในส่วนแรกสำเร็จแบบค่อยเป็นค่อยไป

คือ ได้รับการแก้ไขอย่างตรงจุด หากมีการต่อยอดไปสู่ปัญหาอื่นๆ เมื่อปัญหาสำคัญได้รับการแก้ไข ในหลายๆด้าน จุดมุ่งหมายหลักที่เป็นวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนและพื้นที่ก็จะดีขึ้นมีความสุขมากขึ้น

ในขณะที่ปฏิบัติการ (Operations) เน้นไปที่เนื้อหาของแต่ละกิจกรรมน้อยใหญ่ภาพจะไม่สมบูรณ์ เพราะปฏิบัตินั้นๆ ต้องมีคนเป็นผู้ปฏิบัติ คนที่ปฏิบัติแบบคนเดียว เรื่องเดียว ก็อาจเป็น เรื่องที่ไม่มีผลต่อ ครอบครัว เครือญาติ และชุมชน ดังนั้นจึงต้องมีหลายคนเป็นการรวมพลังหรือมี พลังร่วม (Collective Effort) ไปขับเคลื่อนปฏิบัติการเพื่อให้ครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน กลุ่ม องค์กร สถาบัน ทำการแก้ไขปัญหาย่างจริงจังโดยเฉพาะในปัญหาที่สำคัญ หัวใจสำคัญในส่วนนี้ คือ “พลังร่วม (Collective Effort)” ของชุมชนหรือพื้นที่ โดยเหตุที่ต้องใช้พลังนี้เพราะธรรมชาติของ ปฏิบัติการที่สำคัญนั้นจะไม่สามารถทำได้เลย หรือทำได้แต่ไม่สมบูรณ์โดยปัจเจกเท่านั้น ต้องช่วยกัน โดยเทียบเคียงกับพลังร่วม(ที่ทำคนเดียวไม่สำเร็จ) ในอดีต เช่นการซ่อมบำรุงรักษาเหมืองฝายของ เกษตรกร เจื่อนโซ่ที่ทำคนเดียวไม่มีทางสำเร็จ ต้องทำร่วมกัน และเมื่อการได้มาซึ่งน้ำ มีผลต่อข้าว ข้าวมีผลต่อวิถีชีวิตมันจึงเป็นปฏิบัติการแก้ปัญหที่สำคัญ พลังร่วมของปฏิบัติการจึงเป็นส่วนสำคัญ ของการจัดการในลักษณะนี้ หรือหากพิจารณากรณีของการลงแขก-เอามื้อเอว้นในอดีต ก็อยู่ใน เจื่อนโซ่เดียวกัน ต่างกับในปัจจุบันที่ใช้เครื่องจักรและการจ้างงานมันทำให้ปฏิบัติการของปัจเจก ไม่สามารถใช้พลังร่วมแบบเดิมต่อไปได้ หรือมีหลายกรณีที่ต้องจัดการแบบเดียว หรือสามารถทำ ด้วยตนเองได้จะได้ผลกว่า

(ข.) พื้นที่ปฏิบัติการ (Operation Space)

นอกจากการมีปฏิบัติการโดยใช้พลังร่วมแล้วจะต้องมีแนวคิดย่อยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือพื้นที่ปฏิบัติการ โดยสาระสำคัญ พื้นที่ปฏิบัติการเป็นเรื่องของ ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relations) ที่ผูกโยงผู้คน กลุ่ม สถาบัน และองค์กรในเชิงวัตถุประสงค์ เพื่อการสร้างพลังร่วม เพื่อ การใช้พลังร่วมไปปฏิบัติการให้ได้เนื้อหา รวมถึงเพื่อการรักษาระดับของพลัง เมื่อเผชิญกับ อุปสรรค ไม่ว่าจะมาจากปัญหาส่วนตัว อุปสรรคจากทรัพยากรที่นำมาใช้ในการปฏิบัติ อุปสรรค จากเครื่องมือ องค์ความรู้ที่นำมาใช้ปฏิบัติ และอุปสรรคที่เป็นข้อจำกัดที่มาจาก อำนาจของรัฐ ของ ทุน และของการครอบงำทางความคิดความเชื่อจากภายนอก นอกจากจะมองความสัมพันธ์ทาง สังคมในเชิงวัตถุประสงค์เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติแล้ว เรายังอาจพิจารณาความสัมพันธ์ทางสังคม ในเชิง อำนาจ/เจื่อนโซ่ ที่ก่อให้เกิดการผูกโยงผู้คนได้อีกด้วย ในคำอธิบายของสาขาวิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา ผู้คนเข้ามามีความสัมพันธ์ด้วยเจื่อนโซ่หลายอย่าง เช่น ความเป็นครอบครัวและ เครือญาติ เป็นเจื่อนโซ่พื้นฐานที่ทำให้สมาชิกผูกโยงปฏิสัมพันธ์กันบนความต่างตอบแทนตาม กฎเกณฑ์ทางสังคมวัฒนธรรม หรือความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่ผูกโยงผู้อุปถัมภ์และผู้ใต้อุปถัมภ์ให้มี

การต่างตอบแทนซึ่งกันและกันอีกลักษณะที่มีความซับซ้อนมากขึ้น สำหรับในเรื่องของการแก้ปัญหา แม้ผู้คนจะเข้ามามีส่วนร่วมโดยอาจใช้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติหรือความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์เป็นพื้นฐาน แต่ภายใต้ภาวะการณ์ใหม่ที่ต้องการแก้ปัญหาาร่วมกัน เงื่อนไขที่ทำให้ต้องมีปฏิสัมพันธ์เริ่มคลุมเครือ ว่าการต่างตอบแทนไม่ว่าจะเท่าหรือต่างกันก็ตาม ความคาดหวังของผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งส่วนใหญ่ คือการได้มาซึ่งผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ของผู้คนที่เข้ามาร่วมกันนั้นหากไม่ชัดเจน หรือปฏิบัติการร่วมไม่นำไปสู่การแก้ปัญหาที่ทุกคนจะได้รับผลที่บางคนได้มากแต่บางคนได้น้อย เงื่อนไขในลักษณะนี้จะไม่นำไปสู่ความผูกพันร่วม ดังนั้นประเด็นสำคัญของการประยุกต์แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคม เพื่อวัตถุประสงค์ให้เกิดพลังร่วมจะต้องอยู่ในเงื่อนไขที่ ผู้คนที่มีปฏิบัติการร่วมกัน หรือแก้ปัญหาลำค่านั้น ทุกฝ่ายจะต้องเห็นผลลัพธ์ร่วมกัน คือการที่ปัญหาของแต่ละคนได้รับการแก้ไข ผ่านเนื้องาน ผ่านผลงานที่ได้แต่ละตอน แม้ว่าผลที่เกิดขึ้นจะมีมากบ้างน้อยบ้างไม่เท่ากันในเชิงสัมพัทธ์ก็ตาม

ทั้งในแง่ของพลังร่วมที่ดี ในแง่ของความสัมพันธ์ของผู้คนในส่วนของวัตถุประสงค์ในการใช้พลังร่วม และในแง่ของเงื่อนไขที่ทำให้ปัญหาของทุกคนได้รับการแก้ไขไม่มากก็น้อยก่อน ขณะและหลังปฏิบัติการที่ดี อาจเรียกความสัมพันธ์ของผู้คนในปฏิบัติการทางสังคมนี้ว่า พื้นที่ปฏิบัติการ (Operation Space) เพราะมันครอบคลุมทั้งภาพของผู้คนลงมือปฏิบัติและภาพของการใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมให้เกิดพลังร่วม และใช้พลังร่วมไปสร้างเนื้องาน มันเป็นภาพที่ครอบคลุมอย่างลึกซึ้งมากกว่าพื้นที่ทางกายภาพ (Place) ที่ส่วนใหญ่เข้าใจกัน

หากจะพิจารณาในเชิงตรรกะต่อไป ก็จะสามารถเชื่อมโยงได้ว่า หากปฏิบัติการของผู้คนในชุมชนนำไปสู่เนื้องานทั้งหลาย และเนื้องานเหล่านั้นส่งผลต่อการแก้ปัญหาที่สำคัญได้จริง ปฏิบัติการ(Operations) นี้จะเป็นส่วนที่ก่อให้เกิดการบรรลุวัตถุประสงค์เชิงเครื่องมือ ประการแรกคือปัญหาสำคัญของปัจเจก ครอบครัว และชุมชน ได้รับการแก้ไขอย่างยั่งยืนและ หากมีพื้นที่ปฏิบัติการ(Operation Space) ที่มีพลังร่วม (Collective Effort) ไปจัดการกับปฏิบัติการ (Actions) โดยผู้คน ในความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relation) เพื่อจัดการกับพลังร่วมบนเงื่อนไขของการได้รับประโยชน์ร่วมกันไม่มากก็น้อย ผลของพลังร่วมและความสัมพันธ์ทางสังคมในพื้นที่ปฏิบัติการ จะเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่สมบูรณ์ ของการสร้างใหม่หรือปรับปรุงเพิ่มความสามารถในการปรับตัว (Adaptive Capability) ของชุมชนและพื้นที่ อันเป็นการบรรลุจุดมุ่งหมายเชิงเครื่องมือในส่วนที่สองนั่นเอง

โดยสรุป ปฏิบัติการ (Operations) และพื้นที่ปฏิบัติการ (Operation Space) จึงเป็นมากกว่าการขับเคลื่อนให้เกิดงานในการแก้ปัญหาสำคัญตามที่เข้าใจเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของ การสร้างและปรับความสัมพันธ์ของผู้คน หลายภาคส่วนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนนั้นด้วย

การจะทำให้เกิดปฏิบัติการ (Operations) ในพื้นที่ปฏิบัติการ (Operation Space) ตามตรรกะที่กล่าวมาแล้วไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องการแนวคิดเชิงบูรณาการที่มีความลงตัวทั้งในเชิงหลักของเหตุและผล และแนวทางรูปธรรมที่สามารถปฏิบัติได้จริงภายใต้เงื่อนไขที่ซับซ้อน และสิ่งนี้ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ

ในภาพรวม การจะทำให้เกิดปฏิบัติการและพื้นที่ปฏิบัติการ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบูรณาการของ ๓ หลักการ คือ ๑) กลไกความร่วมมือ ๒) การใช้ข้อมูลความรู้และจัดการความรู้ และ ๓) กระบวนการขับเคลื่อน ซึ่งมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

๓.๒.๕ กลไกความร่วมมือของผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) และผู้ปฏิบัติการทั่วไป (Actors) ภายใน และภายนอกพื้นที่

การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการจำเป็นอย่างยิ่งต้องมีกลไกความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่เป็นผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) และผู้ปฏิบัติการทั่วไป (Actors) โดยที่กลไกของชุมชนและพื้นที่เป็นกลไกหลักในการปฏิบัติ ส่วนกลไกจากภายนอกต้องเป็นผู้ช่วยสนับสนุนในด้านข้อมูลและความรู้ที่จำเป็น ในด้านกระบวนการขับเคลื่อน ที่มีเป้าหมายเพื่อผลักดันให้เกิดการวิเคราะห์ปัญหา การหาทางแก้ไข การกำหนดแผนงาน และโครงการที่เป็นของชุมชนและพื้นที่ และการลงมือปฏิบัติโดยคนในพื้นที่ โดยมีการสนับสนุนด้านทรัพยากรจากภายนอกเข้าไปหนุนช่วยชุมชนหรือพื้นที่ เพื่อให้กระบวนการทั้งหมดรวมถึงการปฏิบัติตามแผน สามารถทำให้ปัญหาสำคัญได้รับการแก้ไขอย่างได้ผลและยั่งยืน

ในเชิงหลักการและเหตุผล ที่ต้องมีกลไกความร่วมมือดังกล่าว เพราะปรากฏการณ์ของ “การพัฒนา” ในปัจจุบัน ชุมชนและพื้นที่ที่มีความอ่อนแอลงมากกว่าในอดีต ปัญหาที่มีความสลับซับซ้อนมากกว่าในอดีต และหน่วยงานภายนอกที่เข้าไป “พัฒนา” ทำให้เพิ่มความสับสนวุ่นวาย และบางโครงการการพัฒนาแทนที่จะเข้าแก้ปัญหา กลับไปเพิ่มปัญหาตามที่กล่าวมาแล้ว การพลิกฟื้นสถานการณ์นี้ไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากจะต้องให้ผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) ในชุมชนและพื้นที่ลุกขึ้นมาจัดการกับปัญหาเอง แต่เมื่อเขาอ่อนแอหรือเผชิญกับเหตุการณ์พัฒนามากมาย เขาจะเริ่มอย่างไร ความน่าจะเป็นคือต้องมีกลไกที่มีผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) จากภายนอกเข้าไปหนุนช่วย แต่ปัญหายังไม่จบ กลไกภายนอกที่ว่านี้จะเป็กลไกเดิม แนวคิดเดิม วิธีการและกระบวนการเดิมคงไม่ได้ ต้องเป็นกลไกที่อาจต้องยึดโครงสร้างเดิมแต่เปลี่ยน แนวคิด วิธีการ และกระบวนการใหม่ ที่แตกต่างกับกลไกเดิม ที่ชัดเจนก็คือ กลไกนี้มีแนวคิด วิธีการ และกระบวนการเพื่อมุ่งไปสู่การแก้ปัญหาสำคัญของชุมชนและพื้นที่ ควบคู่กับการสร้างความสามารถในการปรับตัวของชุมชนและพื้นที่เป็นหลัก ไม่ใช่เข้าไปขับเคลื่อนแผนงานโครงการและกิจกรรม ตามภารกิจของหน่วยงานในชุมชนและพื้นที่ เพื่อความสำเร็จของภารกิจนั้นๆ

แต่การจะให้มีกลไกภายนอกดังกล่าวในโครงสร้างของระบบการเมือง ระบบราชการ และของการพัฒนากระแสหลักในปัจจุบัน ก็เป็นเรื่องที่ค่อนข้างมีธรรมชาติ สิ่งที่จะเป็นไปได้คือต้องหาบุคคลในระบบ และหรือในหน่วยงานที่ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นกับชุมชนและพื้นที่ที่รับผิดชอบ และการปฏิบัติงานเข้าไปสนับสนุนกลไกภายในก็จะเป็นต้องจำกัดอยู่ในพื้นที่ที่มีศักยภาพ เพื่อสร้างผลเชิงประจักษ์แล้วขยายผล หากทำได้จริงก็อาจเป็นข้อพิจารณาให้ระบบการเมืองและระบบราชการ มีการทบทวนและปรับปรุง แนวทาง และวิธีปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริงได้ในอนาคต

กลไกความร่วมมือของผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) และผู้ปฏิบัติการทั่วไป (Actors) ตามหลักและเหตุผลดังกล่าว เมื่อถ่ายทอดสู่ของจริงในโครงสร้างและระบบของ การพัฒนาชุมชนและพื้นที่ของไทย ที่พอจะเห็นภาพเป็นไปได้มากที่สุดอาจจำเป็นต้องยึดพื้นที่ (Area) ที่เป็นเขตการปกครองก่อนในเบื้องต้น เช่น กรณีการใช้จังหวัดเป็นหน่วยบูรณาการ ส่วนในขั้นปฏิบัติในชุมชนและพื้นที่อาจมีการปรับเปลี่ยนไปตามพื้นที่ที่ยึดหยุ่นจาก ระบบนิเวศน์ และความสัมพันธ์ของผู้คนภายหลังได้ การใช้จังหวัดเป็นขอบเขตในการกำหนดกลไกความร่วมมือ จึงตั้งอยู่ในข้อเท็จจริงที่ว่าอำนาจและอิทธิพลของรัฐและทุนยังคงมีผลทั้งในแง่บวกและลบต่อชุมชนและพื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากพิจารณาด้านการใช้อำนาจและอิทธิพลของรัฐ ขององค์กร สถาบัน และของภาคประชาสังคม ในการ “พัฒนา” ชุมชนและพื้นที่ บทบาทของรัฐ องค์กร สถาบัน และประชาสังคม ในจังหวัดจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดระดับหนึ่ง อย่างน้อย ในด้านงบประมาณ กำลังคน กฎเกณฑ์ และการบังคับใช้กฎหมาย ยุทธศาสตร์ แผนงาน และโครงการ การพัฒนา รวมถึงตลอดถึง ข้อมูลความรู้ และเทคโนโลยีที่อยู่กับจังหวัด หากมีการจัดการที่เหมาะสม มีบูรณาการ ผ่านแนวคิด แนวปฏิบัติ วิธีการ และกระบวนการ ของการพัฒนาเชิงพื้นที่อาจมีโอกาส จะทำให้เกิดกลไกภายนอกที่เข้าไปสร้างความร่วมมือกับกลไกภายในตามแนวทางใหม่ได้อย่างน้อยในเชิงตรรกะ

กลไกความร่วมมือตามความน่าจะเป็น ประกอบไปด้วย ๓ ภาคี เป็นภาคีสันับสนุนจากภายนอก ๒ ภาคี คือ ภาคีสันับสนุนทางวิชาการ และภาคีสันสนับสนุนด้านนโยบาย ทรัพยากร และกฎเกณฑ์ และเป็นภาคีภายในชุมชนและพื้นที่ ๑ ภาคี ได้แก่ ภาคีฝ่ายปฏิบัติการในพื้นที่ โดยแต่ละภาคีมีสาระสำคัญขององค์ประกอบและบทบาทหลักดังนี้

(๑) ภาคีสันับสนุนวิชาการ ถือว่าเป็นบทบาทของการให้เกิดการจัดการสังคมด้วยข้อมูลและความรู้ผ่านงานวิจัยแบบใหม่ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยสถาบันทางวิชาการที่อยู่ในจังหวัดเป็นการนำข้อมูล ข้อเท็จจริง และสร้างองค์ความรู้มาปรับแนวคิดการพัฒนาแบบใหม่ ให้กับกลไกการจัดการ ตั้งแต่เริ่มต้นการสร้างภาคี การขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ จนถึงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง

(๒) **ภาคีสันับสนุนด้านนโยบาย ทรัพยากร งบประมาณรวมถึงกฎเกณฑ์ต่างๆ** ในที่นี้ถือว่า จังหวัดเป็นหน่วยจัดการที่พอจะเป็นไปได้มากที่สุด เพราะตามโครงสร้างในปัจจุบัน มีหน่วยงานภาครัฐ ส่วนกลางและภูมิภาคที่รับผิดชอบการพัฒนาหรือแก้ปัญหาในทุกเรื่องอยู่แล้ว มีหน่วยงานพัฒนาเอกชน ประชาสังคมและสถาบันทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีภารกิจหน้าที่ตามการจัดตั้งอยู่แล้ว แต่เมื่อหน่วยงานของจังหวัดมีข้อจำกัดในเรื่องบูรณาการการพัฒนา และมีความพยายามใช้แผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดเป็นแนวทางหรือในกรณีที่มีผู้บริหารที่เข้าใจและสนับสนุนแนวทางใหม่ ก็อาจสร้างภาคีสันสนับสนุนส่วนนี้ได้ก่อให้เกิดโครงการพัฒนาจากพื้นที่ก่อนแล้วใช้งบประมาณตาม Functions สันับสนุนแผนบูรณาการที่มาจากพื้นที่

การปรับเปลี่ยน “บูรณาการ” ให้กับภาคีที่ ๒ ได้เป็นความพยายามที่ไม่ค่อยได้ผลมาอย่างยาวนาน ดังนั้นการปฏิบัติจริงต้องอาศัยเงื่อนไขพิเศษที่ทำให้ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ร่วมกันไม่มากนัก ที่สำคัญต้องให้ทุกฝ่ายเห็นเป้าหมายการพัฒนาแบบใหม่ร่วมกัน แต่ในการให้เกิดบูรณาการไม่ใช่เรื่องง่าย การใช้แผนยุทธศาสตร์อย่างเดียวหรือการใช้ข้อมูลและองค์ความรู้อย่างเดียว หรือการให้มีผู้บริหารแบบ CEO คงไม่พอ ต่อแรงต้านหรือแรงเฉื่อยของระบบราชการและโครงสร้างของอำนาจในปัจจุบัน

ความท้าทายที่จะให้เกิดบูรณาการที่จะต้องสร้างและพิสูจน์เพื่อให้เป็นองค์ความรู้ใหม่ อยู่ในเงื่อนไขพิเศษ กล่าวคือ บุคลากรในหน่วยงานที่เคยชินกับงานประจำต้องทำงานให้บรรลุเป้าหมายที่เป็นภารกิจของหน่วยงานและต้องทำตามนโยบาย แม้จะเห็นด้วยกับบูรณาการกับภาคส่วนอื่น แต่ในขั้นปฏิบัติจะมีอุปสรรคมากมาย ในที่สุดก็นำภารกิจของตนเข้าไปผนวกไม่ใช่เข้าไปบูรณาการ ยกเว้นมีแรงจูงใจพิเศษเช่นได้งบประมาณเพิ่ม หรือได้บรรลุภารกิจของตนได้ดีขึ้น ดังนั้นการทำให้เห็นประโยชน์ร่วมกันในส่วนนี้พอจะเป็นเงื่อนไขเบื้องต้น แต่กระนั้นก็ตามยังมีเรื่องของความเข้าใจที่ไม่ตรงกัน มีเรื่องของข้อขัดแย้งเข้ามาเกี่ยวข้อง เงื่อนไขพิเศษอีกประการหนึ่งที่จะแก้ปัญหาส่วนนี้ได้ ก็คือ การเข้าหาข้อมูล ข้อเท็จจริง เช่น ถ้าพิสูจน์ผลงานด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ก็จะทำให้ข้อขัดแย้งลดลงได้ แนวทางนี้จะมีแนวคิดที่ว่าด้วยการพิสูจน์หลักการพื้นฐาน (Proposition) ว่าองค์ความรู้ที่แท้จริงของข้อมูลข้อเท็จจริง หรืออาจเรียกว่า อำนาจความรู้ อำนาจของเชิงประจักษ์ (Evidence Based Knowledge) จะเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแบ่งปันประโยชน์จากกำหนดเป้าหมายร่วมและสามารถลดข้อขัดแย้งและอคติ และฟันฝ่าแรงต้านแรงเฉื่อยของระบบได้ระดับหนึ่งโดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์มาเป็นเครื่องมือ

(๓) **ภาคีปฏิบัติการในพื้นที่** ในระดับกว้างได้แก่ หน่วยปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันในพื้นที่ เครือข่ายชุมชน ภาคประชาสังคม ในระดับแคบคือ ผู้นำ แกนนำ กลุ่มต่างๆ ครอบครัวยุคใหม่ของชุมชน แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการต้องถือว่าภาคีนี้เป็นจุดแตกหักของการพัฒนา เพราะเป็นภาคีที่อยู่กับพื้นที่อยู่กับปัญหา มีเดิมพันกับความอยู่รอดหรือความยั่งยืนสูงสุด

แต่ที่ผ่านมากลับเป็นภาคีที่เป็นฝ่ายตั้งรับ (Passive) ไม่ใช่ฝ่ายรุก (Active) การพัฒนาจึงไม่ตรงจุดไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง

ประเด็นสำคัญในทางทฤษฎีการพัฒนา คือ ต้องมีเงื่อนไขที่เหมาะสม ที่ทำให้ภาคีปฏิบัติการในพื้นที่ ใช้ข้อมูลข้อเท็จจริงและองค์ความรู้ที่มาจากภายนอก ผ่านการสนับสนุนจาก ๒ ภาคีภายนอก ไปผสมผสานกับทุนภายใน แล้วทำการขับเคลื่อนกิจกรรมการแก้ปัญหาที่สำคัญของพื้นที่ในแต่ละรอบ ไปทำความเข้าใจกับปัญหาสำคัญที่เชื่อมโยงทั้งกับสาเหตุเฉพาะหน้าจากพื้นที่ กับสาเหตุที่มาจากกระบวนและโครงสร้างจากภายนอกอย่างต่อเนื่อง ไปทำให้สามารถค้นหาทุนทรัพยากรและแนวทางแก้ปัญหาที่พื้นที่มีอยู่ นำมาผสมผสานกับทุนภายใน ทั้งหมดก็เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาที่สำคัญ หรือให้ได้มาซึ่งความต้องการอย่างแท้จริงของพื้นที่ ผ่านปฏิสัมพันธ์ของ ๓ ภาคีและผ่านกระบวนการที่ปราณีต ซึ่งจะได้วิเคราะห์ต่อไป

๓.๒.๖ แนวคิดความร่วมมือ (Collaboration) ของกลไกภายนอกและภายในชุมชนและพื้นที่

กลไกความร่วมมือจะก่อตัวได้อย่างไร และที่สำคัญไม่แพ้กันก็คือ เมื่อก่อตัวแล้วต้องเกิดความร่วมมือที่มีนัยยะมากกว่าการมีส่วนร่วม ได้อย่างไร หากปราศจากสิ่งนี้แล้วการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่จะอ่อนแรง ไม่ได้ผล จึงต้องวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับความร่วมมือ (Collaboration) ให้เห็นถึงเงื่อนไขและความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนดังนี้

ในเชิงตรรกะ การปฏิบัติงานใหญ่ที่มีความสำคัญและที่ไม่สามารถดำเนินการได้โดยบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะต้องเป็นการดำเนินงานโดยความร่วมมือของหลายฝ่าย ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทำนองเดียวกันการปฏิบัติงานดังกล่าวไม่สามารถเดินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากมีลักษณะของ มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ริเริ่มแล้วขอให้ฝ่ายอื่นมาร่วม ทั้งนี้เพื่อความสำเร็จของฝ่ายผู้ริเริ่มเป็นสำคัญ ฝ่ายที่มาร่วมก็จะได้รับประโยชน์บ้างไม่มากก็น้อย ความร่วมมือของผู้ริเริ่มและปฏิบัติได้มีแนวคิดของการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation)^{๑๗}

^{๑๗} สามารถดูรายละเอียดได้จาก เจมส์ แอล เครตัน แปลและเรียบเรียงโดย วันชัย วัฒนศัพท์. ๒๕๔๘. คู่มือการมีส่วนร่วมของ

ประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า และมูลนิธิอาเซีย.

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. ๒๕๒๓. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.

สถาบันพระปกเกล้า. 2552. รายงานการศึกษาวิจัยการยกย่องพระราชบัญญัติว่าด้วยการมีส่วนร่วม

ของประชาชนในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. กรุงเทพฯ: จรัญสนิทวงศ์การพิมพ์.

Burikul,T. (2009). Political participation for Thai citizens in a democratic system from the first constitution to the constitution of B.E. 2550. Nonthaburi: AP Graphic Design and Printing.

Lane Mary. 2014. People, Power, Participation: Living Community Development. The Institute of Community Development.

Burkey, S. 1993. "People First: A Guide to Self-reliant, Participatory Rural Development". London: Zed Books

ได้ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางในการพัฒนาทั้งหลาย เป็นความพยายามอธิบายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อ ประชาชนได้ร่วมกันคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล แต่ในเชิงตรรกะ คำอธิบายนั้นอาจผิดธรรมชาติอย่างยิ่ง ตรงที่ว่าหากการริเริ่มนั้นมาจากคนนอก หากการริเริ่มนั้นไม่ได้ตรงกับปัญหาและความต้องการอย่างแท้จริงของคนในพื้นที่ หรือหากการริเริ่มนั้นไม่ได้เกิดมาจากผู้ที่เผชิญกับปัญหาอย่างแท้จริง จึงเป็นไปได้เลยว่าจะมีข้อมูลหรือความรู้เชิงลึก (Insight) ในปัญหานั้นๆ จึงเป็นไปได้เลยที่คนนอกพื้นที่จะทุ่มเทอย่างจริงจังและต่อเนื่องกับความพยายามแก้ปัญหา เพราะเขาไม่ได้เป็นผู้เผชิญกับปัญหานั้น ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวคิดดังกล่าวจะเกิดขึ้นอย่างฉาบฉวยเท่านั้น และไม่ได้ผลในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเลย เช่นการให้ประชาชนมารับฟัง ผ่านการประชุม ให้เขามาร่วมในกิจกรรมต่างๆ เมื่อเสร็จงานทุกอย่างก็หยุดลง หรือจะเกิดขึ้นอย่างดีขึ้นมาบ้างก็คือผู้ริเริ่มโครงการมีโครงการที่เป็นประโยชน์กับชุมชนและพื้นที่ ได้ใช้ความพยายามให้ประชาชนมาทำความเข้าใจ ชี้ให้เห็นประโยชน์ จนถึงขั้นที่ประชาชนพร้อมใจที่จะเข้าร่วมงาน และเมื่อมีการปฏิบัติ ประชาชนก็เข้าร่วมจนได้ผล แต่กระนั้นก็ตามก็ยังมีหลักประกันใดเลยว่า หากโครงการยุติลง การปฏิบัติงานของประชาชนจะต่อเนื่องหรือไม่ หรือหากโครงการนั้นผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) ที่เป็นคนนอกได้ใช้ความรู้ เทคโนโลยี และทรัพยากรที่สำคัญจากภายนอก ในขณะที่ผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) ภายในขาดแคลนสิ่งจำเป็นเหล่านั้น เมื่อสิ้นสุดโครงการแม้ประชาชนอยากจะทำต่อ ก็จะไม่สามารถเคลื่อนงานต่อไปได้ ปรากฏการณ์นี้มักจะพบเห็นโดยทั่วไปของการพัฒนาชุมชนและพื้นที่ของไทย และเกิดขึ้นมาอย่างยาวนานแล้ว

เพื่อขยายมุมมองการวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของกลไกที่เป็นผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) ในรูปของผู้มีหน้าที่ ที่มีวิธิตด วิธิการ อันเป็นคุณสมบัติส่วนบุคคลที่ดี หรือในรูปของตัวแทน (Agency) ของหน่วยงาน หน่วยอำนาจ หรือหน่วยผลประโยชน์ที่ดี รวมตัวกันโดยมีเป้าประสงค์ว่าจะก่อให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงในชุมชนและพื้นที่ เป็นไปได้อย่างไร ในเงื่อนไขใด ในเมื่อ Key Actors และ Agency มีความแตกต่างกันในหลายๆมิติ

ในทางวิชาการสากลได้มีแนวคิดเกี่ยวกับผู้ปฏิบัติการ (Actions in Operating Space)^{๑๔} และหน่วยงานผู้ขับเคลื่อน (Agency) ในสาระสำคัญของแนวคิดนี้อธิบายว่า Actor และหรือ Agency ไม่ได้มีวิธิตดและการปฏิบัติโดยอิสระแต่จะได้รับอิทธิพลภายนอก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลมาจากทั้งโครงสร้างและอุดมการณ์จากภายนอกและมีอิทธิพลจากเงื่อนไขภายในพื้นที่ที่เป็นทั้งบริบทที่

^{๑๔} Latour, B. 1987. *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers Through Society*. Milton Keynes: Open University Press.

Latour, B., 2005. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford UP.

John Law and John Hassard (eds). 1999. *Actor Network Theory and After* (Oxford and Keele: Blackwell and the Sociological Review).

ซับซ้อนและความสัมพันธ์ที่มาจากแรงปะทะและปรับตัวของภายในกับภายนอก ดังนั้นจุดแตกหักที่ Actor หรือ Agency จะสามารถปฏิบัติการให้ได้ผลดีและยั่งยืนกับตัว Actor เองและผู้ที่อยู่ในระบบ ความสัมพันธ์จึงขึ้นอยู่กับอำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจของ Actor หรือ Agency นั้นๆ รวมถึง ความสัมพันธ์และอำนาจที่เพิ่มขึ้นของ Network ด้วย

ในขณะเดียวกัน จะพบว่าเริ่มมีการให้ความสนใจถึงองค์ความรู้ดังกล่าว โดยเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม (Social Network)^{๑๙} ได้ถูกนำมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเชิงบูรณาการ (Integrated Exchange Forming) รวมไปถึงศึกษา ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการพึ่งพา (Power and Dependence) โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักทฤษฎี เครือข่ายจากตะวันตก จะมุ่งให้ความสนใจต่อความเชื่อมโยงระหว่างบุคคล กลุ่มและองค์กรว่าเป็น ความสัมพันธ์ระดับบุคคลขึ้นไปภายใต้ โครงสร้างที่เป็นรูปธรรม ดังนั้นบทบาทในการเชื่อมโยง โครงสร้างทางสังคมในรูปของเครือข่ายจึงขึ้นอยู่กับปัจเจกหรือกลุ่ม โดยมีเงื่อนไขสำคัญอยู่ที่ ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากร ทุน อำนาจและข้อมูลที่แตกต่างกันของแต่ละปัจเจก กลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ในสังคมผ่านกระบวนการเครือข่าย ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะมีความหลากหลายของผู้ ที่อยู่ในเครือข่ายของในแง่ของความคิด อำนาจ ผลประโยชน์ และข้อมูล สิ่งที่จะเกิดขึ้นได้ก็คือ เมื่อทุกฝ่ายในเครือข่ายสามารถบรรลุถึงเป้าหมายเชิงประเด็นที่ตรงกัน และเกิดเป็นความ จำเป็นต้องใช้พลังของเครือข่ายเท่านั้นจึงจะสำเร็จ

แต่สำหรับแวดวงวิชาการไทยแนวคิดดังกล่าว ยังถือว่าอยู่ในวงจำกัด ยังมีได้นำเอาแนวคิด ลักษณะนี้เข้ามาวิเคราะห์หรืออธิบายพฤติกรรมทางสังคมต่างๆ เท่าที่ควร ทำให้ขาดความเข้าใจถึง กระบวนการต่างๆ อีกมาก เพราะเท่าที่ผ่านมามีการดำเนินงานลักษณะเครือข่ายกันอยู่บ้าง โดยการ เริ่มต้นจากความพยายามจัดตั้งเครือข่ายแล้วลงมือดำเนินงานโดยอาศัยตัวบุคคลในโครงสร้าง เครือข่ายที่ออกแบบไว้เป็นกลไกดำเนินการ ซึ่งมักพบว่ามีโอกาสล้มเหลวมากกว่าสำเร็จเนื่องจาก ส่วนมากมีลักษณะแบบจัดตั้ง และละเลยคุณลักษณะสำคัญที่มีความละเอียดอ่อนของแบบแผนของ โครงสร้างและองค์ประกอบ ทั้งในส่วนที่เป็นตัวปัจเจกบุคคล ตำแหน่งของบุคคลต่างๆ ในเครือข่าย ระบบการติดต่อสื่อสาร ฯลฯ ทำให้ไม่เกิดกระบวนการเครือข่ายอย่างแท้จริง แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ได้ มีนักวิชาการบางส่วนศึกษาเครือข่ายโดยเริ่มต้นจากปรากฏการณ์จริงในพื้นที่^{๒๐} และวิเคราะห์

^{๑๙} ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ถิระพันธ์. ๒๕๔๖. สื่อสารกับสังคมเครือข่าย. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. สัณญา สัณญาวิวัฒน์. ๒๕๕๐. ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. ๒๕๔๓. สถานภาพองค์ความรู้ของแนวคิดเครือข่ายทางสังคม (State of Knowledge of Social Network Concept). กรุงเทพฯ : บริษัท ชัดเชสมิเดีย จำกัด.

^{๒๐} Wasserman, Stanley; Faust, Katherine. 1994. "Social Network Analysis in the Social and Behavioral Sciences". *Social Network Analysis: Methods and Applications*. Cambridge University Press. pp. 1-27.

สังเคราะห์เพื่อให้เห็นแบบแผน และกระบวนการทำงานของเครือข่ายเชิงทฤษฎีและเชิงประจักษ์ ทำให้ได้เค้าโครงของความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มและองค์กรที่ทำงานร่วมกันเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกันในรูปของเครือข่ายความร่วมมือมากขึ้น

ดังนั้นคู่ขนานกับแนวคิด Actor และหรือ Agency เพื่อตอบโจทย์ว่า ใครจะเป็นคนขับเคลื่อน จะมีแนวคิดเกี่ยวกับผู้มีส่วนได้เสีย Stakeholders ที่คำอธิบายทำให้เห็นภาพของปฏิบัติการได้มากขึ้น โดยสาระสำคัญอยู่ที่ในเมื่อหน่วยของสังคมที่เปิดมากขึ้นและสลับซับซ้อนมากขึ้น ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างแรงกระทบจากภายนอก และแรงปรับตัวภายใน Actor และ Agency ที่เกี่ยวข้อง^{๒๑} มีทั้งจากภายในและภายนอก ซึ่งทุกฝ่ายล้วนมีเดิมพัน (Stake-to-hold) กับการได้มาหรือเสียไปจากปัญหาสำคัญ หรือจากเรื่องที่เป็นประเด็นหลักนั้นไม่เท่ากัน ปัญหาจะรุนแรงหรือคลี่คลายเป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่ากันของผู้มีส่วนได้เสียนั้น หากคนในพื้นที่มีเดิมพันสูงแต่มีอำนาจน้อย ในขณะที่คนภายนอกอาจมีเดิมพันน้อยแต่มีอำนาจมากกว่าปัญหาจะรุนแรงมากขึ้น และหากอำนาจนั้นเป็นอำนาจที่มาจากโครงสร้างและวาทกรรมจากภายนอกจะเกิดข้อขัดแย้งที่รุนแรงมากขึ้นไปอีก จุดแปรผันที่สำคัญอยู่ที่อำนาจมีที่มาที่หลากหลาย แต่อำนาจที่เชื่อว่ามีพลังมากที่สุด คือ อำนาจจากความรู้-ความจริงที่พิสูจน์ได้ เป็นที่ยอมรับโดยปราศจากข้อสงสัย (Power from Evidence Based Knowledge) ถ้าอำนาจใหม่นี้อยู่กับผู้มีเดิมพันสูงแต่อำนาจที่เป็นทางการมีน้อย ปฏิบัติการภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจชุดใหม่ น่าจะเป็นคำตอบที่ทำให้ผู้มีส่วนได้เสียต้องสวามญัตตต่าง ประสานจุดเหมือน และมีปฏิบัติการที่ไม่ใช่เป็นแบบผู้ชนะได้ทั้งหมด (Winner takes all) จะทำให้ผลของการแก้ปัญหามีประสิทธิภาพมากขึ้น^{๒๒}

แนวคิดและแนวปฏิบัติเรื่อง การจัดการร่วม (Co-Management) เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่พอจะตอบโจทย์ว่าถ้าจะใช้ Area-Based โดยกลไกใด, Actor หรือ Agency ใด หรือ Stakeholders ใด จะ

Scott, W. Richard; Davis, Gerald F. .๒๐๐๓. "Networks In and Around Organizations". *Organizations and Organizing*. Pearson Prentice Hall.

^{๒๑} Friedman, Andrew L.; Samantha Miles. *Stakeholders: Theory and Practice*. Oxford University Press.

Donaldson, Thomas; Preston, Lee E. ๑๙๙๕. "The Stakeholder Theory of the Corporation: Concepts, Evidence, and Implications". *Academy of Management Review*(Academy of Management) ๒๐ (๑)

Mansell, S. .2013. *Capitalism, Corporations and the Social Contract: A Critique of Stakeholder Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

^{๒๒} ไสริรักษ์ ดิษฐประยูร. ๒๕๕๙. ความเป็นพลวัตของความขัดแย้งของผู้ใช้น้ำหลายฝ่ายในลุ่มแม่น้ำแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ชาญยุทธ เทพ. ๒๕๕๐. พื้นที่ทางเมืองขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการความขัดแย้งทรัพยากรน้ำ : กรณีศึกษาลุ่มน้ำย่อยแม่ศึก ในตำบลปางหินฝน ตำบลแม่ศึกและตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เข้ามาขับเคลื่อน ในทางทฤษฎีการจัดการร่วมได้เน้นไปที่การเอาทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมาจัดการร่วมกัน แต่แนวคิดเริ่มต้นไม่ได้อธิบายว่ากลไกต่างๆ จะมารวมกันด้วยเงื่อนไขใด ด้วยความสัมพันธ์แบบใด ภายใต้บริบทในพื้นที่และภายใต้อิทธิพลจากโครงสร้างและอุดมการณ์ภายนอกที่มีผลต่อพื้นที่แบบไหน ในชั้นปฏิบัติส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องของหน่วยงานภายนอกต้องการการบูรณาการ จึงนำเอาผู้ที่เกี่ยวข้องตาม Functions มารวมกันอย่างหลวมๆ ในรูปของกรรมการที่เป็นทางการหลายระดับ และมีหน่วยงานหลักเป็นเจ้าภาพ จึงไม่ได้ผลทั้งในแง่ปฏิบัติการ ความต่อเนื่องและที่สำคัญไม่ได้จัดการกับปัญหานั้นอย่างได้ผล

ต่อมาได้มีการนำเอาแนวคิด Co-management แบบหลวมๆ มาเพิ่มเงื่อนไขทั้งในแง่ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ Stakeholders ในแง่ของการสร้างความสัมพันธ์เบื้องต้น และในแง่ของการใช้อำนาจจากความรู้เชิงประจักษ์มาใช้ในเรื่องการจัดการพื้นที่คุ้มครองแบบมีส่วนร่วมพบว่า Stakeholders ที่ได้เข้ามาร่วมเกิดจากที่ทุกฝ่ายเห็นตรงกันจากข้อมูลเชิงประจักษ์ในเบื้องต้นว่า หากปล่อยให้ปัญหาลุกลามจนทุกคนที่เป็น Stakeholders ล้วนแต่สูญเสียหมดไม่มากก็น้อย และถ้ามีวิธีการใหม่ที่ทุกคนเข้าใจตรงกันและทำให้มีโอกาสเกิดการพลิกสถานการณ์ได้ การเข้ามาร่วมกันทำงานทั้งที่ไม่ไว้วางใจกันมาตั้งแต่ต้นเพราะหลายฝ่ายเป็นคู่แข่งกัน ก็จะเดินได้อย่างน้อยในตอนเริ่มต้น การมีเจ้าภาพเดียวจะไม่ได้ผล แต่ต้องมีหลายเจ้าภาพยึดโยงปฏิบัติการในแต่ละส่วนให้เกิดขึ้น และเจ้าภาพหลักในตอนเริ่มต้นเป็นภาคีฝ่ายวิชาการที่ไม่ใช่คู่แข่งจึงเกิดการไว้วางใจระดับหนึ่ง ต่อมาเมื่อมีปฏิบัติการใช้ความรู้เชิงประจักษ์ในกระบวนการจัดการร่วม หน่วยงานหลัก-รอง ผู้รับผิดชอบในพื้นที่หลัก-รอง ได้มีการสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่ชุดขึ้นมา และการขับเคลื่อนก็มีพลังต่อเนื่อง ความขัดแย้งก็ลดลง

แนวคิดความร่วมมือ (Collaboration) ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ ABC (Area -Based Collaboration) เป็นแนวคิดที่ขาดไม่ได้ ข้อสังเกตในเบื้องต้น สำหรับแนวคิดนี้มี ๒ นัยยะสำคัญ ในวิธีคิดและวิธีปฏิบัติ นัยยะแรก คือ ตัวกลไกที่มาร่วมมือ และนัยยะที่ ๒ เงื่อนไขและสิ่งผูกมัดความสัมพันธ์ (Social tie in the Relationship) นัยยะแรกเห็นว่าไม่ควรมีคู่ตรงข้าม (Dichotomy) ของ ผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) ภายในหรือภายนอกพื้นที่ เพราะในโลกความเป็นจริงไม่มีพื้นที่ใดเป็นพื้นที่ปิด ดังนั้นจะต้องสร้างกลไกขับเคลื่อนที่ให้ผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) ภายในกับภายนอกมาเป็นภาคีเดียวกัน หรือมาร่วมพลัง (Collaborative Efforts) โดยเห็นว่าภาคีภายนอกมีอำนาจ มีความรู้ เชิงสากล มีทรัพยากรที่อาจเกิดทั้งผลลบและบวกกับพื้นที่ การนำผู้บริหารระดับสูงของจังหวัดและมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของส่วนกลางและภูมิภาคมาเป็นภาคีหนึ่งจึงสมเหตุผล เพราะภาคีนี้หากมีการปรับเปลี่ยนแนวคิด เห็นทางปฏิบัติที่ได้ผล จะทำให้การพัฒนาที่มีลักษณะ Function Based ก็ดี หรือต้องการทำให้มีบูรณาการหรือแผนเชิงกลยุทธ์ที่ต้องการก็ดีมีประสิทธิผลมากขึ้น และในขณะเดียวกันก็ต้องมีภาคีจาก

พื้นที่ที่เป็นส่วนท้องถิ่น ท้องที่ ภาคเอกชน ประชาสังคม รวมถึงผู้นำในหลายรูปแบบ เป็นผู้เข้ามามีส่วนร่วมที่สำคัญ และควรมีกลไกเชื่อมประสานทั้งภาคภายในและภายนอกมาขับเคลื่อน ซึ่งทั้งหมดในนัยยะนี้มีความเหมาะสมทั้งในแง่ของวิถีคิดและวิถีปฏิบัติ แต่ทั้งหมดนี้ แม้ว่าจะมีความลงตัวทางทฤษฎีแต่ในทางปฏิบัติจะเป็นไปได้ยาก จึงต้องนำอีกนัยยะ หนึ่งคือ เครื่องผูกยึดความร่วมมือของ ๓ ภาคที่มีความแตกต่างหลากหลายอย่างมาก จากกรณีศึกษาทำให้เริ่มเห็นเค้าลางของเครื่องผูกยึดความร่วมมือดังกล่าว ที่เป็นมากกว่าภาวะผู้นำ ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ (แนวตั้ง) เชิงความร่วมมือ (แนวนอน) ความรู้จักกัน ความเป็นเครือข่าย network การมีการติดต่อเชื่อมโยงมาก่อน Connection หรือ Connectivity จากกรณีศึกษาพบว่าความรู้สึกใหม่เมื่อเทียบกับการพัฒนาแบบเดิมๆ ผ่าน Function Based หรือ Issues Based ที่เป้าหมาย การได้รู้ลึกกว้างมากขึ้น (จากการวิจัยเป็นเครื่องมือ) และที่สำคัญจากผลสำเร็จเล็ก-ใหญ่-และสะสมเพิ่มพูน หรือจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับชาวบ้านแบบใหม่ที่มาซ้อนทับกับความเป็นผู้นำ ซ้อนทับความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ สิ่งต่างๆ ดังกล่าวเกิดขึ้นในพื้นที่ปฏิบัติการหลายพื้นที่ จนทำให้คำว่า Collaboration จากปฏิบัติการจริงมีความหมายมากกว่า การมีส่วนร่วม (Participation) ที่คำอธิบายทางทฤษฎีที่ผ่านมาไม่เห็นภาพจริงเพียงพอ เพราะมีลักษณะของร่วมใจ-หวังผล-เห็นผล เป็นส่วนประกอบสำคัญ แต่อย่างไรก็ตามคำถามสำคัญคือ หัวใจของ Collaboration เหล่านี้คืออะไรแน่วแน่พอสมควร ในสูตรทางวิชาการใด ในพื้นที่ปฏิบัติการใด และพัฒนาการของมันคงไม่ใช่เป็นเส้นตรง (Linear) และคงไม่ใช่ไม่เจอกับแรงต้าน Resistance หรือแรงเฉื่อยของโครงสร้างและอุดมการณ์ โจทย์เหล่านี้ได้เริ่มเห็นคำตอบจากปฏิบัติการที่ได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการมากำกับ ได้ใช้กระบวนการที่ประณีต

ในการใช้แนวคิดเกี่ยวกับการขับเคลื่อนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของ Collaboration จึงเน้นการทำงานแบบเสริมแรงกันระหว่างคนที่มีจุดแข็งแตกต่างกัน ทั้งชาวบ้าน หน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักพัฒนาเอกชน นักวิชาการพระ/ผู้นำศาสนา เป็นต้น การเปิดพื้นที่เพื่อตั้งทุกฝ่ายให้ทำงานร่วมกันได้อย่างเป็นระบบนั้น เกิดได้โดยผ่านเครื่องมือที่สำคัญ คือ “แผนอันเกิดจากข้อมูลและองค์ความรู้ที่ทุกฝ่ายยอมรับร่วมกัน” โดยที่ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ไม่โดยอ้อมก็โดยตรงไม่มากนัก

ดังนั้นจึงจำเป็นจะต้องมีระบบ กลไกและการบริหารจัดการเพื่อการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา ผ่านกระบวนการเรียนรู้และความร่วมมือ “กระบวนการแผนชุมชน” ที่เป็นทั้งกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ การใช้ข้อมูลและความรู้ ทำให้รู้จักตนเองและชุมชนจากสภาพความเป็นจริง สร้างพลังความร่วมมือในการกำหนดทิศทาง แนวทางได้อย่างมีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาที่ต้นตอ หรือการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการ เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ สถานการณ์ ผ่านกระบวนการที่มีความประณีตที่จะได้นำเสนอในส่วนต่อไป

โดยสรุปความร่วมมือ (Collaboration) เป็นปฏิบัติการที่มีลักษณะมากไปกว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นความร่วมมือระหว่างผู้ปฏิบัติการหลักภายใน กับภายนอกในฐานะผู้สนับสนุนให้ Key Actors ภายใน คือ ผู้นำ กลุ่มองค์กรของชุมชนและพื้นที่ดำเนินการแก้ปัญหาสำคัญอย่างเป็นระบบ เป็นความร่วมมือที่จะจัดการกับปัญหาที่สำคัญของผู้คนในชุมชนและพื้นที่ โดยที่ความต้องการ ความตั้งใจ และความริเริ่ม ถูกทำให้ เกิดจากภายในหรืออาจเรียกได้ว่า “จุดระเบิดจากภายใน” รวมถึงมีปฏิบัติการในทุกขั้นตอน ขับเคลื่อนให้เกิดเนื้องาน ทำให้เนื้องานส่งผลต่อการแก้ปัญหาที่ละเปาะ และรวมถึงการขยายผล หรือ “แตกกระจายจากภายใน” อย่างต่อเนื่องจนทำให้วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนและพื้นที่ดีขึ้น สมดุลมากขึ้น ตามลำดับ

ทั้งนี้ มีข้อสมมุติฐานเชิงตรรกะว่า ความร่วมมือต้องมีเงื่อนไขที่สำคัญในตอนก่อตัวของกลไก โดยที่ปฏิบัติการที่ทุกภาคของกลไก เริ่มประจักษ์ร่วมกันว่า เรื่องที่คิดนั้นสำคัญ และมีพลังเรื่องที่จะทำต่อมานั้นเห็นภาพความสำเร็จแล้ว หรือถ้ามีอุปสรรคก็มีหนทางฟันฝ่าได้ และเมื่อสิ่งที่ทำแต่ละชิ้นและทั้งหมดเกิดผลที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น เป็นรูปธรรม ความร่วมมือจะมีลักษณะเกาะเกี่ยวอย่างแน่นแฟ้นและมีพลังมากขึ้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ใช้เนื้องานที่มีพลังเป็นเงื่อนไขของความร่วมมือนั่นเอง

แต่อย่างไรก็ตามความแปรปรวนของการเกิดความร่วมมือสามารถเกิดได้ตลอดเวลา แต่มันไม่น่าจะอยู่ที่ ผลสำเร็จของเนื้องานแต่อยู่ที่ข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง และระบบของการเมือง ราชการ และการพัฒนากระแสหลักมากกว่าที่ทำให้กลไกภายนอกไม่สามารถก่อตัวความร่วมมือทั้งกับกลไกภายใน และกับ Key Actors ต่างๆ ที่อยู่ภายในกลไกภายนอกเอง และเป็นความจริงเช่นกันว่าความแปลกแยกทางสังคม วัฒนธรรม และอำนาจ ทำให้คนนอก กับคนในมักจะมี “ระยะห่าง” หรือความไม่ไว้วางใจ ไม่สนิทใจเป็นธรรมดา การก่อตัวของความร่วมมือจึงต้อง ลดระยะห่าง สร้างความไว้วางใจเป็นสำคัญ (ส่วนทำได้อย่างไรจะกล่าวในภายหลัง) ในขณะที่เดียวกันคนในชุมชนเอง และพื้นที่ในปัจจุบัน อยู่ในภาวะของ ความแปลกแยกทางสังคม(Social Differentiation) ไม่เหมือนบริบทในอดีต ความแตกตัวนี้ทำให้คนในชุมชนมีความเป็นปัจเจกสูง ในขณะที่ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเดิมได้ถูกแทนที่ด้วยความสัมพันธ์แบบใหม่ สิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิดปัญหาความแปรปรวนของการเกิดความร่วมมือของกลไกภายในเช่นเดียวกัน

๓.๒.๓/ การใช้ข้อมูลความรู้ และการจัดการความรู้

เนื่องจาก แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาเชิงพื้นที่เชิงบูรณาการมีหัวใจสำคัญประการหนึ่งอยู่ที่การใช้ข้อมูล ข้อเท็จจริงและความรู้เข้าไปจัดการ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลในชุมชนและพื้นที่ แต่เรื่องของความรู้ที่ดี การจัดการความรู้ที่ดี ยังมีความเข้าใจที่หลากหลาย และมีหลายกรณีที่ยังเป็นข้อถกเถียงทางวิชาการ ทั้งหมดนี้จึงทำให้ความรู้ที่ถูกสร้างมาอาจไม่ตรงเป้า ไม่มีพลัง

พอ เช่นเดียวกับการจัดการความรู้ก็มีวิธีคิด วิธีจัดการหลายรูปแบบ และที่สำคัญอันเป็นข้อถกเถียงกันอยู่คือ ความรู้กับการจัดการต้องแยกกัน ในวิธีคิดแบบนำความรู้ที่สร้างขึ้นแล้ว ไปจัดการ หรือแบบการถ่ายทอดเทคโนโลยี (Technology Transfer) หรือต้องไม่แยกกัน คือรู้ไปทำไป ในแบบของ กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) โดยนักวิชาการที่มีตรรกะและวิธีวิทยาแบบสากล ร่วมกับผู้นิยมชุมชนและพื้นที่ที่มีตรรกะและวิธีวิทยาแบบตะวันออก บูรณาการการสร้างและปฏิบัติ หรือใช้ความรู้ร่วมกัน

แต่เนื่องจาก การใช้ความรู้และจัดการความรู้ในปฏิบัติการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ ต้องเป็นการดำเนินงานร่วมกันระหว่างกลไกที่เป็นภาคีภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคีวิชาการ กับ กลไกภายในได้แก่ ภาคีฝ่ายปฏิบัติการของชุมชนและพื้นที่ การทำความเข้าใจกับตรรกะและญาณวิทยาในเบื้องต้น ตามมาด้วยหลักการของการสร้างและจัดการความรู้ ก่อนที่จะถ่ายทอดออกมาเป็น แนวทางปฏิบัติจริงของการใช้ข้อมูลความรู้และการจัดการความรู้ที่ต้องนำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้ อาจทำให้ความสับสนคลุมเครือตั้งแต่วิธีคิด จนถึงวิธีปฏิบัติได้ถูกทำให้ชัดเจนขึ้น

๑) บทสรุปเกี่ยวกับความรู้ (Knowledge) และญาณวิทยา (Epistemology)

ในทางวิชาการเกี่ยวกับ ญาณวิทยา (Epistemology) อันเป็นวิชาการว่าด้วย ความรู้ และการได้มาซึ่งความรู้ในเชิงตรรกะและวิธีวิทยา ได้มีข้อถกเถียงเกี่ยวกับความรู้ที่แท้จริงคืออะไร เป็นความรู้^{๒๓} ที่อธิบายปรากฏการณ์เชิงสากล (Universal Explanation) คือเป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ได้มาจากหลักฐานเชิงประจักษ์ (Empirical) ในการสร้างทฤษฎีให้มีคำอธิบายปรากฏการณ์ได้ในทุกบริบท เวลา สถานที่ โดยไม่มีเงื่อนไข และหรือที่สามารถทำนายปรากฏการณ์นั้นได้ แต่คำอธิบายที่ได้มาจากญาณวิทยาแบบนี้จะเป็นจริงได้โดยสมบูรณ์ หรือจะเป็นจริงแบบมีเงื่อนไขจำกัด (Scope Conditions) ก็ยังไม่ลงตัว เมื่อเหตุการณ์ เวลา สถานที่ เปลี่ยนคำอธิบายเดิมก็จะถูกหักล้าง กลายเป็นการเกิดขึ้นของกลุ่มญาณวิทยาว่าด้วยการเปลี่ยนกระบวนทัศน์^{๒๔} (Paradigm Shift) ข้อ

^{๒๓} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมจาก

Benton and Craib. 2001. *Philosophy of Social Science: The Philosophical Foundations of Social Thought*, PALGRAVE, New York.

Goldman, Alvin. 1996. *Epistemology and Cognition*. Cambridge: Harvard University Press.

Goldman, Alvin. 1999. *Knowledge in a Social World*. Oxford: Oxford University Press.

Pollock, John. 1986. *Contemporary Theories of Knowledge*. Totowa: Rowman and Littlefield.

Williamson, Timothy. 2000. *Knowledge and its Limits*. Oxford: Oxford University Press.

^{๒๔} Kuhn, Thomas S. 1962. "The Structure of Scientific Revolution" University of Chicago Press.

สงสัยต่อความรู้ประเภทนี้ก็มีมากขึ้น หากปรากฏการณ์ที่ต้องการความรู้มาอธิบายมีความซับซ้อน เช่น ปรากฏการณ์ ทางสังคม จึงเกิดความรู้อีกลักษณะหนึ่ง คือเป็นความรู้ที่ในเบื้องต้นไม่จำเป็นต้องอธิบายในเชิงสากล อาจเพราะเห็นว่าเป็นไปไม่ได้ แต่เป็นความรู้ที่อธิบายปรากฏการณ์เฉพาะพื้นที่ เฉพาะเหตุการณ์ เฉพาะ^{๒๔} เรื่องหรือที่เรียกว่าเป็น Situated Knowledge ก็ได้ หรือเพิ่มการต่อยอดออกเป็นความรู้ที่กำกับการปฏิบัติหรือที่เรียกว่าเป็น Practical Knowledge ก็ได้ ซึ่งในเชิงตรรกะ เนื่องจากปรากฏการณ์ในพื้นที่ตามธรรมชาติมีหลายมิติ จึงต้องใช้ สหสาขาวิชา (Multidiscipline) มาใช้ในการอธิบาย แม้ความรู้ประเภทนี้จะเป็นคำอธิบายที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะใช้กับทุกสถานที่ ทุกเหตุการณ์ ทุกเวลา เหมือนความรู้สากล แต่ก็เป็ความรู้ที่แท้จริงอีกลักษณะหนึ่ง คือเป็นความรู้ที่อธิบายได้ และมีผลการปฏิบัติมายืนยันจนสามารถนำไปสู่ปรับแต่งคำอธิบายด้วย ลักษณะนี้จึงเป็นความรู้ที่สังคมต้องการเช่นกัน แต่ข้อได้เียงลักษณะนี้ก็ยังมียู่และยังไม่มีข้อยุติ

ยิ่งไปกว่านั้น ญาณวิทยา ยังเป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้ตรรกะและวิธีวิทยา เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ซึ่งในวงวิชาการส่วนมากเป็นกลุ่มแนวคิดกระแสหลักที่มักจะถกเถียงเกี่ยวกับการใช้ตรรกะและเครื่องมือที่เป็นคู่ตรงข้าม ระหว่าง วิธีการนิรนัย (Deduction) กับ อุปนัย (Induction) แล้วตามมาด้วยการยึดติดกับเครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Method) กับเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) แม้ข้อได้เียงของคู่ตรงข้ามเพื่อยืนยันว่าเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่การได้มาซึ่งความรู้ความจริงจะดำเนินต่อ แต่ก็มีความใ้ปัญหานั้น คือ ถ้าเรื่องหรือปรากฏการณ์ที่เป็นเป้าหมายในการสร้างความรู้นั้นมีความซับซ้อน มีความหลากหลาย และมีความเป็นพลวัตสูง ตรรกะวิธีวิทยาและเครื่องมือวิจัยของกระแสหลักดังกล่าวก็จะถึงทางตันทันที เช่นเดียวกับการสร้างความรู้เชิงสากลตามที่กล่าวมาแล้ว ในความเป็นจริงการใช้ตรรกะนั้นไม่จำเป็นต้องมีฐานคิดจากปรัชญาตะวันตกเสมอไป ในการทำความเข้าใจถึงความเชื่อมโยงหรือความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ อันเป็นธรรมชาติของเรื่อง หรือของปรากฏการณ์นั้นอาจต้องการตรรกะและวิธีวิทยาที่ไม่ผูกติดตายตัวกับแนวคิดกระแสหลักของการวิจัยจึงสมเหตุผลมากกว่า ซึ่งในเรื่องนี้ก็มีระเบียบวิธีการวิจัยแบบใหม่ เช่นมีการนำเสนอ วิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed Method) ^{๒๖} การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของปัจจัยอันเกิด

^{๒๔} Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective". 1988. Haraway, Donna. *Feminist Studies* Vol. 14, No. 3. pp. 575-599.

Foucault, Michel. 1982 "The Subject and Power".*Critical Inquiry* Volume 9, No. 4. pp. 777-795.

^{๒๖} Brannen, Julia. 2005. "Mixing Methods: The Entry of Qualitative and Quantitative Approaches into the Research Process." *International Journal of Social Research Methodology* 8:173-184.

Creswell, John (2004). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*.

Lieber, E., & Weisner T. S. (2010). Meeting the Practical Challenges of Mixed Methods Research. In A. Tashakkori & C.

Teddlie (Eds.), *Mixed Methods in Social & Behavioral Research* 2nd Ed., (pp. 559-611). Thousand Oaks, CA; SAGE

Publications.

มาจากข้อเท็จจริงที่อยู่ในความทรงจำของผู้คน และท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจเป็นตัวกำหนดหลักของเหตุการณ์ เช่น กรณีการใช้ Narrative หรือ Local Historical Method เป็นต้น ดังนั้นตรรกะและวิธีวิทยาที่นำมาใช้เพื่อให้ได้ความรู้ เฉพาะที่ เฉพาะเหตุการณ์ (Situated Knowledge) และนำไปสู่ความรู้ที่นำการปฏิบัติที่ได้ผล และหรือยืนยันคำอธิบาย (Practical Knowledge) จึงเป็นสิ่งท้าทายว่า สามารถทำได้จริงหรือไม่ อย่างไร และความรู้ที่ได้มาและนำไปจัดการนั้นก่อให้เกิดคุณูปการต่อการพัฒนาที่สมดุลของสังคมจริงหรือไม่ อย่างไร

เพื่อเป็นการหาคำตอบต่อสิ่งท้าทายที่กล่าวมาแล้วในเชิงญาณวิทยา อย่างน้อยในแง่ของตรรกะ และความเป็นไปได้ของการใช้วิธีวิทยาที่มีความยืดหยุ่นแต่ได้ผล อาจเริ่มจำกัดวงไปที่การสร้าง ความรู้ การได้มาซึ่งความรู้ และการจัดการความรู้ ในเรื่องหรือประเด็นเกี่ยวกับการแก้ปัญหาสำคัญในชุมชนและพื้นที่ เพื่อวิถีชีวิตที่ดีขึ้น และเกิดความสมดุลของการพัฒนาเป็น Ontology ในเบื้องต้นจะเกิดได้ไม่ใช่ด้วยญาณวิทยาแบบตะวันตกที่ตายตัว ไม่ใช่ด้วยอาศัยทฤษฎีและแนวคิดจากสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่ใช่ด้วยตรรกะและวิธีวิทยาของกระแสหลัก และไม่ใช่ด้วยการแยกส่วนของปรากฏการณ์ ด้วยตรรกะเชิงนิรนัย (Deduction) และไม่ใช่ว่าเป็นการตัดตอน ระหว่าง ความรู้ลักษณะต่างๆ ต่อปรากฏการณ์ เช่น ความรู้ที่บอกว่ามีอะไรเกิดขึ้น (What) ไม่แยกเด็ดขาดจากความรู้ที่อธิบายว่า ทำไมถึงเกิดขึ้น ทั้งในแง่ของ Co-Existing และ Causal Relation (Why) ไม่แยกอีกเช่นกันกับความรู้อย่างเป็นทั้ง แนวทาง วิธีปฏิบัติในเรื่องงานที่ได้ผล ซึ่งอาจเป็นเรื่องของ Technology ที่เหมาะสมของภายนอกที่เข้าไปผสมผสานกับภูมิปัญญาจากภายใน (How) และแนวทางจัดการความสัมพันธ์ของผู้คนที่ทำให้ปฏิบัติการใช้ได้ผล และต่อเนื่องยั่งยืน (Who)

ในเมื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการต้องการความรู้ที่ใช้ตรรกะ และวิธีวิทยาที่เอาปรากฏการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น อันมีผลต่อผู้คนในชุมชนและพื้นที่มานำทางการสร้างความรู้ ซึ่งเป็นความรู้เฉพาะพื้นที่ เฉพาะเรื่อง (Situated Knowledge) แลต้องเอาความรู้ไปจัดการแบบเชื่อมโยง (Practical Knowledge) การใช้ตรรกะเชิงนิรนัย (Deductive) คือแยกส่วนของปรากฏการณ์ จะไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของปัญหาเชิงซ้อนที่เกิดขึ้น หรือจะใช้ตรรกะเชิงอุปนัย (Inductive) ซึ่งดูจะเป็นไปได้ เพราะมีโอกาสสอดคล้องกับธรรมชาติของปรากฏการณ์มากกว่า แต่ก็พบกับปัญหาในการรวบรวม ปัจจัย เงื่อนไขต่างๆ สรุปออกมาเป็นความรู้ที่สมบูรณ์ ซึ่งแม้กลุ่มนักวิชาการเกี่ยวกับทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory)^{๒๐๗} จะพยายามแล้วก็ตาม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยน

Mingers J., Brocklesby J., "Multimethodology: Towards a Framework for Mixing Methodologies", *Omega*, Volume 25, Number 5, October 1997, pp. 489-509 (21)

^{๒๐๗} Patricia Yancey Martin & Barry A. Turner. 1986. "Grounded Theory and Organizational Research," *The Journal of Applied Behavioral Science*, vol. 22, no. 2, 141.

Bryant, A. 2002. Re-grounding grounded theory. *Journal of Information Technology Theory and Application*, 4, 25-42.

Charmaz, K. 2008. Constructionism and the grounded theory method. In J.A. Holstein & J.F. Gubrium (Eds.), *Handbook of constructionist research* (pp. ๓๙๙-๔๑๒). New York: The Guilford Press.

ทั้งตรรกะและวิธีวิทยาใหม่ โดยมีการเชื่อมประสานให้มีความยืดหยุ่นระหว่างนิรนัยและอุปนัย ผสมผสานกับการใช้เครื่องมือของการวิเคราะห์เชิงระบบ (System Analysis) หรือคิดเชิงระบบ (System Thinking)^{๒๘} มาช่วย พร้อมกับการเปิดใจให้กว้าง ยอมรับการใช้ตรรกะและวิธีวิทยาของ ชุมชนและพื้นที่ ซึ่งในตัวเองก็เป็นวิธีคิดและความรู้อีกลักษณะหนึ่ง จะกลายเป็นความรู้ที่กลุ่ม ญาณวิทยากระแสหลักมองข้าม และเป็นความรู้ที่ได้ผ่านการจัดการมาแล้วด้วย เพียงแต่ความรู้ เหล่านี้เริ่มแข็งตัว เมื่อเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นขนานใหญ่ และรวดเร็วเท่านั้นเอง

ดังนั้นการใช้ญาณวิทยาแบบใหม่ตามที่กล่าวมาแล้ว จึงเป็นที่สนใจของวงการวิชาการ และ วงการผู้ปฏิบัติงานพัฒนาอย่างมาก ได้มีความพยายามหลายรูปแบบ หลายแนวทาง ผ่านวิธีคิดและ วิธีวิจัยแบบสหวิทยาการ (Inter หรือ Multidisciplines)^{๒๙} ผ่านการสนับสนุนให้มีงานวิจัยเชิงพื้นที่ พยายามให้สถาบันอุดมศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เป็นหัวหอกในการสร้างความรู้ลักษณะนี้ รวมถึงความ พยายามหน่วยวิจัยที่จะใช้พื้นที่ ในการสร้างความรู้ และเทคโนโลยีที่มีผลต่อพื้นที่ แบบตรงไปตรงมา

ในเมื่อต้องมีการใช้ญาณวิทยาแบบใหม่ที่ยืดหยุ่น เราอาจเริ่มต้นด้วยการตั้งคำถามที่ลึกไป กว่าคำถามประเภทของความรู้อย่างไร เป็น Explicit และ Tacit หรือการแยกลักษณะของการนำไปใช้ ว่าเป็น ความรู้เพื่อการต่อรอง (Negotiated Knowledge) เพื่อเป็นทฤษฎีสากล^{๓๐} (Universal Knowledge) ฯลฯ แต่อาจตั้งคำถามว่า “เนื้อหาของความรู้” (Content of the Knowledge) คืออะไรและ ถ้าเป็นความรู้ ประเภท Situated และ Practical Knowledge แล้วคงไม่ใช่ เนื้อความรู้อีกกลุ่มเดียว

Thornberg, R. 2012. Informed grounded theory. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 56, 243–259.

^{๒๘} Mogens Buch-Hansen, Peter Oksen, Sidthinat Prabudhanitisarn . 2006. Rethinking natural resource management in Thailand . *Journal of political Ecology* .Vol 13. 48–59.

^{๒๙} Ausburg, Tanya. *Becoming Interdisciplinary: An Introduction to Interdisciplinary Studies*. 2nd edition. New York: Kendall/Hunt Publishing, 2006.

Klein, Julie Thompson. *Interdisciplinarity: History, Theory, and Practice*. Detroit: Wayne State University, 1990.

Gunn, Giles. "Interdisciplinary Studies." Gibaldi, J., ed. *Introduction to Scholarship in Modern Language and Literatures*. New York: Modern Language Association, 1992. pp 239–240.

Khorsandi Taskoh, Ali. *Interdisciplinary Higher Education: Criticism, Challenges and Obstacles*.

^{๓๐} Haraway, Donna. 1988. Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective".. *Feminist Studies* Vol. 14, No. 3. pp. 575–599.

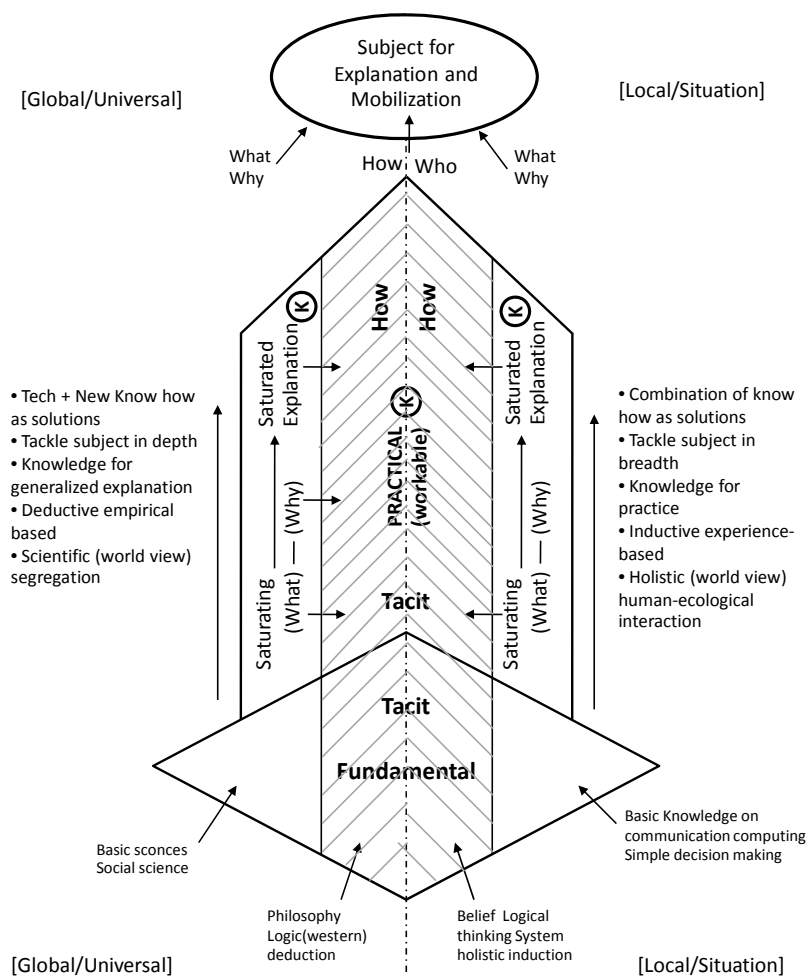
Haraway, Donna. 1977. "Introduction: Development and the Anthropology of Modernity". Escobar, Arturo. *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World*. Chapter 1. *Modest_Witness@Second_Millennium. FemaleMan@Meets_OncoMouse2. Feminism and Technoscience*.

Braidotti, Rosi. 2006. "Posthuman, All Too Human: Towards a New Process Ontology".. *Theory Culture* Vol. 23. pp. 197–208.

Haraway, Donna . 1988. "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective".. *Feminist Studies* Vol. 14, No. 3. pp. 575–599 .

มิติเดียว แต่เป็นเนื้อความรู้ที่ผูกโยงกันระหว่างองค์ประกอบ(หรือชั้นส่วนต่างๆ) และที่สำคัญที่สุด เราจะเถียงกันไม่จบ ถ้าเราไม่กำหนดเฉพาะเจาะจงลงไปว่า เราพูดถึงความรู้เรื่องอะไร (Ontology) ซึ่งมันก็คือเป็น Subjects เฉพาะที่เราต้องการคำอธิบาย (Explanation) เชิงซ้อนพร้อมๆกับต้องการใช้ ความรู้นั้นไปขับเคลื่อน (Mobilization) ซึ่งสามารถจำแนกแยกแยะให้เห็นถึง “เนื้อความรู้” ที่ผูกมัด รวมกัน มุ่งไปสู่ Subject ตามแผนภูมิ ๓.๓

Multi dimension and Elements of Knowledge



แผนภูมิ ๓.๓ องค์ประกอบและมิติเชิงซ้อนของความรู้

เนื้อหาของความรู้ (Content of the knowledge) มีความสำคัญมาก แต่งานพัฒนามาก็ดีหรือ งานวิจัยเพื่อการพัฒนามาก็ดี ซึ่งไม่เหมือนกับงานวิชาการที่สร้างองค์ความรู้สากล ส่วนใหญ่มุ่งให้ความสำคัญที่กระบวนการมากกว่า จึงทำให้การได้มาซึ่งเนื้อหาของความรู้ที่จำเป็นสำหรับชุมชนและพื้นที่ในการใช้การแก้ไขปัญหาสำคัญไม่ชัดเจน ผลของการขับเคลื่อนด้วยความรู้จึงขาดพลัง จากกรณีศึกษาทั้งหมดโดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรณีศึกษาการแพทย์พื้นบ้านที่จังหวัดเชียงราย พบว่าได้เกิดเนื้อหาของความรู้มากมาย แต่ละอันก็มีพลังและมีผลต่อความสำเร็จของการขับเคลื่อนโดยตลอด และเป็นที่น่าสังเกตต่อไปว่า เนื้อหาของความรู้ก็มีพลวัตรในตัวของมันเอง กล่าวคือ เมื่อถูกสร้างบางส่วนแล้วนำไปปฏิบัติการบางเรื่อง บางครั้งได้ผล แต่บางกรณีก็ไม่ได้ผล ก็จะมีการสืบค้นและสร้างเพิ่ม แล้วก็ไปทำต่อ เป็นวงจรที่หมุนตลอดเวลา ส่วนใดของเนื้อหาความรู้ที่ผ่านการปฏิบัติหลายครั้งแล้ว ได้ผล ก็จะถูกกลายเป็นความรู้ที่ตกผลึก (Saturated) ส่วนอื่นก็อยู่ในกระบวนการตกผลึกต่อ (Saturating) ส่วนเนื้อหาความรู้ที่ไม่สามารถตกผลึกได้ ไม่สามารถทำการปฏิบัติได้ก็จะถูกยกเลิกไป และที่น่าสนใจมากไปกว่านี้ก็คือ ตามธรรมชาติของปรากฏการณ์ มันมีปัจจัยเงื่อนไขเชิงซ้อนที่สัมพันธ์กันอยู่ ส่วนใหญ่เราจะพอเข้าใจกับปรากฏการณ์ที่พอสัมผัสได้ มันยังมีเรื่องสัมผัสไม่ได้แต่มีผลต่อปรากฏการณ์อย่างมาก เช่น กรณีของปรัชญาตะวันตกและคำอธิบายธาตุทั้ง ๔ ของกรณีแพทย์พื้นบ้านหรือกรณีของการ “ติดคอขวด” ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของตำบลห้วยแก้ว เพราะไม่ได้ทำความเข้าใจพลังของทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของการเก็บเลี้ยงที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ เป็นต้น การค้นและสร้างเนื้อหาความรู้ในส่วนนี้ ถ้าให้มีพลังจะต้องดำเนินต่อในระดับที่เข้มข้นและลึกมากขึ้น (ซึ่งขณะนี้กำลังดำเนินการอยู่ในบางกรณีศึกษา) ถ้าสำเร็จจะไม่เพียงเป็นการเพิ่มพลังการพัฒนาให้กับพื้นที่อย่างยิ่งใหญ่เท่านั้น แต่จะมีผลต่อญาณวิทยาแบบใหม่รวมตลอดถึงการสร้างความรู้แบบสากลด้วยซ้ำไป

การได้มาซึ่งเนื้อหาของความรู้ดังกล่าวไม่ใช่เรื่องง่าย แต่จากผลการวิเคราะห์กรณีศึกษา งานวิชาการนี้จึงได้เสนออีกแง่มุมหนึ่งของความรู้ อย่างน้อยถือว่าการเริ่มต้นต่อการท้าทายเรื่องที่ยาก โดยการพิจารณาองค์ประกอบและมิติเชิงซ้อนของความรู้ (ตามแผนภูมิที่ ๓.๓) ดังนี้

การค้นหาและให้ได้มาซึ่งเนื้อหาของความรู้ในเบื้องต้นต้องมีขอบเขตจำกัดของประเด็นหรือปรากฏการณ์เฉพาะ (Ontology) ก่อน ในที่นี้คือ ความรู้ที่จำเป็นสำหรับการแก้ไขปัญหาที่สำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือพื้นที่ ซึ่งตามธรรมชาติเป็นปัญหาที่เกิดมาจากสาเหตุเชิงซ้อนที่มีความเชื่อมโยงในหลายระดับตั้งแต่ระดับจุลภาค ระดับกลาง และระดับมหภาค ตามที่กล่าวมาแล้ว

ภายใต้ประเด็นหรือปรากฏการณ์เฉพาะนี้ เนื้อหาของความรู้ที่จะถูกค้นหาและสร้างขึ้นมาก จะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่เป็นปัญหาสำคัญที่ต้องแก้ไขให้ได้ผล เช่น ความยากจน ภาระหนี้สินของผู้คนในชุมชน หรือการมีทางเลือกในการดูแลสุขภาพและความเจ็บป่วยด้วยแพทย์พื้นบ้าน เป็นต้น ในที่นี้อาจเรียกได้ว่าเป็น Subject for explanation and mobilization ที่ต้องเริ่มแบบนี้เพราะ

ปรากฏการณ์ที่ต้องการความเข้าใจมีมาก แต่ละปรากฏการณ์ก็ต้องการความรู้แต่ละเนื้อหา เราจะพูดหรืออธิบายความรู้แบบทั่วไปไม่ได้ ยิ่งเป็นเรื่องราวของปรากฏการณ์เกี่ยวกับการพัฒนาในชุมชนหรือพื้นที่ด้วยแล้ว ยิ่งจำเป็นต้องกำหนด Subject หรือโจทย์ให้ชัดเจนก่อน หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น Problem Oriented ก็ได้

และจากเงื่อนไขในเชิงบริบทของการพัฒนาในปัจจุบันว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างซับซ้อน มีพลวัตและรวดเร็ว ในเชิงหลักการจะอาศัยญาณวิทยาจากตะวันตกหรือจากภายนอกอย่างเดียว หรือญาณวิทยาจากตะวันออกหรือจากภายในอย่างเดียวไม่ได้ ญาณวิทยาที่นำมาใช้ต้องเป็นการผสมผสานระหว่าง Global / Universal ภายนอกกับ Local / Situation ภายใน แต่ทั้งสองส่วนจะถูกบูรณาการได้อย่างไรในการค้นหาและสร้างเนื้อของความรู้ คำตอบที่พอจะเป็นไปได้แต่ถูกละเลยหรือมองข้ามก็คือ ไม่ว่าจะเป็นญาณวิทยาแบบไหนจะต้องมีความรู้พื้นฐาน (Fundamental Knowledge) ที่ทั้งสัมผัสได้และไม่ได้ (Tacit) ผสมอยู่เสมอ จะแตกต่างกันก็เป็นเรื่องของความเชื่อพื้นฐาน ตรรกะในการให้คำอธิบายในความเป็นเหตุเป็นผล หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นโลกทัศน์ (World View) ที่ผู้คนในแต่ละพื้นที่รับรู้ซึมซับมานาน ในที่นี้ส่วนของผู้คนภายในจะมีความรู้พื้นฐานที่สำคัญอย่างน้อย ๒ มิติ คือ มิติที่เกี่ยวกับความเชื่อ อุดมการณ์ ระบบคิดที่มาจากโลกทัศน์หรือปรัชญาตะวันออกที่เห็นองค์รวมไม่แยกส่วน และอีกมิติเป็นความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการใช้ชีวิต การสื่อสาร การคำนวณ และการตัดสินใจในเรื่องน้อยใหญ่ เมื่อความรู้พื้นฐานของภายในพื้นที่เริ่มไม่พอเพียงกับคำอธิบายปรากฏการณ์ใหม่ที่เป็นผลมาจากอิทธิพลภายนอก การบูรณาการความรู้จากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของการมีภาคีฝ่ายวิชาการเข้าไปร่วมกับชุมชนและพื้นที่ค้นหาและสร้างความรู้เพื่อจัดการกับปัญหาในพื้นที่จึงจำเป็น แต่ฝ่ายวิชาการจากภายนอกก็จะมีความรู้พื้นฐาน (Fundamental Knowledge) คนละชุดกับของภายใน ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น ๒ มิติเช่นกัน คือ มิติที่เกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ และโลกทัศน์ในการทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ ซึ่งส่วนใหญ่หรือทั้งหมด ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาตะวันตกที่มองอย่างแยกส่วนแล้วลงลึก (Deduction) กับอีกมิติหนึ่งเป็นความรู้พื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ หรือวิทยาศาสตร์สังคม ที่นักวิชาการส่วนใหญ่ได้ศึกษามา ซึ่งก็รวมถึงการอธิบายหรือจำแนกปรากฏการณ์เบื้องต้น และที่สำคัญคือมีการใช้การสื่อความหมายในเรื่องใดเรื่องหนึ่งในรูปแบบที่ไม่เหมือนกับผู้ที่อยู่ในพื้นที่

ที่ต้องหยิบยก Fundamental Knowledge มาพิจารณาก่อนในการค้นหาและสร้างเนื้อของความรู้เฉพาะเรื่องนี้ เพราะต้องการชี้ให้เห็นว่าความร่วมมือของผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) จากภายนอกโดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายวิชาการกับภายใน ในการค้นหาและสร้างความรู้ ไม่สามารถละเลยความแตกต่างพื้นฐานนี้ได้ การให้แต่ละฝ่ายเข้าใจถึงความแตกต่าง แม้กระทั่งการใช้ภาษาในการสื่อสารก็ไม่สามารถมองข้ามไปได้ ประเด็นจึงอยู่ที่ทั้ง ๒ ฝ่ายต้องเปิดใจ และที่สำคัญคือ ทั้ง ๒ ฝ่ายต้องมุ่งไปที่การจัดการกับ Subject นั้นอย่างมุ่งมั่นหรือเอาปัญหามานำ มันจะเป็นปฏิบัติการที่ทำให้

เกิดการบูรณาการความรู้พื้นฐานที่ต่างกันได้ไม่มากนักน้อย และจากกรณีศึกษา การพัฒนาพันธุ์ข้าว กิติ หรือการแพทย์พื้นบ้านกิติได้เห็นร่องรอยของการปรับเชื่อมประสานความรู้พื้นฐานที่ต่างกันนี้ ตั้งแต่เริ่มต้นทีเดียว

ความร่วมมือเพื่อสร้างเนื้อของความรู้เฉพาะเรื่องสำหรับการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ นอกจากจะต้องใช้ประเด็นหรือเรื่องที่เป็นปัญหาเป็นศูนย์กลางแล้วยังมีความจำเป็นต้องแยกแยะและค้นหาคำตอบต่อคำถามว่ามีอะไรเกิดขึ้นกับปัญหานี้ (What) ตามมาด้วยการค้นหา คำอธิบายว่ามีสาเหตุต่างๆ ที่ซับซ้อนทั้งจากภายในและภายนอกอะไรบางอย่างที่ทำให้เกิดปัญหานั้น (Why) เป็น Situated Knowledge ในเบื้องต้น มันไม่จบเหมือนการวิจัยทั่วไป ที่ต้องพิสูจน์ Why จนแน่ใจก่อน ในทางตรงข้ามการหาความรู้ลักษณะนี้ต้องต่อยอดไปที่การหาคำตอบว่าแล้วเราจะแก้ปัญหาอย่างไรที่สาเหตุต่างๆ อย่างได้ผลอย่างแท้จริง (How) ซึ่งตรงนี้จะมีส่วนของการปฏิบัติอยู่ด้วย หากได้มีการใช้ความรู้ How ไปขับเคลื่อนปฏิบัติการและได้ผลก็จะเป็น Practical Knowledge ยิ่งค้นหาและมีความรู้มากขึ้นเพื่อให้การปฏิบัติต่างๆ ได้ผลมากขึ้น เนื้อของความรู้ที่เริ่มต้นก็จะตกผลึกมากขึ้นคือ จาก Saturating ไปเป็น Saturated Knowledge และเพื่อความสำเร็จของการจัดการความรู้ จะมีการปรับแต่งความสัมพันธ์ของผู้ปฏิบัติการ ซึ่งจะได้มาซึ่งเนื้อของความรู้อีกส่วนหนึ่งที่ซ่อนทับอยู่ คือความรู้ที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ของผู้คนในการปฏิบัติการ (Who) ความรู้ทุกส่วนจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ

เนื้อของความรู้ที่เริ่มต้นค้นหาและสร้างขึ้นผ่านความร่วมมือเพื่อชี้ชัดว่าอะไร (What) เกิดขึ้นกับปัญหา จริงอยู่เป็นการนำเข้าสู่ข้อมูลข้อเท็จจริงต่างๆ แต่การเลือกสรรการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับ Subject นั้นขึ้นอยู่กับการรู้พื้นฐานตามที่กล่าวมาแล้ว กล่าวคือ นักวิชาการภายนอกก็จะพยายามจัดการกับข้อมูลที่เป็นเชิงประจักษ์แบบแยกส่วนเพื่อความแม่นยำ แต่ผู้คนภายในกลับพยายามเอาเหตุการณ์ต่างๆ จากประสบการณ์ และอาจมีหลายเรื่องหลายแง่มุมเพราะมีโลกทัศน์แบบองค์รวมไม่แยกส่วน เนื้อของความรู้ในการชี้ชัดว่า อะไรเกิดขึ้นกับ Subject นั้นจะเป็นผลของการสื่อสารทำความเข้าใจให้ปรากฏของ ๒ ฝ่าย เช่น เป็นหนี้เท่าไร เมื่อไหร่ จากไหน มีความรุนแรงอย่างไร เช่น พันธุ์ข้าว กข.๖ ทำให้ต้นทุนเพิ่มขึ้นเท่าไร การเพิ่มปุ๋ยเคมีทำให้ดินเสียจนผลผลิตตกต่ำขนาดไหน หมอเมืองจริงกับไม่จริงเป็นใคร จริงไม่จริงเรื่องใดหรือการทองเที่ยวชุมชนได้อะไร เสียอะไร เมื่อเปรียบเทียบกับบริษัททัวร์

ส่วนที่ยากกว่า Know What ก็คือ Know Why ตรงที่ข้อมูล ข้อเท็จจริงในเบื้องต้นอาจไม่พอ กลไกร่วมมือภายในและภายนอกจะต้องปฏิบัติหลายเรื่อง เช่น เก็บข้อมูลจากประสบการณ์มากขึ้น แล้วมาร่วมกันพิจารณาให้เห็นสาเหตุ โดยใช้แนวทางของคนในที่ใช้การสรุปรวมจากหลายๆ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็น Inductive experience – based ซึ่งก็สมเหตุสมผลและใช้ได้ผล หากสาเหตุที่เป็นที่มาของปัญหานั้นส่วนใหญ่เกิดขึ้นในพื้นที่ และผู้คนเผชิญกับมันมากมาย

หรือนักวิชาการภายนอกใช้เครื่องมือที่เป็นนิรนัย เช่น การใช้วิธีวิทยาศาสตร์กำหนดตัวแปรต่างๆ แบบกรอบคิดในการวิจัยที่คุ้นเคยแล้ว ถึงทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อการพิสูจน์ยืนยัน ซึ่งเป็น Deductive empirical – based ซึ่งก็สมเหตุผลเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าสาเหตุของปัญหานั้น มีเรื่องที่สัมผัสไม่ได้โดยคนในพื้นที่ นอกจากเป็นเรื่องของข้อมูลกับสาเหตุที่ต้องหาจุดเชื่อมที่ลงตัว แล้ว ๒ ภาคียังต้องมีปฏิบัติการเกี่ยวกับการวิเคราะห์ผลว่า เป็นสาเหตุจริงหรือไม่ แต่ละสาเหตุ เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างไร เรื่องนี้ยิ่งยากขึ้นไปอีก กล่าวคือ การสรุปว่าจริงหรือไม่ ถ้าข้อมูลหรือ ประสบการณ์เพียงพอก็สรุปได้ แต่ในความเป็นจริงมันไม่ราบรื่นเสมอไป สิ่งที่เกิดขึ้นอาจเป็นกรณีที่ นักวิชาการจากภายนอกต้องใช้องค์ความรู้จากภายนอกผ่านการวิจัย หรือข้อสรุปทางวิชาการมา ช่วย หรือแม้กระทั่งการลงทุนร่วมกับคนในพิสูจน์ข้อเท็จจริงด้วยการวิจัยชุมชนในสาเหตุนั้น โดยเฉพาะประเด็นนี้ค่อนข้างสำคัญต่อการได้มาซึ่งการเพิ่มพูนความรู้ที่อธิบาย Why จนเป็นที่ ยอมรับหรือตกผลึก (Saturated) ในระดับหนึ่งซึ่งผลจะทำให้เกิดการเสริมสร้างศักยภาพให้กับชุมชน ในด้านความสามารถในการวิเคราะห์เพื่อรู้เท่าทันกับปัญหา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการปรับตัวที่ กล่าวถึงมาก่อนนี้

ความเข้าใจในระดับต่างๆ ต่อสาเหตุของปัญหา (Know Why) ที่เป็นเนื้อของความรู้ สำหรับกรณีศึกษา ได้แก่ ความสูญเสียเชิงสัมพันธ์ของการผลิต ข้าว กข.๖ ทั้งในด้านการได้มาซึ่ง พันธุ์ การผลิตที่ต้นทุนสูงขึ้น นิเวศน์ที่เสื่อมลงและทำให้ต้องเป็นหนี้ ซึ่งต่อมาการหาพันธุ์ข้าวที่ดีกว่า กข.๖ ในทุกมิติจะเป็นการแก้ปัญหาในทุกด้าน ซึ่งต้องการความรู้แบบ Know How ซึ่งจะกล่าวต่อไป หรือกรณีของการท่องเที่ยว ชุมชนรู้ว่าการท่องเที่ยวที่เป็นอยู่ เขาไม่ได้ใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ โดดเด่นมีคุณค่ามหาศาลมาเป็นหลัก แต่ใช้ชุดของการส่งเสริมจากภายนอก เช่น ให้มี Home Stay และการแสดงทางวัฒนธรรมแบบพื้นๆ ทำให้เกิดผลต่างๆ เป็นไปตามที่ Know What ซ้ำๆ ดังนั้นการ พิจารณาค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าของเขาเอง ที่เขาควบคุมได้ ที่เขาจัดการได้ ต่อรอง ได้ จะช่วยแก้ปัญหาที่ต้องการความรู้แบบ Know How ต่อไป ซึ่งทั้งหมดเป็นที่น่าสังเกตว่าความรู้ แบบ Know Why ถ้าเป็นการวิจัยทั่วไป ต้องลงลึกพิสูจน์ให้ได้ แล้วก็เสนอเป็นองค์ความรู้สำหรับคน ทั่วไป ตรงกันข้ามชุมชนและพื้นที่ไม่ได้อะไร แต่ถ้าเป็นการค้นหาและสร้างความรู้เพื่อการพัฒนาเชิง พื้นที่แบบบูรณาการ อาจไม่จำเป็นต้อง “จับให้มันคั่นให้ตาย” กับข้อพิสูจน์ เพื่อจะได้มาซึ่งความรู้ สากล เพียงแค่มีความเข้าใจร่วมกันระดับหนึ่งว่าเป็นสาเหตุที่แท้จริงก็น่าจะพอแล้ว เพราะเป้าหมาย อยู่กับการแก้ไข หรือเมื่อเข้าใจสมมุติของทุกขแล้ว จะได้สรรหาวิธีให้ตรงกับสมมุติมากกว่า

เนื้อของความรู้อีกมิติหนึ่งที่สำคัญมากสำหรับการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการก็คือ ความรู้ที่นำไปสู่การปฏิบัติ หรือความรู้ที่ปฏิบัติได้ผล (Practical Knowledge) ซึ่งในเชิงญาณวิทยา แล้ว มันคือการนำความรู้ที่เข้าใจสาเหตุของปัญหา (Know Why) ที่แท้จริงไปค้นหาความรู้ว่าจะ

จัดการอย่างไรกับสาเหตุของปัญหาเหล่านั้นอย่างหมดจด ครอบคลุม ได้ผล และไม่ทำให้การแก้กลับกลายเป็นตัวสาเหตุใหม่ของปัญหานั้น (Know How)

การได้มาซึ่งความรู้ในมิตินี้จะแตกต่างกับการได้มาซึ่งความรู้ในการอธิบายสาเหตุของปัญหา ตรงที่เป้าหมายของเนื้อความรู้อยู่ที่การปฏิบัติที่ได้ผล และตรงที่จะเห็นภาพของควมมีพลวัตสูงของตัวเนื้อความรู้ เมื่อผ่านปฏิบัติการแต่ละชั้น แต่ละงาน แต่ละขั้นตอน บนความร่วมมือของนักวิชาการภายนอกกับผู้ปฏิบัติการหลักภายในชุมชนและพื้นที่ ในเชิงกระบวนการ ก็คือ การนำสาเหตุมาเป็นตัวตั้งแล้วค้นหา Interventions ต่างๆ ที่ได้ผลเข้าไปนำทางการจัดการกับสาเหตุใหญ่ๆ หรือทั้งหมดที่เชื่อมโยงกัน แต่ในเชิงการได้มาซึ่งเนื้อของความรู้มิตินี้จะเห็นภาพที่ยู่ยากซับซ้อนพอสมควร กล่าวคือ ภายใต้เงื่อนไขที่ภาคความร่วมมือยังมีความสัมพันธ์และปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง การได้มาซึ่ง Interventions อันหมายรวมถึง Social Intervention หรือ Technical Intervention ก็ได้ ถ้าเป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนา (Research and Development R+D) นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเรื่องใดเรื่องหนึ่ง สามารถใช้ความรู้เชิงลึกที่ตกผลึกจากภายนอกมาหาเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการจัดการทางด้าน Technical Intervention ที่มีเงื่อนไขและบริบทของพื้นที่เป็นความแปรปรวน ซึ่งบางครั้งก็ได้ผลถ้าเรื่องนั้นไม่มีปัจจัยนอกเหนือจากเทคโนโลยีมามีอิทธิพล แต่ในกรณีที่เป็น Social Interventions ก็ดี หรือเรื่องที่ต้องใช้ความรู้เข้าไปจัดการ เข้าไปปฏิบัติการนั้นมีความสลับซับซ้อนมากกว่าเรื่องของเทคโนโลยีก็ดี เช่น การแก้ปัญหาสำคัญในชุมชนหรือพื้นที่ นักวิชาการจากภายนอกจะพบกับความยุ่งยากทันที โดยเฉพาะถ้าเป็นนักวิชาการที่เชี่ยวชาญและยึดมั่นกับอำนาจของวิชาการหรือเทคโนโลยีเดียวจากสาขาวิชาเดียว (Mono – discipline) เพราะคำอธิบายที่ตกผลึกจากภายนอกเพียงอย่างเดียวจะไม่สอดคล้องกับปัจจัยต่างๆ ที่มีลักษณะขององค์รวมของปัญหาในพื้นที่ และไม่เข้ากับโลกทัศน์ของผู้ปฏิบัติการหลักภายใน การใช้สหสาขาวิชา (Inter – discipline) จึงเป็นทางเลือกเดียวที่สมเหตุผลต่างๆ ที่ ยากมากตามที่กล่าวมาแล้ว

แต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่ภาคีความร่วมมือภายนอกและภายในจะสามารถผสมผสานจุดแข็งของข้อมูลสารสนเทศจากภายนอกรวมถึงองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสม ทั้งที่มีอยู่บ้างแล้วจากภายนอก และอาจต้องค้นหาเพิ่มเติมในพื้นที่ให้เข้ากับจุดแข็งของประสบการณ์ข้อเท็จจริงรวมถึง “ทุน” ต่างๆ ที่พอมืออยู่ในพื้นที่ได้อย่างไร ในที่นี้จะไม่กล่าวถึงกระบวนการ ซึ่งจะมีการวิเคราะห์และนำเสนอในตอนต่อไป แต่จะกล่าวถึงเนื้อของความรู้ที่เป็น Practical Knowledge ว่ามีลักษณะอย่างไร (หากกระบวนการและบูรณาการความรู้ดำเนินไปด้วยดีและเหมาะสม) ในพื้นฐานความรู้ประเภทนี้ต้องเป็นความรู้ที่สัมพันธ์กับสาเหตุของปัญหาต่างๆ อย่างชัดเจน ส่วนในสาระสำคัญจะเป็นชุดของความรู้ เทคโนโลยี วิธีปฏิบัติ รวมถึงผลการปฏิบัติในเรื่องงานและในความสัมพันธ์ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีผลลัพธ์ของการจัดการกับสาเหตุต่างๆ และต่อการคลี่คลายของปัญหาสำคัญ เป็นตัวเทียบเคียงหรือตัวชี้วัดแบบองค์รวม ชุดของความรู้จะมีการ

เลือกสรรส่วนที่เป็นจุดแข็งของความรู้จากภายนอก และ “ทุน” จากภายใน และการเลือกสรรผสมกับการจัดการก็จะเป็นความเป็นพลวัตร (ซึ่งจะเสนอต่อไป) เช่น ในกรณีของพันธุ์ข้าวที่จังหวัดน่าน Practical Knowledge มีเนื้อของความรู้ คือ พันธุ์เหนียววัน ๑ และต่อมาก็จะมีเหนียววัน ๒,๓ พันธุ์ข้าวเหล่านี้ได้ใช้ความรู้จากภายนอกมาทำการผสมพันธุ์จนได้ลักษณะของพันธุ์ที่ดีกว่า กข.๖ ในเชิงนิเวศน์และผลผลิต แต่ก็มีชุดความรู้ภายในที่มีมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และการจัดการของชาวนา รวมตลอดถึงการใช้โรงเรียนชาวนาเป็นพื้นที่ให้เกิดการย้อนกลับและปรับเปลี่ยนแต่ละส่วนของชุดความรู้ด้วย เป็นการปรับเปลี่ยนอย่างน้อยใน ๓ มิติใหญ่ คือ ๑) ทางเทคโนโลยีและการผลิต ๒) ทางการจัดการทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ผลิต ซึ่งอาจเรียก ๒ มิตินี้ว่าเป็น Know How และ ๓) การจัดการความสัมพันธ์ผ่านพื้นที่ปฏิบัติการ (Operational Space) ทั้งในไร่นา โรงเรียนชาวนาและนอกพื้นที่ เป็นความสัมพันธ์ของผู้คนต่างๆ ซึ่งอาจเรียกมิติที่ ๓ นี้ว่าเป็นอีกชุดความรู้หนึ่งของ Practical Knowledge คือ Know How

จากแผนภูมิ ๓.๓ ทำให้เห็นว่าสำหรับ Ontology คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน ในพื้นที่ปฏิบัติการใดปฏิบัติการหนึ่ง การใช้ญาณวิทยาใหม่ที่ไม่แข็งตัว แต่ยืดหยุ่นในตรรกะและวิธีวิทยา มีการยึดมั่นต่อเป้าหมายอย่างชัดเจน คือ การแก้ปัญหาสำคัญ (ซึ่งถ้าแก้สำเร็จ จะนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลยิ่งขึ้นต่อไป อย่างน้อยในหน่วยของสังคมฐานราก) จะสามารถทำให้เห็นว่าคุณรู้ชุดต่างๆ ที่ขาดไม่ได้มีหลายประเภทมีหลายมิติ และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน

ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับ Ontology ทัวไปก็ดี หรือเกี่ยวกับการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการก็ดี ล้วนมีพลวัตร ทั้งในส่วนที่เกิดมาจากธรรมชาติของปรากฏการณ์ในตัวของมันเองก็มีพลวัตร ความรู้ที่เคยอธิบายแต่เดิมในช่วงเวลาหนึ่ง ในเงื่อนไขและบริบทหนึ่ง อาจไม่สามารถอธิบายหรือนำไปใช้ได้กับการเปลี่ยนแปลงชุดใหม่ และในส่วนของ การสืบค้นและสร้างความรู้ จะมีลักษณะของการก่อตัว เริ่มลงตัว (Saturating) และถ้าได้ผลทั้งคำอธิบายและการปฏิบัติหรือทั้งคู่ก็จะเป็นการตกผลึก (Saturated) แต่แม้ความรู้นั้นจะถูกตกผลึกแล้ว แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏการณ์บางส่วนของคุณรู้เริ่มอธิบายไม่ได้และเริ่มปฏิบัติไม่ได้ผล ก็จะทำให้เกิดการย้อนกลับและปรับเปลี่ยนบางส่วนก่อตัวใหม่ หรือปรับจากเดิมจนเริ่มลงตัว และอาจนำไปสู่การตกผลึกรอบใหม่ ความรู้ที่มีพลวัตรในลักษณะนี้จึงเป็นความรู้ที่แท้จริงและมีพลังต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง แต่ทว่าญาณวิทยาที่มีอยู่ก็ดีหรืองานทางวิชาการที่เข้มข้นก็ดี ได้เห็นปัญหาเหล่านี้แต่ในปัจจุบันไม่สามารถจัดการกับความเป็นพลวัตรของคุณรู้ได้อย่างได้ผล

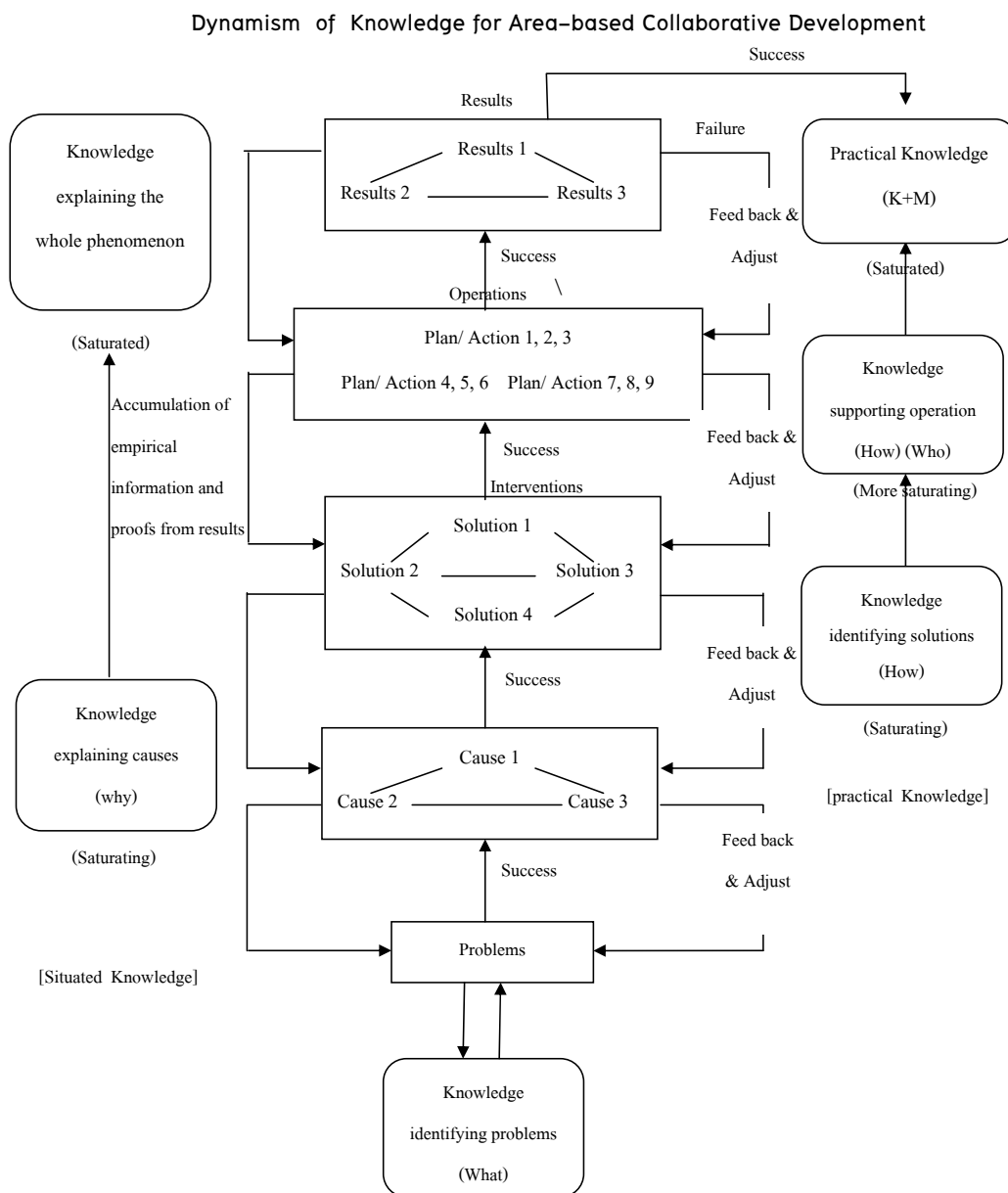
จากกรณีศึกษาทำให้เห็นมิติเชิงความเป็นพลวัตรของคุณรู้อยู่บ้าง งานวิชาการนี้จึงได้เสนอการเป็นพลวัตรของคุณรู้เป็นผังความคิดตามแผนภูมิที่ ๓.๓ ดังนี้

ในเบื้องต้นอาจจำแนกเนื้อหาของความรู้ออกเป็น ๓ ประเภทที่แตกต่างกัน แต่ไม่ได้เป็นอิสระกัน คือ (๑) ความรู้ประเภทที่ค้นหาและระบุปัญหา (Knowledge identifying problem) หรือเป็น

ความรู้เพื่อให้เกิด Know what (๒) ความรู้ประเภทนี้อธิบายปรากฏการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อธิบายสาเหตุของปัญหาอย่างเชื่อมโยง (Knowledge explaining causes of the problem) เป็นความรู้เพื่อให้เกิด Know Why และมีพลวัตรในแง่ของการก่อตัวที่เป็นคำอธิบายในเบื้องต้น (Saturating) และเมื่อได้มีการสะสมเพิ่มเติมข้อมูลเชิงประจักษ์มากขึ้น ทั้งในส่วนที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุต่างๆ กับปัญหา และในส่วนของการสัมพันธ์ระหว่างคำอธิบายที่ก่อตัวกับผลที่เกิดขึ้นของปฏิบัติการ จะเกิดการตกผลึกมากขึ้น (Saturated) จะเป็นความรู้ที่อธิบายปรากฏการณ์ในองค์รวม (Knowledge explaining the whole phenomenon หรือ problem) ที่อาจเทียบเคียงได้กับความรูเชิงสากล ความรู้ในประเภทที่ ๒ นี้ก็อาจเทียบเคียงได้กับความรู้เฉพาะพื้นที่ / สถานการณ์ (Situating Knowledge) และ (๓) ความรู้ประเภทที่นำไปสู่การปฏิบัติ (Practical Knowledge) ซึ่งสามารถเห็นการก่อตัวและเพิ่มพลังออกเป็นลักษณะย่อยๆ คือ ความรู้สู่การปฏิบัติที่เป็นการค้นหาทางเลือกหรือทางแก้ปัญหา (Knowledge identifying solutions) กับตัวสาเหตุ ซึ่งเป็นการเริ่มต้น (Saturating) ของการได้มาซึ่ง Know How เมื่อมีการค้นหาทดลอง นำเข้าซึ่งความรู้ เทคโนโลยีจากภายนอกผสมกับ “ทุน” ภายในเจาะลงไปทิศทางแก้สาเหตุแต่ละตัวและเชื่อมโยงหลายตัว จนมั่นใจว่าทำได้จริง ทำอย่างไร ใครจะมาทำบ้าง ในบทบาทใด ก็จะทำให้เกิดความรู้ที่เป็นหัวใจที่สนับสนุนการขับเคลื่อน หรือปฏิบัติการ (Knowledge Supporting operation) เป็นความรู้เพื่อให้เกิด Know How และ Know Who ที่เริ่มกลั่นตัวมากขึ้น (More Saturating) และในที่สุดเมื่อมีการปฏิบัติผ่านแผนงานและกิจกรรมต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดเนื้องานน้อยใหญ่ ในแต่ละรอบ หากได้ผลก็จะสะสมเพิ่มพูนมากขึ้น แต่หากล้มเหลวที่มาจากหลายสาเหตุ เช่น เป็นเพราะความไม่สมบูรณ์ของความเชื่อมโยงระหว่างสาเหตุกับปัญหา ระหว่างสาเหตุกับทางแก้ ระหว่างทางแก้กับแผนงานกิจกรรม หรือเป็นเพราะมีความสมบูรณ์ ในความเชื่อมโยงดังกล่าวแต่เทคโนโลยี หรือทุนที่นำมาใช้ในการขับเคลื่อนไม่สมบูรณ์ หรือเป็นเพราะทุกอย่างน่าจะสมบูรณ์ แต่การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่เป็นผู้ปฏิบัติการหลักและผู้ปฏิบัติการทั่วไปยังไม่ดีพอ ดังนั้นจะต้องมีการย้อนกลับ (Feed back) และปรับเปลี่ยน (Adjust) จะเกิดขึ้นตลอดเวลา ทั้งหมดใช้ผลลัพธ์ (Results) ต่างๆ กับปัญหาที่ถูกแก้ไขเป็นตัวชี้วัด ความรู้สู่ปฏิบัติที่ค่อนข้างตกผลึก (Saturated) Practical Knowledge ที่เป็น K & M จะเกิดขึ้นอย่างน้อยในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ต่อทำได้ หรือเกิดขึ้นกับภาพรวมของการแก้ปัญหา ณ เวลา บริบท และเงื่อนไขหนึ่ง การปรับตัวในบริบทและเงื่อนไขใหม่ก็จะเกิดขึ้นได้

ในส่วนของ Practical Knowledge ไม่ว่าผลของ Feed back และ Adjustment จะก่อให้เกิดความสำเร็จแล้วทำต่อ จะเกิดความรู้สะสมที่พอกพูนมากขึ้น หรือจะเกิดความล้มเหลวและหมุนกลับทำใหม่อย่างต่อเนื่อง ก็เกิดความรู้สะสมอีกประการหนึ่งที่พอกพูนมากขึ้นเช่นกัน หัวใจของมันเป็นอยู่ที่มีการปฏิบัติการแบบต่อเนื่อง เป็นวงจร มีการบ่อนกลับและปรับเปลี่ยน ทุกรอบไม่ว่าจะสำเร็จหรือล้มเหลวแล้วทำต่อ จะเป็นความรู้ที่ลุดยอด ทั้งในตัวของเนื้องานความรู้แต่ละชุด และในแง่ของ

ความสามารถของผู้ปฏิบัติในพื้นที่ ซึ่งสำคัญมากและมีความลึกซึ้งซึ่งเป็นธรรมชาติจริงของการเพิ่มพลังให้กับชุมชน (Empowerment) นั้นเอง



แผนภูมิ ๓.๔ ความเป็นพลวัตของความรู้สำหรับการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ

๒) แนวคิดเกี่ยวกับข้อเท็จจริงและองค์ความรู้ที่เป็นเครื่องมือขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่

การใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง (Area Based) โดยความร่วมมือ ร่วมใจ (Collaboration) จะเดินไม่ได้เลย ถ้าไม่ได้อำนาจชุดใหม่ที่เกิดจากหลักฐานเชิงประจักษ์ (Power from Evidence Based Knowledge) มาช่วย ด้วยเหตุผลเชิงตรรกะดังที่กล่าวมาแล้ว กล่าวคือข้อมูลความรู้ลักษณะนี้จะมีผลหลายมิติคือ (ก) มิติของการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจของ Stakeholders ที่เข้าใจอิทธิพลของอำนาจในเชิงโครงสร้างและวาทกรรม (ข) มิติของการจัดการกับปัญหาและการขับเคลื่อนเนื้อหาที่มาจากข้อมูล ข้อเท็จจริง ที่สังเคราะห์ได้ถึงสาเหตุที่เชื่อมโยงของปัญหาทั้งแนวนอนและแนวตั้ง และแนวปฏิบัติที่พิสูจน์ได้ว่าได้ผลจริง (ค) มิติของการเพิ่มขึ้นของศักยภาพของกลไกสมาชิกในพหุภาคี รวมถึงลดถึงมิติของการปรับความสัมพันธ์ของกลไกภายใต้ความร่วมมือของกลไก (Collaboration)

ดังนั้นก่อนที่จะลงในรายละเอียด ในการให้ได้ว่าข้อมูลความรู้ที่จำเป็นและการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ จำเป็นต้องมีการวิเคราะห์แนวคิดที่เป็นหลักการใหญ่นั้นคือ ประการแรกเป็นเรื่องของความรู้ (Knowledge) กล่าวคือ

ประเด็นแรก เป็นความรู้ที่อธิบายถึงปัญหาและสาเหตุที่เชื่อมโยงได้ในหลายระดับ คือ (ก) ระดับมหภาค (Macro) ได้แก่ อิทธิพลจากภายนอกของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหารจัดการของรัฐ และของความคิด ความเชื่อที่เป็นวาทกรรม (ข) ระดับปฏิบัติการในพื้นที่ หรือระดับ Meso เป็นเรื่องของผลกระทบและการปรับตัวต่ออิทธิพลของภายนอก กับการเปลี่ยนแปลงภายในของพื้นที่/ชุมชน และ (ค) ระดับ Micro คือผลกระทบและการปรับตัวของปัจเจกครัวเรือน เครือญาติและกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ในเชิงตรรกะ ปัญหาที่ในพื้นที่ล้วนเกิดขึ้นมีความเชื่อมโยงในแนวตั้ง (Vertical Linkage) ที่เป็นปฏิสัมพันธ์ของ ๓ ระดับ คืออิทธิพลของโครงสร้างและระบบของอำนาจรัฐและทุน ส่งผลกระทบต่อความเป็นชุมชนทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการจัดการ ซึ่งท้ายที่สุดจะกระทบกับวิถีชีวิตของปัจเจกและครอบครัว และในแนวนอน (Horizontal Linkage) ในระดับ Micro ก็คือวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงปรากฏภาพของการต่อสู้ ดิ้นรน ปรับความสัมพันธ์ และปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ปัจเจก ครอบครัว เครือญาติ และชุมชน ความรู้ที่อธิบายปัญหานี้ถ้าทำความเข้าใจได้จะสามารถเริ่มต้นได้ถูกที่

ประเด็นที่สอง เป็นความรู้เกี่ยวกับวิธีการ/ปฏิบัติการ เพื่อจัดการกับปัญหาสาเหตุของความรู้ประเด็นแรก เน้นเรื่องของวิธีคิด วิธีการจัดการ การค้นหา เลือกรสสรทุนและทรัพยากร รวมถึงลดถึงความรู้และเทคโนโลยีทั้งจากภายในและภายนอก ทั้งที่เป็นเรื่องใหม่และหรือเรื่องเดิมที่พื้นที่อื่นนำมาใช้และประสบความสำเร็จ และ

ประเด็นที่สาม เป็นความรู้เกี่ยวกับกระบวนการขับเคลื่อนและจัดการกับการได้มาซึ่งความรู้ในสองประเด็นแรก แล้วนำไปสู่ปฏิบัติการของการนำผลของปฏิบัติการไปสร้างวงจรย้อนกลับของความรู้ที่มีการสะสมเพิ่มพูนหรือปรับใหม่ ประเด็นที่สามอาจเรียกได้ว่า เป็นเรื่องของจัดการความรู้ (Knowledge Management)

งานด้านการพัฒนาระยะหลังมานี้ ได้ให้ความสำคัญกับชุมชนกับการจัดการความรู้^{๓๐} เพราะจะช่วยยกระดับความสามารถและความรู้เพื่อการดำรงชีวิตของชุมชน เป็นการสร้างฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืน จากการทบทวน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ นำไปปรับปรุง ปรับเปลี่ยน ทดลองใช้ จากบทเรียน กระบวนการและขั้นตอนต่างๆ ไปจนถึงปฏิบัติการของความสำเร็จหรือล้มเหลว (Best Practices) บันทึกผลความรู้ใหม่เป็นความรู้เฉพาะพื้นที่ สามารถเผยแพร่ แบ่งปัน และสืบต่ออย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในทางวิธีคิดเชื่อว่าหากกระบวนการดังกล่าวเป็นไปอย่างเข้มข้น ตั้งแต่กระบวนการได้มาซึ่งความรู้ ด้วยการแสวงหารวบรวมข้อมูล แยกแยะข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ใช้งานได้ทันที นำมาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ สรุปรวบรวมยอดเป็นความรู้ใหม่ เพิ่มความยืดหยุ่นแต่แม่นยำในการรอบความคิด เปลี่ยนกระบวนการทัศน์ สามารถนำความรู้หลายๆ เรื่องมาบูรณาการจนเป็นการรู้จริงทางปฏิบัติ รู้แจ้งทางปัญญา จนนำไปปรับใช้ในการปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตดีขึ้น นอกจากนี้จะสามารถเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกร่วมในเชิงความสัมพันธ์แนวนราบ(Horizontal Linkage) มีปฏิสัมพันธ์ (Interactive) จนเกิดความไว้วางใจกัน (Trust) มองสิ่งต่างๆ อย่างองค์รวมและมีบูรณาการ (Integration) สร้างบุคคลเรียนรู้ ขยายสู่กลุ่ม/ องค์กรแห่งการเรียนรู้ สังคมแห่งการเรียนรู้ และสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้

จากหลักการดังกล่าว การแสวงหา สร้าง และการนำความรู้ไปใช้ จึงไม่ใช่เป็นปฏิบัติการแบบแยกส่วนระหว่างการสร้างความรู้และการนำความรู้ไปใช้ ตรงกันข้ามมันเป็นปฏิบัติการเดียวกัน มันไม่ใช่ความรู้ที่แยกส่วนระหว่างการทำทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของปัญหา และการแสวงหาแนวทางแก้ไขที่แก้สาเหตุที่เชื่อมโยงได้ มันไม่ใช่ปฏิบัติการแยกส่วนระหว่างนักวิจัย นักวิชาการ กับผู้ที่

^{๓๐} บุญดี บุญญาภิจ และคณะ. ๒๕๔๔. การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: จีรวัฒน์ เอ็กซ์เพรส จำกัด.

ดาเวนพอร์ท, โทมัส เอช. ๒๕๔๒. การจัดการความรู้. กรุงเทพฯ: เออาร์ บีซีเนิส เพรส.

ประเวศ วะสี. ๒๕๔๔. การจัดการความรู้: กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์ สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.

ปิยาภรณ์ มั่นตะจัต. ๒๕๔๗. ชุมชนจัดการความรู้. กรุงเทพฯ: โครงการศูนย์กลางความรู้แห่งชาติ.

วิจารณ์ พานิช. การจัดการความรู้. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://qa.siam.edu>

อนุชาติ พวงสำลี และ รวิน ระวีวงศ์. ๒๕๕๐. คู่มือการพัฒนาและขับเคลื่อนชุมชนแนวปฏิบัติ (COP). กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาคุณภาพ.

Bukowitz, Wendi. And Williams, Ruth. ๒๐๐๐. Knowledge Management Field Book. Village Mondial/Les Échos Publishers

Wenger E. , McDermott R. and Syner W.M. ๒๐๐๒. Cultivation communities of practice: A guide to managing

Knowledge. Harvard Business School Press. Boston, MA.

เกี่ยวข้องกับปัญหา ทั้งผู้ที่อยู่ในพื้นที่และผู้ที่มีอิทธิพลและมีบทบาทจากภายนอก จึงไม่ใช่ความรู้ที่ถูกสร้างเป็นช่วงๆ แต่เป็นความรู้ที่สะสมเพิ่มพูน หรือเล็กล้มบางส่วนหรือทั้งหมด หากความรู้นั้นไม่สัมพันธ์กับปฏิบัติการกล่าวคือความรู้มีพลวัตในตัวของมันเอง และจะเห็นได้เมื่อมีปฏิบัติการตามที่ถูกกล่าวมาแล้ว ดังนั้นการจัดการความรู้ (Knowledge Management-KM) เกี่ยวกับศักยภาพของทุนจึงไม่ใช่ความรู้ที่ครอบงำโดยตรรกะ วิธีคิดและเทคโนโลยีจากภายนอกหรือการลุ่มหลงในมายาคติภายในที่เคยมีอยู่ในเวลาและบริบทที่เปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันของพื้นที่

แต่อย่างไรก็ตามความรู้และการจัดการความรู้ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จของแนวคิดและแนวปฏิบัติของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการดังกล่าว ดูเสมือนว่าเป็นเรื่องอุดมคติที่เป็นไปได้อย่างยากมากและน้อยมาก เพราะมีความซับซ้อนของหลายมิติ และเกี่ยวข้องกับบทบาทความสามารถและระดับความสัมพันธ์แบบร่วมมือ Collaboration ของกลไกจากภายนอกที่เป็นหน่วยงานผู้ปฏิบัติ กับนักวิชาการ กับกลไกภายในคือผู้ที่อยู่กับปัญหา สิ่งที่น่าจะเป็นไปได้อย่างน้อยในเชิงหลักการเบื้องต้นก็คือ การใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)^{๓๒} โดยเฉพาะ PAR ที่ยึดมั่นในหลักการของ KM อย่างแท้จริงและ PAR ที่มี ผู้ปฏิบัติการหลัก Key Actor หรือ Stakeholders มาร่วมเป็น Collaborative Team อย่างแท้จริง

ในหลักการ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการทำวิจัยด้วยกัน สามารถสร้างให้เกิดได้ทั้งพลังของความรู้ และพลังของเครือข่ายอันเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในพื้นที่ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา (Journey of Development) โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ ทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับสังคม โดยหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัย ซึ่งใช้แนวทางความร่วมมือ (Collaborative Approach) ระหว่างนักวิจัย กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) ร่วมกันดำเนินกระบวนการวิจัยโดยผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ทั้งที่เป็นชาวบ้านและนักพัฒนา กับผู้วิจัยภายนอก เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่นั้นๆ โดยรูปแบบของการวิจัยที่ประกอบไปด้วยกระบวนการค้นคว้าทางสังคม (Social Investigation) การให้การศึกษา (Education) และการกระทำหรือการปฏิบัติการ (Action) มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้และทำความเข้าใจกับสภาพการณ์ที่ปรากฏอยู่ รวมทั้งเปิดพื้นที่ให้เกิดการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาพร้อมกันระหว่างหลายฝ่าย อันเป็นการสร้างความรู้ให้กับสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยังให้ความเคารพต่อภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนระบบการสร้างความรู้อีกด้วย

Comment [M1]: ข้างอิง

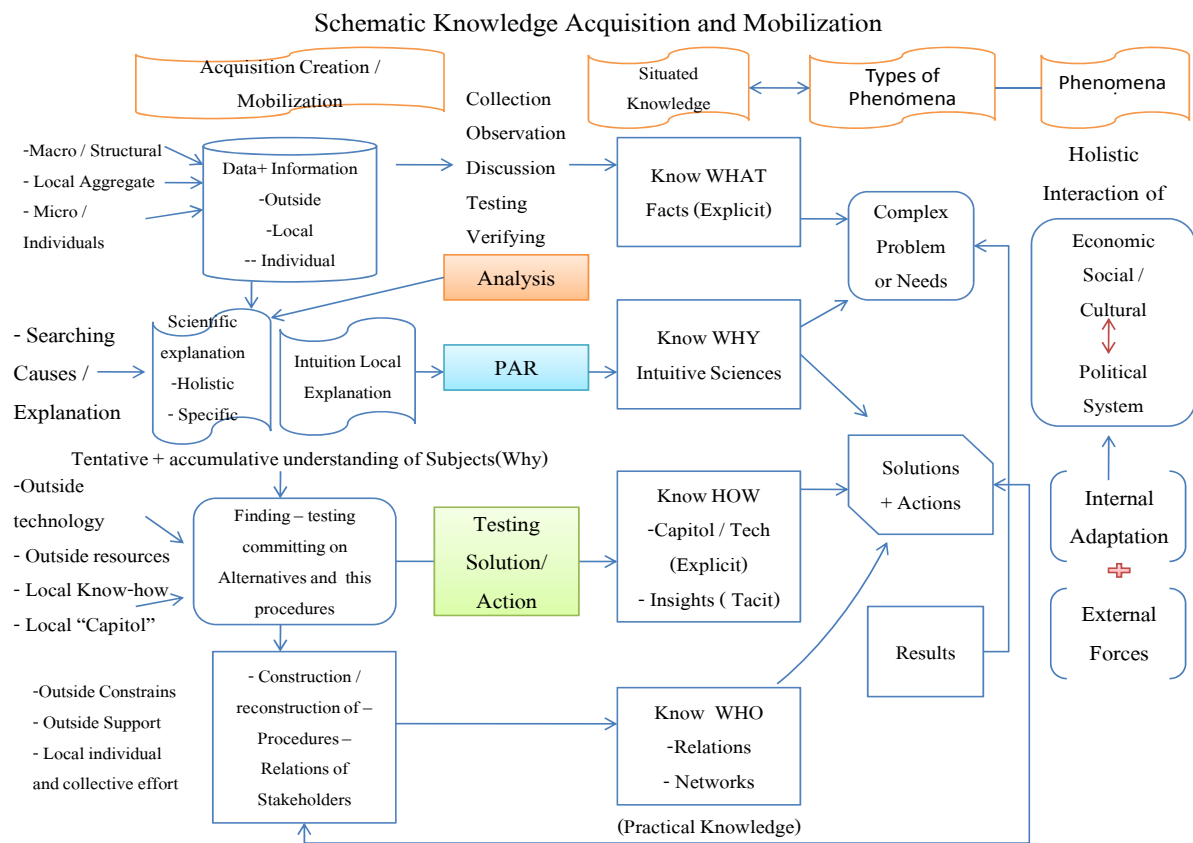
^{๓๒} ลิขิตพันธุ์ ประพุทธนิติสาร. ๒๕๔๗. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: แนวคิดและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

๓) การได้มาและใช้ความรู้ในการจัดการพัฒนาเชิงพื้นที่

ในทางหลักของเหตุและผล อย่างตรงไปตรงมาก็คือ ความจริงที่ว่า ไม่มีเรื่องใดจะสำเร็จได้หากไม่มีการใช้ ข้อมูล ความรู้ เข้าไปจัดการ และยิ่งถ้าเป็นเรื่องของการแก้ปัญหาสำคัญที่เกิดในชุมชนและพื้นที่ ซึ่งเป็นความสลับซับซ้อนและมีความเป็นพลวัตสูง ยิ่งต้องการ (ก) ข้อมูลข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องมาทำให้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่มีความเชื่อมโยงของสิ่งที่เกิดขึ้นหลายมิติ ทั้งในแง่ของประเด็น และในแง่ของผู้คนที่เผชิญกับปัญหานั้น ยิ่งต้องการ (ข) ความรู้ที่ช่วยอธิบายความเชื่อมโยงของสาเหตุและปัญหา ทำให้เข้าใจถึงธรรมชาติที่เป็นจริงโดยต้องเป็นความรู้แบบบูรณาการ และเป็นความรู้ที่จำเป็นเฉพาะพื้นที่เฉพาะประเด็น ที่กลไกภายนอกกับกลไกภายในสร้างและทำความเข้าใจร่วมกัน และยิ่งต้องการความรู้ (ค) ที่นำการปฏิบัติได้จริง ในรูปของแนวปฏิบัติ และเทคโนโลยีที่ใช้ได้กับเงื่อนไขของพื้นที่

ปฏิบัติการที่เริ่มตั้งแต่การใช้ ข้อมูล ข้อเท็จจริง เพื่อทำให้เห็นหรือรู้ว่าปรากฏการณ์คืออะไร (Know What) ที่สามารถอธิบายความซับซ้อนของปัญหาว่าเกิดมาจากสาเหตุที่เชื่อมโยงอย่างไร ทำไมถึงเกิดขึ้น (Know Why) ที่สามารถนำไปกำกับการปฏิบัติในเบื้องต้นว่าต้องทำอะไรบ้างจึงจะสำเร็จ จึงจะได้งานแต่ละชิ้น (Know How) และที่ไปกำกับแนวปฏิบัติไปกำหนดความสัมพันธ์และการสร้างเครือข่ายของผู้คนที่อยู่ในชุมชนและพื้นที่ (Know Who) หรือทั้งหมดอาจเรียกได้ว่าเป็นความรู้เฉพาะเรื่องเฉพาะพื้นที่ (Situated Knowledge) หรือเป็นความรู้ที่ปฏิบัติได้จริง (Practical Knowledge) ทั้งหมดเมื่อกลไกความร่วมมือระหว่างภายนอกผู้สนับสนุน กับภายในผู้ปฏิบัติได้สร้างขึ้นและนำไปใช้มันก็คือ การจัดการความรู้ (Knowledge Management) เพื่อการพัฒนาชุมชน และพื้นที่นั่นเอง

ข้อมูลความรู้และการจัดการความรู้ที่ใช้ในการแก้ปัญหาในชุมชนและพื้นที่ โดยเฉพาะเพื่อทำให้วิถีชีวิตของผู้คนดีขึ้น จึงต้องมีลักษณะพิเศษในการได้มา (Knowledge Acquisition) แล้วเชื่อมโยงไปสู่การขับเคลื่อน (Knowledge Mobilization) ที่ยึดโยงกับปรากฏการณ์อันเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องแก้ไขในชุมชน และพื้นที่ ลักษณะพิเศษของความรู้ลักษณะนี้แสดงไว้ในแผนภูมิ ๓.๕



แผนภูมิ ๓.๕ แผนผังการแสวงหาและการขับเคลื่อนความรู้

โดยสาระสำคัญ ปรากฏการณ์ปัญหาที่ชุมชนและพื้นที่เผชิญอยู่ เป็นองค์รวม เป็นปฏิสัมพันธ์ ของการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองที่มาจากภายนอก แล้วเกิดแรงกระเพื่อมภายในตามที่กล่าวมาแล้ว ในเบื้องต้นน่าจะจำแนกประเภทของ ความรู้ที่สัมพันธ์กับปรากฏการณ์ออกมาเป็นมิติต่างๆ ดังนี้

ปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับ ความสลับซับซ้อนของปัญหา หรือความต้องการของชุมชนและพื้นที่ ส่วนนี้ต้องการความรู้ว่า อะไรเกิดขึ้นรุนแรงเรื้อรังและมีความสำคัญอย่างไร หรือต้องการความรู้ แบบ Know What ก่อน หรือในทางพุทธคือ ฐิสภาพของ “ทุกข์” ก่อน ความรู้ส่วนนี้จะได้มาจาก ข้อมูล สารสนเทศ ตั้งแต่ระดับ เล็กที่สุด (Micro) คือปัจเจก และครอบครัว เชื่อมโยงกับ ระดับชุมชนหรือพื้นที่ (Local) หรือ Meso คือ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เป็นทั้งผลรวมของปัจเจก และเป็นเหตุการณ์ที่เกิดในท้องถิ่น ที่เป็นผลมาจากภายนอก เช่น เหตุการณ์เกี่ยวกับทรัพยากร และระบบนิเวศในพื้นที่ เหตุการณ์เกี่ยวกับการผลิตในและนอกภาคเกษตรในพื้นที่ เกี่ยวกับผลในเชิงกฎหมาย หรือการจัดการโดยท้องถิ่น ภูมิภาค และรัฐส่วนกลางที่เกี่ยวข้องกับผู้คนในพื้นที่ และถ้าจะให้เกิดความสมบูรณ์ที่สุดจะต้องวิเคราะห์ข้อมูล สารสนเทศในระดับใหญ่ (Macro) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอิทธิพลจากรัฐและทุนในระดับโครงสร้าง เช่น การขยายตัวของระบบตลาด การเปลี่ยนนโยบายสำคัญ หรือมีโครงการขนาดใหญ่ที่มีผลต่อ เศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของชุมชนและพื้นที่ และกับผู้คนที่เป็นปัจเจก ข้อมูลสารสนเทศทั้ง ๓ ระดับนี้ เมื่อมีการเก็บรวบรวม เมื่อมีการวิเคราะห์ความสมบูรณ์ ความเที่ยงตรง และเมื่อมีกระบวนการวิเคราะห์แบบเชื่อมโยง ในเวทีของกลไกความร่วมมือที่เป็นภาควิชาการ ภาควิชาสนับสนุนภายนอก และภาคีฝ่ายปฏิบัติภายใน ชุมชนและพื้นที่จะเริ่มเข้าใจถึงสถานการณ์ต่างๆ ต่อปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาใหญ่ของเขา ก็คือ Know What หรือเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความรู้แบบเฉพาะพื้นที่ (Situated Knowledge) นั่นเอง

ต่อเนื่องจากการรับรู้ รับทราบว่า ปรากฏการณ์แห่งปัญหาคืออะไร รุนแรงขนาดไหน กระทบอย่างไรแล้ว อาจมีบางปรากฏการณ์ไม่มีข้อมูลเพราะเป็นปรากฏการณ์ใหม่ ตรงนี้ภาควิชาการอาจรับช่วงไปเป็น “โจทย์” ที่มาจากพื้นที่ เพื่อวิจัยว่าปรากฏการณ์ใหม่คืออะไร (เช่น กรณีของโรคอุบัติใหม่) แต่ถ้าเป็นเรื่องที่ไม่ต้องการความรู้แบบนั้น การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการต้องการความรู้ที่เป็น Situated Knowledge อีกส่วนหนึ่ง คือต้องรู้ว่า ปรากฏการณ์ของปัญหา(ทุกข์) ที่ได้จำแนก ที่ได้รับรู้รับทราบนั้นเกิดมาจากอะไร (Know Why) หรือในทางพุทธ คือ การเข้าใจใน “สมุทัย” การได้มาซึ่งความรู้ลักษณะดังกล่าวโดยทั่วไป เป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ในพื้นที่ ที่กลไกภายนอกที่เป็นภาคีฝ่ายวิชาการเข้าไปร่วมกับผู้ปฏิบัติการหลัก Key Actors ของชุมชนและพื้นที่ โดยนำผลจากการวิเคราะห์แบบ Know What ออกมา แล้วเลือกสรรปัญหาที่ข้อมูลได้บ่งชี้ว่า เป็นปัญหาสำคัญที่สุด หากได้ทำการแก้ไขจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ อันมีผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนอย่างมีนัยยะสำคัญ นำปัญหานั้นมาเป็น ศูนย์กลาง ซึ่งตรงนี้ก็ถือว่าเป็นการคิด หรือวิจัยโดยเอา

ปัญหามา(Problem-Oriented) ซึ่งสำคัญมากสำหรับทั้งการแสวงหาความรู้ในทางวิชาการ และทั้งในการพัฒนาที่สมดุลในชุมชนและพื้นที่ ซึ่งงานวิจัยเชิงพื้นที่มักจะเรียกว่า “โจทย์ต้องมาจากชุมชนและพื้นที่” นั่นเอง

ความสำเร็จหรือล้มเหลวของการใช้ความรู้เข้าไปจัดการกับสังคม ไม่เพียงจะขึ้นอยู่กับ การเลือกปัญหาสำคัญ อันเป็นโจทย์การวิจัย เท่านั้น แต่อยู่ที่การจำแนกแยกแยะ และเชื่อมโยงเงื่อนไข และปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน จนเป็นที่มาของปัญหาที่เลือกสรรนั้นด้วย ซึ่งเรื่องนี้สำคัญมาก แต่วงการวิชาการสายพัฒนาสังคม หรือการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ดี หรือวงการของนักปฏิบัติการพัฒนาก็ดี ได้มองข้ามไป การวิเคราะห์แบบแยกแยะและเชื่อมโยงตรงนี้ แม้ในทางญาณวิทยา (Epistemology) ก็ยังมีข้อถกเถียงอยู่ ซึ่งได้มีการนำเสนอการวิพากษ์ไว้แล้ว

สำหรับในเบื้องต้นการได้มาซึ่ง ความรู้แบบ Know Why (สมุทัย) นี้จะเกิดขึ้นได้ เมื่อภาคีวิชาการภายนอก และภาคีฝ่ายปฏิบัติภายใน ได้ร่วมกันกำหนดประเด็น หรือปัจจัยร่วมกัน ซึ่งในขั้นปฏิบัติได้มีการกระทำบ้างแล้ว ผ่านเวทีวิเคราะห์ปัญหาในชุมชนหลายครั้ง ใช้เครื่องมือที่นิยมทำได้แก่ การระดมสมอง (Brain Storming) การสัมภาษณ์ปัญหา (Problem Census) การใช้ต้นไม้แห่งปัญหา (Problem Tree) หรือการใช้ผังความคิด (Mind Mapping) ซึ่งทั้งหมดนี้ถือว่าสำคัญ และอาจนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ หากมีการวิเคราะห์ต่อ แล้วมีข้อมูล ข้อเท็จจริง และสารสนเทศยืนยันว่า สาเหตุแห่งปัญหาคืออะไร เชื่อมโยงอย่างไร แต่หากไม่มีการวิเคราะห์เช่นนี้ หรือไม่มีข้อมูลเพียงพอ หรือบางสาเหตุจำเป็นต้องมีองค์ความรู้จากภายนอกมาช่วยอธิบาย การวิเคราะห์ที่ลึกมากขึ้นจึงจำเป็น ซึ่งบางส่วนจะกลายเป็นโจทย์เฉพาะให้มีการวิจัยเชิงลึกโดยนักวิจัย(งานวิจัยเชิงพื้นที่เฉพาะประเด็นจะได้ผล) และบางส่วนจะสามารถดำเนินการได้ในชุมชนและพื้นที่ โดยมีหลักการและแนวทางของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) มาประยุกต์ใช้ในสาระสำคัญของความรู้แบบ Know Why ในชุมชนและพื้นที่ เป็นการแสวงหาข้อมูล ข้อเท็จจริงเพิ่มเติม ทั้งจากภายในและภายนอก โดยคนในและคนนอกชุมชน ในขณะเดียวกันจะมีการหาคำอธิบายจากพื้นฐานของความรู้สากล (Scientific Explanation) เข้าไปผสมผสานกับ คำอธิบายของพื้นที่ที่มีลักษณะของข้อสรุปในพื้นที่ ผ่านการสังเกตจนตกผลึก (Intuition / Local Explanation) จากภายใน

การวิเคราะห์เพื่อเริ่มทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ โดยทั่วไปมีสองแบบ คือ แบบแรกเป็นความเข้าใจเพราะมีเหตุการณ์ “การเกิดคู่กันหรือร่วมกัน”(Co-existing) ซึ่งในอดีตชุมชนจะสร้างความรู้ในลักษณะนี้แล้วใช้ความรู้นี้ไปกับการปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในทางวิจัยอาจเรียกว่าเป็นการความรู้แบบ Inductive หรือถ้ายกระดับให้สูงขึ้น ก็อาจเรียกได้ว่าเป็น Grounded Theory ก็ได้ แต่ในปัจจุบัน สิ่งที่เกิดคู่กันหรือร่วมกันมันมีมากมาย ซ้อนทับ จนวิธีการดั้งเดิมไม่ได้ผล ปัญหาคือเราจะพื้นความรู้ที่เริ่มเป็นคำอธิบาย (Why) ได้อย่างไร

คำอธิบายแบบ Co-existing ดังกล่าว อาจได้ผลในอดีตแต่ ที่ไม่มีปัจจัยจากภายนอกเข้ามา มีอิทธิพล แต่ในบริบทปัจจุบัน ปัญหาที่เกิดขึ้นเกิดมาจากปัจจัยภายนอกมากขึ้น และซับซ้อนขึ้น ข้อมูลที่รวบรวมได้สังเกตได้ในระดับชุมชนและพื้นที่ไม่เพียงพอ จำเป็นต้องใช้ข้อมูลที่ทำให้เห็นอิทธิพล จากภายนอกด้วย ผลของการวิเคราะห์สถานการณ์ (What) เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจ สาเหตุเชิงซ้อน (Why) จึงน่าจะมีมากกว่าคำอธิบายแบบ Co-existing นั่นก็คือดูเหมือนว่าอาจมีความ จำเป็นต้อง อธิบายแบบ ความสัมพันธ์เชิงเป็นเหตุ-ผล ที่ซับซ้อน คือ มีลักษณะ Deductive ผสม เพื่อให้ได้มาซึ่งความสัมพันธ์ อันเป็นเหตุและผลของปัญหาแบบที่สอง คือ Causal-Relationship เมื่อ มาถึงจุดนี้ วิธีการสร้างความรู้โดยคนในชุมชนและพื้นที่แบบเดิมจะไม่ได้ผล พอๆกับการใช้ความรู้จาก ภายนอกแบบแยกส่วนที่เป็นการวิจัยกระแสหลักก็ไม่ได้ผลเช่นเดียวกัน ประเด็นพิจารณาที่ยากขึ้นก็ คือ แล้วเราจะจัดการกับความรู้เพื่อทำความเข้าใจกับปัญหาสำคัญที่มีความซับซ้อนนี้ได้อย่างไร ใน เบื้องต้นหากต้องการหาคำอธิบายแบบ Causal Relation ของหลายสาเหตุที่เป็นปฏิสัมพันธ์ตั้งแต่ระดับ จุลภาคและระดับกลาง คือ ปรากฏการณ์ในชุมชนและพื้นที่ กับระดับมหภาค คือ อิทธิพลจากอำนาจ รัฐ ทูณ โลกาภิวัตน์ และทั้งหมดเพื่อวัตถุประสงค์ในการสร้างความรู้เชิงสากลเป็นงานวิชาการ อาจจะ ไม่สำเร็จและมีข้อถกเถียงในแง่ของความสมเหตุสมผล (Validity) ของตัวแปร และในแง่ของความ เชื่อียงตรง (Reliability) ของข้อมูลและสารสนเทศ ซึ่งไม่ใช่เป็นความต้องการของการพัฒนาเชิงพื้นที่ ในทางตรงข้ามความเข้าใจสมมุติของทุกซ์ ไม่จำเป็นต้องใช้ความเที่ยงตรงเหมือนการสร้างความรู้เชิง สากลเสมอไป แต่เป็นการทำความเข้าใจจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวก่อนเพื่อจะได้นำไปสู่การแก้ไขที่ได้ผลโดย ใช้ข้อมูล ข้อเท็จจริง และคำอธิบายที่สมเหตุสมผลระดับหนึ่ง ส่วนการที่ต้องเชื่อมโยงสาเหตุที่มาจาก สิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ที่มาจากภายนอกชุมชนโดยเฉพาะพลังอำนาจรัฐ ทูณ และโลกาภิวัตน์นั้น แม้ไม่สามารถ พิสูจน์ได้อย่างเที่ยงตรงก็ไม่ใช่ว่าเรื่องสำคัญเท่ากับเป็นการทำให้ผู้คนในชุมชนในพื้นที่เกิดการเรียนรู้และ เห็นว่าต้องมีการปรับตัวขนานใหญ่ถึงจะพอมีพลัง ลดผลกระทบเชิงลบต่ออำนาจจากภายนอกได้ ในทางวิชาการสายหลังความทันสมัยอาจพิจารณาว่าปฏิบัติการหาความเป็นเหตุและผลระหว่าง อิทธิพลจากภายนอกกับผลกระทบที่เกิดขึ้น เป็น การเริ่มต้นของการรื้อถอนและสร้างใหม่ซึ่ง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เป็นรูปธรรมได้ ดังนั้นการใช้การวิเคราะห์เชิงระบบ (System Analysis) หรือ คิดเชิงระบบ (System Thinking) มาเสริม เวทีวิเคราะห์ปัญหาควบคู่ไปกับการใช้เครื่องมือต่างๆ ที่เคย ทำ เช่น Mind Mapping แล้วอย่าหยุด ต้องหาข้อมูล ๓ ระดับไปทำความเข้าใจกับสมมุติของปัญหา แบบเชื่อมโยงให้ได้ไม่มากนักน้อย เท่านั้นก็ถือว่าเป็นการเริ่มต้นการพัฒนาแนวใหม่ที่มีพลังแล้ว

ความรู้ที่จำเป็นสำหรับการปฏิบัติ (Practical Knowledge) หรือความรู้ ว่าจะทำอย่างไรถึง จะทำให้การแก้ปัญหาที่ผ่านการวิเคราะห์ประสบความสำเร็จ ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่จำเป็นสำหรับ การพัฒนาเชิงพื้นที่ในเบื้องต้น การใช้ข้อมูล ความรู้ และการจัดการความรู้ ที่กล่าวมาแล้ว บางครั้ง อาจพอเพียงสำหรับการวิจัยกระแสหลัก แต่เนื่องจากสังคมต้องการการพัฒนาที่สมดุล โดยเฉพาะใน

หน่วยสังคมฐานรากที่กำลังอยู่ในภาวะยากลำบาก การสร้างความรู้ ต่อยอดจากการทำความเข้าใจกับความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนของสาเหตุแห่งปัญหาทั้งในเชิง Co-existing กี่ดี หรือ Causal Relations กี่ดี ไปสู่ความรู้ภาคปฏิบัติจึงจำเป็น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เมื่อรู้ทุกข์ เข้าใจสมุทัย เราต้องการ นิโรจน์ เพื่อนำไปสู่ มรรค อันเป็นการดับทุกข์ที่ตรงจุดที่สุด

ความรู้สำหรับการปฏิบัติ (Practical Knowledge) สำหรับการพัฒนาเชิงพื้นที่ มีหลักการคือ **ประการแรก** ต้องเป็นเรื่องที่ต่อยอดมาจากความรู้แบบ Know Why กล่าวคือ ในขั้นปฏิบัติจะมีการ พิจารณาหรือตั้งโจทย์ต่อเนื่องจาก ชุมชนและพื้นที่เห็นว่าสาเหตุ หรือกลุ่มสาเหตุใดที่ผ่านการวิเคราะห์สมุทัยมาแล้วต้องนำมาจัดการ ก่อน – หลัง – เร่งด่วน หรือรอได้ ไม่เช่นนั้นจะไม่มีทางหลุดพ้นจากวงจรแห่งปัญหาที่ชุมชนและพื้นที่เผชิญอยู่ กระบวนการพิจารณาดังกล่าว คือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการความรู้ KM **ประการที่สอง** ต้องมีการสร้างความรู้อีกชุดหนึ่ง โดยมีสาเหตุหรือกลุ่มสาเหตุเป็นโจทย์ มุ่งไปที่คำถามว่าจะแก้ไขอย่างไรจึงจะได้ผล จะทำได้อย่างไรในขั้นปฏิบัติเป็นคำตอบ **ประการที่สาม** จะต้องมีการสร้างความรู้ พร้อมกับการทดสอบการปฏิบัติการแก้สาเหตุนั้นๆ ให้ได้ผลจริงผ่านการทดสอบระดับหนึ่ง โดยลักษณะของการสร้างความรู้ จะเป็นการแสวงหารวบรวมแนวทาง หรือปฏิบัติการที่ได้ผลจากอดีตของพื้นที่ หรือในปัจจุบันจากพื้นที่อื่น มีการนำเข้ามาและวิเคราะห์ร่วม โดยใช้องค์ความรู้ และเทคโนโลยีจากภายนอก บูรณาการกับทุน ความรู้ ภูมิปัญญา และวิธีปฏิบัติจากภายใน มีการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ มีการทดสอบ ทั้งหมดเพื่อทำให้ผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) และผู้ปฏิบัติการทั่วไป (Actors) ภายในชุมชนและพื้นที่ ทั้งเห็นภาพว่าทำได้และจะแก้ปัญหาได้ และเห็นแนวปฏิบัติ ว่าจะทำอะไร อย่างไร เพื่อให้เกิด “เนื้องาน” และจะสมบูรณ์ยิ่งขึ้น หากเห็นว่าตอนเริ่ม ระหว่าง และสิ้นสุดการสร้างเนื้องาน จะพบกับอุปสรรคอะไร แล้วจัดการกับมันได้อย่างไร การสร้างและจัดการความรู้แบบนี้ในทางตรรกะถือว่าเป็นการสร้างความรู้แบบ Know How หรือ แบบสมุทัยได้สมบูรณ์ที่สุด อันนำไปสู่ การแก้และปฏิบัติการแก้ไขปัญหา (Solution and Action) เป็นมรรคผล (Results) ซึ่งรายละเอียดของการปฏิบัติจะออกมาในรูปของแผนชุมชนลักษณะต่างๆ ซึ่งจะได้นำเสนอในส่วนของกระบวนการต่อไป

เนื่องจากการพัฒนาเชิงพื้นที่ ไม่ได้มองการสร้างใช้และการจัดการความรู้ เพื่อแก้ปัญหาในแง่ของ “เนื้องาน” เท่านั้น แต่ยังต้องคำนึงถึงจุดมุ่งหมายเชิงเครื่องมือ (Instrumental Goal) ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น คือ ความสามารถในการปรับตัว ควบคู่กับการตระหนักถึง “ความสัมพันธ์” ของกลไกและผู้คนที่ประกอบเป็น Key Actors และ Actors ดังนั้นจึงต้องมีความรู้เพิ่มเติมอีกมิติหนึ่ง นั่นก็คือ Know Who เป็นความรู้ที่ เกิด สร้าง และใช้ตลอดทุกขั้นตอนของการสร้างความรู้ ๓ ลักษณะแรก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีการปฏิบัติและเกิดเนื้องานอันเป็นผล คือมีลักษณะของ Cut-Across เป็นความรู้ที่กลไกทั้ง ๓ ภาคกิจ และเน้นไปที่ผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) กับผู้ปฏิบัติการทั่วไปในพื้นที่ (Actors) ให้มีความสัมพันธ์แบบใหม่ผ่านปฏิบัติการ รวมถึงความสัมพันธ์แบบเครือข่าย (Network)

ความรู้แบบ Know Who จะเป็นการใช้ข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพ และข้อจำกัดของการสนับสนุนจากภายนอก เกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้คนในชุมชน ลู้ – ไม่ลู้ เกี่ยวกับความแปรปรวนที่เกิดมาจากกฎเกณฑ์กติกา ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เป็นกระบวนการเรียนรู้ และตกผลึก ว่าจะอย่างไรถึงจะจัดการ “คน” ได้ เพื่อให้เกิดเนื้องานนั่นเอง แต่ความรู้ในมิตินี้อาจเป็นเรื่องใหม่และยากมากในวงการวิชาการ ซึ่งต้องค้นคว้าต่อไป

ความรู้ การได้มาซึ่งความรู้ และจัดการความรู้ที่น่าจะเป็น และสอดคล้องกับธรรมชาติของปรากฏการณ์ เพื่อนำไปสู่ปฏิบัติการแก้ปัญหา เพื่อการพัฒนาที่สมดุลของชุมชนและพื้นที่ จะเป็นจริงได้ภายใต้หลักการและเงื่อนไขดังนี้

- กลไกความร่วมมือของผู้ปฏิบัติการหลัก Key Actors ภายในและภายนอกต้องมีส่วนของฝ่ายวิชาการ/การจัดการความรู้ เป็นองค์ประกอบหนึ่ง ในเชิงรูปธรรมก็คือ นักวิจัย/นักวิชาการ จากภายนอกร่วมมือกับผู้นำ ผู้รู้ ประชาชนชาวบ้าน จากภายใน
- นักวิจัย/นักวิชาการ ที่สามารถสร้างความรู้ลักษณะนี้ต้องปลดแอกจากญาณวิทยาตะวันตก ที่มีการกำหนดตรรกะและระเบียบวิธีวิจัยกระแสหลักแบบเกรตตรง ควรเริ่มยอมรับความจริงว่า เมื่อปรากฏการณ์มีความซับซ้อน หลากหลาย และมีพลวัต การใช้สหสาขาวิชาแบบบูรณาการจึงจำเป็น รวมตลอดถึงยอมรับข้อเท็จจริงว่าความรู้สากลจำเป็น แต่ความรู้จริงและเป็นประโยชน์อันเป็นความรู้ที่อธิบายได้และมีบทพิสูจน์จากปฏิบัติการจริงก็จำเป็นไม่แพ้กัน เพียงแต่ว่าเป็นความรู้ที่มีอยู่น้อยมากในวงวิชาการ
- ความรู้ในลักษณะนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแบบสหสาขาวิชา ที่เป็นไปได้ต้องเป็นความรู้ที่เป็นแบบปัญหานำ(Problem-Oriented) ก่อนแล้วจึงเอาสาขาที่เกี่ยวข้องเข้าไปเสริม โดยไม่ละเลยความรู้จากภายในชุมชนและพื้นที่ และยิ่งปัญหานั้นมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนและพื้นที่อย่างมากก็ยิ่งทำให้ความรู้ที่จะสร้างเป็นประโยชน์มากขึ้น และทำให้เกิดพลังร่วมของกลไกความร่วมมือ คำกล่าวในวงการวิชาการด้านการวิจัยเชิงพื้นที่ว่า “โจทย์ต้องมาจากชุมชน” ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญมาก หากไม่ได้โจทย์นี้ จะไม่ได้ผลเลย
- วิธีคิดแบบแยกส่วนระหว่าง ความรู้(Knowledge) กับการจัดการ(Manage) ซึ่งวงการวิชาการเรียกว่า KM (Knowledge Management) อาจพอจะได้ผลกับเรื่องราว หรือสถานการณ์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่สมดุลในชุมชนและพื้นที่ แต่ในเรื่องนี้ ความรู้ กับการจัดการ จะไม่แยกส่วนจะเป็นวงจรที่เคลื่อนตัวแบบค่อยเป็นค่อยไป สะสมเพิ่มพูน(Snow ball) มีส่วนเพิ่มใหม่ เพราะอธิบายได้และจัดการแล้วได้ผล และมีส่วนที่หลุดหายไปเมื่ออธิบายไม่ได้ หรืออธิบายได้ตอนแรกแต่ไม่ได้ผลตอนหลัง
- หลักการและเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้นอาจดูดี สมเหตุผล แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะทำได้จริงเสมอไป อาจเป็นเรื่องที่ดี แต่อาจเป็นอุดมคติเกินไป แนวคิดและทฤษฎี ABC จึงได้ใช้ปฏิบัติการจริงตามกระบวนการวิเคราะห์ปัญหา วางแผนและขับเคลื่อนกิจกรรมแก้ปัญหาในชุมชนและพื้นที่ ให้เป็นการสร้างความรู้ลักษณะนี้เข้าไปจัดการทำให้เกิดการแก้ปัญหาสำคัญ หรือกล่าวอีกนัยยะหนึ่ง ความรู้แบบนี้จะสร้างได้อย่างน้อยต้องมีกระบวนการดังกล่าวเป็นพื้นที่แห่งการก่อเกิด เติบโต และแสดงพลังของความรู้ลักษณะใหม่นี้นั่นเอง

๓.๒.๔ กระบวนการขับเคลื่อนและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ถ้าจะให้เกิดปฏิบัติการขับเคลื่อนกิจกรรมการแก้ปัญหาสำคัญ และเกิดการเพิ่มความสามารถในการปรับตัวของชุมชนและพื้นที่ ตามแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่จำเป็นอย่างยิ่งต้องมี (ก) กลไกความร่วมมือของ Key Actors จากภายนอกและภายใน ชุมชน และพื้นที่ (ข) กลไกความร่วมมือ ใช้ข้อมูล ความรู้ และการจัดการความรู้ และ (ค) ร่วมกันใช้กระบวนการวิเคราะห์ปัญหา วางแผน และขับเคลื่อนกิจกรรมการแก้ปัญหาสำคัญของชุมชนและพื้นที่ อย่างประณีต และต่อเนื่อง การให้เกิดปฏิบัติการของการขับเคลื่อนดังกล่าว มีประเด็นทางวิชาการ และทางการปฏิบัติจริงต้องพิจารณา ก่อนที่จะลงไปที่ตัวกระบวนการ ดังนี้

ประการแรก ในทางวิชาการ การให้มี (ก), (ข) และ (ค) ดังกล่าวในเชิงตรรกะมีความลงตัวพอสมควร กล่าวคือ การเป็นกลไกความร่วมมือจะต้องเป็นความร่วมมืออย่างแท้จริงของผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) ที่เป็นตัวแทน Agency ของหน่วยงานและองค์กรที่สังกัด มีความชัดเจนในแนวคิด และมีจิตใจที่หวังผลสำเร็จร่วมกัน แต่ในทางปฏิบัติมีข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและระบบจากภายนอก พอๆกับมีความแตกต่างทางสังคมของชุมชนตามที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้นความร่วมมือของกลไกภายนอก จะพอเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อ หน่วยงานและองค์กร เช่น จังหวัด จะต้องมุ่งมั่นในแนวทางการพัฒนาแบบนี้ ผ่านยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบบูรณาการ เลือกผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) และ Agency จากผู้ที่มีใจ มีผลงาน และมีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่ เลือกพื้นที่ที่หน่วยงาน Function มีภารกิจที่ประสบความสำเร็จอยู่แล้ว แต่ต้องการให้มีบูรณาการมากขึ้นผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) ที่เป็นฝ่ายวิชาการก็เช่นเดียวกัน ต้องการนักวิชาการที่แม้จะมีพื้นฐานจากสาขาวิชาเดี่ยว (Mono-Discipline) แต่เห็นปัญหาแบบองค์รวม (Holistic) มีทักษะในการวิเคราะห์เชิงระบบ (System Analysis) และหน่วยงานที่สังกัดให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ ส่วนผู้ปฏิบัติการหลักในพื้นที่ แม้ชุมชนจะมีความแตกต่างทางสังคม แต่หากได้สร้างความสัมพันธ์กับผู้นำที่ไม่ยอมแพ้ กับบุคคลที่เป็นที่ยอมรับนับถือ เช่น ครู ปราชญ์ พระ หรือกับฝ่ายท้องถิ่นที่อยากเห็นการเปลี่ยนแปลงที่ดี ในขั้นปฏิบัติการก่อตัวของกลไกความร่วมมือที่ได้บุคคลเหล่านี้มาร่วม เริ่มจากวงเล็กก่อนก็ได้ เมื่อกระบวนการเดินหน้าอาจมีการเพิ่มเติมภายหลัง

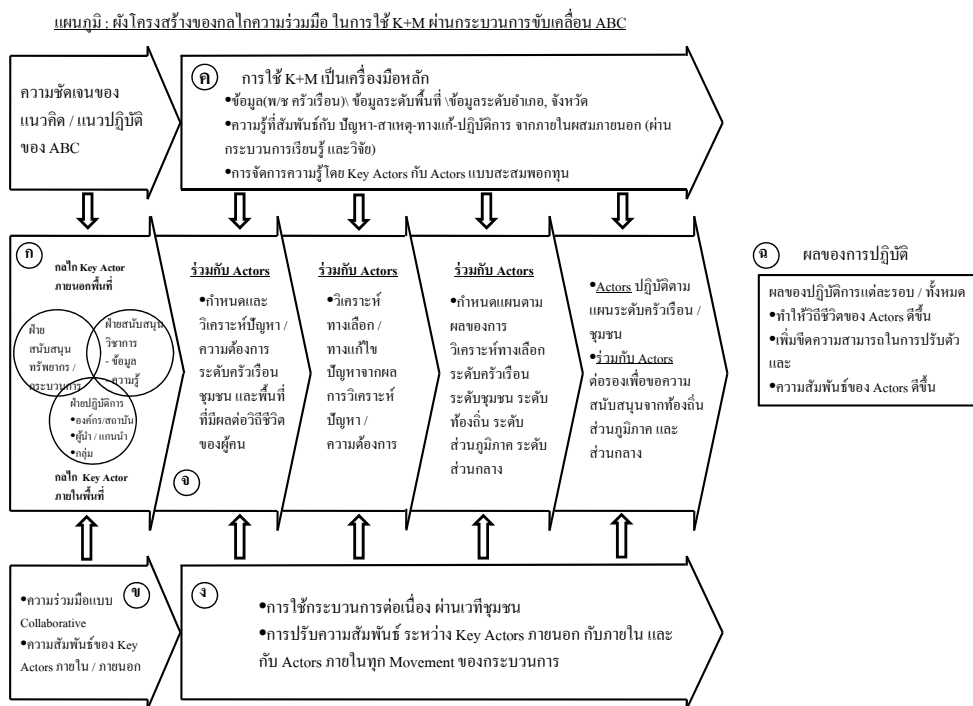
ประการที่สอง ในทางวิชาการ การสร้าง และจัดการความรู้แบบ Situated Knowledge และ Practical Knowledge แม้ว่าจะเกิดความรู้ที่อาจไม่ใช่สากลก็ตาม แต่เมื่อถูกสร้างและจัดการที่ได้ผล ก็จะเป็นความรู้ที่สำคัญทั้งต่อวงการวิชาการ และต่อการพัฒนาที่สมดุลในพื้นที่ด้วยตามที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ในทางปฏิบัติการเลือกและชักชวนนักวิชาการจากสถาบันอุดมศึกษา และจากหน่วยวิจัยในพื้นที่ให้เข้ามาร่วม พร้อมกับการสร้างความชัดเจนให้กับผู้ปฏิบัติการหลักเกี่ยวกับแนวคิด และแนวปฏิบัติของการพัฒนาเชิงพื้นที่ ควบคู่กับการทดลองปฏิบัติการ โดยใช้ความรู้และจัดการความรู้เป็นเครื่องมือสร้างผลงานทางวิชาการเชิงพื้นที่ผ่านการพิสูจน์ผลของปฏิบัติการ ผลงาน

วิชาการลักษณะนี้จะสามารถสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการ (Academic Excellence) ให้กับทั้ง นักวิชาการและกับสถาบันที่สังกัดได้ในภายหลัง

ประการที่สาม กระบวนการวิเคราะห์ปัญหา วางแผน และขับเคลื่อนกิจกรรมแก้ปัญหา ในทางวิชาการ มีตรรกะที่เป็นนัยยะสำคัญหลายอย่างตามที่กล่าวมาแล้ว เช่น เป็นธรรมชาติของ แนวทางพุทธ คือ “อริยสัจสี่” ต้องเห็น “ทุกข์” อย่างแท้จริง ถ้าจะให้หมดทุกข์ต้องเข้าใจ “สมุทัย” ให้ ชัดเจนก่อนแล้วจึงต้องหาทางจัดการที่สมุทัยนั้นคือค้นหา “นิโรธ” ทำให้แน่ใจว่าแนวทางนี้แก้สาเหตุ ได้จริง ถ้าสาเหตุหมดทุกข์ก็หมด เมื่อปฏิบัติตาม “นิโรธ” ก็เกิด “มรรค” เป็นสภาพของการหมด ทุกข์ เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการใช้ความรู้เข้าไปจัดการ หากไม่ใช้ความรู้ หรือไม่มีการจัดการจะ ไม่ได้ผลดังนั้นต้องเป็นกระบวนการที่เกิดพื้นที่ปฏิบัติการ ที่มีการปรับความสัมพันธ์ของผู้คนที่ เกี่ยวข้องจนเกิดความสามารถในการปรับตัว ซึ่งในเชิงตรรกะทั้งหมดดูดี แต่ในทางปฏิบัติการจะให้ เกิดผลเช่นนั้นยากมาก

ในทางปฏิบัติ ผู้มีประสบการณ์ทั้งทางวิชาการและในทางปฏิบัติ ได้ตั้งข้อสังเกตเสมอว่า การพัฒนาแบบใช้พื้นที่เป็นฐาน (Area-Based) ก็ดี เรื่องของบูรณาการ (Integration) การพัฒนาก็ดี เรื่องความร่วมมือหรือการมีส่วนร่วมก็ดี แม้กระทั่งเรื่องของการใช้เครื่องมือมากมาย เช่น PAR SWOT AIC Focus Group Discussion Mind-Mapping บัญชีครัวเรือน กระบวนการเรียนรู้แบบ Field Visit ฯลฯ ไม่ใช่ไม่เคยทำ ทำมานานแล้ว ทั้งหมดล้วนอยากให้เห็นเหตุการณ์ที่ปัจเจก ครอบครัว ลูก ขึ้นมาเพิ่มรายได้-ลดรายจ่าย อยากเห็นชุมชนมีแผนชุมชนในด้านหนึ่งเพื่อสนับสนุน ปัจเจก และ ครอบครัวโดยตรง อีกด้านหนึ่งเพื่อการสร้างงาน กิจกรรม กฎเกณฑ์ กติกา เพื่อให้ชุมชนแข็งแรง ขึ้น และอีกด้านหนึ่งเพื่อสามารถใช้ในการเจรจาต่อรองกับ ตำบล อำเภอ และจังหวัด เพื่อให้การพัฒนา มีความสมดุลมากขึ้น ทั้งด้าน นิเวศน์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ในลักษณะที่มี แผนชุมชนบูรณาการกับแผนตำบล กับแผนอำเภอ กับแผนจังหวัด และสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนา จากรัฐ มีลักษณะของการสร้างแผนจากล่างขึ้นบน (Bottom Up) ไปพบกับจากบนลงล่าง (Top Down) ที่ตำบลหรืออำเภอทำเองนี้ เมื่อไม่ใช่เรื่องใหม่แถมทำมานานแต่ทำไมถึงไม่ได้ผลตามที่คาดหวัง คำตอบส่วนหนึ่งของโจทย์ใหญ่นี้ก็ไม่ใช่เรื่องง่ายเช่นเดียวกัน หากไม่นำเอาเรื่องของแนวทางการ พัฒนาของรัฐ ของระบบราชการ ของการมีกลไกความร่วมมือ รวมถึงบทบาทของฝ่ายวิชาการมา พิจารณา ซึ่งได้กล่าวมาพอสมควรแล้ว คำตอบส่วนหนึ่งดูเหมือนว่าอยู่ที่กระบวนการนั่นเอง กล่าวคือ ที่การแก้ปัญหาหรือการพัฒนาในชุมชนที่ผ่านมานานเป็นกระบวนการที่ไม่เคยสมบูรณ์ ทั้งวิธีคิดและ วิธีขับเคลื่อน เป็นกระบวนการที่ฉาบฉวยขาดความประณีต เป็นกระบวนการที่เร่งรัดไม่ต่อเนื่อง และ เป็นกระบวนการที่ไม่ค่อยได้จับไปที่ปัญหาที่สำคัญที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องปากท้องของคนใน ชุมชนและพื้นที่ ซึ่งเป็นผลมาจากหลากหลายสาเหตุที่โยงใยเป็นความสัมพันธ์อันซับซ้อนนั่นเอง

ดังนั้นในทางตรรกะ เพื่อเป็นการจัดการกับคำตอบของโจทย์ใหญ่ดังกล่าว จำเป็นต้องจัดระบบ จัดวิธีคิดให้ลงตัวก่อน ก่อนที่จะลงลึกไปที่ความประณีตในขั้นปฏิบัติของกระบวนการ ซึ่งทั้งหมดได้แสดงไว้ในแผนภูมิ ๓.๖ พังโครงสร้างของกลไกความร่วมมือในการใช้ความรู้และจัดการความรู้ KM ผ่านกระบวนการขับเคลื่อน ABC



แผนภูมิ ๓.๖ พังโครงสร้างของกลไกความร่วมมือ ในการใช้ KM ผ่านกระบวนการขับเคลื่อน ABC

ตามแผนภูมิ จะต้องประกอบไปด้วย

(ก) มีการก่อตัวของ กลไกผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) ภายนอกพื้นที่ ประกอบไปด้วย ภาคีสถักสนับสนุนด้าน นโยบาย ทรัพยากร และกระบวนการ เป็น Actors และหรือ Agency ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภาครัฐ ส่วนกลาง จังหวัด และภูมิภาคที่อยู่ในร่่มของแผนยุทธศาสตร์ หรือในแนวทางการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ผู้บริหารระดับสูงต้องการขับเคลื่อน ประกอบไปด้วย ภาคีสถักสนับสนุนทางวิชาการจากสถาบันอุดมศึกษา หรือหน่วยวิจัย/วิชาการในพื้นที่ สองภาคีสถักภายนอกนี้ ต้องมีความชัดเจนในแนวคิด/แนวปฏิบัติของการพัฒนาเชิงพื้นที่ ผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การอบรม การสั้มนมา จนผู้ปฏิบัติการหลักในภาคีสถักมีแนวคิดตรงกัน และมีแนวทางปฏิบัติร่วมกัน

(ข) สองภาคีสถักของกลไกความร่วมมือจากภายนอก เข้าไปชักชวนผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) ที่อยู่ในชุมชนและพื้นที่ โดยเจาะไปที่ผู้ที่มีลักษณะ คุณสมบัติที่เหมาะสมตามที่กล่าวมาแล้ว แต่ไม่ใช่ต้องทำในทุกพื้นที่ เพื่อให้เกิดความครอบคลุมทุกพื้นที่ (Area Coverage) อันเป็นความเคยชินของภาครัฐ ตรงกันข้ามจะเป็นพื้นที่ที่เลือกสรรจากเงื่อนไขของความเป็นชุมชนที่พอจะมีอยู่ระดับหนึ่ง และจากเงื่อนไขที่ภาคีสถักภายนอกได้มีแนวทางการพัฒนาที่มีลักษณะใกล้เคียงเข้าไปดำเนินงานบ้างแล้ว การก่อตัวของกลไกความร่วมมือสามภาคีสถักจะเกิดขึ้นได้จากความเข้าใจในแนวคิดและแนวทางปฏิบัติ ไม่ใช่เกิดมาจากคำสั่งการตามระบบราชการ[๑๙๒๒];

ความร่วมมือแบบ Collaborative ไม่ใช่จะเกิดโดยอัตโนมัติ แต่เกิดแบบค่อยเป็นค่อยไปแบบอ่อนๆ ก่อนคือ ทุกฝ่ายเห็นว่าจะทำแต่ไม่แน่ใจ ไม่ค่อยไว้วางใจ แต่จะเข้มแข็งขึ้นเมื่อในตอนเริ่มแนวคิดและแนวปฏิบัติต้องมีความชัดเจน ผ่านปฏิสัมพันธ์ที่เป็นมากกว่าการอบรมชี้แจง และจะแข็งแรงมากตามลำดับเมื่อมีกระบวนการที่เป็นขึ้นเป็นตอน ที่มีปฏิบัติการและปฏิสัมพันธ์แบบประณีต เมื่อเห็นผลงานมากขึ้น ความไว้วางใจก็จะเพิ่มมากขึ้น แต่ถ้าเกิดมีความแปรปรวนในกระบวนการ ความร่วมมือก็อาจเปลี่ยนเป็นความขัดแย้ง ไม่แน่ใจ และไม่ไว้วางใจเป็นไปได้เช่นกัน

(ค) จุดเริ่มต้นของปฏิบัติการ หลังจากการก่อรูปของกลไกความร่วมมือ คือ ต้องมีการใช้ข้อมูลความรู้และการจัดการความรู้เป็นหลัก ได้แก่ การระดมความพยายามในการ รวบรวมหรือจัดเก็บข้อมูลตั้งแต่ระดับ ครั้วเรือนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อมูลบัญชีครั้วเรือน ข้อมูลที่รวบรวมทำให้เห็นภาพของชุมชน เช่น จปฐ กชช๒ค ข้อมูลทุติยภูมิที่บ่งบอกถึงสถานการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศน์ ปัจจัยการผลิต การผลิตและอาชีพ การตลาด สวัสดิการสังคม การศึกษา สาธารณสุข ตลอดจนปัญหาต่างๆในระดับชุมชนและเครือข่ายชุมชน และข้อมูลที่เป็นตัวบ่งชี้ถึงอิทธิพลทั้งในแง่บวกและลบของ รัฐและทุน ผ่านกฎหมาย นโยบาย โครงการ และบทบาทของการตลาดและสื่อ

ข้อมูลก็คือข้อมูล มันจะเป็นประโยชน์ก็ต่อเมื่อมันครอบคลุมและเกี่ยวข้องกับ เรื่องราวที่สำคัญ (Relevance) มีความถูกต้องน่าเชื่อถือระดับหนึ่ง (Reliability) และสามารถตอบใจที่สำคัญได้ (Validity) รูปแบบของข้อมูลอาจมีความยืดหยุ่น มิได้หลายรูปแบบอาจมีลักษณะสมบัติสามประเด็นดังกล่าวไม่มากนักน้อย อาจเป็นเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ คำบอกเล่า ประสบการณ์ ฯลฯ ก็ได้

อย่างไรก็ดีข้อมูลที่มัลักษณะดังกล่าวก็เป็นแค่ข้อมูล มันไม่มีประโยชน์ หรือเสียแรงเปล่าที่ไปรวบรวมมา ถ้าไม่นำมาวิเคราะห์ การวิเคราะห์ตรงนี้ก็ถือว่าเป็นจุดอ่อนที่สำคัญของกระบวนการ จึงทำให้โจทย์ใหญ่ที่กล่าวถึงไม่มีคำตอบ การวิเคราะห์ทำได้โดยเริ่มจากการจัดระบบข้อมูล คือเอาข้อมูลมากกว่า ๑ ชุดมาดูร่วมกันและพร้อมๆ กัน จะเกิด “สารสนเทศ” (Information) และถ้าเอาสารสนเทศมากกว่า ๑ ชุด มาจัดเรียงก็จะทำให้เริ่มเห็นว่า มีอะไรบ้างในปรากฏการณ์ เช่น หากเอาปัญหาหนึ่งขึ้นมาเป็นปรากฏการณ์ที่ต้องจัดการ สารสนเทศจะบอกว่ามีใครเป็นหนี้ เท่าไร เมื่อไร จากไหน ดอกเบี้ยเท่าไร คนเหล่านี้ทำอะไรพอจะไร ต้องมีค่าใช้จ่ายอะไร เท่าไร ฯลฯ ตรงนี้เป็นการสร้างความรู้แบบ Know What ตามที่กล่าวมาแล้ว

จากสารสนเทศ (Information) จะนำไปสู่การกำหนดและวิเคราะห์ปัญหา / ความต้องการระดับครัวเรือน ชุมชน และพื้นที่ ที่มีผลต่อวิถีชีวิตของผู้คน อันเป็นจุดเคลื่อนต่อของกระบวนการ (แผนภูมิ ๓.๖ ดู (จ) ตรงนี้ต้องมีการวิเคราะห์เพื่อให้เกิดความรู้แบบ Know Why โดยมีหลักคิดว่า ปัญหาในชุมชนและพื้นที่มีมากมาย เป็นปัญหาจริง เป็นความต้องการหรือเป็นความรำคาญ ในความเป็นจริงชุมชนไม่มีทางที่จะจัดการกับทุกเรื่องได้ จึงจำเป็นต้องทูล่มสรรพกำลังลงไปแก้ปัญหาที่ใหญ่ที่สุด ซึ่งได้มาจากการกำหนดเลือกสรรผ่านขั้นตอน Know What การวิเคราะห์ปัญหานี้ต้องลงไปที่สาเหตุของปัญหา การได้มาซึ่งสาเหตุของปัญหาที่เคยปฏิบัติกันมามากจะใช้การสร้างเวที แล้วทำต้นไม้แห่งปัญหา (Mind Mapping) ทำผังความคิด (Mind Mapping) หรือบางทีทำ SWOT ซึ่งในเชิงวิธีการและปฏิบัติการแล้ว เป็นจุดเริ่มต้นที่ดี มีการสื่อสาร มีส่วนร่วมที่ดี และมีกระบวนการเรียนรู้ที่ดี จะได้ผลมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับบรรยากาศของเวที และศักยภาพของวิทยากรกระบวนการ แต่ปัญหายังไม่หมด ผลของปฏิบัติการดังกล่าว จะแน่ใจได้อย่างไรว่าสาเหตุต่างๆ มันเป็นเรื่องเช่นนั้นจริงๆ หรือความสัมพันธ์ของสาเหตุต่างๆ เป็นความสัมพันธ์ที่แท้จริง ประเด็นนี้เป็นเรื่องละเอียดอ่อน แต่หากไม่พิจารณาแล้ว โจทย์ใหญ่ที่กล่าวถึงก็จะมีคำตอบเช่นเดียวกัน

ดังนั้น การสร้างความรู้ Know Why จึงต้องการมากกว่าเวทิดังกล่าว น่าจะต้องใช้ปฏิบัติการเพิ่มเติม เช่น ใช้สารสนเทศที่รวบรวมและสังเคราะห์มายืนยันในลักษณะของการเป็นจริงของสาเหตุแต่ละตัว และความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ในเชิงการเกิดขึ้นร่วมกัน (Co-existing) ตรงนี้นักวิชาการก็ดี วิทยากรกระบวนการก็ดี และผู้นำปราชญ์ในพื้นที่ก็ดี สามารถสร้างกระบวนการเชื่อมประสานเนื้อความรู้แบบสากลกับท้องถิ่นได้ง่ายที่สุด (โปรดดูแผนภูมิ ๓.๓) แต่ที่ยากไปกว่านั้นหากจำเป็นต้องทำก็คือ การให้มันวิจยที่มีความชำนาญเฉพาะสาขา เข้าไปที่การทำวิจัยเฉพาะการ

พิสูจน์สาเหตุเฉพาะในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล (Causal Relation) ที่ข้อมูล ที่สารสนเทศและวิธีการหาความรู้แบบ Co-existing ไม่เพียงพอ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (RAR) หรือแบบใดที่เหมาะสม เช่น งานวิจัยเชิงพื้นที่ของ สกว.จะมีพลังและเกิดผลในเชิงรูปธรรมแบบหนึ่งตรงนี้ได้

การสร้างความรู้แบบ Know Why จำเป็นต่อการขับเคลื่อนที่จะก่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาที่ตรงจุดมากที่สุด ไม่เพียงทำให้ก่อให้เกิดความรู้ชุดใหม่เท่านั้น แต่มันจะทำให้เกิดการเพิ่มขีดความสามารถให้กับชุมชนและพื้นที่ด้วย ปัญหาที่ตามมาอีกต่อไปอยู่ที่เวลาที่ใช้ การสนับสนุนให้กระบวนการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นปัญหาในเชิง Logistic มากกว่าเป็นปัญหาในเชิงวิธีคิด

การใช้ความรู้และจัดการความรู้ตามแนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่จะไม่หยุด จะต้องเคลื่อนต่อไปที่ขั้นตอน การวิเคราะห์ทางเลือก / ทางแก้ไขปัญหาจากผลการวิเคราะห์ปัญหา / ความต้องการ (แผนภูมิ ๓.๖ ดู (จ.) ตรงนี้เป็นการสร้างและจัดการความรู้ที่ต่อยอด จะเรียกว่าเป็นความรู้ประเภท Practical knowledge หรือความรู้แบบ Know How ก็ได้ ในเชิงกระบวนการที่มีการปฏิบัติโดยทั่วไป เป็นขั้นตอนของการนำเอาผลของการวิเคราะห์ปัญหา เช่น จากต้นไม้แห่งปัญหา (Mind Mapping) มาสรุปเป็นกิจกรรม แผนงาน และโครงการทันที มีบางกรณีที่เราผู้ปฏิบัติการหลักของชุมชน ไปดูงาน ไปสร้างกระบวนการเรียนรู้ มีบางกรณีอาจมีการทดลองปฏิบัติจริงในบางเรื่องที่ชุมชน แต่ส่วนใหญ่มักจะรวบรัดนำผลการวิเคราะห์แบบฉาบฉวยไปบรรจุเป็นแผนชุมชน หรือแผนตำบลทันที ตรงนี้อาจเป็นอีกจุดอ่อนของกระบวนการอีกประการหนึ่ง

ดังนั้นในทางวิธีคิดและวิธีปฏิบัติซึ่งถ้าทำได้จะจุดจุดอ่อนนั้นได้ นั่นก็คือ ต้องมีปฏิสัมพันธ์ความร่วมมือของผู้ปฏิบัติการหลัก ที่จะต้องเลือกสรรทางแก้ที่มีพลังต่อการแก้ปัญหาที่สุด จากสาเหตุที่สำคัญ เป็นทางแก้ที่มีลักษณะเป็นชุดโครงการมากกว่าเป็น “เบี้ยหัวแตก” ก่อน จากนั้นจะมีการลงลึกว่าจะมีปฏิบัติการในระดับปัจเจก/ครอบครัว ที่ดำเนินการได้เลย ผสมผสานกับปฏิบัติการระดับชุมชนที่ทำได้เลย แต่ต้องมีส่วนหนุนช่วยปฏิบัติการระดับปัจเจก/ครอบครัว หรือต้องการการจัดการช่วยเหลือจากภายนอกในระดับตำบล อำเภอ จังหวัดและส่วนกลาง การลงลึกแบบนี้ปฏิบัติไม่ยากหากในกระบวนการวิเคราะห์ได้กระทำอย่างจริงจัง สิ่งที่ยากแต่จำเป็นต้องทำเพื่อให้กระบวนการสมบูรณ์ โดยมีการใช้และจัดการความรู้เป็นหลักอยู่ที่จะใช้ความรู้จากภายนอกผสมกับภายในได้อย่างไร จึงจะสามารถได้เทคโนโลยีที่เหมาะสมได้ใช้ “ทุน” หรือศักยภาพของชุมชนและพื้นที่ให้เต็มกำลัง ให้เห็นรายละเอียดของการสร้างผลงานในกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม และจะสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จะต้องคิดถึงวิธีการจัดการกับความสัมพันธ์แบบพลังร่วม (Collective Effort) จากผู้คนในชุมชนอันเป็นองค์ความรู้ประเภท Know Who ด้วย

วิธีคิดและวิธีปฏิบัติที่พอจะเป็นไปได้ คือ เพิ่มเติมการวิเคราะห์ทางแก้จากที่เคยปฏิบัติมา โดยการจำแนกทางแก้ปฏิบัติการใดที่ไม่ซับซ้อน ทำได้เลยโดยปัจเจกครอบครัวและชุมชนออกมาทำ

การวิเคราะห์อย่างเชื่อมโยงมากขึ้น เช่น จากการทำบัญชีครัวเรือนเพื่อ Know Why หารูปธรรมของการจัดการโดยครอบครัวที่ได้ผล (Know How) แล้วทำเลย เช่น ครอบครัว ลดรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือยโดยการลด ละ เลิก อบายมุข มีหลายเรื่องที่ครอบครัวทำได้ แต่ก็มีบางเรื่องที่ต้องการพลังร่วม (Collective effort) ของชุมชนมาหนุนช่วย เช่น จัดการแหล่งอบายมุข เป็นต้น แต่ปัญหาอยู่ที่ทางแก้หรือปฏิบัติการใดที่มีความสลบซับซ้อน หรือต้องใช้ความรู้ชุดใหม่ ต้องการการต่อรองแบบใหม่ การวิเคราะห์จึงต้องลงลึกไปที่ความรู้ชุดใหม่ ที่ต้องการความรู้เฉพาะจากภายนอก เอามาผสมผสานกับความรู้ ภูมิปัญญาและทุนจากภายใน ปฏิบัติการสร้างความรู้ ชุดเฉพาะนี้จะดำเนินการผ่านการวิจัยแบบ PAR หรือแบบอื่นที่เหมาะสมโดยมีนักวิจัยจากภายนอกเข้าไปร่วมศึกษาวิเคราะห์ให้เห็นปฏิบัติการและเห็นความมั่นใจว่าปฏิบัติการนั้นๆ จะได้ผล ซึ่งแตกต่างกับการถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือการให้บริการความรู้ที่มีอยู่แล้วให้กับชุมชน ณ จุดนี้โจทย์วิจัยเฉพาะเรื่องที่เป็นชุดโครงการ ที่คำตอบหรือข้อค้นพบจะนำไปสู่การแก้ปัญหาสำคัญได้จริงจึงเป็นความต้องการอย่างยิ่ง และบทบาทของนักวิชาการหรือนักวิจัย จะเกิดขึ้นตรงเป้าที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะจะสามารถเข้ามาช่วยเสริมได้อย่างเหมาะสม

ปฏิบัติการในกระบวนการขั้นต่อไป คือ การกำหนดแผนงานและโครงการ ได้แก่ แผนครัวเรือน แผนชุมชน บูรณาการกับแผนตำบล อำเภอ และจังหวัด ตามผลของการวิเคราะห์ทางเลือกระดับครัวเรือน ชุมชน ท้องถิ่น และภายนอก (แผนภูมิ ๓.๖ ดู (จ) มีจุดแตกหักที่จะตอบโจทย์ใหญ่ที่กล่าวถึงอยู่สองประการ คือ **ประการแรก** แผนงานและโครงการทั้งหมดที่มีที่มาจาก การวิเคราะห์ ทางแก้ที่ได้ใช้ความรู้ความเข้าใจของผู้ปฏิบัติการหลักและผู้ปฏิบัติการทั่วไป ในชุมชน และพื้นที่เป็นสำคัญ ไม่ใช่เป็นการทำตามความคิด หรือตามรูปแบบที่เป็นทางการจากภายนอก กล่าวโดยง่ายคือ ไม่จำเป็นต้องลงแบบฟอร์ม แต่เป็นการจดจำ ชิดเขียน ถกเถียง สร้างข้อผูกพันร่วมกันว่าจะทำ จะเตรียมการว่าจะใช้เครื่องมือ เครื่องใช้ วิธีการต่างๆ อย่างไร มีการนัดหมาย แบ่งงาน และอาจจะมีการกำหนดวิธีการปฏิบัติแบบใหม่ (Protocol) เลียนแบบ วิธีปฏิบัติที่เป็น Routine แล้วได้ผลในอดีต เป็นต้น ข้อพิจารณาประการนี้ได้ถูกมองข้ามมานาน จึงทำให้กิจกรรมการพัฒนาจากภายนอกลงไปทำในชุมชนก็ดี หรือแม้จะเป็นเรื่องของการพัฒนาเชิงพื้นที่ ที่ต้องมีการใช้ข้อมูลวิเคราะห์หากก็ดี หากผู้คนในชุมชนไม่มีความเข้าใจในสิ่งต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว การทำแผนชุมชนอาจเป็นแค่เอกสารแต่ไม่มีพลังในการปฏิบัติเลยก็ได้ **ประการที่สอง** ไม่ว่าจะเป็นแผนที่ชุมชนทำได้เองทั้งหมด ชุมชนทำได้โดยต้องได้รับการหนุนช่วยจากภายนอกบางส่วน หรือชุมชนจะทำได้ต่อเมื่อมีการจัดการจากภายนอกเป็นหลักก็ตาม การขับเคลื่อนแผนต่างๆ ทำให้เกิดความพร้อมในขั้นปฏิบัติ ก็จำเป็นต้องมีกระบวนการจัดการในความรู้ทั้งประเภท Know How และ Know Who งานวิชาการที่เข้าไปช่วยสร้างและจัดการถ้าเป็น Know How ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการจัดการที่เนืองนตามที่กำลังกล่าวมาแล้ว แต่ Know Who เป็นความสัมพันธ์ ความสัมพันธ์นี้จะเกิดขึ้น สังเกตได้ตรงที่

กระบวนการหรือการมีปฏิสัมพันธ์ผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) และผู้ปฏิบัติการทั่วไป (Actors) ภายในชุมชนส่วนหนึ่ง และกับภายนอกอีกส่วนหนึ่ง ชุดความรู้ที่เกี่ยวกับ ความร่วมมือ การปรับตัว การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์แบบใหม่ การเคลื่อนไหวต่อรอง รวมตลอดถึงชุดความรู้เดิม เกี่ยวกับภาวะผู้นำ (Leadership) จะสะท้อนออกมาตั้งแต่เริ่มต้นก่อตัวของกลไกความร่วมมือ จนถึงขั้นปฏิบัติตามแผนที่จำเป็นต้องพิจารณาในขั้นตอนกำหนดแผน เพราะความรู้ชุดนี้จะไม่เกิดขึ้นมาและไม่เห็นพลังในการจัดการ หากกลไกความร่วมมือภาคีสนับสนุนและภาควิชาการไม่ได้ตั้งเป็นประเด็น สอดแทรกลงในการทำหน้าที่ของชุมชนและพื้นที่

การปฏิบัติตามแผนเป็นเรื่องของการที่ Actors ปฏิบัติในระดับครัวเรือน ชุมชน และพื้นที่ ตามชุดของโครงการ ด้วยความเข้าใจของผู้คนในชุมชนตามที่กล่าวมาแล้ว และเป็นเรื่องของกลไกความร่วมมือ ๓ ภาคี ร่วมกันต่อรองเพื่อขอความสนับสนุนจาก ท้องถิ่น ภูมิภาค จังหวัด และ ส่วนกลาง (แผนภูมิ ๓.๖ ดู (จ.)) เพื่อผลในแต่ละรอบหรือทั้งหมดสามารถทำให้วิถีชีวิตของ Actors ดีขึ้นเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัว และเพื่อปรับความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นของ Actors (แผนภูมิ ๓.๖ ดู (ฉ.)) ทั้งหมดจะเป็นบทบาทที่ผู้ปฏิบัติการหลักกับผู้ปฏิบัติการทั่วไปในพื้นที่เป็นผู้ปฏิบัติ บทบาทของภาคีสนับสนุนจากภายนอกก็คือ เชื่อมประสานแผนงาน และโครงการตามภารกิจ (Function) และหรือ ช่วยแก้ไขอุปสรรคที่มาจากโครงสร้างและระบบของรัฐและทุน ส่วนบทบาทของภาคีฝ่ายวิชาการ จะเปลี่ยนไปคือส่วนแรกจะเป็นการทดสอบความรู้ที่กำลังปฏิบัติ และหรือสร้างความรู้ เสริมความรู้ที่เป็นเรื่องเฉพาะสิ่งที่ได้มา นอกจากจะเป็นผลงานวิชาการที่สื่อยอดแล้ว(เพราะ พิสูจน์ได้ว่าได้ผลจริง) ยังจะทำให้เนื้อหาของชุมชนและพื้นที่สำเร็จมีผลต่อวิถีชีวิตด้วย และส่วนที่สอง เป็นการสร้างใช้ ทดสอบ สะสม เพิ่มพูน ความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการพัฒนาความรู้ที่เกี่ยวกับการปรับตัว การปรับความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง สิ่งที่ได้มาจะเป็นความรู้ที่ขาดหายไป ไม่ว่าจะเป็นใน วงการวิชาการกระแสหลัก หรือในวงการวิชาการการพัฒนาสังคมก็ตาม

(ง) การจะเกิดกระบวนการที่ประณีต ซับซ้อน แต่มีแนวคิด แนวปฏิบัติที่ลงตัวตามตรรกะ (ดูแผนภูมิ ๓.๖ (จ)) จะเกิดขึ้นไม่ได้เต็มที่ หรือมีความแปรปรวนสูง หากขาดการใช้กระบวนการที่ ประณีตอย่างต่อเนื่อง ผ่านปฏิบัติการร่วมกับชุมชน เช่น เวทีชุมชนอย่างเข้มข้น พร้อมๆกับการปรับ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติการหลักภายนอกกับภายใน และกับผู้ปฏิบัติการทั่วไปของชุมชน และ พื้นที่ทุกขั้นตอนหรือความเคลื่อนไหว(Movement) ของกระบวนการ

กระบวนการที่ประณีต ความสัมพันธ์แบบสะสมความเข้มแข็งดังกล่าว ในปัจจุบันยังมี ปัญหาในขั้นปฏิบัติอย่างมาก โดยมีเหตุผลมาจากความเข้าใจในวิถีคิดและวิถีปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเคลื่อนไหวกระบวนการตามข้อ (ง) ในแผนภูมิ ๓.๖ โดยใช้ KM ตามที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งจุดนี้ พอจะปรับปรุงแก้ไขได้ แต่มูลเหตุที่มาจากอิทธิพลของโครงสร้างและระบบราชการภายนอก กับ ความแตกต่างทางสังคมของชุมชนเป็นเรื่องยากแต่จำเป็นต้องกล่าวถึงที่จะนำเสนอในส่วนต่อไป

๓.๒.๙ เจื่อนใจและความแปรปรวนของกลไกความร่วมมือในการใช้ข้อมูล ความรู้ และการจัดการความรู้ผ่านกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่

เป็นข้อเท็จจริงตามธรรมชาติอีกเช่นกัน ว่าการทำเรื่องยาก เรื่องที่มีความซับซ้อน และเกี่ยวข้องกับผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลาย และเป็นเรื่องของการต้องใช้ความรู้ในรูปแบบใหม่ที่ไม่เป็นที่คุ้นเคยของนักวิจัย หรือนักวิชาการกระแสหลัก ทั้งหมดนี้การจะทำให้การทำเรื่องอย่างนี้สำเร็จ การคิดให้รอบคอบ มีตรรกะเชิงเหตุ-ผล ที่ลงตัว มีประสบการณ์จากของจริงมาอ้างอิงที่น่าเชื่อถือมาแล้วทั้งหมดนี้ แม้จะสำคัญแต่ไม่เพียงพอ จำเป็นต้องพิจารณาเจื่อนใจที่เป็นส่วนสนับสนุนถ้าสมบูรณ์ก็จะเดินหน้าต่อไปได้ และเจื่อนใจที่ถ้าไม่สมบูรณ์ก็จะเกิดความแปรปรวนของการทำเรื่องยากนี้ ความแปรปรวนดังกล่าวในสาระสำคัญประกอบไปด้วย ดังนี้

๑) การจะเกิดกลไกที่มีความร่วมมือ Collaboration ระหว่างกลไกภายในและภายนอกที่มีประสิทธิภาพ ขึ้นอยู่กับเจื่อนใจหลักสามเจื่อนใจ คือ

ก. ศักยภาพและข้อจำกัดของการสนับสนุนจากภายนอก กล่าวคือ

เรื่องของโครงสร้างและระบบการจัดการของราชการ ซึ่งที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันระบบการเมืองและทุนนิยมได้มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาของรัฐและทุนไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและความทันสมัยมากขึ้น มีการปรับโครงสร้างและการจัดการทั้งเชิงกฎหมาย นโยบาย และการทำหน้าที่ของหน่วยงานราชการที่ทำให้การพัฒนาเสียสมดุลมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหากับสังคมฐานรากมากขึ้นตามที่กล่าวมาแล้ว ปรากฏการณ์ที่เห็นได้ชัด คือ นโยบาย และกฎหมายสำคัญที่ไม่สามารถแก้ปัญหาความเสื่อมโทรม ทรัพยากรธรรมชาติ การกระจุกตัวของที่ดินกับคนส่วนน้อย และสูญเสียที่ดินของคนส่วนใหญ่ ความเสียเปรียบของการผลิตภาคเกษตรกรรม และนอกภาคเกษตรของผู้ผลิตรายย่อย ความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรและพลังงาน การเป็นหนี้ที่เพิ่มขึ้น รวมตลอดถึง ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาและสาธารณสุข ทั้งหมดนี้เป็นข้อจำกัดมากกว่าเป็นศักยภาพของการที่จะมีคณของหน่วยราชการ ส่วนกลางและภูมิภาค ที่จะเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกลไกความร่วมมือ ขณะเดียวกันการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นก็ยังมีอุปสรรคพอสมควร ทั้งในด้านความสัมพันธ์กับรัฐ ส่วนกลาง ภูมิภาค และท้องถิ่น และมีอุปสรรคในการเมืองระดับท้องถิ่น ทำให้การวางตำแหน่งขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในการสร้างการพัฒนาอย่างสมดุลในชุมชนและพื้นที่ยังไม่เกิดผลในทางรูปธรรมเท่าที่ควร ดังนั้นการนำผู้คนของอปท. มาเป็นกลไกเชื่อมประสานระหว่าง กลไกความร่วมมือภายในกับภายนอกก็ยังมีอุปสรรคอยู่น้อย แต่อย่างไรก็ตาม เราก็ไม่สามารถหนีความจริงนี้ได้ เราจะต้องอยู่กับโครงสร้างและระบบที่ดูเหมือนเป็นอุปสรรคมากกว่าเป็นศักยภาพการพัฒนาชุมชนและพื้นที่ ตามแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการจึงได้พยายามที่บูรณาการความร่วมมือจาก จังหวัด อำเภอ และท้องถิ่น เข้ามาเป็นกลไกความร่วมมือ หากภายใต้โครงสร้างและระบบที่เป็นข้อจำกัดนี้ มีบุคลากรจำนวนหนึ่งที่เห็น

ด้วยกับวิธีการใหม่ และมีแรงสนับสนุนในระดับหนึ่ง (เช่น การเนื้องานของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ โดยการขอความสนับสนุนจาก ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือ การดำเนินงานโดยผ่านยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัด) ก็อาจเป็นจุดเริ่มต้นของกลไกภายนอกที่เป็นฝ่ายรัฐได้

กลไกความร่วมมืออาจได้รับการสนับสนุนจากภายนอกผ่าน หน่วยงาน/องค์กรนอกภาครัฐ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา รวมตลอดถึงเครือข่ายของประชาชนเชิงประเด็นได้เช่นเดียวกัน แต่ต้องอยู่ในเงื่อนไขค่อนข้างเฉพาะ เช่นกรณีของจังหวัดน่าน ซึ่งมีประชาคมน่าน มูลนิธิกมิ่งเมืองน่าน ได้เป็นผู้ประสานงาน มีบุคคลที่พร้อมและมีประสบการณ์ที่จะเข้าไปจัดการการพัฒนาในเชิงประเด็น และในพื้นที่ได้ระดับหนึ่ง แต่หากจังหวัดอื่นยังไม่มีเงื่อนไขนี้ การสนับสนุนจากส่วนนี้ก็จะไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร

เรื่องของกฎข้อบังคับ ระเบียบ และกฎหมาย นโยบาย โครงการ รวมตลอดถึงทรัพยากรที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคในการทำให้มีบุคลากรของหน่วยงาน เข้าไปร่วมมือกับภาคประชาคม และประชาชนในชุมชนและพื้นที่ ก็เป็นอีกปัจจัยที่มีความลึกลับและไม่ค่อยสอดคล้องกับการเกิดความร่วมมือของภาคีที่มาจากภาครัฐ เช่น ระเบียบ บริหารบุคคล พัสต การเงิน และงบประมาณที่ไม่เอื้อให้บุคลากรของกลไกภาครัฐทำงานอย่างคล่องตัว ในการทำงาน หรือถ้าเป็นเรื่องใหญ่ที่กฎหมายที่มีอยู่อาจเป็นอุปสรรคต่อการแก้ปัญหา บุคลากรภาครัฐ หากไม่มีเจตจำนงที่จะจัดการแบบใหม่ให้ได้ผลจะทำให้การร่วมมือของกลไกในส่วนนี้มีปัญหาทันที

การสนับสนุนบุคลากรของกลไกภายนอกในด้าน วิจัย หรือ สร้างความรู้ในพื้นที่ ตามโครงสร้างของหน่วยวิจัยที่เป็นสถาบันอุดมศึกษาและศูนย์วิจัยของหน่วยงานส่วนใหญ่ ทำให้วิจัยเพื่อผลงานทางวิชาการเฉพาะด้าน เพื่อตอบใจหัยระดับสากล การสนับสนุนให้มีการวิจัยเพื่อตอบใจหัยของพื้นที่จึงมีไม่มากและที่พอจะมีอยู่ก็ยังไม่แข็งแรงเท่าที่ควรทั้งปริมาณและคุณภาพของนักวิชาการและการสนับสนุนเชิงสถาบัน

ข. ศักยภาพและข้อจำกัดจากภายในชุมชนและพื้นที่

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชนและพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นชุมชนที่อ่อนตัวลงจากภาวะการแตกตัวทางสังคม (Social Differentiation) ตามที่กล่าวมาแล้ว การทำให้ผู้นำกลุ่ม สถาบัน และองค์กรในชุมชน และพื้นที่ลุกขึ้นมาร่วมกับกลไกสนับสนุนจากภายนอกก็ดี หรือรวบรวมผู้คนภายในเพื่อร่วมมือร่วมใจกันต่อสู้กับปัญหาสำคัญก็ดี ไม่ใช่เรื่องง่ายทั้งในช่วงของการก่อตัวของกลไกความร่วมมือ ในช่วงเวลาที่มีปฏิบัติการร่วมกัน และหรือในปฏิบัติการที่ต้องการความร่วมมือ ข้ามชุมชน ออกเป็นเครือข่ายชุมชน

ในทางตรงกัน ในช่วงเริ่มต้น การรวมตัวของกลไกภายในสามารถเกิดได้ใน ๒ เงื่อนไข คือ เงื่อนไขแรก การเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ในกรณีที่ ผู้นำ กลุ่ม สถาบันภายในชุมชนที่ได้เผชิญปัญหา

จนถึงจุดเปลี่ยนที่ผู้นำบางคนที่เป็นที่ยอมรับลุกขึ้นมาสู้ ทำให้เห็นเป็นที่ประจักษ์กับตนเอง และกับผู้
ที่ร่วมมือด้วย และเงื่อนไขที่สอง หน่วยงานภายนอกอาจเป็นภาครัฐหรือประชาสังคมที่มีเจตจำนงดี
ชัดเจน เข้าไปชี้ชวนให้ ผู้นำ และกลุ่มในชุมชนที่อยากแก้ปัญหาสำคัญอยู่แล้วในเบื้องต้น ให้ลุกขึ้นมา
แก้ปัญหา หรืออาจเกิดได้จากทั้งสองเงื่อนไขผสมกัน กรณีที่เป็นอย่างอื่นจะไม่สามารถก่อให้เกิด
การเริ่มต้นของกลไกความร่วมมือลักษณะนี้ได้เลย

ดังนั้น การเริ่มต้นของกลไกความร่วมมือตามแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่แบบ
บูรณาการ นี้จะต้องมีเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างก่อน แต่จะเกิดเงื่อนไขนั้นได้
อย่างไร คำตอบน่าจะอยู่ที่ ต้องมีเจตจำนงจากภายนอกที่เข้าใจ แนวคิด ทฤษฎีนี้อย่างถ่องแท้ว่าทำ
อย่างอื่นจะไม่มีทางสำเร็จจะไม่ได้ผล แล้วจัดกลไกภายนอกที่ประกอบไปด้วย บุคคลที่มีความ
ชัดเจนในแนวคิดและแนวปฏิบัติ และมีการสนับสนุนให้เดินต่อได้อย่างน้อยในระยะแรกของการสร้าง
กลไก เข้าไปสร้างความร่วมมือไม่ใช่กับทุกชุมชน แต่กับชุมชนที่พอจะมี ผู้นำ แกนนำ กลุ่ม สถาบัน
และองค์กรที่ได้ลุกขึ้นมาทำแล้ว หรือตั้งใจจะทำแต่ยังขาดความมั่นใจก่อน

ค. ความสัมพันธ์ของ Key Actors และ Actors ภายในและภายนอกในกระบวนการ และในพื้นที่ปฏิบัติการ

โจทย์สำคัญอีกประการหนึ่งของความแข็งแรงหรือความแปรปรวนของกลไกความ
ร่วมมือ คือ หากกลไกความร่วมมือถูกสร้างขึ้นมาได้ตามเงื่อนไขที่กล่าวมาแล้ว แต่จะร่วมมือกันได้
อย่างไรภายใต้ธรรมชาติของสังคม ที่ผู้คนมีความแตกต่าง ยังไม่รู้ใจ ไม่ไว้วางใจกัน จะไม่มีความร่วมมือ
กันอย่างเข้มแข็ง คำตอบของโจทย์นี้อยู่ที่หลักเหตุผลทางตรรกะเช่นเดียวกัน คือ ความสัมพันธ์ของ
ผู้คนที่แตกต่างกัน ไม่ได้เป็นเนื้อเดียวกันแต่หากเผชิญปัญหาาร่วมกัน หรือเห็นแนวทางในการ
จัดการที่ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ร่วมกันไม่มากนัก การมีปฏิสัมพันธ์ในช่วงนี้ เชื่อว่าจะทำให้กลไก
ความร่วมมือเริ่มเพิ่มการยอมรับ หรือเข้าใจ หรือรู้ใจ ไว้วางใจมากขึ้นกว่าตอนเริ่มต้นของกลไก

และถ้ากลไกความร่วมมือได้ลงมือปฏิบัติการสร้างเนื้องาน ผลของเนื้องานทำให้ทุกฝ่าย
รับประโยชน์ และปฏิบัติต่อ จนทำให้ ประโยชน์ หรือปัญหาสำคัญได้คลี่คลายโดยมีหลักฐานเชิง
ประจักษ์เป็นเครื่องยืนยันการยอมรับ รู้ใจ ไว้วางใจ และมีกำลังใจที่จะเพิ่มพูนมากขึ้นตามลำดับ

ในแง่โครงสร้างประกอบที่ ๓ ของแนวคิดและทฤษฎี คือ กระบวนการวิเคราะห์ปัญหา
วางแผน และขับเคลื่อนกิจกรรมแก้ปัญหาในตัวของมันเอง ถ้าเคลื่อนตัวอย่างถูกต้อง ประณีต และ
ได้ผล จะกลายเป็นตัวเพิ่ม “ความสัมพันธ์” ขึ้นมาในกลไกความร่วมมือผ่านพื้นที่ปฏิบัติการ
(Operation Space)

ความแปรปรวนที่ความสัมพันธ์จะไม่ถูกสร้าง หรือถ้าถูกสร้างขึ้นมาแล้วภายหลัง
แปรเปลี่ยน จึงขึ้นอยู่กับ ความถูกต้องและความประณีตของกระบวนการขับเคลื่อนที่ต้องทำอย่าง

ต่อเนื่องหลายปีและทุกขั้นตอนใช้ข้อมูลความรู้ โดยมีหลักฐานเชิงประจักษ์เป็นเครื่องยืนยันโดยตลอด

๒) การจะเกิดการใช้ข้อมูล ความรู้ และการจัดการความรู้ (KM)

ความสมบูรณ์ หรือความแปรปรวนขององค์ประกอบที่ ๒ คือการใช้ข้อมูล ความรู้ และจัดการความรู้ ขึ้นอยู่กับ ปัจจัยดังต่อไปนี้

ก) ความชัดเจนในการสร้างและจัดการความรู้ ที่เป็นความรู้เฉพาะพื้นที่ หรือเฉพาะประเด็น(Situated Knowledge) และความรู้หรือเทคโนโลยีที่เหมาะสม ที่สามารถกำกับการปฏิบัติอย่างได้ผล(Practical Knowledge) ซึ่งเรื่องนี้เป็นช่องว่างที่สำคัญของ ญาณวิทยา ตรรกะ และวิธีวิทยาที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยมีข้อยุติว่าการสร้างความรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการต้องเป็นความรู้แบบใหม่นี้ มีปัญหาทั้งแนวคิด แนวทาง การสนับสนุน นักวิชาการที่มีความสามารถ รวมถึงตลอดถึงความคุ้มค่าของผลตอบแทนที่ได้ของผู้สร้างความรู้ กับความยากลำบากของงาน และปัจจัยทั้งหมดนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องหลายส่วนที่จัดการได้ยากทั้งในแง่ของการให้น้ำหนักความจำเป็นของการวิจัย และหรือการวิจัยและพัฒนาจากสถาบันวิชาการ ทั้งการสร้าง “นักวิชาการสายพันธุ์ใหม่” และการเพิ่มความชัดเจนในแนวคิดทฤษฎีและวิธีวิทยา

แต่อย่างไรก็ตามในวงการวิชาการและการพัฒนา ได้เห็นความจำเป็นและมีความพยายามที่จะผลักดันให้การพัฒนาโดยทั่วไปที่ดี หรือการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ดี เป็นการใช้ความรู้เข้าไปจัดการให้เป็นสังคมแห่งปัญญา สังคมแห่งความรู้ ซึ่งงานชิ้นนี้ถือว่าเป็นหนึ่งของความพยายามเหล่านั้น ดังนั้น การค้นคว้า ทดลอง เข้าไปทำจริง รวมถึงการสังเคราะห์(ซึ่งมากกว่าการถอดบทเรียน) ของความพยายามในหลากหลายพื้นที่โดยหลากหลายรูปแบบ แต่อยู่ใน Platform เดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน จะเริ่มทำให้องค์ประกอบของการใช้ข้อมูล ความรู้ และจัดการความรู้ มีศักยภาพสูงขึ้น

ข) การสร้างและทดสอบปฏิบัติการจริงของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ การได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นเชิงปริมาณ และคุณภาพ ถูกเลือกสรรอย่างไร สร้างอย่างไร และใช้อย่างไร หรืออีกนัยหนึ่งในการสร้างความรู้ลักษณะนี้ ข้อมูลที่ใช้ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดถูกนำมาใช้ในกระบวนการวิเคราะห์ปัญหา หาแนวทางแก้ไข เลือกสรร และวิเคราะห์แนวทางแก้ไขที่เห็นปฏิบัติการได้โดยตลอด รวมถึง การปฏิบัติจะถูกกำหนดสร้าง ใช้ผลลัพธ์ไปสรุปเป็นองค์ความรู้จริงได้อย่างมีนัยสำคัญ การใช้ตรรกะและวิธีวิทยาที่สั่นไหวไปตามกระบวนการซึ่งแตกต่างจากตรรกะและวิธีวิทยากระแสหลัก และแตกต่างจากการจัดการความรู้เฉพาะด้านที่เป็นที่คุ้นเคย

ความแปรปรวนจะเกิดขึ้นมากหากคิดจากเรื่องใหญ่ติดขัดกับญาณวิทยาเดิม เช่น จะออกแบบวิจัยอย่างไรจึงจะเข้าใจปัญหา แล้วตามมาด้วยการออกแบบวิธีวิจัย หรือจะสร้างความรู้ที่

เป็นบูรณาการของภูมิปัญญากับเทคโนโลยี เพื่อปฏิบัติการกับกิจกรรมของชุมชนอย่างไร แล้ว ออกแบบวิธีวิจัยและวิธีทดลอง แต่สิ่งที่เป็นไปได้ คือให้กระบวนการขับเคลื่อนเป็นตัวกำหนดทั้ง โจทย์ใหญ่ โจทย์เล็ก โดยที่โจทย์ใหญ่ โจทย์เล็กเหล่านั้นถูกกำหนดจากข้อมูล และเมื่อได้โจทย์ที่สำคัญก็จะสามารถที่จะหาคำอธิบาย หรือหาแนวทางปฏิบัติที่เฉพาะเจาะจง แล้วจึงหาข้อมูลเฉพาะ กระทำแบบนี้มาจะจัดการกับความแปรปรวน และอาจเพิ่มความชัดเจนของปฏิบัติการตามแนวคิด และทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่แบบบูรณาการได้ไม่มากนักน้อย ซึ่งวิธีคิดแบบนี้มาจะเหมาะสมและเป็นไปได้มากที่สุดในช่วงระยะ รอคอยพิสูจน์ซึ่งพอจะเห็นผลได้บ้างแล้ว เช่น กรณีของ การลดรายจ่าย และหนี้ระดับครอบครัวและชุมชน จากข้อมูลชุดบัญชีครัวเรือน

๓) **ประสิทธิภาพ หรือข้อจำกัดของกระบวนการ** อันเป็นองค์ประกอบที่สามของแนวคิด และทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ จะมีความแปรปรวนอย่างมากดังที่กล่าวมาแล้วว่า กระบวนการที่กลไกความร่วมมือทั้งภายในและภายนอก ใช้ข้อมูล ความรู้ และการจัดการความรู้ เพื่อทำให้เกิดการปฏิบัติการ แก้ไขปัญหาที่ได้ผล และสร้างความสัมพันธ์ของความร่วมมือในพื้นที่ ปฏิบัติการ ต้องการกระบวนการที่เป็นธรรมชาติและประณีตอย่างมาก สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ขึ้นอยู่กับ

ก. ระบบการจัดการ และกระบวนการขับเคลื่อน โดยมีเครื่องมือและแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสม ซึ่งรายละเอียดจะได้ขยายความในโอกาสต่อไป สำหรับในส่วนนี้จะทำการแยกแยะให้เห็นว่าแต่ละเรื่องคืออะไร จะเป็นศักยภาพ หรือข้อจำกัดให้เกิดความแปรปรวนอย่างไร

ระบบการจัดการของกลไกความร่วมมือที่สำคัญ คือ กฎเกณฑ์ กติกา ความผูกพัน (Commitment) ที่ผู้คนที่เป็นผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) ทั้งภายใน และภายนอกประชาชนที่เป็น Actors ภายในกำหนดสร้างขึ้นมาใช้ เช่น ต้องพิสูจน์จากข้อเท็จจริง ต้องทำให้เห็น ต้องช่วยกัน ฯลฯ ระบบการจัดการที่ว่าจะไม่เหมือนกับ การที่หน่วยงานมีกฎเกณฑ์ กติกา การแบ่งหน้าที่ ฯลฯ ที่มีความตายตัว ตามระบบราชการ หรือตามการออกแบบจากภายนอก

ส่วนกระบวนการขับเคลื่อนคงไม่ใช่ว่าการประชุม ชี้แจง การทำประชาพิจารณ์โดยทั่วไป แต่เป็นเรื่องของ พื้นที่ ปฏิบัติการ ที่ผู้คนในกลไกมีปฏิสัมพันธ์ผ่านการพูดคุย การทำเวทีวิเคราะห์ ปัญหา การดูงาน การทดลองทำ การสร้างกฎเกณฑ์เฉพาะที่นำมาใช้ในการขับเคลื่อนกิจกรรม

สำหรับเครื่องมือ และแนวทางปฏิบัติจะมีความหลากหลาย อาจมีการใช้สื่อ การทดลอง ได้โดย ไม่จำกัด ทั้งนี้เฉพาะเครื่องมืออย่างเดียวจะไม่ได้ผล จะต้องสร้างแนวทางปฏิบัติว่าใครจะทำอะไร อย่างไร ในแต่ละขั้นตอนด้วย

แต่อย่างไรก็ตามอุปสรรคสำคัญของกระบวนการขับเคลื่อนไม่ได้อยู่ที่ความปรารถนาอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับเวลาและความเข้มข้นต่อเนื่องของระบบการจัดการด้วย ซึ่งโครงการพัฒนาก็ดี หรือโครงการวิจัยก็ดีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่ถูกกำหนดเวลาไว้ ๑ ปี อาจมีการต่อเวลาบ้างแต่ถือว่าไม่

พอเพียง เพราะกระบวนการต้องใช้เวลามากถึงจะได้ผล เช่น กรณีศึกษาของการแพทย์พื้นบ้านที่ จังหวัดเชียงราย เป็นต้น

ข. ปริมาณและคุณภาพของ “ทุน” ที่ครอบคลุมถึง ทรัพยากร และ อำนาจการต่อรอง ของพื้นที่

เรื่องนี้เป็นเรื่องของการใช้ “ทุน” และการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งมีแนวคิดและ ทฤษฎีทางสังคมได้อธิบายไว้ในเชิงลักษณะทั่วไป (Generic) แต่ในปฏิบัติการจริง “ทุน” และอำนาจ ต่อรอง จะถูกเลือกสรร และนำมาใช้ในตอนปฏิบัติการจริงในเรื่องที่ชุมชนและพื้นที่ทำได้ก่อน แต่ หากผลสำเร็จของปฏิบัติการ ขึ้นอยู่กับอำนาจทางโครงสร้าง หรือทางอุดมการณ์จากภายนอก การ ก่อรูป และเลือกใช้การต่อรองผ่านช่องทางของการปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ การสร้างเครือข่ายและ ผู้เชื่อมต่อ (Networking / Connection) รวมตลอดถึง การเคลื่อนไหวภาคประชาชนจะเป็น “อาวุธ” หรือ “เครื่องมือ” สำคัญของขั้นตอนการขับเคลื่อนงาน หรือแผนงานด้วย

ความสำเร็จ หรือความแปรปรวนของกระบวนการนี้ จึงขึ้นอยู่กับ ชีตความสามารถของผู้ ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) ภายในและภายนอกในการใช้ “ทุน” และ “อำนาจ” ซึ่งในทางทฤษฎี ของมันเองได้อธิบายไว้ แต่การปฏิบัติจริง ในทางตรรกะเชื่อว่าอยู่ที่ชีตความสามารถดังกล่าว ต้อง ผ่านกระบวนการที่ประณีตเท่านั้นถึงจะจัดการกับความแปรปรวนนี้ได้

บทที่ ๔

บทสรุป แนวคิด ทฤษฎี และการประยุกต์สู่การพัฒนาเชิงพื้นที่

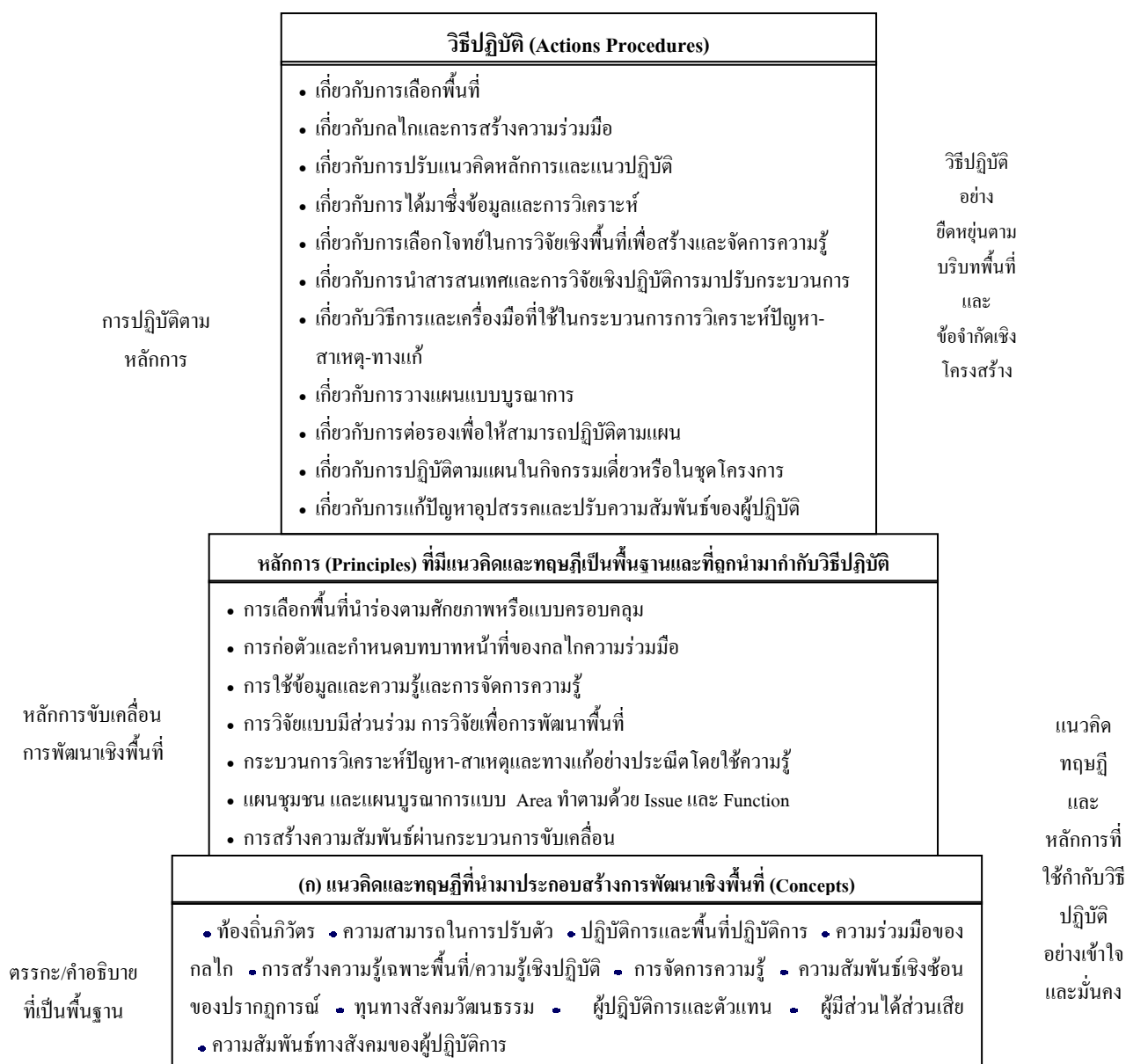
จากผลการสังเคราะห์ปฏิบัติการพัฒนาเชิงพื้นที่ของกรณีศึกษา ๓/ กรณีในบทที่ ๒ และจากการประกอบสร้างแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่แบบบูรณาการที่ได้มาโดยการผสมผสานระหว่างผลการสังเคราะห์ปฏิบัติการกับการทบทวนแนวคิดทางวิชาการ จนได้ตัวแบบที่มีความสมบูรณ์ในเชิงตรรกะ และมีความเชื่อมโยงกับสถานการณ์และปฏิบัติการจริงระดับหนึ่ง ในบทที่ ๓ จึงนำมาซึ่งบทสรุปที่ต้องพิจารณาเพิ่มเติมเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ที่สามารถปรับเปลี่ยนยืดหยุ่นไปตามเงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกันของพื้นที่ และไปตามศักยภาพและข้อจำกัดที่มาจากแนวทางการพัฒนาโครงสร้างและระบบการจัดการของรัฐและของพื้นที่ เนื่องจากแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการนี้ ไม่ใช่เป็นแนวทางที่เกิดมาจากตรรกะและวิธีวิทยากระแสหลัก ตรงกันข้ามเป็นความพยายามที่จะก้าวข้ามกับดักทางวิชาการ ด้วยการแสวงหาและประกอบสร้างแนวคิดย่อยหลายแนวคิด เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ พร้อมกับการเพิ่มเติมแนวคิดที่เกี่ยวข้องอีกหลายแนวคิด เพื่อมุ่งไปสู่การจัดการกับปรากฏการณ์นั้น หรือกล่าวอีกนัยยะหนึ่ง มันเป็นแนวคิดและทฤษฎีที่ไม่ใช่เป็นการอธิบายปรากฏการณ์ หรือทำนายปรากฏการณ์อย่างลึกซึ้ง เหมือนคำอธิบายจากญาณวิทยากระแสหลัก แต่เป็นการหาคำตอบที่เป็นคำอธิบายปัญหาและสาเหตุพร้อมกับหาแนวทางในการปฏิบัติให้ได้ผลด้วย และทั้งหมดถูกจำกัดให้อยู่ในขอบเขตของพื้นที่และในเรื่องของการพัฒนาเป็นสำคัญ

เพื่อให้แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่แบบบูรณาการ สามารถถูกนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ได้จริง จึงมีเรื่องที่ต้องคิด และวิเคราะห์เพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

๔.๑ ข้อพิจารณาเกี่ยวกับความยืดหยุ่นในการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ

1. แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายและจัดการกับปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาสำคัญที่เกิดในชุมชนและพื้นที่ ตัวแนวคิดและทฤษฎีประกอบไปด้วยโครงสร้างและความสัมพันธ์ของ (ก) แนวคิดย่อย (Concepts) ที่เกี่ยวข้องที่ได้ถูกนำมาประกอบสร้าง ให้มีความลงตัวระดับหนึ่งพอที่จะอธิบายเรื่องหรือปรากฏการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับการพัฒนาในพื้นที่แบบบูรณาการ เป็นองค์ความรู้ที่จำเป็น และเป็นพื้นฐานของหลักการที่จะถูกใช้กำกับการขับเคลื่อนและ (ข) หลักการการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ (Principle) ซึ่งไม่ใช่เกิดขึ้นอย่างลอยๆ แต่เกิดขึ้นมาจากพื้นฐานของแนวคิดย่อยแต่ละกลุ่มและทั้งหมดที่ทำให้ปฏิบัติการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ มุ่งไปสู่การบรรลุจุดมุ่งหมายหลัก (Goal) จุดมุ่งหมายสูงสุด (Ultimate Goal) รวมถึงจุดมุ่งหมายเชิงเครื่องมือ (Instrumental Goals) ในสองมิติตามที่นำเสนอในบทที่ ๓ หรือกล่าว

อีกนัยยะหนึ่งมันเป็นหลักการที่กำกับวิธีการปฏิบัติอีกชั้นหนึ่ง และ (ค) วิธีปฏิบัติในรายละเอียด (Operation Procedures) เกี่ยวกับการเลือกพื้นที่ การก่อตัวของภาคีความร่วมมือ การใช้ข้อมูลความรู้และการจัดการความรู้ รวมไปถึงการสร้างและปฏิบัติการการวิจัยเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงพื้นที่ การขับเคลื่อนกระบวนการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ ทางแก้ การวางแผนแบบบูรณาการในระดับครอบครัว ชุมชน เครือข่ายชุมชน อำเภอและจังหวัด การปฏิบัติตามแผนและการต่อรอง จนถึง การปรับความสัมพันธ์ของภาคีความร่วมมือ และของผู้คนที่มาปฏิบัติการร่วม ฯลฯ วิธีการปฏิบัติที่ได้ผลจะต้องอยู่ในกำกับของหลักการ (Principles) ซึ่งมีแนวคิดและทฤษฎี (Concept) เป็นพื้นฐาน (โปรดดูแผนภูมิที่ ๔.๑)



แผนภูมิที่ ๔.๑ โครงสร้างและความสัมพันธ์ของแนวคิดทฤษฎี หลักการ และวิธีปฏิบัติของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ

2. การประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ มีประเด็นที่ต้องพิจารณาและวิเคราะห์เพิ่มเติม กล่าวคือเนื่องจากผลการสังเคราะห์กรณีศึกษาการพัฒนาเชิงพื้นที่ ๓/ กรณีศึกษาเมื่อนำมาเทียบเคียงกับ “ตัวแบบ” จะเริ่มเห็นภาพปรากฏในเบื้องต้น ดูเสมือนว่าทั้ง ๓/ กรณี แตกต่างกันไปไม่มากนักน้อย ซึ่งถือว่าเป็นธรรมดา หากเหมือนกันก็เป็นการผันธรรมชาติที่สุด แต่ประเด็นการวิเคราะห์อยู่ที่ยังการมองให้ลึกกว่านั้น โดยเฉพาะในเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้

เป็นจริงหรือไม่เพียงใดว่าทั้งอย่างน้อยใน ๖ กรณีศึกษาได้ใช้พื้นที่เป็นฐานหรือเป็นแนวทาง (Area-Based Approach) หลัก จะโดยการออกแบบ หรือโดยการเคลื่อนงานตามธรรมชาติ เช่น กรณีของจังหวัดน่าน ก็ตาม ส่วนกรณีที่ ๓/ เป็นการเริ่มต้นด้วยการวิจัย ใช้ประเด็นเป็นตัวกำหนด (Function-Based Research) แต่ในที่สุดความเป็นพื้นที่ที่ไหลลื่นไปตามประเด็นก็เกิดขึ้นอย่างชัดเจน

ที่ลึกซึ้งมากกว่าการพิจารณาว่าเป็น Area-Based หรือไม่ระดับใด ก็คือการใช้แนวคิดวิเคราะห์ลงไปที่กระบวนการและการขับเคลื่อน ทุกกรณีโดยการออกแบบหรือไม่ก็ตามได้ใช้แนวคิด หรือได้ปรากฏว่ามีเรื่องราวเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีที่ตัวแบบนำมาประกอบสร้างไม่มากนักน้อย (โปรดแผนภูมิที่ ๔.๑) เช่น กรณีศึกษาที่ออกแบบตามแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ ได้มีปฏิบัติการให้เกิดความร่วมมือ (Collaboration) ของกลไก ทุกกรณีได้ใช้เรื่องของทุนทางสังคม ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม เป็นต้น ตรงนี้ทำให้การประกอบสร้างแนวคิดย่อยต่างๆ และการจัดแนวคิดย่อยเหล่านั้นให้เป็นระบบ จึงไม่ใช่เรื่องผันธรรมชาติ ตรงกันข้ามอย่างน้อยทำให้ปฏิบัติการของ ๓/ กรณีศึกษาก็ดี หรือปฏิบัติการลักษณะนี้ในพื้นที่อื่นก็ดี เห็นและเข้าใจว่าในหลักการใหญ่ๆ ของการเคลื่อนงานล้วนต้องมีแนวคิดที่เกี่ยวข้อง เป็นพื้นฐานไม่มากนักน้อยทั้งสิ้น การพิจารณาโดยอาศัยตัวแบบมาเป็นกรอบคิดจะทำให้เห็นว่าที่ทำไมไปสำเร็จบ้าง ไม่สำเร็จบ้าง ลึกๆ แล้วอาจเกิดมาจากไม่ได้ นำแนวคิดที่เป็นพื้นฐานมากำกับ หรือนำมาใช้แต่ไม่พอ หรือได้นำมาใช้ครบแล้วแต่มีลักษณะของการคิดไปทำไปและพอดีเกิดความลงตัวจึงสำเร็จ ในแง่มุมนี้ ตัวแบบโดยเฉพาะในส่วนของการจัดระบบและประกอบสร้างแนวคิดที่เกี่ยวข้องน่าจะเป็นประโยชน์อย่างน้อยในเชิงตรรกะ ในเชิงเหตุและผล และอย่างน้อยทำให้ปฏิบัติการมีความชัดเจนในเชิงวิธีคิดทางทฤษฎี

ที่เห็นภาพปรากฏจากกรณีศึกษา ส่วนใหญ่จะโดยการออกแบบหรือไม่ หรือจะโดยการคิดไปทำไปก็ตาม จะใช้หลักการขับเคลื่อนทั้งหมดจะโดยแจ้งชัดหรือไม่ก็ตาม โดยเฉพาะกรณีที่ใช้ ABC เป็นหลัก คือ จะใช้หลักการต่างๆ ค่อนข้างครบถ้วน ยกเว้นกรณีที่ ๖ และ ๓/ อาจจะขาดไปบางหลักการ (ดูแผนภูมิที่ ๔.๑) แต่ประเด็นการวิเคราะห์ที่ต้องลงลึก ก็คือ งานวิชาการด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่ หรือการวิจัยเชิงพื้นที่ดูเสมือนว่า มีแนวคิด มีหลักการอยู่แล้ว อย่างน้อยแนวคิดและแนวทางที่ทำอยู่ต่างก็มุ่งไปที่การพัฒนาที่สมดุล หรือแก้ไขปัญหาในสังคมฐานรากที่เป็นชุมชนและพื้นที่ ต่างก็มุ่งไปที่การใช้ข้อมูล ความรู้ และการจัดการความรู้ ต่างก็เห็นว่าต้องมีการวิจัยแบบใหม่ลงไปช่วยเหลือ ต่างก็นับจุดแตกหักอยู่ที่ชุมชน อยู่ที่ผู้คน อยู่ที่กลไกในระดับพื้นที่ที่จะเป็นคนจัดการ

กับการพัฒนาที่สมดุล และแก้ปัญหาโดยผู้คนในพื้นที่เป็นหลัก คนนอกเป็นผู้สนับสนุนเท่าที่จำเป็นเท่านั้น แต่จากการสังเคราะห์ปฏิบัติการ เมื่อนำมาเทียบเคียงกับตัวแบบ ดูเสมือนว่ามีหลักการแต่อาจไม่ถูกจัดระบบ อาจไม่ถูกเรียบเรียง และที่สำคัญจะมีความคาบเกี่ยวระหว่างแนวคิดซึ่งเป็นองค์ความรู้ในเชิงนามธรรมที่ลงตัวในเชิงตรรกะแล้วกับการแปลงความรู้ไปสู่แนวทางปฏิบัติที่เรียกว่าหลักการ ซึ่งเป็นกึ่งนามธรรมและกึ่งรูปธรรม ตัวแบบนี้จึงพยายามแยกแยะ และเชื่อมโยงตามที่ปรากฏในแผนภูมิที่ ๔.๑ ยิ่งไปกว่านั้นการเคลื่อนงานที่ยากและมีความซับซ้อนมีความเป็นพลวัตสูง เช่น การพัฒนาเชิงพื้นที่ ส่วนใหญ่มักจะเน้นไปที่วิธีปฏิบัติซึ่งเป็นรูปธรรม โดยมีหลักการกำกับไม่มากนัก จากกรณีศึกษาที่ใช้หลักการไปกำกับวิธีปฏิบัติระดับหนึ่งก็จะนำไปสู่การปฏิบัติที่ได้ผลระดับหนึ่ง เช่น ต้องใช้ข้อมูลและความรู้เข้าไปจัดการ เป็นหลักการซึ่งในวิธีปฏิบัติได้ใช้บัญชีครัวเรือน เป็นเครื่องมือ สร้างความรู้ คือ สถานะการเงินของครัวเรือน นำไปสู่การวิเคราะห์ว่าจะจัดการโดยลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ระดับครัวเรือน ลักษณะนี้ความเชื่อมโยงระหว่างหลักการและวิธีปฏิบัติมีอยู่อย่างลงตัวระดับหนึ่ง เมื่อประกอบเข้ากับหลักการชุดอื่นๆ ที่มีแนวคิดและทฤษฎีเป็นพื้นฐาน นำปฏิบัติในองค์ประกอบอื่นๆ ของพื้นที่ ความสมบูรณ์ก็จะมีมากขึ้น แต่ทว่าทุกกรณีศึกษา ยังไม่เห็นภาพที่สมบูรณ์เท่าที่ควร ที่พอจะเห็นบ้างในกรณีของจังหวัดน่าน และของการแพทย์พื้นบ้าน ซึ่งอาจขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านเวลา และความต่อเนื่องเข้มข้นของกระบวนการก็เป็นไปได้ สาระสำคัญของการมีและใช้หลักการ จึงอยู่ที่การต้องจัดหลักการต่างๆ ให้เป็นระบบ และต้องสามารถใช้หลักการไปกำกับการปฏิบัติให้ได้ผลด้วยนั่นเอง

ในส่วนของการปฏิบัติการตามที่กล่าวจะมาบ้างแล้ว จากการสังเคราะห์กรณีศึกษาพบว่า มีปฏิบัติการมากมาย และที่สำคัญมีความหลากหลายแปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขและบริบทของพื้นที่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามธรรมชาติแล้ว มีความแปรผันไปตามศักยภาพและข้อจำกัดของกลไกสนับสนุน ซึ่งถูกกำหนดโดยโครงสร้างและระบบการพัฒนาของรัฐ จังหวัด อำเภอและพื้นที่และโดยตำแหน่งแห่งที่ (Positioning) ของกลไกวิชาการ นอกจากนั้นยังสังเคราะห์ได้ว่าในสาระสำคัญของวิธีปฏิบัติการก็ดี เครื่องมือที่ใช้ก็ดี รวมถึงกระบวนการขับเคลื่อนทั้งหมดก็ดี มีความแตกต่างกัน และในที่สุดได้เห็นผลทั้งที่เกิดมาจากการปฏิบัติการ (Operation) และเป็นความสัมพันธ์ใน Operation Space ที่พอจะเป็นการทำให้เกิดการบรรลุวัตถุประสงค์หลักได้ระดับหนึ่งก็มีความแตกต่างกัน

เมื่อนำตัวแบบมาวิเคราะห์ร่วมกับผลการสังเคราะห์กรณีศึกษาจะพบข้อสรุปว่าวิธีการปฏิบัติดังกล่าว มีความยืดหยุ่น เพราะพื้นที่มีความหลากหลายและโครงสร้างการสนับสนุนมีศักยภาพและข้อจำกัดไม่เหมือนกัน กล่าวคือความยืดหยุ่นเป็นธรรมชาติแล้ว ความยืดหยุ่นไม่ใช่จุดอ่อนแต่เป็นจุดแข็ง

ประเด็นการวิเคราะห์ที่ลงลึก จึงไม่ได้อยู่ที่ความแตกต่างหลากหลายของวิธีการ เครื่องมือ และกระบวนการ ที่ใช้ในปฏิบัติการขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่แบบบูรณาการ แต่อยู่ที่ความเชื่อมโยง

วิธีปฏิบัติให้เข้ากับหลักการ (Principles) โดยที่หลักการก็จะเชื่อมโยงกับชุดของแนวคิด (Concept) ต่างๆ ที่ประกอบสร้างในระดับใดและอย่างไรมากกว่า กล่าวคือ วิธีปฏิบัติต้องมีความยืดหยุ่น ในขณะที่หลักการที่กำกับโดยมีแนวคิดเป็นพื้นฐานต้องมั่นคงชัดเจนไม่ยืดหยุ่น โดยที่ผู้ปฏิบัติการไม่ว่าจะเป็นกลไกความร่วมมือฝ่ายใดก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เป็นผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) ต้องมีความเข้าใจอย่างลุ่มลึกและชัดเจนในแนวคิด และในหลักการเป็นสำคัญ หากมีสิ่งนี้ในระดับสูง ก็จะสามารถขับเคลื่อนปฏิบัติการได้อย่างยืดหยุ่น โดยมุ่งมั่นสู่วัตถุประสงค์เชิงเครื่องมือ (Instrumental Goal) ให้ได้ ซึ่งถ้าทำสำเร็จก็จะนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์หลัก (Goals) ที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ ๒ หนทางที่ทำให้บรรลุผลอาจเริ่มจากจุดที่เป็นไปได้ก่อน แล้วค่อยๆ ต่อยอดขยายผลไปตามความเข้มข้นของกระบวนการ ไปตามเวลาที่พอเพียงจะให้กระบวนการมีความเข้มข้นและมีความต่อเนื่อง และเป็นไปตามความสัมพันธ์แบบความร่วมมือ (Collaboration) ของผู้ปฏิบัติการหลักในภาคีสถาบัน ภาควิชาการภายนอก และภาคีปฏิบัติการภายในพื้นที่ รวมตลอดถึงผู้มีส่วนได้เสีย และหรือผู้ปฏิบัติการในพื้นที่ แต่หากขาดความชัดเจนในหลักการและแนวคิด ปฏิบัติการจะแปรเปลี่ยนไปอย่างไรทิศทาง ผลที่เกิดขึ้นอาจจะเป็นการพัฒนาต่างๆ ที่เคยปฏิบัติมา คือ อาจสำเร็จเฉพาะเรื่องที่ขับเคลื่อนที่มีการปฏิบัติ แต่ไม่สามารถต่อยอดขยายผล หรืออาจสำเร็จตอนมีกระบวนการขับเคลื่อนที่แข็งแกร่ง แต่อ่อนตัวและจะหยุดลง เมื่อกระบวนการขับเคลื่อนยุติลง

๔.๒ ข้อพิจารณาเกี่ยวกับความแปรปรวนของการขับเคลื่อนการณาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ

เนื่องจากการพัฒนาเชิงพื้นที่ เป็นเรื่องที่ยากมาก เพราะสถานการณ์ที่หน่วยสังคมฐานราก ถูกอิทธิพลจากอำนาจรัฐ ทุน และโลกาภิวัตน์กระทำให้เกิดการพัฒนาที่ไม่สมดุล และวิถีชีวิตของผู้คนยากลำบากมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันระบบการจัดการเดิมของหน่วยสังคมพื้นฐานก็อ่อนแอลงจากผลของการแตกตัวทางสังคม (Social Differentiation) ตามที่ได้วิเคราะห์มาแล้ว การจัดการให้พื้นที่กลับมาให้มีการพัฒนาที่สมดุล ให้ผู้คนมีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น ยั่งยืนขึ้น แม้จะคิดอย่างลึกซึ้งเพียงใด แม้จะมีความพยายามประกอบสร้างแนวคิดและทฤษฎีที่มีความลงตัวทางตรรกะเพียงใด แม้จะมีความพยายามในการถ่ายทอดแนวคิดออกเป็นหลักการที่ชัดเจนเพียงใด และแม้จะมีความยืดหยุ่นในวิธีการขับเคลื่อนโดยยึดโยงกับหลักการและแนวคิดอย่างลงตัวเพียงใด แต่คงจะหลีกเลี่ยงหนีความจริงไม่ได้ถึงสถานการณ์ดังกล่าว ประกอบกับในเมื่อเราต้องอาศัยกลไกภายนอกเข้าช่วย ในขณะที่กลไกภายนอกก็อยู่ภายใต้อิทธิพลของการพัฒนากระแสหลักและโครงสร้างของรัฐ เราต้องให้กลไกภายในลุกขึ้นมาสู้ ในขณะที่เขาเองก็ทุกข์ยาก รวมตัวไม่ได้ พื้นพลังร่วมของชุมชนก็ลำบาก โจทย์ใหญ่นี้ทำให้ต้องวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่

แบบบูรณาการ ภายใต้สถานการณ์เหล่านี้ซึ่งมีผลต่อความแปรปรวนของการใช้แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ ดังต่อไปนี้

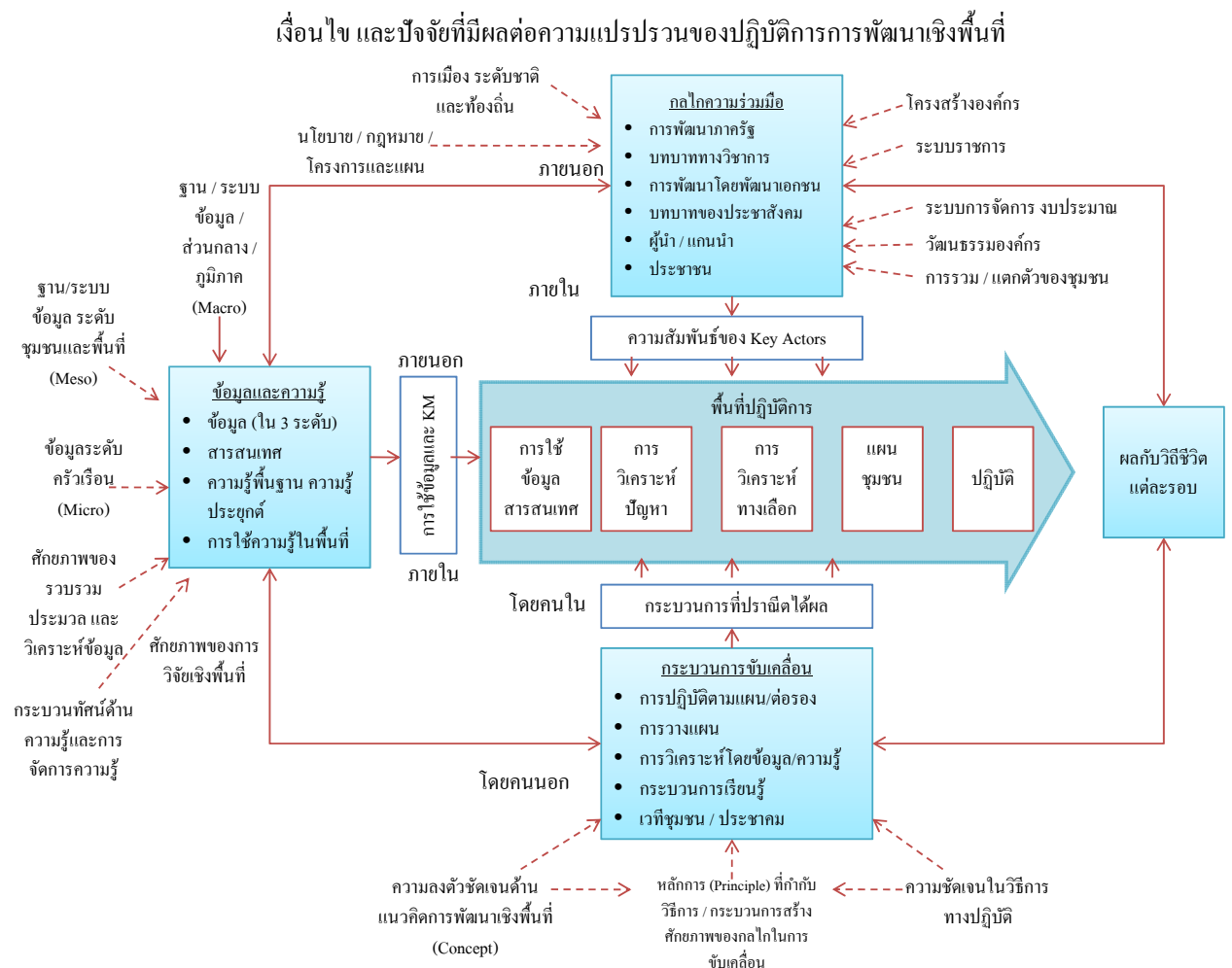
ประการแรกที่เป็นอุดมคติ แต่จำเป็นต้องคิด คือ ต้องมีการปฏิรูปทั้งโครงสร้าง แนวนโยบาย วาระแห่งชาติ ความรู้ วิธีปฏิบัติ ของการพัฒนาประเทศที่สมดุล ที่วิถีชีวิต ที่คุณภาพชีวิตของประชาชนของไทย ที่มากกว่าการมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแบบที่เป็นอยู่ ที่มากกว่าการปฏิรูประบบราชการทั้งโครงสร้าง บทบาทหน้าที่และการจัดสรรอำนาจที่นำไปสู่การจัดสรรทรัพยากร และมากกว่าการปรับปรุงบทบาทของการสร้างงานทางวิชาการ ทั้งหมดอาจอยู่ที่การปฏิรูปประเทศ ที่ต้องเริ่มจากการปฏิรูปทางการเมืองก่อนด้วยซ้ำไป การปฏิรูปดังกล่าวหากเกิดขึ้นเชื่อว่าแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่จะเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการพัฒนาดังกล่าวได้^๑ แต่ในความเป็นจริงคงต้องใช้เวลาอีกนานกว่าสังคมไทยจะก้าวข้ามปัญหาสำคัญของการพัฒนา และนำไปสู่การปฏิรูปที่แท้จริง อุดมคตินี้จึงยังคงเป็นอุดมคติต่อไป

ประการที่สองที่เป็นไปได้ในการประยุกต์แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการให้เกิดผลในพื้นที่ที่น่าจะอยู่ที่ การคิดให้ครอบคลุมถึงข้อเท็จจริงของเงื่อนไขและปัจจัยสำคัญต่างๆ ที่ทำให้การปฏิบัติตามแนวคิด หลักการและวิธีการมีความแปรปรวนในหลายส่วนก่อน จากนั้นจึงต้อง หาช่องทางที่จะจัดการกับความแปรปรวนนั้นให้ได้ ได้แก่ (โปรดดูแผนภูมิที่ ๔.๒)

๑) ความแปรปรวนที่จะเกิดกับ กลไกความร่วมมือ ๓ ภาคี โดยเริ่มจากภาคีสถักสมุนที่มาจากภาครัฐ องค์การพัฒนาเอกชน และประชาชนในพื้นที่ ภาคีนี้มีความยากลำบากในการก่อตัวเป็นกลไกความร่วมมือ เพราะอิทธิพลของแรงต้าน และแรงเฉื่อยที่เป็นผลมาจากแนวทางการพัฒนาของรัฐที่ยังไม่ได้เน้นการพัฒนาที่สมดุลในระดับพื้นที่ อันเกิดมาจาก การเมือง นโยบาย กฎหมาย โครงการและหน่วยงาน ที่มีลักษณะที่เป็นอุปสรรคมากกว่าการเอื้อให้เกิดการพัฒนาตามแนวทางใหม่ กลไกความร่วมมือที่มาจากจังหวัด ภายใต้อุปสรรคที่เป็นโครงสร้างของ องค์การ ระบบราชการ ระบบการจัดสรรงบประมาณ และวัฒนธรรมองค์กรที่ทำตาม Functions แบบแยกส่วนเป็นหลัก จึงต้องก้าวข้ามอุปสรรคที่นำไปสู่ความแปรปรวนจุดนี้ แต่ก็ไม่สามารถทำได้โดยง่าย เท่าที่พอจะทำได้ คือ ต้องการนโยบายระดับจังหวัดที่ชัดเจนจากการผลักดันของผู้บริหารระดับสูง หรือจากมีแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัด แล้วใช้จุดนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการก่อตัวของกลไกความร่วมมือจากภาครัฐ ตั้งแต่ระดับจังหวัดจนถึงพื้นที่ หรือหากมีสถานการณ์ไม่อำนวย การให้องค์การพัฒนาเอกชนที่มีศักยภาพ ทำหน้าที่เป็นกลไกความร่วมมือจากภายนอกพื้นที่ เช่น กรณีของจังหวัดน่าน ดังนั้น ความเป็นไปได้ในการสร้างความร่วมมือ (Collaboration) ของกลไกทั้งภายในและภายนอก เพื่อลดความแปรปรวนที่มาจากแรงต้านและแรงเฉื่อยของระบบ และการแตกตัวของชุมชนในชั้นปฏิบัติที่น่าจะอยู่ที่

^๑ โปรดดู Justification ของแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์หลัก (Goals) กับวัตถุประสงค์สูงสุด(Ultimate goals) ของทฤษฎีนี้ในบทที่ ๓

การเลือก และเชิญชวนผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) ที่ใช้ตำแหน่งที่มาจากหน่วยงาน องค์กรสถาบัน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ในฐานะ ที่เป็น Agency เป็นเบื้องต้น แต่ที่สำคัญต่อมาก็คือ การเจาะลงไปทีคนใน Agency ที่มีใจ มีความมุ่งมั่น มีความต้องการพัฒนาแนวใหม่หรืออีดิอัคชดซึ่งกับการพัฒนาแนวเดิมมาร่วมเป็นภาคี พร้อมกับต้องให้มีผู้ประสานงานหลักที่ทั้งตำแหน่ง บทบาท และจิตใจ ต้องการสัมฤทธิ์ผล และมีความผูกพันกับพื้นที่ยาวนานและต่อเนื่อง วิธีปฏิบัติเช่นนี้พอจะลดความแปรปรวนได้พอสมควร



แผนภูมิที่ ๔.๒ เงื่อนไข และปัจจัยที่มีผลต่อความแปรปรวนของปฏิบัติการการพัฒนาเชิงพื้นที่

สำหรับกลไกความร่วมมือฝ่ายวิชาการซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ สถานการณ์ของการผลักดันให้สถาบันวิชาการเข้ามาร่วมสร้างความรู้เชิงพื้นที่ ได้เริ่มมีผลระดับหนึ่งแล้ว ขาดแต่การปรับเปลี่ยนบทบาททางวิชาการ การเพิ่มปริมาณ และคุณภาพของนักวิชาการด้านนี้ยังไม่เพียงพอ แนวทางในการสร้างพี่เลี้ยง (Mentor) และขยายการสนับสนุนให้มีการวิจัยเชิงพื้นที่ที่ได้ผล น่าจะต้องนำมาคิดและสนับสนุนอย่างจริงจังเพื่อลดความแปรปรวน

ส่วนกลไกภายใน แม้จะมีอุปสรรคอยู่ที่การแตกตัวของชุมชนแต่จากกรณีศึกษา หากมีการเลือกพื้นที่ที่พหุมีศักยภาพมาดำเนินการ และเมื่อมีการขับเคลื่อนที่ได้ ผลการปฏิบัติของกลไกความร่วมมือภายในพื้นที่นี้จะมีความแปรปรวนลดน้อยลง

๒) ความแปรปรวนที่มีผลต่อข้อมูล ความรู้และการจัดการความรู้ มีสองมิติ คือ มิติแรกเป็นเรื่องทางเทคนิค ซึ่งแก้ไขไม่ยาก ได้แก่ ความสมบูรณ์ ตรงประเด็น ถูกต้องเที่ยงตรง และทันเวลาของข้อมูลระดับต่างๆไม่ว่าจะเป็นระดับ Macro Meso หรือ Micro หากไม่มีข้อมูลตามความสมบูรณ์ในระดับต่างๆก็สามารถสร้างเครื่องมือเสริมขึ้นมา เช่น บัญชีครัวเรือน มาใช้ก่อนแล้วค่อยสร้างข้อมูลอื่นๆ ที่จำเป็นตามมาก็จะพอจะเป็นไปได้ แต่มิติที่สองเป็นเรื่องของการวิเคราะห์สังเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นไปเพื่อ Know What, Know Why Know How และที่สมบูรณ์ที่สุดคือ Know Who ทั้งหมดนี้ยังไม่ลงตัว ความแปรปรวนเกิดมาจากกระบวนการวิเคราะห์ร่วมกันระหว่างกลไกภายในและภายนอก กล่าวคือ ยังมีความไม่ลงตัวเกี่ยวกับกระบวนการด้านการแสวงหาหรือสร้างความรู้แบบใหม่ แล้วนำความรู้ไปจัดการแบบต่อยอด ย้อนกลับที่เป็นบทบาทหลักของกลไกภายนอก ซึ่งเรื่องนี้เป็นผลมาจากศักยภาพของการวิจัยเชิงพื้นที่ที่ไม่แข็งแรงในปัจจุบัน ทำให้ “ความรู้” ที่ต้องถูกนำไปใช้ในการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ยังไม่สมบูรณ์ การมีแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการที่งานวิชาการนี้ประกอบสร้างและนำเสนอ อาจพอเป็นจุดเริ่มต้นให้มีการจัดการกับความแปรปรวนนี้ได้ไม่มากนักน้อย ส่วนความแปรปรวนที่เกิดมาจากกลไกความร่วมมือภายในขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของกลไกความร่วมมือที่ได้กล่าวมาแล้ว เป็นประการแรก และอยู่กับกระบวนการที่ประณีตซึ่งจะกล่าวต่อไปเป็นประการต่อมา โดยมีวิธีคิดว่า หากมีการใช้ปัญหามา (Problem Orientation) โดยที่ปัญหานั้นมีความสำคัญมาก แล้วนำปัญหานั้นไปเป็นโจทย์ในการเลือกสรรว่าข้อมูลอะไร จึงจะมาตอบ วิเคราะห์ได้อย่างไรจึงจะเห็น จัดการด้วยวิธีการที่เป็นความรู้เฉพาะชุดใดจึงจะปฏิบัติได้ การมุ่งเน้นอย่างเข้มข้น การใช้ปัญหามาจะทำให้เกิดการใช้ข้อมูล ความรู้ และการจัดการความรู้ที่สมบูรณ์ในตัวของมันเอง

๓) กระบวนการขับเคลื่อนจะมีความชัดเจนในแนวคิด หลักการ และวิธีปฏิบัติที่ทำให้เกิดปฏิบัติการบนพื้นที่ปฏิบัติการ (Operation Space) มากน้อยหรือไม่อย่างไร ขึ้นอยู่กับความแปรปรวนอีกมิติหนึ่ง กล่าวคือ **ประการแรก** เป็นเรื่องของความลงตัวและชัดเจนด้านแนวคิด (Concept) การพัฒนาเชิงพื้นที่ อันเป็นพื้นฐานนำไปสู่ความชัดเจนในหลักการ (Principle) ที่กำกับวิธีการและการใช้

วิธีการที่ยืดหยุ่นแล้วได้ผล ซึ่งได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น เรื่องนี้มีความสำคัญมาก ต้องทำให้กลไกความร่วมมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) เข้าใจทั้งหมดจนเห็นภาพที่ชัดเจน ก่อนลงมือขับเคลื่อนด้วยซ้ำไป หากกลไกความร่วมมือไม่ชัดเจน กระบวนการทั้งหมดจะไร้ทิศทาง ทันทที แต่หากมีความชัดเจนจะกลายเป็น “แนวทางปฏิบัติใหม่” ที่ติดอยู่กับผู้ปฏิบัติการหลัก และถ้าเป็นไปได้จะติดอยู่กับจังหวัดและพื้นที่ การโยกย้ายบุคลากร (Turn-Over) ซึ่งเป็นสิ่งปกติก็จะมี กระทบกระเทือนต่อการขับเคลื่อนมากจนเกินไป ดังนั้นแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบ บูรณาการนี้จึงเป็นเสมือน “ลายแทง” ให้กับเรื่องนี้ด้วย

ประการที่สอง ซึ่งสำคัญที่สุดอีกประการหนึ่ง คือ ในเชิงตรรกะโดยมีของจริงจาก กรณีศึกษามายืนยันก็คือ การมีกระบวนการที่ปราณีตและได้ผลตั้งแต่การใช้ข้อมูลสารสนเทศและความรู้เฉพาะพื้นที่ การวิเคราะห์ปัญหา การวิเคราะห์ทางเลือก การจัดทำแผนชุมชน การปฏิบัติตามแผน ไปจนถึงผลักดันแบบต่อยอด ขยายผลให้ปฏิบัตินั้นเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ให้ดีขึ้นในแต่ละรอบ ตรงนี้ถือว่าเป็นจุดแตกหักเลยทีเดียวได้ ผลการวิเคราะห์เท่าที่ผ่านมา และจาก ข้อเสนอแนะในหลายเวทีของการถอดบทเรียนงานพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการหรือที่เกี่ยวข้อง ได้เห็นทั้งศักยภาพ คือ ถ้ากระบวนการเข้มแข็ง ประณีต ต่อเนื่อง จะเกิดผลหลายอย่างทั้งการบรรลุ วัตถุประสงค์หลัก และทั้งการก่อเกิดความสัมพันธ์เชิงความร่วมมืออย่างเข้มข้นของผู้ปฏิบัติการหลัก (Key Actors) แต่หากไม่เป็นเช่นนั้น ผลในมุมนักกลับก็จะปรากฏเช่นเดียวกัน โดยสาระแล้วการขับเคลื่อนกระบวนการอย่างปราณีตเข้มข้น ต่อเนื่อง โดยมีระยะเวลาที่เพียงพอ คือ ฤกษ์แจสำคัญ แต่ในวงการวิชาการก็ดีหรือวงการพัฒนาก็ดี ยังไม่มีกระบวนการที่ประณีตนี้ หรือที่มีอยู่ก็อาจ คลุมเครือ จนทำให้ผู้ขับเคลื่อนยอมแพ้ต่ออุปสรรค กลายเป็น “คอขวด” ที่ต้องทะลุทะลวงให้ได้ แต่ ปัญหาสำคัญในปัจจุบัน คือ เรายังไม่มีการสังเคราะห์แล้วประมวลสร้าง กระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบประณีต ออกมาให้ เป็นแนวทางที่สมบูรณ์นั่นเอง เนื่องจากผู้วิจัยได้ทำการ รวบรวมสังเคราะห์ ปัจจัยและเงื่อนไขที่จะก่อให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบ ประณีตไว้แล้ว จึงตั้งใจว่าจะสังเคราะห์แล้วผลิตออกมาเป็นงานวิชาการที่ต่อเนื่องจากงานนี้ต่อไป เพื่อให้แนวคิดและแนวปฏิบัติการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ มีคุณูปการต่อสังคมไทยใน อนาคตไม่มากนักน้อย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

เกรียงไกร ปัญญาภาส. ๒๕๕๕. “วิทยาลัยแพทย์พื้นบ้าน”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา

<http://blog.eduzones.com/futurecareer/๑๔๓๗/๕>.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. ๒๕๕๓. สถานภาพองค์ความรู้ของแนวคิดเครือข่ายทางสังคม (State of Knowledge of Social Network Concept). กรุงเทพฯ : บริษัท ชัคเชสมิเดีย จำกัด.

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๔. **โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์กรรวมจังหวัด**

เชียงใหม่. ณ โรงแรมเซ็นทารา ดวตวัน เชียงใหม่ สนับสนุนโดยสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงใหม่.

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ . ๒๕๕๕. **โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์กรรวม**

พื้นฐานของจิตสาธารณะ. ณ โรงแรมฮอลิเดย์ การ์เดน เชียงใหม่ สนับสนุนโดยสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด เชียงใหม่.

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๖. **โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์กรรวม** บณจิต

สาธารณะ ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. สนับสนุนโดย สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่.

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๖. **โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์กรรวม** บณจิต

สาธารณะ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ สนับสนุนโดย สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่คณะอนุกรรมการกลุ่มภารกิจด้านสังคมจังหวัดเชียงใหม่. ๒๕๕๖.

โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์กรรวมบนพื้นฐานของ จิตสาธารณะ. ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรมดิเอ็มเพรส เชียงใหม่ สนับสนุนโดยสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด เชียงใหม่.

คณะอนุกรรมการจัดทำคู่มือผู้ว่าราชการจังหวัดในการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ ภายใต้คณะกรรมการ

สนับสนุนจังหวัดแบบบูรณาการ. ๒๕๕๖. “**คู่มือผู้ว่าราชการจังหวัดในการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (ฉบับปรับปรุง)**”. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์.

ความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) เล่ม ๑ ศูนย์ฐานศึกษา: เรียบเรียง / เจษณี สุขจิรัตติกาล: แปล

จิรภา นุตาลัย. ๒๕๕๑. **โครงการวิจัยการพัฒนาระบบและกระบวนการจัดทำแผนจังหวัดบนพื้นฐานยุทธศาสตร์**

ข้อมูลและการมีส่วนร่วม. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เจมส์ แอล เครตัน แปลและเรียบเรียงโดย วันชัย วัฒนศัพท์. ๒๕๔๘. **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ**

ตัดสินใจของชุมชน. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า และมูลนิธิเอเชีย.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรวิไล เลิศวิชา. ๒๕๓๗. **วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ สร้างสรรค์.

ชาญยุทธ เทพา. ๒๕๕๐. พื้นที่ทางการเมืองขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการความขัดแย้ง

ทรัพยากรน้ำ : กรณีศึกษากลุ่มน้ำย่อยแม่ศึก ในตำบลบางหินฝน ตำบลแม่ศึกและตำบลช้างเค็ก อำเภอมะ
แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (๒๕๔๐). วัฒนธรรมคือทุน. กรุงเทพฯ: พี.เพรส.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (๒๕๔๓). **วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกสิทธิ์และความ
เป็นอื่น**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา.

ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์และคนอื่นๆ. (๒๕๔๓). การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาทุนวัฒนธรรม
และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. พิษณุโลก: คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศ
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ดาเวนพอร์ท, โทมัส เอช. ๒๕๔๒. การจัดการความรู้. กรุงเทพฯ: เออาร์ บีซิเนส เพรส.

ทวีวัฒน์ ปุณทริกวิวัฒน์. **ความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH)**. หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน. ฉบับประจำวัน
อาทิตย์ที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๑๐๓๔๒. คอลัมน์หน้าต่างความจริง, หน้า ๖.

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. ๒๕๒๗. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบาย
สาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.

ทศพร ศิริสัมพันธ์. **การบริหารรัฐกิจเชิงกลยุทธ์**. ๒๕๔๕. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เทศบาลตำบลเชียงดอย. ๒๕๕๖. โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม บนจิตสาธารณะ ตำบลเชียงดอย
อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ สนับสนุนโดย สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
จังหวัดเชียงใหม่

เทศบาลตำบลป่าไผ่. ๒๕๕๕. โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม บนจิตสาธารณะ ตำบลป่าไผ่
อำเภอฟัว จังหวัดเชียงใหม่ สนับสนุนโดย สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัด
เชียงใหม่

เทศบาลตำบลป่าไผ่. ๒๕๕๖. โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม บนจิตสาธารณะ ตำบลป่าไผ่
อำเภอฟัว จังหวัดเชียงใหม่. สนับสนุนโดย สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัด
เชียงใหม่

นภาพร หะวานนท์ เพ็ญศิริ จิระเดชากุล และสุรวัช ปัดธงไชย . ๒๕๕๐. ข้อเสนอของทฤษฎีฐานรากในเรื่อง
ความเข้มแข็งของชุมชน. กรุงเทพฯ:สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เนตรดาว ยังยุบล. ๒๕๕๒. โครงการวิจัยเพื่อจัดการความรู้ "จังหวัดบูรณาการ" ในพื้นที่ภาคกลาง. รายงาน
วิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

บุญดี บุญญากิจ และคณะ. ๒๕๔๘. การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: จิรวัดน์ เอ็กซ์เพรส
จำกัด.

บันทึกคนปลูกข้าว พันธุ์ข้าวเมืองน่าน. ๒๕๕๕. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา

http://thaisri.blogspot.com/๒๐๑๒/๐๑/blog-post_๒๕.html

ปิยาภรณ์ มัณฑะจิตร. ๒๕๔๓. ชุมชนจัดการความรู้. กรุงเทพฯ: โครงการศูนย์กลางความรู้แห่งชาติ.

ประเวศ วะสี . ๒๕๓๖. **แนวคิดและยุทธศาสตร์ สังคมสมานภาพและวิเศษ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิ
โกลดสัมทอง.

ประเวศ วะสี. ๒๕๔๘. การจัดการความรู้: กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์ สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข.

กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธ์. ๒๕๔๖. สื่อสารกับสังคมเครือข่าย. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

พนิต เข้มทอง, อนุชัย รามวรารกุล, นลินรัตน์ รักกุล และอุทุมพร อินทจักร. ๒๕๕๖. โครงการบ่มเพาะนักวางแผนกลยุทธ์องค์กร (มือใหม่) รุ่นที่ ๒. เอกสารอบรมโครงการ. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน.

พุดผิงค์ นวกิจบำรุง. Co-Management คำตอบ (สุดท้าย) จริงหรือ?. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา

http://www.localtalk2004.com/V2004/detail.php?file=๑&code=h๑_๑๘๐๒๒๐๑๐_๐๑.

พรวิไล เลิศวิชา. ๒๕๓๒. ศีรีวง จากไพร่หนีนายถึงธนาคารแห่งขุนเขา. กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.

พลเดช ปิ่นประทีป. ๒๕๕๒. **สู่ความเป็นไท ด้วยพลังของท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

ฟิลิป เอิร์ช. ๒๕๓๓. “หมู่บ้านสู่รัฐ-รัฐสู่หมู่บ้าน” ใน รัฐกับหมู่บ้านในไทยศึกษา. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภูวดล ศิริพงษ์. ๒๕๔๙. ความสุขมวลรวมประชาชาติกับการพัฒนา GROSS NATIONAL HAPPINESS AND DEVELOPMENT. วารสารโรงเรียนนายเรือ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๔๙

ยิ่งยง เทาประเสริฐ, กันยานุช เทาประเสริฐ. ๒๕๔๗. ตำราการแพทย์พื้นบ้านล้านนา. วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ร่วมกับเครือข่ายสุขภาพและหมอเมืองในเขตภาคเหนือตอนบน.

ยิ่งยง เทาประเสริฐ. ๒๕๔๗. วิธีการดูแลรักษาสุขภาพในระบบ การแพทย์พื้นบ้านล้านนา. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ยิ่งยง เทาประเสริฐ และ กันยานุช เทาประเสริฐ. ๒๕๕๖. “การแพทย์พื้นบ้านล้านนา” . [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://leeradio.com/index.php/๒๐๑๓-๐๔-๑๗-๑๐-๒๗-๑๔/๘-๒๐๑๓-๐๔-๑๗-๑๗-๑๑-๐๔> (สิงหาคม ๒๕๕๖)

ยศ สันตสมบัติ. ๒๕๓๙. **ท่าเกวียน**. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ.

ยศ สันตสมบัติ. ๒๕๕๖. พลวัตและความยืดหยุ่นของสังคมชาวนา : เศรษฐกิจชุมชนภาคเหนือและการปรับกระบวนการทัศน์ว่าด้วยชุมชนในประเทศโลกที่สาม. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. (๒๕๓๙).ปาฐกถา “ทุนวัฒนธรรม” (พิมพ์ครั้งที่๒). กรุงเทพฯ:มูลนิธิไชยขันธ์ลิ้มทองกุล.

วิจารณ์ พานิช. การจัดการความรู้. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://qa.siam.edu>

วิจารณ์ พานิช. ๒๕๕๔. “วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มรภ.เชียงราย”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.gotoknow.org/posts/๔๔๐๔๓๖> (สิงหาคม ๒๕๕๖)

วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. ๒๕๕๓. **โครงการเสริมสร้างเครือข่ายการแพทย์พื้นบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน ระยะที่ ๒**. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. ๒๕๕๒. **โครงการ**

เสริมสร้างเครือข่ายการแพทย์พื้นบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน ระยะที่ ๑. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

วันชัย เลิศฤทธิ์ และคณะ. ๒๕๕๑. โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะแบบบูรณาการในพื้นที่จังหวัดชัยนาท ระยะที่ ๑. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

วันชัย เลิศฤทธิ์ และคณะ. ๒๕๕๓. โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะแบบบูรณาการในพื้นที่จังหวัดชัยนาท ระยะที่ ๒. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ศูนย์เรียนรู้ใจใจใจ จังหวัดน่าน. ๒๕๕๓. เวทีแลกเปลี่ยนพันธุกรรมเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนภาคเหนือตอนบน ณ ศูนย์เรียนรู้ใจใจใจ จังหวัดน่าน ตอน ผู้เก็บเชื้อพันธุกรรมอาหาร.

ศูนย์การเรียนรู้ใจใจใจ. ๒๕๕๔. ความหลากหลายของสายพันธุ์พืช. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา http://chm-thai.onep.go.th/chm/data_province/nan/information/plant_Diversity.html

ศูนย์การเรียนรู้ใจใจใจ จังหวัดน่าน . ๒๕๕๕. การจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษา ณ ศูนย์การเรียนรู้ใจใจใจ. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.gotoknow.org/posts/๓๗/๕๗/๘๐>

ศูนย์การเรียนรู้ใจใจใจ จังหวัดน่าน . ๒๕๕๕. จากเมล็ดพันธุ์สู่ความมั่นคงทางอาหาร. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.gotoknow.org/posts/๓๗/๕๗/๘๐>

ศูนย์การเรียนรู้ใจใจใจ จังหวัดน่าน . ๒๕๕๕. การถ่ายทอดองค์ความรู้แบบฮักเมืองน่าน. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.gotoknow.org/posts/๔๖/๕๓๓๓>

ศูนย์การเรียนรู้ใจใจใจ เครือข่ายมูลนิธิฮักเมืองน่าน. ๒๕๕๖. . [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.monmai.com/>

เศรษฐสยาม. ๒๕๔๐. **ลัทธิบริโภคนิยมกับชุมชน.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมพันธ์จำกัด

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ๒๕๕๐. ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. ๒๕๕๕. **ภาพอนาคตการเกษตรจังหวัดน่าน ๒๕๖๕** ผลจากการศึกษาโครงการ **ประเมินระบบนิเวศในจังหวัดน่าน.** กรุงเทพฯ: สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ.

สถาบันพระปกเกล้า. ๒๕๕๒. รายงานการศึกษาวิจัยการยกย่องพระราชบัญญัติว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. กรุงเทพฯ: จริยสุนิทวงศ์การพิมพ์.

สิทธิธัญ ประพูนนิติสาร และคณะ. ๒๕๕๓. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาโครงการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วม อุทยานแห่งชาติออบหลวง จังหวัดเชียงใหม่. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ เรื่อง ทบ-ทวนการพัฒนา: จากท้องถิ่นภาคเหนือสู่อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง. วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๓ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: ๕๖-๗๓.

สิทธิณัฐ ประพจน์นิตติสาร. ๒๕๔๗. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: แนวคิดและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

สุธีระ ประเสริฐสรพร. ๒๕๕๒. งานวิจัยเพื่อการพัฒนาทั้งพื้นที่ แบบ ABC: ความเข้าใจเรื่องพื้นที่และเครื่องมือระบบและกลไกขับเคลื่อน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สมพันธ์ เตชะอธิก. ๒๕๔๑. บทเรียนภาคปฏิบัติ ชุมชนเข้มแข็ง. ขอนแก่น: คณะกรรมการประสานงานองค์กรเยาวชนพัฒนาชนบทภาคอีสาน.

สีลาภรณ์ บัวสาย. ๒๕๕๔. ABC: การวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ /สีลาภรณ์ บัวสาย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สีลาภรณ์ บัวสาย (บก.). ๒๕๕๔. **พลังความรู้และความร่วมมือ: บทเรียนจากการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

โสรัถย์ ดิษฐประยูร. ๒๕๔๙. ความเป็นพลวัตของความขัดแย้งของผู้ใช้น้ำหลายฝ่ายในลุ่มแม่น้ำแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. ๒๕๕๕. **การพัฒนาจังหวัดน่านภายใต้เงื่อนไขความเสี่ยงใหม่**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ๒๕๔๘. **“การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สำนักพัฒนาและส่งเสริมการบริหารราชการจังหวัด สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. ๒๕๔๗. **“รวมกฎหมายระเบียบและหนังสือสั่งการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ”**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมารธรรม.

ลำรวัย ผัดผล ฤนต์ ใบยา และ พิมลพรรณ สะกิดรัมย์ . ๒๕๕๔. “ฮักเมืองน่าน พลังจากศรัทธาและภูมิปัญญาท้องถิ่น”. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา http://www.lek-prapai.org/porpeang_view.php?week=๓๘&ida=๒๒๗

ลำรวัย ผัดผล. ๒๕๕๕. เรื่องข้าวและชาวนา.[ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.gotoknow.org/posts/๒๐๐๔๑๑>

เสรีย์ พงศ์พิศ. ๒๕๓๖. สิทธิชุมชน: การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

เสรี พงศ์พิศ. ๒๕๓๘. **ทิศทางหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.

อนุชาติ พวงสำลี และ รวิน ระวีวงศ์. ๒๕๕๐. **คู่มือการพัฒนาและขับเคลื่อนชุมชนแนวปฏิบัติ (COP)**. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาคุณภาพ.

เอกสารประกอบการประชุม. ๒๕๕๖. โครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ณ โรงแรมฮอลิเดย์ อินท์ เชียงใหม่.

ชักเมื่อนาน ๒ ทศวรรษสู่คนน่านจัดการตนเอง. ๒๕๕๕. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา
<http://www.gotoknow.org/blog/thanatb>.

ภาษาอังกฤษ

Ausburg, Tanya. 2006. *Becoming Interdisciplinary: An Introduction to Interdisciplinary Studies*. 2nd edition.
New York: Kendall/Hunt Publishing

Benton and Craib. 2001. *Philosophy of Social Science: The Philosophical Foundations of Social Thought*,
PALGRAVE, New York.

Blewitt, John. 2008. "Community, Empowerment and Sustainable Development".
Converginf World Series.

Blommaert, J. (2005). **Discourse: A Critical Introduction**. Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, P. (1986). "The Forms of Capital" in *Handbook of Theory and Research for the Sociology of
Education*, Richards, J.G. (Ed.), New York: Greenwood Press, 241–258.

Braidotti, Rosi. 2006. "Posthuman, All Too Human: Towards a New Process Ontology"..*Theory
Culture* Vol. 23. pp. 197–208.

Brannen, Julia. 2005. "Mixing Methods: The Entry of Qualitative and Quantitative Approaches into the
Research Process." *International Journal of Social Research Methodology* 8:173–184.

Bryant, A. 2002. Re-grounding grounded theory. *Journal of Information Technology Theory and
Application*, 4, 25–42.

Burikul,T. (2009). Political participation for Thai citizens in a democratic system from the first constitution to
the constitution of B.E. 2550. Nonthaburi: AP Graphic Design and Printing.

Bukowitz, Wendi. And Williams, Ruth. 2000. **Knowledge Management Field Book**. Village Mondial/Les

Charmaz, K. 2008. Constructionism and the grounded theory method. In J.A. Holstein & J.F. Gubrium
(Eds.), *Handbook of constructionist. research* (pp. 397–412). New York: The Guilford Press.

Craig, G., Mayo, M. 1995. "Community Empowerment: A Reader in Participation and Development". Zed
Books

Coulthard, M., Walker, A., and, Morgan, A. (2002). *People Perception of their Neighborhood and
Community*

Involvement: Results from the Social Capital Module of the General Household Survey 2000.

London: Office of National Statistics, HMSO

Creswell, John (2004). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and
Qualitative Research*.

Dasgupta, Partha and Tssmail Seragetain,eds. 2000. "Social Capital: A Multifacted Perspective". World
Bank Publication. Portes, A. 2000. "social Capital: Its Origins and Applicattion in Modern Sociology.

LESSER ,Eric L. *Knowledge and Social Capital*. Boston: Butterworth–Heinemann.

- Donaldson, Thomas; Preston, Lee E. 1995. "The Stakeholder Theory of the Corporation: Concepts, Evidence, and Implications". *Academy of Management Review*(Academy of Management) **20** (1) Échos Publishers Wenger E. , McDermott R. and Syner W.M. 2002.
- Cultivation communities of practice: A guide to managing Knowledge.** Harvard Business School Press. Boston, MA.
- Eder, James F. (2005) "Coastal Resource Management and Social Differences in Philippine Fishing Communities", **Human Ecology** **33**(2):147–169.
- Fei John and Ranish Gustav. 1966. **The Theory and Design of Economic Development.** Baltimore: The John Hopkins Press.
- Friedman, Andrew L.; Samantha Miles. *Stakeholders: Theory and Practice.* Oxford University Press.
- Foucault, Michel. 1982 "*The Subject and Power*".*Critical Inquiry* Volume 9, No. 4. pp. 777–795.
- Gerard A. Diny M.E. and Percy E.. 2003. **Co-management of natural resources in Asia: a comparative perspective.** Man & Nature in Asia series No.7
- Goldman, Alvin. 1996. *Epistemology and Cognition.* Cambridge: Harvard University Press.
- Goldman, Alvin. 1999. *Knowledge in a Social World.* Oxford: Oxford University Press.
- Gunn, Giles. "Interdisciplinary Studies." Gibaldi, J., ed. *Introduction to Scholarship in Modern Language and Literatures.* New York: Modern Language Association, 1992. pp 239–240.
- Hall, S. (2001). **Foucault: Power, Knowledge and Discourse.** In **Discourse Theory and Practice.** London.
- Haraway, Donna. 1988. Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective".. *Feminist Studies* Vol. 14, No. 3. pp. 575–599.
- Haraway, Donna. 1977. "Introduction: Development and the Anthropology of Modernity". Escobar, Arturo. *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World.*
- IUCN. 1996. **World Conservation.** Special issue on collaborative Management. N.2
- IUCN. 2000. **Co-Management of Natural Resources. Organizing, Negotiating and Learning-by-Doing.** Yaounde, Cameroon.
- John Grin, Jan Rotmans and Johan Schot (in collaboration with Frank Geels and Derk Loorbach). 2010. **"Transitions to Sustainable Development. New Directions in the Study of Long term transformative change"**. New York London (Routledge).
- Klein, Julie Thompson. 1990. *Interdisciplinarity: History, Theory, and Practice.* Detroit: Wayne State University,
- Kress, G. 1985. Ideological Structures in Discourse. In *Handbook of Discourse Analysis. Discourse in Society. Vol. 4.* London: Academic Press.
- Lane Mary. 2014. People, Power, Participation: Living Community Development. The Institute of Community Development.

- Latour, B. 1987. *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers Through Society*. Milton Keynes: Open University Press.
- Latour, B., 2005. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor–Network–Theory*. Oxford: Oxford UP.
- Lieber, E., & Weisner T. S. (2010). Meeting the Practical Challenges of Mixed Methods Research. In A. Tashakkori & C. Teddlie (Eds.), *Mixed Methods in Social & Behavioral Research* 2nd Ed., (pp. 559–611). Thousand Oaks, CA; SAGE Publications.
- John Law and John Hassard (eds). 1999. *Actor Network Theory and After* (Oxford and Keele: Blackwell and the Sociological (Review).
- Khorsandi Taskoh, Ali. *Interdisciplinary Higher Education; Criticism, Challenges and Obstacles*.
- Mansell, S. .2013. *Capitalism, Corporations and the Social Contract: A Critique of Stakeholder Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mingers J., Brocklesby J., "Multimethodology: Towards a Framework for Mixing Methodologies", *Omega*, Volume 25, Number 5, October 1997, pp. 489–509 (21)
- Patricia Yancey Martin & Barry A. Turner. 1986. "Grounded Theory and Organizational Research," *The Journal of Applied Behavioral Science*, vol. 22, no. 2, 141.
- Pollock, John. 1986. *Contemporary Theories of Knowledge*. Totowa: Rowman and Littlefield.
- Putnam R. 2001. Social Capitals: Measurement and Consequences, Canadian Journal of policy Research.
- Scott, W. Richard; Davis, Gerald F. .2003. "Networks In and Around Organizations". *Organizations and Organizing*. Pearson Prentice Hall.
- Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective*". 1988. Haraway, Donna. *Feminist Studies Vol. 14, No. 3. pp. 575–599*.
- Smelsir Neil. 1973. *Social Change: Sources, Patterns, and Consequences*, New York: Basic Books
Thousand Oaks and New Delhi: SAGE Publications.
- Thornberg, R. 2012. Informed grounded theory. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 56, 243–259.
- Wasserman, Stanley; Faust, Katherine .1994. "Social Network Analysis in the Social and Behavioral Sciences". *Social Network Analysis: Methods and Applications*. Cambridge University Press. pp. 1–27.
- Williamson, Timothy. 2000. *Knowledge and its Limits*. Oxford: Oxford University Press.